

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

DISERTAČNÍ PRÁCE

2014

PhDr. Marta Vohlídalová

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií**

**Sexuální obtěžování
ve vysokoškolském prostředí**

vypracovala:
PhDr. Marta Vohlídalová
2014

školitel:
doc. Milan Tuček, CSc.

konzultantka:
PhDr. Alena Křížková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze 3. března 2014

PhDr. Marta Vohlídalová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala svým kolegyním z oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu Akademie věd ČR za podporu a pomoc v různých fázích vzniku této práce. Děkuji zejména PhDr. Aleně Křížkové, Ph.D., a Mgr. Marcele Linkové za jejich cenné komentáře a také Mgr. Kateřině Šaldové a Mgr. Barboře Tupé, s nimiž jsem spolupracovala na výzkumném projektu, na jehož základě vznikla tato disertační práce. Můj velký dík patří také kolegyni Mg.A. et Mgr. Aleně Ortenové za jazykovou korekturu práce.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala za podporu svým blízkým – své rodině a manželovi. Tuto práci věnuji svým rodičům.

Výzkumná část práce by nemohla být uskutečněna bez grantové podpory Ministerstva školství ČR, konkrétně projektu „Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu: Analýza genderových bariér a rozvoj talentů“ (č. 2E08057).

ABSTRAKT

Disertační práce se zaměřuje na exploraci fenoménu sexuálního obtěžování, konkrétně na obtěžování studujících ze strany vyučujících v českém vysokoškolském prostředí. „Sexuální obtěžování“ je v této práci vymezeno jako nevídané, nevhodné a urážlivé chování, které je zneužitím nerovného mocenského postavení, daného formální a především genderovou (symbolickou) strukturou, jež může nabývat jak méně explicitní podoby genderového obtěžování (označované také jako „vytváření nepřátelského prostředí“), tak i explicitnější povahy sexuálního obtěžování (v legislativě označované jako „něco za něco“). Disertační práce vychází ze studie vybrané fakulty pražské vysoké školy, provedené na přelomu let 2008 a 2009, a využívá smíšený výzkumný design, zahrnující kombinaci kvantitativního dotazníkového šetření a hloubkových rozhovorů se studenty a studentkami. Práce se zaměřuje na exploraci tří hlavních tematických oblastí problematiky sexuálního obtěžování, kterými jsou: i) zkušenosti studujících se sexuálním obtěžováním, ii) problém definice a percepce sexuálního obtěžování, a iii) strategie zvládání a řešení sexuálního obtěžování. Kvantitativní studie ukázala, že na vybrané fakultě se s nějakou z forem obtěžování setkala 67 % dotázaných. Přestože se studující nejčastěji setkávali s měkčími formami genderového obtěžování, výjimkou nebyly ani zkušenosti s tvrdými formami obtěžování, jako je vydírání nebo nežádoucí fyzický kontakt. Jak se však ukázalo, jen velmi malý podíl studujících interpretuje své zkušenosti jako sexuální obtěžování. V souvislosti s extrémní mocenskou nerovnováhou mezi studujícími a vyučujícími na straně jedné, a nedostatečným ošetřením tohoto problému na vysokých školách v ČR na straně druhé, mají studující jen velice omezenou možnost bránit se obtěžujícímu chování ze strany vyučujících, a proto zůstává hlavní strategií zvládání obtěžování méně asertivní strategie, jako mlčení nebo vyhýbání se iniciátorovi obtěžování.

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKO-EMPIRICKÁ VÝCHODISKA	17
1. Definice sexuálního obtěžování a jeho legislativní ošetření	18
1.1 Legislativní definice sexuálního obtěžování	19
1.2 Výzkumné definice (operacionalizace) sexuálního obtěžování	31
1.3 Vymezení sexuálního obtěžování ve výzkumu sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí	36
2. Teoretické přístupy k explanaci sexuálního obtěžování	38
2.1 Individuální modely	38
2.1.1 <i>Naturalistické neboli biologické modely</i>	39
2.1.2 <i>Psychologické modely</i>	39
2.2 Organizační modely	40
2.2.1 <i>Organizačně dané mocenské rozdíly</i>	41
2.2.2 <i>Podíl mužů a žen</i>	42
2.2.3 <i>Kultura organizace</i>	45
2.3 Sociokulturní neboli feministické modely	47
2.3.1 <i>Sexuální obtěžování a „moc nad někým“</i>	49
2.3.2 <i>Sexuální obtěžování a „moc k něčemu“</i>	54
3. Sexuální obtěžování na vysokých školách v perspektivě výzkumů	61
3.1 Historie výzkumu sexuálního obtěžování (nejen) ve vysokoškolském prostředí se specifickým zřetelem k situaci v ČR	61
3.2 Prevalence sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí	66
3.3 Percepce a definice sexuálního obtěžování	70
3.4 Reakce na sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí, jeho dopady a strategie zvládání	74
4. Shrnutí teoreticko-empirických východisek	80
II. METODOLOGICKÁ ČÁST	82
5. Paradigmatická a epistemologická východiska	83
5.1 Sociální konstruktivismus	83
5.1.1 <i>Epistemologická a paradigmatická východiska v kontextu smíšeného výzkumného designu</i>	85
5.2 Feministická metodologie	87
5.3 Reflexe paradigmatických a epistemologických východisek výzkumu sexuálního obtěžování	91
6. Vlastní metodologie výzkumu a výzkumná strategie	93
6.1 Metodologické problémy výzkumu sexuálního obtěžování	93
6.1.1 <i>Problémy týkající se konstruktové validity a operacionální definice sexuálního obtěžování</i>	93
6.1.2 <i>Problémy spojené s kvalitou výzkumného vzorku a výzkumným designem</i>	96
6.2 Metodologie výzkumného šetření	98
6.2.1 <i>Dotazníkové šetření</i>	100
6.2.2 <i>Hlubkové rozhovory</i>	101
III. ANALYTICKÁ ČÁST	105
7. Zkušenosti studujících se sexuálním obtěžováním	106
7.1 Zkušenosti s různými formami sexuálního obtěžování v číslech	106

7.2 Zkušenosti se sexuálním obtěžováním v kvalitativní perspektivě: kontext, prožívání a dynamika	114
7.2.1 Metodologická reflexe zachycení zkušeností studujících se sexuálním obtěžováním v hloubkových rozhovorech	115
7.2.2 Zkušenosti s konkrétními formami sexuálního obtěžování	116
7.3 Závěr	132
8. Strategie zvládnání sexuálního obtěžování a jeho řešení	137
8.1 Vnější strategie zvládnání sexuálního obtěžování	138
8.1.1 Asertivní strategie: řešení s podporou instituce a jejích představitelů a přímá konfrontace iniciátora obtěžování	138
8.1.2 Vyhýbání se iniciátorovi obtěžování	143
8.2 Vnitřní strategie zvládnání sexuálního obtěžování	145
8.2.1 Popírání, zlehčování a normalizace sexuálního obtěžování	145
8.2.2 Hledání psychické podpory	147
8.2.3 Mlčení	148
8.2.3 Důvěra ve vlastní schopnosti vyrovnat se se sexuálním obtěžováním	150
8.3 Faktory ovlivňující strategie řešení sexuálního obtěžování	150
8.3 Závěr	155
9. Percepce a konstrukce sexuálního obtěžování	159
9.1 Jak je sexuální obtěžování konstruováno v představách studentů a studentek?	159
9.1.1 Sexuální obtěžování jako extrémní zážitek, sexistické a sexualizované formy chování jako přirozená věc	161
9.1.2 Sexuální obtěžování jako problém „těch druhých“	163
9.2 Jaké charakteristiky a faktory ovlivňují označování a definici sexuálního obtěžování?	167
9.2.1 Faktory spojené s obtěžujícím chováním	168
9.2.2 Charakteristiky ovlivňující označování sexuálního obtěžování na straně studujících	174
9.3 Závěr	177
Shrnutí a závěry	182
RESUMÉ	194
LITERATURA	205
PŘÍLOHY	219
1. Dotazník	219
2. Scénář rozhovoru	228

ÚVOD

„Byl to můj školitel doktorandské práce i ředitel ústavu. Celá moje vědecká kariéra na něm byla závislá. Ten den mě pozval na konzultaci k sobě do kanceláře. Během rozhovoru se na mě vrhl, začal mě objímat a líbat na tvář.“¹ Přestože tato scéna vypadá, jako by pocházela z filmu, ve skutečnosti se odehrála v roce 2004 na jedné z českých vysokých škol. Když se dotyčná studentka snažila bránit a celou situaci nahlásila, nikdo z vedení univerzity se jí nezastal, nikdo jí nepomohl situaci řešit, nikdo nebyl ochoten zabývat se vyšetřováním nepříjemné události a nikdo se nechtěl postavit velmi vlivnému profesorovi, který byl iniciátorem tohoto incidentu. Talentovaná a mimořádně nadaná studentka doktorského programu se v důsledku této zkušenosti rozhodla odejít natrvalo do zahraničí. Česká věda tak ztratila perspektivní mladou vědkyni či budoucí vysokoškolskou pedagožku.

O tom, že tato kauza rozhodně není ojedinělá, jsem přitom měla možnost se osobně přesvědčit, když se na mě nebo mé kolegyně ze SOÚ AV ČR v minulosti obrátily studentky z různých vysokých škol, které se s tímto problémem setkaly a žádaly o radu, jak v dané situaci postupovat. Všechny tyto příběhy měly společného jmenovatele: bezradnost a bezmoc studentek a neschopnost a často i nezájem vedení fakult problém řešit. Tím, kdo na celou záležitost doplácí, bývá většinou oběť takového chování. Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí může mít přitom výrazné negativní dopady nejen na psychickou pohodu člověka a jeho sebevědomí, ale může také zásadním způsobem ovlivnit jeho budoucí studijní dráhu i pracovní kariéru.

Jedním z charakteristických znaků sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí (konkrétně pak studujících ze strany vyučujících) je extrémní mocenská nerovnost mezi oběma aktéry. Tyto nerovnosti, které jsou dány organizačně, se přitom kříží a podporují s nerovnostmi na základě genderového řádu (Kolářová et al. 2011, Dziech, Weiner 1984, Paludi 1996). Univerzity totiž nejsou genderově neutrálními organizacemi vedenými čistě meritokratickými principy (Bourdieu 1998), ale stejně jako jiné organizace odrážejí a reprodukují genderový sociální řád, podobně

---

¹ Lucie Tvarůžková, Týden 29/2004, 12. července 2004.

jako další sociální nerovnosti (Kimmel 2000, Bourdieu 1998) (podrobněji viz kapitola 2).

Přestože se mocenská nerovnováha mezi aktéry vyskytuje také v případě sexuálního obtěžování podřízených ze strany nadřízených, řada autorů/ek se shoduje, že moc, kterou mají vyučující nad studujícími, je extrémně velká, zároveň však mnohem subtilnější než např. ve vztahu mezi nadřízeným a podřízeným. Tato mocenská nerovnováha bývá studujícími i vyučujícími zároveň často podceňována a popírána (Rabinowitz 1996, Dziech, Weiner 1984, Skaine 1996, Uggen, Blackstone 2004). Výrazná nerovnováha moci staví studující do podřízeného postavení a dává vyučujícím téměř neomezenou možnost ovlivnit zásadním způsobem jejich životy (Dziech, Weiner 1984, Zalk 1996, Paludi 1996, Rabinowitz 1996, Nicolson 1997, Huerta et al. 2006, Till 1980 aj.). Vyučující často rozhodují o úspěchu nebo neúspěchu studujících, a to nejen jako hodnotitelé jejich výkonu u zkoušek, ale mnohdy studujícím také poskytují důležité doporučující dopisy, např. pokud žádají o různá stipendia, přihlašují se na zahraniční stáže, žádají o granty a podobně. Podle Michele Paludi (1996) mohou vyučující povzbudit, nebo naopak podkopat sebedůvěru studujících. Zásadní roli hrají také v roli školitelů doktorandů/ek, kdy často fungují v roli tzv. „strážců brány“ (gate-keepers). Seznamují začínající mladé výzkumníky/ce či profesionály/ky se světem, pravidly a důležitými lidmi v oboru (Drake Betts, Newman 1982). Vyučující mohou tedy výrazným způsobem spoluurčovat podmínky, které mají studující pro své studium. Mocenská nerovnováha mezi studujícími a vyučujícími je přitom ještě posilována a zdůrazňována také výrazným věkovým rozdílem (Skaine 1996).

Přestože sexuální obtěžování nepochybně představuje problém, s nímž se musí vyrovnávat nejedna žena či muž, zůstává tématem, o kterém se v České republice příliš nemluví, které je často bagatelizováno a jehož existence je popírána. Není považováno za problém hodný systematického řešení, ale spíše za individuální selhání několika málo jedinců. Dokládají to výsledky studií provedených v ČR v oblasti sexuálního obtěžování v pracovně-právních vztazích, které ukazují, že obtěžování je bagatelizováno nejen samotnými zaměstnanci a zaměstnankyněmi (Křížková 2006, Dudová, Uhde 2006), ale často také ze strany zaměstnavatelů (Dudová, Uhde 2006), nebo zástupců a zástupkyň odborových svazů (Maříková 2006). O neochotě uvažovat o sexuálním obtěžování ve vysokoškolském prostředí jako o problému hodném řešení, vypovídají také negativní a odsuzující reakce na

příručku pro studenty a vedení vysokých škol I. Smetáčkové, P. Pavlíka a K. Kolářové (Kolářová et al. 2009, Smetáčková et al. 2009) týkající se toho, jak zacházet se sexuálním obtěžováním a jak postupovat v případě jeho řešení (viz. Komárek, Havlíček 2010, Horský 2010; podrobněji o diskusi viz kapitola 1).

Západoevropské a anglosaské vysoké školy, na rozdíl od českých vysokých škol a univerzit, již uznaly závažnost dopadů sexuálního obtěžování na studující a problematiku sexuálního obtěžování zařadily do svých antidiskriminačních politik a kodexů. V českém prostředí však tyto politiky na vysokých školách většinou chybí.

Předkládaná disertační práce se snaží porozumět fenoménu sexuálního obtěžování v kontextu českého vysokoškolského prostředí s cílem poskytnout výsledky, které mohou napomoci k jeho řešení. Většina výzkumů tohoto jevu, s nimiž se můžeme setkat v odborné literatuře, je zasazena do anglosaského kulturního kontextu. Výzkum, z něhož vycházím ve své práci, přitom jako jeden ze dvou dosud provedených výzkumů na toto téma v ČR umožňuje tento fenomén nahlédnout v kontextu českého kulturního prostředí. (V ČR dosud vznikly pouze dva výzkumy zabývající se sexuálním obtěžováním ve vysokoškolském prostředí, které vznikaly simultánně mezi lety 2008-2009 – i) výzkum provedený v rámci projektu „Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: výskyt a vnímání autorského kolektivu K. Kolářová, P. Pavlík a I. Smetáčková a ii) výzkum „Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu: analýza genderových bariér a rozvoj talentů“, z něhož vycházím ve své disertační práci, který byl realizován v Sociologickém ústavu AV ČR, a na jehož řešení jsem se podílela.²)

Tato práce tedy nabízí pohled do specifického českého kulturního prostředí, kde se téma sexuálního obtěžování ve vzdělávání objevilo teprve nedávno, kde není dlouhodobá tradice legislativního ošetření sexuálního obtěžování, kde antidiskriminační univerzitní politiky nepatří k běžnému vybavení vysokých škol a kde je stále patrná obecně nízká míra genderové senzitivity (Havelková 1993, Šiklová 1997, True 2003, Hašková, Křížková 2009).

---

² Výzkumný tým dílčího podprojektu Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí tvořily kromě mne Mgr. Kateřina Šaldová a Mgr. Barbora Tupá. Výzkumný tým jsem neformálně vedla zejména po metodologické stránce. V rámci výzkumného týmu jsme spolupracovaly především při tvorbě dotazníku, scénáře rozhovoru a při pořizování hloubkových rozhovorů (každá z členek týmu pořídila přibližně třetinu rozhovorů, rozhovory jsme však sdílely). Pokud jde o teoretickou a analytickou práci, pracovaly jsme každá odděleně na svých konkrétních tématech.

Ve své práci si kladu otázku, jak často se studující se sexuálním obtěžováním setkávají, jaké jsou strategie, které volí k tomu, aby s ním vyrovnali, a jak sexuální obtěžování studující vnímají a definují? Zaměřím se tedy na tři hlavní tematické oblasti: na *prevalenci sexuálního obtěžování*, na *strategie zvládání a řešení sexuálního obtěžování ze strany studujících* a na *jeho percepce a konstrukci studujícími*.

V době, kdy byl realizován výzkum (mezi lety 2008-2009), z něhož vycházím ve své disertaci, nebyla k dispozici žádná data týkající se sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí. Absence informací o tomto fenoménu proto mohla snadno vést k představě, že jde o problém, který je naší společnosti cizí a netýká se jí, že jde o něco, co je k nám uměle importováno z venčí (viz např. Škvorecký 1993). Začít uvažovat o sexuálním obtěžování jako o reálném problému proto předpokládá nutnost zmapovat, do jaké míry jsou s tímto fenoménem studující konfrontováni. Ve své práci si proto nejprve kladu otázku, jaká je prevalence sexuálního obtěžování ve specificky českém prostředí (na konkrétní sledované fakultě)? Jakých forem toto obtěžování nabývá a jakou má tento jev povahu a strukturu? Kdo patří mezi studujícími k nejohroženějším skupinám? Jak tyto formy chování vypadají v praxi, jaká je dynamika těchto situací a jakým způsobem studující své zkušenosti prožívali a hodnotili?

Na problém prevalence obtěžování pak navazuje otázka zvládání sexuálního obtěžování a volby strategií jeho řešení. Jak již bylo zmíněno výše, v České republice mají studující pouze omezenou možnost obrany vůči sexuálnímu obtěžování. Položím si proto otázku, jak se v těchto podmínkách vyrovnávají se sexuálním obtěžováním a jaké volí strategie jeho zvládání? Co by jim podle jejich názoru jejich situaci usnadnilo a v čem vidí sami studující největší problémy? Výsledky této části studie mají přitom jisté implikace pro plánování systematického ošetření tohoto problému ve vysokoškolském prostředí.

Se sexuálním obtěžováním, a to nejen s jeho výskytem, ale také s jeho řešením, je pak neoddelitelně spojeno téma jeho definice a vymezení. Individuální definice mají totiž velmi úzký vztah k tomu, jakým způsobem se se sexuálním obtěžováním studující vyrovnávají (MacKinnon 1979). Položím si proto otázku, jak definují, vnímají a chápou sexuální obtěžování sami studující? Jakým způsobem konstruují studenti a studentky hranice, kde končí „normální“ chování a začíná obtěžování, a jaké formy chování považují za sexuální obtěžování, a jaké nikoliv? Jaké faktory hrají

roli v tom, zda je či není dané chování označeno jako sexuální obtěžování? Odpovědi na tyto otázky přitom mají ambici osvětlit řadu zjištění týkajících se (nejen) problematiky řešení a zvládnání sexuálního obtěžování ze strany studujících.

Na výše uvedené otázky hledám odpovědi s využitím kombinace kvalitativních a kvantitativních výzkumných technik tak, aby byla maximálně využita explorační a explanační síla obou typů dat.

Výzkum sexuálního obtěžování, z něhož vycházím ve své práci, proběhl mezi lety 2008 a 2009 v Sociologickém ústavu Akademie věd České republiky. Šlo o výzkumný projekt s názvem *Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu: Analýza genderových bariér a rozvoj talentů* (akronym „Bariéry 2009“, MŠMT ČR, reg. č. 2E08057), na jehož řešení jsem se podílela. Výzkum zaměřený na sexuální obtěžování na vysokých školách, který tvořil jednu ze složek tohoto širěji koncipovaného výzkumného projektu, měl povahu studie vybrané fakulty pražské vysoké školy, a proto nereprezentuje situaci na všech vysokých školách v ČR. Pro jeho realizaci byl zvolen smíšený výzkumný design, který zahrnoval kvalitativní a kvantitativní část. Kvantitativní část tvořilo dotazníkové šetření mapující zkušenosti sedmi set studentů a studentek se sexuálním obtěžováním a jejich postoje k tomuto jevu. Na kvantitativní šetření navazovaly hloubkové rozhovory s 18 studenty a studentkami dané fakulty. Výhodou kombinace těchto výzkumných metod je, že nabízí odlišné perspektivy, které se vzájemně vhodně doplňují. To je nesporným přínosem zejména v případě, přistupujeme-li k dosud málo zpracovanému výzkumnému problému, jakým je problematika sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí v ČR nepochybně je. Zatímco „makro“ perspektiva kvantitativního výzkumu umožnila zkoumat agregovaná data a statistické závislosti, „mikro“ perspektiva hloubkové kvalitativní sondy sledovala samotné aktéry a její silnou stránkou byla schopnost odkrýt širokou paletu možných jednání, motivací i postojů a jejich interpretací (Silverman 2004, Charmaz 2006).

S výsledky výzkumu je třeba pracovat s vědomím, že jde o studii jedné vybrané pražské fakulty, která nemá ambici reprezentovat všechny vysoké školy v České republice. I přesto však tento výzkum umožňuje do určité míry reflexi současné situace, a představuje proto cenný vhled do dosud velice málo zmapované problematiky. Studovaná fakulta je totiž stejně jako ostatní organizace a instituce zakotvena v určitém kulturním kontextu a kontextu genderových vztahů (podrobně o výběru fakulty a jejích charakteristikách viz kapitola 6.2).

Univerzity obdobně jako řada dalších moderních organizací (Kanter 1997, Acker 1990, 2006) nejsou genderově neutrální organizace prosté diskriminačních mechanismů, ale aktivně se podílejí na reprodukci sociálních nerovností, včetně těch genderových. Jak ukazuje např. Pierre Bourdieu (2000, 1998), vzdělávací instituce se podílejí na reprodukci stávajících sociálních nerovností a udržují a legitimizují mocenskou pozici stávajících elit (Bourdieu 1998). Univerzity tedy z této perspektivy hrají aktivní roli v reprodukci (nejen) genderových struktur společnosti (Hearn, Parkin 2001, Bourdieu 2000, 1998, Acker 1990, Kimmel 2000; v českém prostředí např. Jarkovská, Lišková 2008.) Kromě toho však hrají univerzity důležitou roli také v procesu ustavování nových sociálních norem a reprodukci těch starých. Vychovávají a socializují budoucí profesionální a intelektuální elity, vštěpují lidem normy a pravidla chování. Ze své pozice tak mohou být jedním z důležitých míst pro reprodukci stereotypů na straně jedné, nebo změnu stereotypních postojů na straně druhé. Pokud se totiž vyučující chovají nevhodně ke studentům a studentkám, používají sexistické vtipy a napadají intelektuální schopnosti žen nebo mužů, dávají tím najevo, že je takové chování normální. Toto chování se tak stává rutinou, normalizuje se, a může být studujícími dále reprodukováno. Jak uvádí Carrie Herbert: *„Pokud studenti vidí své učitele, jak se chovají machisticky a agresivně k ženám, pokud někteří učitelé hovoří o ženách hanlivým způsobem, pokud se jich dotýkají nebo flirtují s nimi a pokud je diskriminace považována za nepodstatné téma, kterému se všichni vysmívají, není divu, že mladí muži toto chování kopírují...“* (Herbert 1997: 28). Zkoumání problému sexuálního obtěžování ve vzdělávacím prostředí proto může odhalit a vysvětlit mnohé z obecných aspektů sexuálního obtěžování v českém kulturním prostředí. Boj proti této formě obtěžování ve vzdělávacím prostředí může mít zároveň i pozitivní dopady pro celou českou společnost.

Aniž bych chtěla opomenout skutečnost, že se sexuálním obtěžováním se mohou setkávat všichni členové a členky akademické obce a že může nabývat různých podob (doloženo je vzájemné obtěžování mezi studujícími (např. Hill, Silva 2005) i vyučujícími (Dey et al. 1996) a že obtěžovat mohou také studující své vyučující (Bagilhole, Woodward 1995), v této disertační práci se soustředím na obtěžování studujících ze strany vyučujících, které mapuji skrze perspektivu studentů a studentek. Obtěžování studující/ho ze strany vyučující/ho totiž představuje vzhledem k výrazné mocenské nerovnováze mezi aktéry a omezeným možностям

obranu studujících poměrně unikátní a zároveň i jednu z nejvýznamnějších forem obtěžování ve vysokoškolském prostředí (Dziech, Weiner 1984, Hill, Silva 2005 aj.).

Nežřídka se můžeme setkat s argumentem, že hlavní problém tkví v tom, že profesori-muži jsou systematicky obtěžováni ze strany studentek (např. Komárek, Havlíček 2010, podrobněji viz Dziech, Weiner 1984). Přestože nelze popřít, že i k takovým formám chování dochází, výzkumy ukazují, že s tzv. kontramocenským sexuálním obtěžováním se setkávají zejména pedagožky ze strany mužů-studentů (Mohipp a Senn 2008, Bagilhole a Woodward 1995, Rospenda et al. 2008, Huerta et al. 2006, Nicolson 1997). Za výroky, které vyzdvihují problém sexuálního obtěžování mužů-učitelů studentkami a popírají nebo zlehčují existenci sexuálního obtěžování studujících ze strany vyučujících, spatřují někteří badatelé (např. Dziech a Weiner 1984, Eyer 2001) snahu přesunout zodpovědnost za sexuální obtěžování z iniciátorů obtěžování na ty, kteří se stali terčem takového chování. Je však třeba si uvědomit, že vzhledem k tomu, že student/ka není téměř nikdy ve vyšší mocenské pozici než vyučující, existuje velký rozdíl mezi tím, jakou reálnou možnost mají pedagogové, aby se vyrovnali s případným obtěžujícím chováním ze strany svých studentů/tek, a tím, jak mohou tuto situaci řešit studující. Vyučující totiž většinou mají prostředky i autoritu, aby toto chování ze strany studujících včas zastavili, a zpravidla nejsou nuceni je v tichosti trpět (Dziech, Weiner 1984: 24-25, Zalk 1996: 96). Dziech a Weiner obtěžování vyučujících ze strany studujících striktně oddělují od obtěžování studujících ze strany vyučujících a argumentují, že jde o jev, který má odlišnou povahu, dynamiku, důsledky i řešení (Dziech, Weiner 1984: 24). Motivací kontramocenského obtěžování totiž není zneužití organizačních mocenských nerovností, ale přebití nerovností, které jsou stanoveny organizační strukturou, nerovnostmi vyplývajícími z jiného řádu (nejčastěji genderového) (Huerta et al. 2006, Rospenda et al. 2008, Mohipp a Senn 2008, Benson 1984). Proto podle nich nelze tuto formu chování zaměňovat s obtěžováním studujících ze strany vyučujících, ale je třeba ji podrobit zvláštní analýze (Dziech, Weiner 1984).

Ve své práci vycházím z feministické perspektivy, která na sexuální obtěžování nahlíží jako na důsledek a zároveň i prostředek udržování genderového společenského řádu a která poskytuje ve srovnání s jinými přístupy nesmírně bohatý konceptuální rámec k vysvětlení tohoto jevu (podrobněji o tomto přístupu a jeho výhodách viz kapitolu 2). Z tohoto hlediska se sexuální obtěžování nejeví jako izolovaný problém zúčastněných aktérů, který by byl motivován primárně sexuální

touhou, ale jako projev patriarchálního systému, který ženy udržuje v podřízeném postavení (Benson, Thompson 2001) a který je veden potřebou agresora uplatňovat symbolickou moc (O'Leary-Kelly et al. 2000). Sexuální obtěžování je tak v této perspektivě nástrojem, skrze který muži uplatňují svou dominanci nad ženami, udržují ženy v pozici podřízených, snižují jejich pracovní status (Křížková et al. 2006: 7) a zároveň je vytlačují z pozic, kde by mohly konkurovat mužům (Skaine 1996: 11, McKinnon 1979). Jde tedy o nástroj genderové diskriminace, uplatňované většinou vůči ženám (většina obětí sexuálního obtěžování jsou ženy, většina iniciátorů tohoto chování jsou muži (Dziech, Weiner 1984: 80, Paludi 1996: 5, Kalof et al. 2001, White, 2000 aj., v českém prostředí Křížková et al. 2006, Smetáčková, Pavlík 2011a), a to jak v zaměstnání, tak i ve vzdělávacím procesu. Obdobným způsobem přítom na sexuální obtěžování nahlíží také česká a evropská legislativa, která explicitně definuje sexuální obtěžování jako formu diskriminace na základě pohlaví.

Disertační práce je rozdělena do tří hlavních celků. První část představují *empiricko-teoretická východiska* práce. Věnuji se v ní problému definice sexuálního obtěžování. Vzhledem k tomu, že je sexuální obtěžování považováno za pojem značně rozostřený, s jehož definicí je spojena řada kontroverzí, považuji vyjasnění tohoto termínu za zásadní proto, abych toto téma mohla uchopit a rozvinout. V navazující kapitole se podrobně věnuji teoretickým přístupům k vysvětlení sexuálního obtěžování a zdůvodňuji své teoretické stanovisko, z něhož ke konceptualizaci obtěžování přistupuji. Závěrečná část této sekce je pak věnována shrnutí dosavadních zjištění z doposud provedených studií v oblasti sexuálního obtěžování (nejen) ve vysokoškolském prostředí. V souladu s výzkumnými otázkami je tato část strukturována do tří hlavních částí věnovaných *výskytu obtěžování, jeho řešení a strategiím jeho zvládnutí a jeho percepce a konstrukci*. V části věnované teoreticko-empirickým východiskům mé práce kladu důraz na představení specifického českého kontextu ve vztahu k problému sexuálního obtěžování, a to jak v oblasti vymezení sexuálního obtěžování a jeho legislativního ošetření, historického vývoje vztahu české společnosti k tomuto problému a jeho řešení, tak v podobě představení výzkumů, které byly na toto téma v ČR dosud provedeny. Českou situaci tak prezentuji v kontextu zahraničním, a zejména pak evropském, což považuji za vhodnější způsob představení jejich specifik než její prezentaci odděleně od zahraniční situace.

Druhá, metodologická část, se zaměřuje na metodologická východiska práce, která chápu v souladu se Sandrou Harding (1987) jako komplex složený z epistemologických a paradigmatických východisek na straně jedné a metodologie výzkumu a konkrétních výzkumných technik a metod na straně druhé. Tato část má podobu trychtýře a postupuje od nejvíce obecného ke konkrétnímu. Od nejvyšší úrovně, paradigmatické a epistemologické roviny výzkumu, kterou představují sociální konstruktivismus a feministická metodologie, postupují přes mezzo rovinu metodologie výzkumu v podobě smíšeného výzkumného designu, až po představení konkrétních technik a metod sběru dat. Vzhledem k tomu, že s výzkumem sexuálního obtěžování je spojena řada metodologických problémů, diskutuji v této části tyto problémy a reflektuji je ve světle vlastního výzkumu.

Třetí, analytická část, pak shrnuje zjištění z výzkumu sexuálního obtěžování na vybrané fakultě pražské vysoké školy, která jsou strukturována podle hlavních témat analýzy: na kapitolu věnovanou zkušenostem studujících se sexuálním obtěžováním ze strany vyučujících, kapitolu věnovanou reakcím studujících na sexuální obtěžování ze strany vyučujících a kapitolu věnovanou problematice konstrukce a percepce sexuálního obtěžování.

I. TEORETICKO-EMPIRICKÁ VÝCHODISKA

1. Definice sexuálního obtěžování a jeho legislativní ošetření

Než začneme hovořit o sexuálním obtěžování, je třeba vyjasnit, co je sexuální obtěžování a jaké typy chování tento termín zahrnuje. Významným východiskem pro definici sexuálního obtěžování, z něhož čerpají i výzkumné operacionalizace tohoto jevu, jsou legislativní definice sexuálního obtěžování. V této kapitole se proto zaměřím na legislativní definice a na jejich vývoj, přičemž důraz budu klást na zasazení sexuálního obtěžování do specificky českého kulturního prostředí. Po té se budu věnovat tomu, jakým způsobem je sexuální obtěžování vymezeno ve výzkumech a také tomu, jak tento termín vymezují ve své práci.

Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí je nepochybně nežádoucím jevem, který má negativní vliv na jedince, jejich psychickou pohodu a sebevědomí a který může nepříznivě ovlivnit studijní, a nezřídka i pracovní dráhu mladých lidí (Huerta et al. 2006, Knapp et al. 1997). Závažnost dopadů sexuálního obtěžování v tomto prostředí přitom podtrhuje i skutečnost, že formální vzdělání je často rozhodujícím faktorem pro kariéerní a osobní rozvoj každého člověka, přičemž tato skutečnost platí dvojnásob pro ženy, které mají (nejen) v České republice ztížené podmínky uplatnění na pracovním trhu v porovnání s muži (viz např. Crompton, Harris 1998, v českém prostředí Křížková, Vohlídalová 2009, Čermáková 1997).

Zatímco pro tvrzení, že sexuální obtěžování je něco nevhodného a nežádoucího, bychom patně našli širokou podporu i u relativně genderově konzervativní české společnosti, v představách lidí o tom, co je sexuální obtěžování a jaké konkrétní formy chování zahrnuje, takový konsensus nejspíš nenajdeme. Sexuální obtěžování totiž není sociální fakt v durkheimovském smyslu - tedy něco, co existuje nezávisle na nás jako objektivní realita pevně ukotvená v okolním světě, kterou můžeme nahlížet z našeho neutrálního stanoviska. Na rozdíl od jiných aspektů sociálního světa, které jsme se *naučili* vnímat jako dané, stabilní a zdánlivě objektivní (Berger, Luckmann 1999), však sexuální obtěžování představuje jev, jehož definice a hranice zůstávají (nejen) v našem kulturním kontextu rozostřené a nejisté.

Právě způsob, jakým věci definujeme, je však klíčový pro to, jak s nimi zacházíme. Inspirativní konceptuální rámec pro uvažování o problematice definic sexuálního obtěžování a jejich roli poskytuje konstruktivistický přístup k sociálním

problémům (Blumer 1971, Schneider 1995) a tvorbě politik (Bacchi 2000). Tyto teorie sledují, jak definice určitého jevu ovlivňují způsob, jakým je s tímto jevem zacházeno. Sociální problém je v tomto pojetí chápán jako něco, co neexistuje objektivně a nezávisle, ale spíše jako něco, co je vytvářeno, legitimizováno a institucionalizováno *jako* sociální problém. Vzhledem k tomu, že jde o sociálně definovaný problém, hrají při jeho definici roli mocenské vztahy a politické zájmy (Coltrane, Adams 2003). Konstruktivistický přístup k sociálním problémům tedy vysvětluje nejen to, proč jsou některé fenomény jako sociální problém označeny, ale také to, proč řada nepochybně závažných sociálních problémů stojí mimo společenskou pozornost (Blumer 1971, Bacchi 2000).

V této perspektivě se tedy ukazuje, jak hmatatelné a reálné mohou být ve svých důsledcích dopady určitých sociálních konstrukcí a definic na naše každodenní životy (Bacchi 2000: 55, Potter 1996: 98, Gergen 1999: 64). Definice určitého jevu totiž výrazným způsobem utváří způsob, jakým je s daným fenoménem nakládáno (Blumer 1971, Bacchi 2000, Schneider 1995). Teprve pokud lidé definují určitou situaci jako problematickou a jako reálnou, lze očekávat, že budou hledat cesty k jejímu řešení³ (Bacchi 2000, Blumer 1971, Schneider 1995), což názorně ilustruje i příklad „vzniku“ fenoménu sexuálního obtěžování jako sociálního problému v 70. letech 20. století. Problém definice je proto zcela klíčovou součástí uvažování o sexuálním obtěžování a jeho případném řešení.

Klíčovou roli pro definici sexuálního obtěžování přitom hrají legislativní definice sexuálního obtěžování, které zároveň tvoří základ a východisko pro to, jak je sexuální obtěžování operacionalizováno a definováno ve výzkumech.

1.1 Legislativní definice sexuálního obtěžování

1.1.1 Legislativní definice sexuálního obtěžování a jejich vývoj

Sexuální obtěžování bylo poprvé definováno a označeno jako sociální problém na přelomu 70. a 80. let 20. století americkou právničkou a feministickou aktivistkou Catharine MacKinnon (1979), která je autorkou jedné z nejvlivnějších definic sexuálního obtěžování a zároveň i prvního návrhu na legislativní ošetření sexuálního

---

³ Trefně na tuto skutečnost poukazuje i tzv. Thomasův teorém, který říká, že: „*[j]estliže je určitá situace lidmi definovaná jako reálná, pak je reálná ve svých důsledcích.*“ (Thomas 1923 cit. dle Merton 2000: 196).

obtěžování v pracovně-právních vztazích. Pod sexuální obtěžování zahrnuje verbální i fyzické projevy obtěžování, které rozlišila na formy „něco za něco“ („quid pro quo“) a „pracovní podmínky“ („conditions of work“), pro které se v současné době používá termín „vytváření nepřátelského prostředí“ („hostile environment“) (MacKinnon 1979: 29), přičemž toto rozlišení se v legislativě používá dodnes. Obtěžování „něco za něco“ zahrnuje formy chování, které představují vydírání – vyžadování sexuálního sblížení výměnou za určité výhody, nebo naopak pod pohrůzkou. Případné přijetí nebo naopak nepřijetí této nabídky má vliv na to, jakým způsobem je s dotyčným nebo dotyčnou zacházeno. „Vytváření nepřátelského prostředí“ oproti tomu představuje mnohem subtilnější formy obtěžování, jako např. sexuálně laděné vtipy, komentáře, dotyky a jiné formy jednání, které vytvářejí ponižující pracovní atmosféru, nebo další formy chování bez sexuálního podtextu, zaměřené proti mužům nebo ženám (MacKinnon 1979: 33-40, Welsh 1999, 2000: 170, Paludi 1996, Hill, Silva 2005, Lee, Greenlaw 1995: 359 a další). Sexuální obtěžování MacKinnon definovala jako projev mocenského útlaku žen ze strany mužů a označila ho za jednu z forem diskriminace na základě pohlaví. Argumentovala, že toto chování představuje nástroj, jehož prostřednictvím muži uplatňují dominanci nad ženami a udržují je v podřízené pozici, snižují jejich pracovní status a brání jejich vstupu do lukrativních pozic, v nichž by mohly konkurovat mužům (MacKinnon 1979: 215).⁴

Předtím, než bylo sexuální obtěžování explicitně pojmenováno, zůstávalo neviditelné, chybělo povědomí i nástroje, jak tento problém řešit. Samotná definice jevu a jeho označení jako nevhodného a trestného chování byly přitom velice důležitým momentem. Teprve to totiž umožnilo začít tento jev systematicky řešit. Jak poukázala MacKinnon: „*není divu, že si ženy nestěžují na něco, pro co neexistuje pojmenování*“ a pro co chybí sociálně sdílená definice (MacKinnon 1979: 27).

Ošetření sexuálního obtěžování v národních legislativách přitom do velké míry souviselo s úspěchy a rozmachem feministického hnutí, přičemž způsob, jakým bylo k problému přistupováno na politické úrovni, poměrně zřetelně kopíroval i vliv a postavení feministického hnutí (Thomas, Kitzinger 1996, Zippel 2006). Uznání sexuálního obtěžování jako sociálního problému bylo jedním z úspěchů tehdy vlivného amerického feministického hnutí druhé vlny, které vyústilo v oficiální legislativní definici sexuálního obtěžování a zároveň i v jasnou odpověď v podobě

---

⁴ podrobněji o její konceptualizaci sexuálního obtěžování v kapitole 2.1.

konkrétních politik (tzv. anti-harassment policies), a to jak v oblasti pracovně-právních vztahů, tak v oblasti vzdělávání. Ve Spojených státech amerických byl už v roce 1972 přijat zákon⁵ zakazující diskriminaci na základě pohlaví včetně sexuálního obtěžování, který je závazný pro každý vzdělávací program (spolu)financovaný z federálních zdrojů (Dziech, Weiner 1984: 19, Lee, Greenlaw 1995, Skaine 1996: 105, Paludi 1996). V roce 1992 rozhodl Nejvyšší soud v USA, že školy, které proti sexuálnímu obtěžování nepodniknou přiměřená opatření, mohou být oběťmi žalovány za náhradu škody (Renzetti, Curan 2003: 162). Přestože se ukazuje, že tato legislativa je v praxi jen obtížně vymahatelná, činí takové rozhodnutí univerzity alespoň symbolicky zodpovědné za ochranu studujících před tímto jevem. Rozhodnutí Nejvyššího soudu tak přispělo k tomu, že většina amerických škol přijala konkrétní politiky řešení a prevence sexuálního obtěžování (tamtéž). Pokud jde o pracovně-právní vztahy, diskriminační zacházení, včetně sexuálního, obtěžování zakazoval už zákon o občanských právech z roku 1964⁶ (Skaine 1996: 105).

I když legislativní definice sexuálního obtěžování jako formy diskriminace nepochybně představuje velice důležitý koncept, jehož vliv je patrný dodnes, samotná definice sexuálního obtěžování procházela určitým vývojem. Podle Elisabeth Anderson (2006: 284-286), která se zabývá americkým kulturním kontextem, začala být původní definice, která chápe sexuální obtěžování jako formu diskriminace, postupně nahrazována definicí sexuálního obtěžování jako formy narušení lidské důstojnosti a autonomie (Zippel 2006: 102, Anderson 2006). Tyto novější přístupy k sexuálnímu obtěžování kladou důraz na jiné než „standardní“ formy obtěžování žen ze strany mužů a věnují větší pozornost např. genderovému obtěžování, obtěžování mužů muži, obtěžování gayů a leseb apod. V tomto novějším pojetí představuje sexuální obtěžování fenomén, který ubližuje jedinci, nikoliv však primárně nástroj, jenž by vedl ke znevýhodnění určité skupiny jako celku. Ačkoliv tato definice přináší určité pozitivum v tom, že chrání lidi (muže i ženy) před všemi formami nežádoucího chování diskriminační, nediskriminační, sexuální i nesexuální povahy (Anderson 2006: 292), je spojena i s určitými negativy. Opomíjí např. skutečnost, že sexuální obtěžování má také určité materiální dopady (např. v podobě vytlačování žen z lukrativních pracovních pozic; viz MacKinnon 1979) a má zároveň tendenci

---

⁵ Tzv. Equal Amendment Title IX.

⁶ Tzv. Title VII of the Civil Rights Act.

depolitizovat a individualizovat případy sexuálního obtěžování, a tedy i popírat, že by takové chování mělo strukturální povahu (Anderson 2006). Podle K. S. Zippel (2006) i E. Anderson (2006) znamená odklon od „klasického“ pojetí sexuálního obtěžování v legislativách a konkrétních politikách, které chápalo sexuální obtěžování jako diskriminaci na základě pohlaví, zároveň i odklon od původního feministického zakotvení definice sexuálního obtěžování.

Tento posun lze podle nich vysvětlit i určitým poklesem vlivu feministického hnutí v západních zemích v posledních desetiletích (Zippel 2006, Anderson 2004). Společenská atmosféra v americké společnosti se v 90. letech 20. stol. vyznačovala vzednutím silné vlny odporu vůči feminismu. Tento protifeministický odpor se pak projevil mimo jiné také v podobě ostrých výpadů vůči antidiskriminačním politikám, včetně politik proti sexuálnímu obtěžování. Odpor společnosti byl natolik silný, že docházelo dokonce k ostentativnímu pálení dokumentů týkajících se univerzitních politik a kodexů proti sexuálnímu obtěžování (Thomas, Kitzinger 1997: 90). V tomto období byla patrná snaha vyjmout sexuální obtěžování z legislativy a veřejného prostoru, přisoudit mu opět individuální rozměr, a zacházet s obtěžováním sexuálního charakteru jako se „soukromým“ problémem, jak tomu bylo před jeho legislativním ošetřením v 70. letech. V roce 2002 byla nicméně do evropské legislativy začleněna nová direktiva, která revidovala předešlou direktivu z roku 1976, a znovu jednoznačně označila sexuální obtěžování za formu diskriminace na základě pohlaví.

1.1.2 Definice sexuálního obtěžování v české a evropské legislativě

Evropská unie se problematikou sexuálního obtěžování začala intenzivně zabývat na přelomu 80. a 90. let minulého století v souvislosti s tzv. Rubensteinovou zprávou⁷ (Havelková 2006, Zippel 2006). Snahy o kodifikaci sexuálního obtěžování pak vyvrcholily zavedením direktivy 2002/73/EC, která novelizovala direktivu 79/207/EEC, týkající se rovného zacházení s muži a ženami v zaměstnání, v přístupu k zaměstnání a přípravě na zaměstnání (Government of Ireland 2004). Direktiva 2002/73/EC explicitně označila obtěžování na základě pohlaví a sexuální obtěžování za formy diskriminace na základě pohlaví a zavázala všechny členské země

---

⁷ Šlo o celoevropský výzkum, který mapoval sexuální obtěžování v pracovních vztazích v EU (Rubenstein 1988).

implementovat tuto direktivu do národních legislativ do 5. října 2005 (Government of Ireland 2004: 2; podrobněji o vývoji legislativy v oblasti sexuálního obtěžování viz Havelková 2006).

Výše zmiňovaná direktiva 2002/73/EC rozlišuje „sexuální obtěžování“ a „obtěžování na základě pohlaví“, které definuje následujícím způsobem (podle Government of Ireland 2004: 2): **obtěžování na základě pohlaví** je „...*nevítané chování vztahující se k pohlaví dané osoby, jehož cílem je narušení důstojnosti dané osoby nebo vytváření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořující nebo urážlivého prostředí.*“ **Sexuální obtěžování** je definováno jako nežádoucí chování, které je „...*verbální, neverbální nebo fyzické chování sexuální povahy, jehož účelem nebo následkem je narušení důstojnosti osoby, zejména pak skrze vytváření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí.*“ (Government of Ireland 2004: 2).

Obtěžování na základě pohlaví i sexuální obtěžování jsou tedy na úrovni Evropské unie definovány jako formy diskriminace na základě pohlaví (i) s odkazem na *účel* nebo *následek* takového chování, (ii) faktem, že je takové chování *narušením důstojnosti dané osoby* a (iii) explicitním zahrnutím *fyzických forem* i forem *náležejících k „vytváření nepřátelského prostředí“*. Je patrné, že evropská legislativa vychází z feministických přístupů a z původní definice sexuálního obtěžování Catharine MacKinnon, zahrnuje však v sobě i novější dimenzi narušení lidské důstojnosti. Do jisté míry překonává problém, který vytýkají novějším (zejména americkým) legislativním koncepcím autorky Anderson (2006) a Zippel (2006).

V podobném duchu jsou přítom orientovány i národní legislativní definice sexuálního obtěžování v jednotlivých zemích EU. Podle zprávy Evropské komise mělo v roce 2004 sexuální obtěžování v národní legislativě ošetřeno 23 z tehdejších 25 členských zemí. Výjimkou bylo pouze Řecko, které deklarovalo, že tuto problematiku ošetřenou nemá, a Lotyšsko, kde však v době přípravy zprávy procházela příslušná legislativa parlamentem (Government of Ireland 2004: 2). Přes různé odchylky zahrnují národní definice verbální i fyzické formy obtěžování, formy „*quid pro quo*“ i „*nepřátelské prostředí*“ a sexuální obtěžování definují jako formu diskriminace na základě pohlaví (Government of Ireland 2004: 32).

Výjimkou není v tomto směru ani Česká republika, kde bylo sexuální obtěžování do právního řádu zakotveno až v roce 2000 v důsledku harmonizace českého právního systému s právním řádem EU (§ 7 odst. 2, zákon č. 155/2000 Sb.).

Jako diskriminace bylo sexuální definováno až v roce 2004 (zákon č. 46/2004 Sb.), v zákoníku práce z roku 2006 (zákon č. 262/2006 Sb. § 16 odst. 2) však byla tato část vypuštěna a byla nahrazena odkazem na antidiskriminační zákon, který však byl přijat až v roce 2009. Tři roky tak neměla Česká republika nijak ošetřenou (nejen) problematiku sexuálního obtěžování.

Jediný právně závazný způsob vymezení sexuálního obtěžování můžeme v ČR v současné době najít v tzv. antidiskriminačním zákoně (zákon č. 198/2009 Sb.), který ošetřuje diskriminaci v řadě oblastí, kam je kromě pracovněprávních vztahů nebo přístupu ke zdravotní péči zahrnut např. i přístup ke vzdělání a jeho poskytování (198/2009 Sb., § 1). Obdobně jako v evropské direktivě, je i v legislativě ČR rozlišeno obtěžování a sexuální obtěžování, přičemž obě formy jsou definovány široce, s odkazem na úmysl či důsledek jednání, na porušení lidské důstojnosti a na zahrnutí forem „něco za něco (quid pro quo)“ i forem „vytváření nepřátelského prostředí (hostile environment)“:

(1) Obtěžováním se rozumí nežádoucí chování (...)

a) jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí, nebo

b) které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí ovlivňující výkon práv a povinností vyplývajících z právních vztahů.

(2) Sexuálním obtěžováním se rozumí chování podle odstavce 1, které má sexuální povahu.

1.1.2.1 Ošetření sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí a situace v ČR

Pokud jde specificky o oblast vzdělávání, na rozdíl od USA nebo např. Velké Británie nemá Česká republika legislativu, která by ošetřovala sexuální obtěžování v tomto specifickém prostředí nebo která by zavazovala školy, aby tyto politiky zřizovaly a chránily své studující proti sexuálnímu obtěžování. Vzhledem k tomu, že je sexuální obtěžování považováno za diskriminaci na základě pohlaví, lze ho pokládat za princip narušující rovný přístup ke vzdělání,⁸ který je mimo jiné deklarován také ve školském

---

⁸ Vycházím zde z právního názoru Barbary Havelkové, která mi laskavě poskytla právní konzultaci.

zákoně (zákon č. 561/2004).⁹ Specifické univerzitní politiky na potírání sexuální obtěžování, které jsou běžné na zahraničních univerzitách (např. univerzita ve Vídni, britské univerzity University College London, London School of Economics, Cambridge aj., většina amerických univerzit a mnoho dalších) a které zpravidla vycházejí z národních legislativ, však v ČR téměř neexistují. Zda si škola stanoví proces a politiky, jak bude s těmito případy zacházet, je tedy čistě věcí jejího vedení. České vysoké školy přitom nejsou v této problematice příliš aktivní a většinou nemají stanoveny formální procedury, jak s takovou formou chování zacházet a jak tyto případy řešit. První pokus poskytnout vysokým školám pomoc při řešení těchto případů v podobě příruček pro studující a management vysokých škol autorského kolektivu Kolářová, Smetáčková a Pavlík (Kolářová et al. 2009, Smetáčková et al. 2009) narazil na tvrdý odpor české (nejen) akademické obce. Autor a autorky byli mj. obviňováni z prosazování ideologie, šíření totalitních praktik, snahy o sociální inženýrství, ohrožování akademických svobod, esencialismu, narušování přirozeného a tedy i správného běhu věcí (podrobněji např. Horský 2010, Komárek, Havlíček 2011).

Argumenty, které zazněly v ČR proti systematickému ošetření obtěžování, lze shrnout následovně (Kolářová et al. 2011, Stöckelová, Slačálek 2010): i) autorům je vyčítána široká definice obtěžování, která nezahrnuje pouze nejtěžší fyzické formy. Přestože používají standardní výzkumnou definici a klasifikaci, která vychází z české a evropské legislativy, jsou obviňováni, že uměle nafukují neexistující problém. ii) Je systematicky odmítáno spojení sexuálního obtěžování s genderovou mocí a má se za to, že sexuální obtěžování je čistě otázkou organizačních hierarchií, případně otázkou přirozené přitažlivosti mezi muži a ženami. Jak ale upozorňuje Kolářová et al. (2011), takové nepochopení zásadní podstaty sexuálního obtěžování vede k neochotě spatřovat za obtěžování strukturální podmínky a tedy znemožňuje tento problém vůbec řešit. iii) Problém sexuálního obtěžování je v diskusích v souladu se stereotypním pohledem na ženy často přerámován jako problém učitelů, které obtěžují „svádivé studentky“, aniž by bylo přihlédnuto k mocenskému kontextu těchto situací. iv) V diskusích také zaznívá, že sexuální obtěžování není třeba řešit, protože studující

---

⁹ Ve školském zákoně je deklarován cíl „*rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace...*“ (Školský zákon č. 561/2004 § 2). Vycházím zde z právního názoru Barbary Havelkové, která mi laskavě poskytla konzultaci.

mají už nyní dostatečné možnosti se mu postavit, s čímž, jak podrobněji ukáží v analýze v kapitole 9, nelze souhlasit. v) Dále je argumentováno, že vytvoření pravidel naruší akademické svobody a z univerzit vytvoří nesvobodný prostor, přičemž v diskuzích se často vyhrožuje strašákem hyperkorektních amerických univerzit (Stöckelová, Slačálek 2010). Jak ale podotýkají Kolářová et al. (2011), vztahy mezi studujícími a vyučujícími jsou už tak poměrně významně regulovány, takže není zřejmé, proč by se tento argument měl vztahovat jen na problematiku sexuálního obtěžování.

Akademické prostředí, a zvláště pak to české, přitom zůstává stále poměrně rezistentní vůči výraznějšímu prosazování politik rovných příležitostí. Jedním z důvodů je podle B. Bagilhole (2002) i to, že na vyšších akademických pozicích je stále jen velmi málo žen, což může vést i k tomu, že univerzity problém sexuálního obtěžování přehlíží nebo podceňují (Dziech, Weiner 1984: 56). Barbara Bagilhole ve své studii ukázala (2002: 31), že muži jsou díky své početní převaze stále těmi, kdo na univerzitách udávají pravidla hry. Muži ve vedení akademických institucí mají podle jejích zjištění k otázkám genderové rovnosti značně rezervovaný postoj, jsou laxní k prosazování politik rovných příležitostí a mají tendenci popírat existenci diskriminace žen. Protože mají ženy jen malé zastoupení v rozhodovacích strukturách akademických institucí, musí se spoléhat na vedení mužských elit. To také částečně vysvětluje, proč je stále velice malá ochota přetvářet univerzity v místo více přátelské k ženám, a to nejen pokud jde o studentky, ale také o pedagožky. Jak přitom ukazují někteří výzkumníci a výzkumnice (např. Rhoton 2011), pokud se ženy v malém počtu pohybují v maskulinizovaném prostředí, přebírají často hodnoty dominantní (mužské) skupiny. Mají tendenci devalvovat feminitu, popírat existenci genderové diskriminace, kladou důraz na individuální zodpovědnost každé ženy, a vykazují velkou solidaritu k maskulinní kultuře svého zaměstnání

Problém tzv. unikajícího potrubí, tedy stavu, kdy se s rostoucím postavením dané pozice v akademické hierarchii snižuje podíl žen, je přitom v českém prostředí zvláště palčivý.¹⁰ Ženy jsou jen minimálně zastoupeny v nejvyšších akademických

---

¹⁰ Podle Barbary Bagilhole (2002: 20) musí ženy čelit kombinaci strukturálních hendikepů a předsudků, určitou roli nepochybně hraje i jejich mateřská role a kariéerní přestávky spojené s mateřstvím (Acker a Armentí 2004, Harley 2003). V současné době jsou však tyto faktory zasazovány do konceptu tzv. genderové kultury akademické sféry (Acker, Weber 2009, Harley 2003), podle něhož představují univerzity, obdobně jako celý svět vědy, výsostně mužský prostor, který představuje a reprodukuje mužské hodnoty nekompatibilní s ženskou životní zkušeností. Akademické prostředí oceňuje hodnoty, jako je

pozicích (docentek je na veřejných vysokých školách pouze 23 % a profesorek dokonce jen 13 % (Tenglerová 2011)).¹¹ Velice nízké je také zastoupení žen v rozhodovacích orgánech vysokých škol. V roce 2009 se jejich podíl pohyboval okolo 21 % (Tenglerová 2011: 23), přičemž mezi rektory veřejných vysokých škol je momentálně žena pouze jedna,¹² ve správních radách VŠ je žen 12,3 % a v uměleckých nebo vědeckých radách je jich pouze kolem 15,5 % žen.¹³ Prostředí vysokých škol tedy patrně i díky tomu zůstává vůči případným změnám velice rezistentní. Na rozhodovacích pozicích, které mají možnost tuto situaci alespoň částečně ovlivnit, jsou většinou muži, pro které tyto problémy nejsou prioritou. Jak upozorňují i feministické teorie stanoviska (Harding 1987, 2004), mužská a ženská životní zkušenost, postavení v mocenských strukturách i ve společnosti se značně liší, což zásadním způsobem formuje také to, jakým způsobem muži a ženy tyto fenomény prožívají, interpretují a vnímají. Nelze proto očekávat, že muži budou v tomto směru podnikat něco, co by mohlo jejich výhodnou mocenskou pozici ohrozit (Bagilhole 2002).

1.1.3 Legislativní definice sexuálního obtěžování a český kulturní kontext

Je jistě zřejmé, že „zákon je účinný mechanismus pro strukturování představ o tom, co je definováno jako sexuální obtěžování“ (Welsh et al. 2006: 103, Biaggio, Brownell 1996: 217, Crocker 1983: 679, Paludi 1996). Díky oficiálním definicím sexuálního obtěžování a politikám, jež zahrnují potírání sexuálního obtěžování, začalo mnoho lidí označovat chování, které dříve shledávali normálním, za nevíтанou a netolerovatelnou formu obtěžování (Williams et al. 1992, Anderson 2006). Ukazuje se totiž, že lidé se plně neztotožnili s definicí sexuálního obtěžování, které tyto

---

agresivita, individualizovanost, soutěživost, hierarchie, úspěch a racionalita (Bagilhole, Goode 2001). Všechny tyto hodnoty, i když se zdají být hodnotově neutrální, jsou však tradičně spojovány s muži a mužskou životní zkušeností (Harley 2003: 387), respektive se specifickou podobou privilegované a dominantní hegemonické maskulinity (Connel 1987). Podle těchto hodnot jsou nastavena kritéria hodnocení pracovního výkonu akademiků, stejně jako představa ideální akademické dráhy.

¹¹ Přestože na pozici lektorek bylo v roce 2009 podle dat Ústavu pro informace ve vzdělávání zaměstnáno přes 59 % žen, na pozici asistentek 48 % žen a mezi odbornými asistenty to bylo 39 % žen. Ženy přitom ve školním roce 2010/2011 představovaly 56 % všech studujících a 60 % absolventů VŠ a 43 % všech držitelů doktorských titulů (Tenglerová 2011).

¹² Jde o rektorku Západočeské univerzity v Plzni.

¹³ Nízké zastoupení žen na vyšších akademických pozicích a rozhodovacích postech v akademické sféře je přitom problémem, který se netýká pouze ČR, ale všimá si ho také řada zahraničních badatelů a badatelek (Jacobs 1996, Acker, Weber 2009, Renzetti, Curan 2003, Rhoton 2011, Harley 2003, Bagilhole 2002).

politiky a legislativy přinesly. Řada autorů/ek však poukazuje na to, že role legislativ je v tomto ohledu pouze omezená (Weiner 2010, Křížková et al. 2010, Gal, Kligman 2000). Zákon a legislativa totiž nepůsobí deterministicky, nedefinují přímo samotné jednání a sociální normy, ale lidé přikládají zákonům významy a interpretují je v souladu se svými zájmy, hodnotami a kulturními předpoklady (Gal, Kligman 2000).

Pokud jde o oblast rovných příležitostí mužů a žen, kam problematika sexuálního obtěžování spadá, je vztah legislativy k sociálním normám a reálné praxi v České republice značně problematický. Jak se ukazuje, zavedení legislativního ošetření rovného zacházení s muži a ženami v zaměstnání nevedlo k reálné změně sociálních norem ani chování (Křížková et al. 2010, Hašková, Křížková 2008, Weiner 2010, True 2003).

Jak již bylo řečeno výše, legislativa, týkající se rovných příležitostí mužů a žen, včetně legislativy, jež ošetřuje a definuje sexuální obtěžování, byla do českého právního řádu implementována až z důvodu harmonizace českého práva s legislativou Evropské unie. Na rozdíl např. od USA nebo Evropské unie (Zippel 2006) nešlo v České republice o spontánní iniciativu české veřejnosti a její politické reprezentace, pro kterou otázky genderové rovnosti nebyly (a stále nejsou) prioritou, ale spíše o „vynucenou“ implementaci právních norem EU. Politická reprezentace ČR i EU i veřejnost chápaly harmonizaci legislativ spíše jako formalitu, než jako skutečnou změnu principu uvažování o problematice rovných příležitostí mužů a žen (Weiner 2010, Hašková, Křížková 2008, Křížková et al. 2010a,b, True 2003). Chyběl zde prostor pro reflexi a diskusi nad problémy spojenými s harmonizací právních řádů, a řada zákonů proto přišla bez jednoznačné poptávky „zdola“ nebo pocíťované potřeby (Weiner 2010: 15). Mnoho těchto nařízení proto dodnes existuje spíše „de jure“ než „de facto“ a EU má jen velmi malou kontrolu nad tím, zda jsou tyto antidiskriminační zákony v jednotlivých členských zemích skutečně naplňovány a vymáhány (Weiner 2010: 15). Někteří autoři a autorky (např. Bretherton 2001, Křížková et al. 2010) proto hovoří o promarněné šanci EU ovlivnit postoje k genderovým otázkám u nově přistupujících států východní a střední Evropy.

Důvodů neúspěchu antidiskriminačních politik v českém kulturním prostředí je přitom několik. Mohou mít svůj původ v historické zkušenosti komunismu, který zde násilně zpřetrhal tradici relativně silného a vlivného feministického hnutí, jež v předválečném Československu působilo. Přestože bylo feministické hnutí v Československu před 2. světovou válkou relativně rozvinuté, komunistickému

režimu se podařilo tuto ideologii v očích české veřejnosti zcela zdiskreditovat. Tzv. „ženská otázka“ byla tématem, které socialistický režim prosazoval jako jednu ze svých priorit, avšak ženská rovnoprávnost byla v tomto pojetí redukována pouze na emancipaci prostřednictvím plného zapojení žen na pracovním trhu, aniž by došlo k přehodnocení genderových vztahů ve veřejném prostoru nebo v rodině (Havelková 1993, Křížková, Vohlídalová 2009b).¹⁴ Cíle vysokého zapojení žen na trhu práce se komunistickému režimu sice podařilo dosáhnout, ovšem za cenu extrémního zatížení žen tzv. druhou (a třetí)¹⁵ směnou v domácnosti. Západní feministická ideologie byla tehdejší režimem považována za buržoazní přežitek, který ve společnosti, kde zvítězil socialismus a kde by si měli být všichni lidé rovni, neměl reálné opodstatnění (Šiklová 1997: 266).

Negativní konotace, které západní feminismus měl (a stále často má) v očích české veřejnosti, posilovali také emigranti, kteří se vraceli do českého kulturního prostředí ze zahraničí v 90. letech. Někteří z nich líčili západní feminismus jako strašáka pro českou společnost. Příkladem je cyklus článků spisovatele Josefa Škvoreckého „Dobrodružství amerického feminismu“, v nichž autor otevřeně kritizuje západní feminismus. V jednom ze svých článků se zaměřil i na problematiku sexuálního obtěžování, které ironickým, urážlivým a především krajně stereotypním způsobem zesměšňoval jako absurdní výmysl zhrzených a neatraktivních amerických feministek (srov. Škvorecký 1992). Samotný anglický termín „sexual harassment“ byl v raných 90. letech přímo spojován se západní kulturou a radikálním feministickým hnutím, které podle tehdejšího názoru ničilo „přirozené“ vztahy mezi muži a ženami (True 2003: 91). Značná podezřívavost vůči tomuto konceptu se pak projevila i ve způsobu, jakým byl tento termín překládán – tj. jako „sexuální harašení“, které spíše než čin s možnými vážnými dopady na jedince implikuje nevinné laškování. To podle Jacqui True znemožnilo vést jakoukoliv seriózní společenskou diskusi o tomto fenoménu (True 2003: 91).¹⁶

---

¹⁴ V rámci socialistické společnosti přetrvávalo výrazné znevýhodnění žen vůči mužům, ať už v rovině politické participace (Fodor 2002), ekonomické (v oblasti platového znevýhodnění, participace na řízení) nebo privátní sféře (rozdělení domácích prací a péče, genderová rovnost v rodině (Šiklová 1997, Křížková, Vohlídalová 2009b)).

¹⁵ Jako „třetí směna“ bývá některými autory označováno stání ve frontě na základní spotřební zboží včetně potravin, kterého byl v tehdejší centrálně plánované ekonomice chronický nedostatek, nebo dojíždění do práce v situaci nedostatečného rozvoje hromadné dopravy (Kozera 1997: 8).

¹⁶ Termínem sexuální obtěžování byla tato forma chování označována až na konci 90. let (True 2003).

Odpor vůči západnímu feminizmu i zavádění politik podporujících rovné příležitosti mužů a žen je tedy do určité míry možné považovat za reakci na komunistickou minulost, která zdiskreditovala pojmy jako „ženská emancipace“ a „feminismus“. Tyto protifeministické nálady však souvisely také s porevolučním ideologickým, politickým i ekonomickým příklonem ke konzervativním myšlenkám a neoliberální ideologii, která byla (a často stále je) velice populární právě v postkomunistických zemích střední a východní Evropy (Havelková 1993: 95, Weiner 2010). Cíle politik, které podporovaly genderovou rovnost, byly chápány v přímém konfliktu k dominantní neoliberální ideologii a jako opatření ohrožující svobodný trh a ekonomické svobody (Weiner 2010). Politiky podpory rovnosti byly tedy nejen v České republice, ale také v dalších postkomunistických zemích, nahlíženy jako krok zpět k centrálně řízenému hospodářství a totalitarismu (Weiner 2010: 16, True 2003).

Dalším důvodem neúspěchu antidiskriminačních politik byla také určitá rezistence vůči přenosu západních kulturních norem do českého prostředí (Weiner 2010: 14). Zavádění nové legislativy, která byla implementována „shora“, bylo vnímáno jako určitá reminiscence dob sovětského útlaku. Převládalo přesvědčení, že tato opatření narušují „přirozený řád věcí“ - podřízenost žen mužům a jejich znevýhodněné postavení stejně jako sexuální obtěžování byly totiž vykládány jako přirozený jev (Weiner 2010:15, True 2003). Že jsou tyto názory stále živé, přitom ilustruje i reakce na výše zmiňovanou příručku věnovanou boji se sexuálním obtěžováním na VŠ (Smetáčková et al. 2009, Kolářová et al. 2009). Komárek s Havlíčkem (2010) téměř v každém odstavci své „recenze“ v Hospodářských novinách obviňují autory/ky (nejen) z šíření totalitárních praktik a spolu s Horským (2010) jim vytýkají snahu o sociální inženýrství a vnucování cizích norem.

Podle některých autorů má komunistická minulost dodnes také významné dopady na vnímání samotného práva. Jak ukazují Křížková, Penner a Peterson (2010: 92), komunistická zkušenost má za následek mj. nedůvěru lidí v legislativní řád a malou autoritu a legitimitu, které jsou legislativnímu systému přikládány. V komunistickém totalitárním režimu totiž právo fungovalo spíše jako nástroj útlaku obyvatel, než jako nezbytná a všemi respektovaná autorita ochraňující lidi (tamtéž: 86). Antidiskriminační legislativa není dodnes příliš vymáhána a obecně je zde velice slabá politická vůle, aby direktivy týkající se rovných příležitostí mužů a žen skutečně začaly fungovat i v praxi (Weiner 2010: 19, Křížková et al. 2010).

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že vztah mezi legislativním ošetřením oblasti rovných příležitostí včetně problematiky sexuálního obtěžování, a společenskými normami, a tedy i vztah mezi individuálními definicemi (tedy tím, jak obtěžování definují sami lidé) a legislativními definicemi sexuálního obtěžování není přímý. Skutečnost, že je sexuální obtěžování definováno určitým způsobem v legislativě, nemusí nutně znamenat, že jej tak budou definovat i sami lidé. Jak podotýká J. True (2003: 93), změna legislativy má v českém prostředí omezenou možnost změnit dosud zajeté koleje genderových vztahů a přístupu společnosti k sexuálnímu obtěžování. Jak individuální, tak expertní definice totiž představují sociálně konstruované fenomény, které jsou formovány mocenskými vztahy, politickými zájmy, stejně jako i kulturními hodnotami a normami. Právě odlišnost individuálních pojetí obtěžování od pojetí expertních a neochota označovat formy chování, které jsou normami definovány jako sexuální obtěžování, *jako sexuální obtěžování*, jsou totiž považovány za jedny z příčin selhávání politik potírání sexuálního obtěžování, přetrvávající neochoty lidí řešit sexuální obtěžování oficiální cestou a dokladem obecné tolerance společnosti vůči tomuto typu chování (Bursik 1992, Williams et al. 1992, Powell 1986 aj.).

1.2 Výzkumné definice (operacionalizace) sexuálního obtěžování

Z legislativních definic sexuálního obtěžování přitom úzce vycházejí také výzkumné definice sexuálního obtěžování, které se snaží operacionalizovat sexuální obtěžování a následně jej měřit. Většina výzkumů sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí vychází z definice Franka Tilla (Kelley a Parsons 2009, Rubin a Borges 1990), který vymezil sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí jako „...zneužití autority k tomu, aby byla zdůrazněná sexualita nebo sexuální identita studujícího takovým způsobem, který brání nebo znesnadňuje, aby studující plně využili vzdělání, prostředí a příležitosti, které vzdělávací instituce nabízí.“ (Till 1980: 7). Některé výzkumy pracují se *subjektivní definicí* obtěžování (respondenti jsou dotazováni, zdali se setkali se sexuálním obtěžováním, přičemž je ponecháno na dotázaných, jaké konkrétní formy chování si pod tímto termínem představí). Většina výzkumů však používá *definici behaviorální* a dotazuje se na zkušenosti respondentů s konkrétními formami chování (Arve, Cavanaugh 1995, Lengnick-Hall 1995, Fitzgerald 1996). Individuální definice lidí totiž mohou být vzájemně dosti

nekompatibilní a z odpovědi respondentů na obecnou otázku lze jen těžko dekodovat, s jakými konkrétními formami chování se dotčení setkali.¹⁷

Většina behaviorálních definic sexuálního obtěžování rozděluje formy obtěžování na „něco za něco“ a „nepřátelské prostředí“ a pracují s představou určitého kontinua a pojmenovávají formy obtěžování podle typu a míry závažnosti (Benson, Thompson 1982; Hill a Silva 2005, Reilly, Carpenter, Dull, Bartlett 1982, Schneider 1987 a další). V konkrétních způsobech operacionální definice sexuálního obtěžování se však jednotlivé výzkumy více či méně liší (Kelley a Parsons 2009, Welsh 1999, Fitzgerald 1996, Rubin, Borges 1990, Gutek 2004 aj.), což znesnadňuje jejich vzájemnou srovnatelnost.

Vytvořit jednoznačnou operacionální definici sexuálního obtěžování, která by byla obecně přijímána, je však značně problematické (Fitzgerald 1996: 36). Důvodem je zejména to, že o problému sexuálního obtěžování se dlouho nehovořilo a nebylo tedy ani možné, aby vznikla určitá obecně přijímaná a sociálně sdílená definice tohoto jevu (Fitzgerald 1996). Přesto je však možné setkat se s několika pokusy o vytvoření standardizovaného výzkumného nástroje a výzkumné operacionalizace tohoto jevu. Nejrozšířenějším výzkumným nástrojem/operacionalizací je tzv. *Sexual Experience Questionnaire* (SEQ) Luisy Fitzgerald (1998, 1996, 1997), někdy se pak můžeme setkat také s tzv. *Inventory of sexual harassment* (ISH) Jamese Grubera (1992). V obou případech jde přitom o tzv. empirické definice¹⁸ sexuálního obtěžování (Fitzgerald 1996: 27), které vycházejí z perspektivy „obětí“ sexuálního obtěžování a byly zkonstruovány na základě analýzy empirických dat (Fitzgerald 1996, Till 1980, Gruber 1992).¹⁹

„Inventory of Sexual Harassment“ (ISH) Jamese Grubera (1992) byla vytvořena na základě obsahové analýzy studií sexuálního obtěžování a soudních kauz a dělí jednotlivé formy sexuálního obtěžování na *verbální žádosti* (*verbal requests*), namířené k určitému cíli (k navázání vztahu apod.), *poznámky a komentáře sexuální povahy* (*sexual remarks and comments*), jejichž cílem není navázání vztahu jako u

---

¹⁷ Tím však nechci říct, že subjektivní definice obtěžování nemají svou výzkumnou relevanci. V souladu s Fitzgerald et al. (1988, 1993) a Arvey a Cavanaughem (1995) se však domnívám, že je vhodné je kombinovat s definicemi behaviorálními.

¹⁸ Kromě empirických definic rozlišuje Fitzgerald (1996: 26) také definice apriorní, které nevycházejí přímo z dat, ale jsou založeny na určitém teoretickém konceptu. Takovým příkladem je např. definice Catharine MacKinnon (1979) a jiné definice, které vyslovují určité obecné předpoklady o povaze a podstatě tohoto typu chování.

¹⁹ Obě typologie vychází z hodnocení a perspektivy žen.

verbálních žádostí, ale ponížení jedince nebo určité skupiny lidí (např. žen nebo mužů), a *neverbální projevy sexuálního obtěžování*, kam spadají rozmanité formy obtěžování, jako např. fyzické napadení, dotyky, ale také používání lechtivých učebních materiálů při výuce.

O poznání častěji se pak ve výzkumech můžeme setkat s operacionalizací „Sexual Experience Questionnaire“ (tzv. SEQ). Fitzgerald a kol. (Fitzgerald et al., 1988, 1993, Fitzgerald 1996, Gelfand et al. 1995) vycházeli z typologie Franka Tilla (1980), který ve výzkumu zkušeností vysokoškolských studentek se sexuálním obtěžováním identifikovali pět typů sexuálního obtěžování: sexistické poznámky a komentáře, další formy sexistického chování, nevhodné a urážlivé sexuální nabídky, které jsou prosté sankcí, žádosti a sexuální přízeň pod určitou hrozbou nebo za příslib určitých výhod a sexuální napadení.

Luisa Fitzgerald s kolegy definovala sexuální obtěžování jako „psychologický a behaviorální koncept“, který zahrnuje nevyžádané sexuálně orientované chování, které je příjemcem takového chování považováno za urážlivé a ohrožující jeho blaho a pohodu (Fitzgerald et al. 1997: 15). V návaznosti na Tilla identifikovala nejprve pět typů sexuálního obtěžování, které později redukovala na tři: *genderové obtěžování*, *nevítanou sexuální pozornost* a *sexuální nátlak* (Fitzgerald a Ormerood 1991, Fitzgerald et al. 1988, Fitzgerald 1995, Gelfand et al. 1995). *Genderové obtěžování (gender harassment)* zahrnuje nevhodné a urážlivé chování namířené vůči mužům nebo ženám jako skupině a představuje měkčí formy obtěžování, jako jsou např. urážky, komentáře, nevhodná gesta, používání sexuálně lechtivých materiálů a další. *Nevítaná sexuální pozornost (unwanted sexual attention)* zahrnuje chování namířené vůči konkrétnímu jedinci, které však zůstává prosté sankcí. Patří k němu např. snaha o navázání intimního vztahu, hovory o sexuálně laděných nebo intimních tématech, pozvání na soukromou schůzku apod. Poslední a nejvýznamnější formou obtěžování je *sexuální nátlak (sexual coercion)*, který zahrnuje vymáhání sexuálního sblížení za odměnu nebo pod pohrůzkou, nevídané tělesné dotyky a fyzické napadení. Zatímco genderové obtěžování a nevídaná sexuální pozornost jsou určitými ekvivalenty forem chování, které jsou v legislativě definovány jako „nepřátelské prostředí“, sexuální nátlak koresponduje s typem obtěžováním „něco za něco“ (Welsh 1999). Tato klasifikace byla otestována na několika různých populacích, přičemž autorky došly ke zjištění, že výzkumy provedené mezi ženami-zaměstnankyněmi i mezi studentkami potvrzují, že sexuální obtěžování je vícedimenzionálním jevem, který má výše

uvedenou strukturu (tj., že je možné identifikovat genderové obtěžování, nevítanou sexuální pozornost a sexuální nátlak) (Gelfand, Michele, Fitzgerald, Drasgow 1995: 174). Na různých populacích autorky také ověřily reliabilitu a validitu tohoto výzkumného nástroje (Fitzgerald et al. 1988, Gelfand et al. 1995).

Přestože je SEQ často označován jako jeden z nejlepších a nejpropracovanějších způsobů operacionalizace sexuálního obtěžování a výzkumných nástrojů pro měření prevalence tohoto jevu (Gelfand et al. 1995, Cortina et al. 1998, Schneider et al. 1997, Arvey, Cavanaugh 1995 aj.), má také své kritiky. Jednou z nich je i Barbara Gutek (Gutek, Murphy, a Douma 2004), která této operacionalizaci/výzkumnému nástroji vytýká nedostatečnou reliabilitu a (konstruktovou) validitu.

Gutek et al. (2004) namítají, že otázky na zkušenosti s jednotlivými formami obtěžování v sobě explicitně neobsahují nevítanost nebo nechtěnost (Gutek et al. 2004: 469). S kritikou lze souhlasit v tom smyslu, že ne vždy je z jednotlivých otázek v SEQ zřejmé, že jde o nevítané chování. Je však třeba si uvědomit, že hranice mezi nevítaným a akceptovaným chováním je poměrně křehká. Zatímco pozvání na kávu od vyučujícího může být zprvu hodnoceno neutrálně nebo pozitivně, pokud se opakuje a vyučující nerespektuje prvotní odmítnutí, může se velice snadno změnit v nepříjemnou a nevítanou zkušenost. Zvláště diskutabilní je pak také otázka nevítanosti v případě některých komentářů. Ženy jsou totiž socializovány tak, aby řadu narážek a komentářů braly jako běžnou součást života a přecházely je (viz např. Bourdieu 2000). To ale neznamená, že skutečnost, že se vyučující vyjadřují o jejich vzhledu, oblečení nebo chování, je a priori neproblematická.

Další výtkou vůči SEQ je také nízká míra korelace mezi jednotlivými odpověďmi na otázky o zkušenostech s dílčími formami obtěžování a odpovědí na celkovou otázku, zdali se dotyční lidé stali terčem sexuálního obtěžování (Gutek et al.: 471). Podle Gutek et al. (2004) dochází při použití SEQ k neúměrnému nadhodnocování prevalence sexuálního obtěžování (tamtéž: 476), které je v přímém konfliktu s tím, že pouze malý podíl žen podává oficiální stížnost na takové chování. Gutek et al. (2004) argumentují, že ženy, které sexuální obtěžování nenahlásí, pro to mají patrně své důvody, protože takové chování jednoduše nepovažují za závažné (tamtéž: 475). Současné studie nicméně ukazují, že tento problém zřejmě netkví v nastavení samotného dotazníku a operacionalizace sexuálního obtěžování, ale spíše v obecných postojích společnosti k sexuálnímu obtěžování a velké toleranci tohoto

chování (Thomas, Kitzinger 1996, Mott, Condor 1996, Herbert 1999 Lee, 2001 aj.). Určité formy sexistického chování jsou totiž systematicky normalizovány, a stávají se běžnou součástí našich životů (podrobněji o tomto problému viz kapitola 3.3). Podané stížnosti na sexuální obtěžování pak představují pouze špičku ledovce a zahrnují zpravidla pouze ty nejtvrďší formy obtěžování (Biaggio, Brownell 1996: 215, Kelley a Parsons 2000, Fitzgerald et al. 1995). Důvody rozdílu v prevalenci sexuálního obtěžování měřeného pomocí SEQ a tím, jak velký podíl žen podává formální stížnost na sexuální obtěžování, případně tím, jak své zkušenosti hodnotí aktéři a aktérky, tedy nelze spatřovat výhradně v konstrukci dotazníku a způsobu operacionalizace sexuálního obtěžování.

Dalším bodem kritiky SEQ je také to, že SEQ nepředstavuje pouze jednu konkrétní podobu výzkumného nástroje/operacionalizace, ale že se neustále vyvíjí a proměňuje. Nelze proto hovořit o standardizovaném výzkumném nástroji. Neumožňuje totiž stanovit určitou „základní“ úroveň prevalence sexuálního obtěžování, s níž by bylo možné jednotlivá dílčí zjištění porovnávat, a tedy ani nelze určit, jaká úroveň výskytu sexuálního obtěžování je vysoká, nebo jaká je naopak nízká (tamtéž: 472). Je sice pravda, že všechny modifikace původního SEQ snižují srovnatelnost jednotlivých výzkumů, přizpůsobení dotazníku konkrétnímu kulturnímu prostředí však může přinést výhodu v podobě zvýšení návratnosti, ale i validity výpovědí. Elementární, byť velice hrubé, srovnání výzkumy vycházející ze SEQ však umožňují. Všechny aplikace SEQ se totiž shodují v široké definici sexuálního obtěžování a pracují s vícedimenzionálním modelem sexuálního obtěžování, který člení sexuální obtěžování na totožné typy.

S Barbarou Gutek (Gutek et al. 2004) lze souhlasit, že je třeba, aby bylo sexuální obtěžování pro potřeby výzkumu v budoucnosti definováno přesněji (viz např. i Frazier, Cochran, Olson 1995: 33). Je však otázkou, zda je vůbec v silách a možnostech výzkumníků přesněji definovat něco, pro co se ve společnosti doposud nevytvořila jasná a všeobecně sdílená definice. Domnívám se, že argument, poukazující na nízkou validitu SEQ, je lichý také z toho důvodu, že právě SEQ umožňuje velice flexibilně rozdělit formy obtěžování podle jejich závažnosti a vypovídat jednotlivě o zkušenostech s genderovým obtěžováním, nevítanou sexuální pozorností nebo sexuálním nátlakem. Pokud tedy s pomocí SEQ usuzujeme cokoli o prevalenci sexuálního obtěžování, vždy můžeme daná čísla vztáhnout ke konkrétním formám chování. Poněkud abstraktní pojem „sexuální obtěžování“ tak dostává

mnohem jasnější kontury. Přes všechnu kritiku, které Barbara Gutek (Gutek et al. 2004) podrobila SEQ, je tedy zřejmé, že v současné době patrně neexistuje komplexnější a více propracovaný měřicí nástroj než právě SEQ.

1.3 Vymezení sexuálního obtěžování ve výzkumu sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí

Přestože si uvědomuji, že existuje jistá neurčitost, která je s termínem sexuálního obtěžování spojována, protože je tento termín stále podroben procesu konstrukce a reinterpretace, zároveň souhlasím s myšlenkou, že právě definice sexuálního obtěžování hraje klíčovou roli pro to, aby bylo možné tento fenomén popsat, zmapovat a řešit (MacKinnon 1979). Zároveň také nelze opomenout skutečnost, že v posledních letech došlo zejména v západních zemích k relativnímu ustálení expertních definic sexuálního obtěžování, které získaly svou oporu zejména v legislativních definicích sexuálního obtěžování. Právě legislativní definice sexuálního obtěžování přitom částečně formují určitý konsensus týkající se toho, co je sexuální obtěžování, co je jeho podstatou a jaké formy chování zahrnuje (Biaggio, Brownell 1996: 217, Crocker 1983: 679, Paludi 1996). Ve své práci proto vycházím z ustálené definice sexuálního obtěžování, podle níž může sexuální obtěžování nabývat mnoha různých podob od verbálních útoků až po nejvážnější formy, jakými jsou například vydírání nebo fyzické napadení (Fitzgerald et al. 1988, 1996, Gruber 1992), a že lze toto chování charakterizovat jako nevítané, nevhodné a urážlivé chování, které je zneužitím nerovného mocenského postavení daného genderovou (symbolickou) a formální strukturou určitého prostředí (Dziech a Weiner 1984, Huerta et al. 2006, MacKinnon 1979, Thomas, 1997: 148).²⁰

Pojem „sexuální obtěžování“ používám v širokém významu tohoto slova a mám jím na mysli *sexuální a genderové obtěžování*.²¹ Zahrnuji pod něj tedy jak

---

²⁰ Jinými slovy tedy převažuje tzv. sociokulturní neboli feministický způsob konceptualizace sexuálního obtěžování (podrobněji o feministické konceptualizaci sexuálního obtěžování viz kapitola 2).

²¹ Zcela souhlasím s výtkou Smetáčkové a Pavlíka (2011), že v českém kontextu má sexuální obtěžování jasné konotace se sexualitou a že významy termínů „sexual“ v angličtině a „sexuální“ v češtině se liší, protože anglické „sexual“ implikuje vedle sexuality také genderovou/pohlavní příslušnost (Smetáčková, Pavlík 2011: 367). Vzhledem k tomu, že pracuji s operacionalizací i literaturou, které genderové obtěžování chápou jako podskupinu sexuálního obtěžování, však považuji za vhodné dodržovat v tomto směru určitou kontinuitu v terminologii. Jasně ovšem vymezuji, že

„obtěžování na základě pohlaví“ (tzv. genderové obtěžování), tak vlastní „sexuální obtěžování (Government of Ireland 2004: 2).

Pokud jde o konkrétní operacionalizaci sexuálního obtěžování, ve výzkumu byla použita operacionalizace sexuálního obtěžování Sexual Experience Questionnaire (SEQ; Fitzgerald et al. 1988, 1993, 1996). Tato operacionalizace byla zvolena, neboť i) umožňuje elementární (byť jen orientační) srovnání s dosud provedenými výzkumy v zahraničí, jelikož patří k často využívaným nástrojům; ii) jde o detailně zpracovaný výzkumný nástroj/operacionalizaci, u něhož byla testována reliabilita i validita; iii) umožňuje rozlišovat závažnost jednotlivých forem obtěžování a iv) zachycuje sexuální a genderové obtěžování v celé paletě konkrétních forem, kterých může nabývat - od těch „nejlehčích“ až po ty nejzávažnější. Oproti operacionalizaci ISH J. Grubera (1992), která vychází z věcného rozdělení na verbální a neverbální formy obtěžování, považuji operacionalizaci v podobě SEQ za vhodnější, protože citlivěji respektuje povahu jednotlivých typů obtěžujícího chování a formy obtěžujícího chování zastoupené v daných typologiích jsou vnitřně lépe provázané.

---

sexuálním obtěžování nemám na mysli pouze čistě sexuální formy, ale také další, méně explicitní (genderové) formy obtěžování.

2. Teoretické přístupy k explanaci sexuálního obtěžování

V předchozí kapitole jsem ukázala, jak je sexuální obtěžování vymezeno v legislativě, jak jej operacionalizují výzkumy a jak s tímto termínem pracuji ve své disertaci. V následující kapitole se zaměřím na to, jakým způsobem je k sexuálnímu obtěžování přistupováno v teoretické rovině, a představím, z jaké perspektivy k tomuto jevu přistupuji ve své práci. Způsob, jakým je zkoumaný fenomén konceptualizován, je přitom zcela zásadní pro analytickou práci, protože vypovídá o tom, jakou optikou k danému problému přistupujeme (Bingham 1994: 2). To zároveň implikuje určitý způsob porozumění dané problematice, stejně jako i případné implikace zjištění pro praxi (tamtéž).

Explanační modely sexuálního obtěžování lze rozdělit na (i) *individuální*²² (biologické/naturalistické a psychologické koncepce), (ii) *organizační modely* a (iii) *sociokulturní (feministické) modely* (Tangri, Burt, Johnson 1982, Clair 1994, Dey et al. 1996, Welsh 1999).

2.1 Individuální modely

Individuální modely sexuálního obtěžování představují v současné době již překonané konceptuální přístupy, s nimiž se v odborné sociálně vědní literatuře patrně již nesetkáme, které však stále přežívají v obecném povědomí, zejména pak u odpůrců systematického řešení problému sexuálního obtěžování (viz např. Komárek, Havlíček 2010). Na místo hledání příčiny v obecnějších sociálních strukturách, hledají individuální modely příčiny sexuálního obtěžování v osobních charakteristikách aktérů. V rámci skupiny individuálních modelů lze dále rozlišit naturalistické neboli biologické modely a modely psychologické.

---

²² V původní klasifikaci podle Tangri et al. (1982) je tato forma konceptualizace sexuálního obtěžování označena jako naturalistická/biologická. Welsh (1999) však tento typ konceptualizace přejmenovává na „individuální“, což lépe odpovídá povaze tohoto explanačního modelu (kromě biologizujících teorií sem patří také psychologické teorie). V neposlední řadě pak označení „individuální“ modely také daleko lépe odpovídá logice této klasifikace, která definuje typy jednotlivých modelů podle úrovně obecnosti, s níž tyto modely pracují – tj. od modelů na nejvyšším stupni obecnosti (sociokulturní) přes modely na mezoúrovni organizací až po modely založené na individuálních charakteristikách aktérů.

2.1.1 Naturalistické neboli biologické modely

Naturalistické neboli biologické modely vysvětlují sexuální obtěžování jako důsledek přirozené přitažlivosti mezi muži a ženami²³ (Tangri et al. 1982: 35-36). Skutečnost, že se sexuálního obtěžování častěji dopouštějí muži, je vysvětlována tím, že právě muži mají silnější sexuální pudy než ženy. Tento přístup nenahlíží na sexuální obtěžování jako na něco špatného, nepřipouští zlé úmysly toho, kdo obtěžuje, ani jeho motivaci ovládat, ponižovat nebo diskriminovat. Ve svém důsledku tento způsob konceptualizace redukuje schopnosti lidských bytostí jednat a omezuje jejich vzájemné interakce na úroveň chování ovládaného sexuálními pudy (tamtéž). Životy mužů a žen tak v tomto pojetí řídí hormony a vliv socializace a genderových a mocenských vztahů je v něm značně podceněn (Epstein 1998). Tím, že se sexuální obtěžování naturalizuje, se z něj stává normální, a tedy neškodné chování, a jeho případné dopady na oběti jsou bagatelizovány.

2.1.2 Psychologické modely

Psychologické modely se na rozdíl od biologických modelů soustřeďují na osobnostní charakteristiky obětí a iniciátorů sexuálního obtěžování. Sexuální obtěžování chápou jako abnormální a deviantní chování, které se však týká jen několika málo „nemocných“ individuí (Clair 1994: 62). Určitou paralelu k tomuto pojetí přitom můžeme nalézt u teoretických koncepcí zaměřených na oběti a pachatele násilí na ženách,²⁴ které jako zdroj násilnického chování mužů označují narušené dětství, vztah s rodiči, osobní frustrace apod. (Walby 1991: 129). Jak ale upozorňuje Walby (1991: 131), empirické výzkumy tyto teorie příliš nepotvrzují. Ukazuje se totiž, že ne všichni muži, kteří se dopouštějí násilí na ženách, měli narušené dětství, a naopak – ne všichni muži, kteří měli narušené dětství jsou násilníci (Gelles 1972, cit dle Walby 1991). Nebezpečné na tomto způsobu konceptualizace je, že vytváří dojem, že potenciálních násilníků je málo (neboť předpokládáme, že deviantních osob je málo), proto je také málo případných obětí, a proto nemá v konečném důsledku ani význam daný problém řešit (Walby 1991: 132). Výzkumy však dokládají, že prevalence

---

²³ Tangri et al. (1982) v tomto případě vycházeli především ze studia soudních kauz ze 70. a 80. let 20. století a způsobu, jímž v těchto kauzách argumentovaly soudy a jednotlivé protistrany.

²⁴ Přímé paralely mezi sexuálním obtěžováním a násilím na ženách zde využívám z toho důvodu, že sexuální obtěžování bývá často pojímáno právě jako jedna z forem násilí na ženách (podrobně viz např. Walby 1991, Qiuna 1996: 183, Gutek, Morasch 1982).

sexuálního obtěžování v zaměstnání (EU 2004) i ve vysokoškolském prostředí (Kelley, Parsons 2000: 549, viz také např. Kalof et al. 2001, Dziech a Weiner 1984, Barak et al. 1992) není výjimečná.

Některé autorky (např. Clair 1994, Welsh 1999) nicméně řadí k psychologickým modelům také empirické studie, které vytvářejí určité typologie pachatelů a obětí sexuálního obtěžování (např. Zalk 1996 nebo Dziech, Weiner 1984). To je však poněkud problematické, protože tyto typologie jsou povětšinou vytvářeny feministicky orientovanými autorkami a autory a jejich konceptuální rámec odpovídá spíše *sociokulturnímu explanačnímu modelu* (tj. ve svých koncepcích pracují primárně s genderovou strukturou a mocenskými nerovnostmi).

Pokud bychom tedy chtěli tyto zhodnotit tento přístup, problémem většiny individuálních konceptualizací sexuálního obtěžování je zejména jejich omezená explanační síla. Sexuální obtěžování vysvětlují zpravidla na základě individuálních charakteristik aktérů a opomíjí klíčové aspekty, jako jsou mocenské a genderové nerovnosti, případně roli socializace (v případě biologických teorií), stejně jako i roli nastavení samotných organizací, v nichž k sexuálnímu obtěžování dochází. Biologizující přístupy navíc popírají škodlivost sexuálního obtěžování tím, že ho považují za přirozenou součást vztahů mezi muži a ženami, čímž ho de facto legitimizují. Přestože výzkumnice/íci a teoretičky/ci, kteří se problémem sexuálního obtěžování zabývají, považují tyto přístupy za překonané a nevyhovující, často jej můžeme identifikovat v diskusi ohledně sexuálního obtěžování a jeho ošetření (např. Komárek, Havlíček 2010, Horský 2010).

2.2 Organizační modely

Organizační modely patří k hlavním příčinám sexuálního obtěžování v nastavení samotných organizací. Zájem o roli organizací vyplývá mj. z předpokladu, že organizace nesou určitou spoluzodpovědnost za sexuální obtěžování, ke kterému dochází na jejich půdě (Chamberlain et al. 2008). Organizace (jejich vedení) mohou podle těchto přístupů svým nastavením prohlubovat nerovnosti mezi lidmi a podněcovat výskyt sexuálního obtěžování, nebo mu naopak bránit (Welsh 1999: 177, Cleveland, Kerst 1993, Tangri et al. 1982, Wilson, Thompson 2001). Jejich

odpovědnost je přítom v mnoha, zejména anglosaských, zemích i legislativně kodifikována (Chamberlain et al. 2008). Příkladem je např. americká legislativa,²⁵ podle níž jsou univerzity i zaměstnavatelé povinni chránit své zaměstnance a/nebo studující před sexuálním obtěžováním.

Tyto přístupy se zaměřují na faktory na úrovni samotných organizací, které sexuální obtěžování usnadňují, nebo mu naopak brání. Všímají si zejména vlivu organizačně daných mocenských nerovností, poměru mužů a žen v dané profesi a role kultury či klimatu organizace.

2.2.1 Organizačně dané mocenské rozdíly

Hypotéza mocenských rozdílů tvrdí, že k sexuálnímu obtěžování mezi muži a ženami dochází v důsledku odlišného postavení mužů a žen v pracovní hierarchii. Zjednodušeně řečeno, muži, kteří tvoří většinu pracovníků na řídicích pozicích, mohou využít svého nadřazeného postavení k tomu, aby přinutili své podřízené k různým sexualizovaným aktivitám a sexuálně je obtěžovali (Gutek, Morash 1982: 56-57).

Výsledky výzkumů tuto hypotézu nicméně zcela nepotvrzují, spíše dokládají, že iniciátory sexuálního obtěžování v pracovně právních vztazích bývají častěji spolupracovníci než nadřízení (Gutek, Morasch 1982: 57). Kromě toho má tato hypotéza také další explanační limity. Neumí totiž vysvětlit situace, kdy člověk v hierarchicky nižší pozici sexuálně obtěžuje osobu zastávající vyšší pozici (viz např. případy obtěžování lékařek ze strany pacientů (Nicolson 1997), nebo vysokoškolských pedagožek ze strany studentů (např. (Cleveland, Kerst 1993, Rospenda, Richman, Nawyn 1998). Byť se tyto příklady tzv. „kontramocenského“ obtěžování,²⁶ jak bývá tento typ obtěžování v literatuře nazýván, dějí méně často, nepochybně existují. K jejich vysvětlení je však nutno překročit explanační rámec organizačních hierarchií a je třeba se soustředit na vysvětlení na sociokulturní úrovni (Cleveland, Kerst 1993, Mott, Condor 1997, Rospenda et al. 1998). Tato forma obtěžování bývá totiž vysvětlována jako určitá strategie „přebití“ organizačně daných mocenských hierarchií jiným typem společenských hierarchií (zejména pak hierarchií genderových) (Cleveland, Kerst 1993).

---

²⁵ Tzv. Equal Amendment Title IX a tzv. Title VII of the Civil Rights Act.

²⁶ tzv. „contra-power harassment“.

Modely, které pracují výhradně s organizačně danými mocenskými rozdíly, opomíjejí důležitou dimenzi, a to genderovanost organizací, případně vliv dalších sociálních charakteristik, zejména pak třídy nebo rasy (Rospenda et al. 1998: 42). Organizace, včetně vysokých škol, totiž nejsou genderově neutrální, ale jsou naopak vybudovány v souladu s genderovým řádem společnosti, a aktivně se podílejí na reprodukci různých sociálních nerovností, včetně genderových (Acker 1990, Kanter 1977, Hearn, Parkin 2001). Zdroj mocenských nerovností proto nelze hledat pouze a primárně v hierarchické struktuře organizace, ale jejím hlavním původcem je genderový řád společnosti, případně řád, založený na kombinaci genderových nerovností s nerovnostmi na základě dalších charakteristik (Rospenda et al. 1998, Acker 1990, Kanter 1977, Hearn, Parkin 2001).

Průkopnice genderové analýzy organizací Rosabeth Moss Kanter (1977) vyslovila názor, že postavení mužů a žen v organizacích je důsledkem hierarchie jednotlivých pozic, které upřednostňují buď maskulinní, nebo naopak femininní vlastnosti. Manažerské a vlivné pozice jsou z tohoto pohledu obsazovány muži proto, že jsou na těchto pozicích požadovány typicky maskulinní vlastnosti „šité na míru“ mužům. Ženy jim proto mohou vyhovět jen obtížně. Jejich nižší postavení v hierarchii organizací, a tedy i menší moc, jsou tak vysvětlovány samotnou hierarchií a strukturou jednotlivých pozic (např. pracovních míst). S tímto pojetím však zásadně nesouhlasí Joan Acker (1990), podle níž trpí tato teorie genderovou necitlivostí. Acker proto nabízí pohled, v němž „genderování“ institucí nechápe jen jako důsledek odosobnělé struktury pracovních míst, ale jako systematický a cílený proces vytěsňování žen z mocenských pozic (tamtéž: 145). Struktura pracovních míst tak v tomto pojetí není neutrálním „předpisem“ či strukturou pozic, jako u Kanter (1977), nýbrž nástrojem, skrze nějž je potvrzován a aktivován patriarchální řád společnosti (Acker 1990, Connel 1987). Tyto autorky tak dokládají, že na organizačně dané hierarchie je vždy třeba nahlížet v kontextu ostatních sociálních nerovností, zejména pak s přihlédnutím k genderovému sociálnímu řádu.

2.2.2 Podíl mužů a žen

Další typ organizačních hypotéz hledá příčiny sexuálního obtěžování v poměru mužů a žen v daném (pracovním) prostředí či pozici. Řada studií dochází ke zjištění, že sexuálnímu obtěžování jsou vystaveny především ženy, které se pohybují v mužských

kolektivech (např. ženy v armádě, policii, v managementu aj.) (Welsh 1999, Gutek, Morasch 1982, Gruber 1998, Fitzgerald et al. 1997 aj.). Vyšší prevalence sexuálního obtěžování v tomto kontextu je vysvětlována tím, že ženy v převážně mužském pracovním kolektivu představují „nezvané hosty“. Na jedné straně nabourávají maskulinní představy, které jsou s výkonem dané pracovní role spojovány (Gutek, Morasch 1982), na druhé straně představují pro muže určitou „hrozbu“ v podobě nežádoucí konkurence. Jsou proto vystaveny nepřátelskému chování ze strany mužů, kteří se snaží hájit si své vlastní pozice vůči ženám (Gruber 1992, Chamberlain et al. 2008, MacKinnon 1979). Součástí této strategie je mimo jiné i sexuální obtěžování. V podobných intencích se přitom pohybuje i tzv. *kontaktní hypotéza*, podle níž je výskyt sexuálního obtěžování odvislý od frekvence kontaktů mezi muži a ženami. Sexuální obtěžování je v souladu s touto hypotézou běžnější tam, kde jsou ženy častěji v kontaktu s muži (Welsh 1999). Některé koncepty nicméně předpokládají, že se sexuální obtěžování vyskytuje častěji nejen tam, kde převažují muži, ale i tam, kde naopak převažují ženy (Gutek, Morasch 1982, Gutek 1985).

Model založený na sledování souvislosti mezi podílem mužů a žen v určité pracovní pozici a výskytem sexuálního obtěžování podrobně rozpracovala Barbara Gutek ve své teorii „*sex-role spillover*“ (volně bychom tento název mohli přeložit jako teorii přesahu pracovní a genderové role) (Gutek, Morasch 1982, Gutek 1982). „Sex-role spillover“ definuje Gutek jako přenos stereotypních očekávání, spojených s výkonem genderových rolí, do představ o adekvátním výkonu dané pracovní pozice (neboli role). „Pracovní role“ představuje „*sadu očekávání, která jsou spojená s plněním úkolů v dané pracovní pozici*“, „genderové role“ analogicky k tomu představují sdílená stereotypní očekávání týkající se chování mužů a žen (Gutek, Morasch 1982: 58). K přesahu těchto rolí (tj. k sex-role spillover) dochází např. v situaci, kdy se očekává, že ve stejné pracovní pozici se budou ženy chovat odlišně než muži, tj. že budou např. emocionálnější, více pečující nebo více či naopak méně loajální než muži (tamtéž).

K přesahu pracovní a genderové role i k sexuálnímu obtěžování pak podle této teorie dochází zejména v prostředích, kde je poměr mezi muži a ženami určitým směrem vychýlen (tj. jak v případě, kdy žena pracuje ve feminizovaném zaměstnání, tak pokud pracuje v ryze „mužském“ zaměstnání). Pokud žena vykonává maskulinizované (tj. pro ni netradiční) zaměstnání, nastává určitý rozpor mezi její pracovní a genderovou rolí. Zatímco daná pracovní pozice je identifikována

s maskulinními vlastnostmi, skutečnost, že tuto pozici najednou vykonává žena, působí jako určitá forma deviace (Gutek a Morasch o těchto ženách hovoří jako o „role deviants“, tj. narušitelkách role (Gutek, Morasch 1982). Genderová role takových žen vystupuje pro jejich kolegy a nadřízené do popředí a stává se nápadnější než role pracovní. Jejich kolegové proto mají tendenci vnímat tyto pracovnice především jako ženy, teprve sekundárně jako profesionálky (tamtéž: 64).²⁷ Tím také Gutek a Morasch vysvětlují, proč se tyto ženy stávají terčem sexuálního obtěžování častěji než ženy v tzv. integrovaných zaměstnáních (tj. tam, kde jsou rovnoměrně zastoupeni muži i ženy (tamtéž).

Pokud jde o ženy zaměstnané ve feminizovaných oborech, pak je třeba mít na zřeteli, že tato zaměstnání jsou už sama o sobě „sexualizovaná“, tzn., že jsou spojena s určitými typicky ženskými vlastnostmi (např. servírka, zdravotní sestra, pečovatelka, sekretářka, letuška) (tamtéž: 64). Pracovní a genderová role se tak v těchto profesích překrývají. I v tomto případě jsou pracovnice vnímány primárně jako ženy, a teprve sekundárně jako profesionálky, a proto se také tyto ženy setkávají se sexuálním obtěžováním častěji než ženy pracující ve výše zmiňovaných integrovaných zaměstnáních. Autorky nicméně podotýkají, že v tomto případě není sexuální obtěžování natolik zjevné a ženy samy mají tendenci jej vnímat jako nedílnou součást své profese (tamtéž: 65, viz např. také Mott, Condor 1997). Obdobným způsobem pak lze podle autorek aplikovat tuto teorii také na muže pracující v genderově typických, nebo naopak netypických zaměstnáních (Gutek, Morasch 1982: 71).

Problémem přístupů, které vycházejí z hypotézy o vlivu podílu mužů a žen v daném prostředí na výskyt sexuálního obtěžování, je přeceňování numerického aspektu na úkor jiných podstatných momentů. Někteří autoři těmto přístupům vytýkají, že neberou v úvahu kulturu a klima dané organizace (Gruber 1998, Fitzgerald et al. 1997), nebo že opomíjejí další aspekty mužské dominance nad ženami (Fain, Anderton 1987). Podle Fain a Andertona (1987) totiž i pokud jsou muži v daném prostředí v minoritě, mají tendenci dominovat ženám a nastavovat „pravidla hry“ uvnitř organizací. „Numerické“ teorie, jak bývají tyto modely někdy

---

²⁷ Tímto Gutek a Morasch částečně navazují na práci Kanter (1977), která rozvíjí koncept tokenismu. Podle něj platí, že pokud je v nějaké skupině velice malý podíl jednoho pohlaví vůči druhému, jsou příslušníci menšinové skupiny vnímáni majoritní skupinou primárně skrze stereotypy, které jsou dané skupině přisuzovány. To platí také pro případ etnický nebo rasově smíšených kolektivů.

nazývány, nejsou však většinou genderově senzitivní a neumí uspokojivě vysvětlit, proč má sexuální obtěžování specifickou genderovou strukturu. Neberou v potaz ani to, že v případě mužů, pracujících v genderově netradičních zaměstnáních, se často setkáváme spíše s tím, že jsou tito muži úspěšní a obdivovaní, než že by se k nim jejich kolegyně chovaly nepřátelsky a obtěžovaly je. Názorným příkladem toho jsou například muži působící na středních a základních školách.

2.2.3 Kultura organizace

Tato skupina přístupů akcentuje vliv klima a organizační kultury na výskyt sexuálního obtěžování v organizacích. Tyto přístupy předpokládají, že podmínky v organizacích mohou významným způsobem ovlivnit výskyt sexuálního obtěžování (Cleveland, Kerst 1993), a proto poskytují důležité argumenty pro řešení problému sexuálního obtěžování na úrovni jednotlivých organizací.

Podle Grubera (1998) ovlivňují výskyt sexuálního obtěžování v dané organizaci aspekty jako tolerance daného prostředí vůči sexuálnímu obtěžování, zájem vedení organizace o efektivní řešení problému a úspěšná implementace politik boje proti sexuálnímu obtěžování (Gruber 1998: 304). Ženy, které pracují v organizacích, kde zaměstnavatel zastává proaktivní přístup k potírání sexuálního obtěžování, reagují asertivněji vůči případným iniciátorům sexuálního obtěžování a méně často se také stávají terčem fyzických forem sexuálního obtěžování nebo urážlivých sexuálních komentářů (tamtéž: 316). Podle jiné studie (Fitzgerlad et al. 1997) má klima organizace, tj. způsob, jakým daná instituce komunikuje o svojí (ne)toleranci vůči sexuálnímu obtěžování, přímé dopady na prevalenci sexuálního obtěžování (Fitzgerald et al. 1997: 579). Ženy, které se domnívaly, že „jejich“ instituce toleruje sexuální obtěžování (tzn., že stížnosti případných obětí nejsou brány vážně, nebo že pachatelé nejsou potrestáni apod.), se se sexuálním obtěžováním setkávaly častěji než ty, které se domnívaly, že „jejich“ instituce se staví k problému sexuálního obtěžování s respektem a odpovědností.

Jiné studie pak poukazují na vliv kulturního klimatu na výskyt sexuálního obtěžování ve specificky vysokoškolském prostředí. Williams, Lam a Shively (1992) např. analyzovali zkušenosti studujících se sexuálním obtěžováním před zavedením politik řešení sexuálního obtěžování a poté po jejich zavedení. Zjistili, že po zavedení těchto politik klesl podíl studujících, kteří deklarovali zkušenost se sexuálním

obtěžováním. Kromě toho zavedení těchto politik a informační kampaň měly také vliv na lepší povědomí studujících o tom, na koho se mohou v případě potřeby obrátit, a zvýšilo se jejich povědomí o nelegálnosti sexuálního obtěžování (tamtéž: 61).

Tato zjištění tedy naznačují, že proaktivní přístup organizací k řešení sexuálního obtěžování patrně vytváří lokální normy chování, které sexuální obtěžování odsuzují a ve svém důsledku i eliminují (Gruber 1998: 316). Jak uvádějí Cleveland a Kerst (1993), právě dostupné politiky boje proti sexuálnímu obtěžování, které neexistují pouze v dokumentech, ale které jsou reálně uplatňovány v praxi, částečně oslabují mocenskou nerovnost mezi iniciátorem sexuálního obtěžování a jeho obětí.

Tento typ organizačních modelů sexuálního obtěžování je užitečný, neboť nabízí důležité argumenty, proč má smysl věnovat pozornost klimatu v organizacích a proč zavádět politiky boje proti sexuálnímu obtěžování do praxe. Jejich problémem však je, že dovedou jen těžko vysvětlit, proč tyto politiky v praxi často selhávají a proč se i v kulturách, které sexuální obtěžování odsuzují jako nelegitimní jev, oběti mnohdy brání využít prostředky, které jim tyto politiky nabízí (Thomas, Kitzinger 1997). Záběr těchto modelů je totiž i přes jejich užitečnost poměrně úzký a neumožňuje širší konceptualizaci fenoménu sexuálního obtěžování.

Organizační modely nepochybně představují důležitý prvek v porozumění sexuálnímu obtěžování a jeho dynamice v kontextu fungování organizací. Problém velké části těchto modelů je však v jejich genderové necitlivosti. Tyto teorie ve většině případů opomíjejí skutečnost, že struktura organizací není genderově (ani jinak) neutrální, ale zrcadlí v sobě, a zároveň i reprodukuje, nerovnosti založené na sociokulturní úrovni. Z tohoto důvodu mnozí autoři či autorky podotýkají, že sexuální obtěžování nelze vysvětlit *pouze* procesy, které se dějí uvnitř organizací, aniž by byla věnována náležitá pozornost kulturním aspektům, které podporují konkrétní nastavení a strukturu jednotlivých organizací (Fain a Anderton 1987, Rospenda et al. 1998, Cleveland, Kerst 1993, Thomas, Kitzinger 1997, Chamberlain et al. 2008, Connel 1987 aj.).

2.3 Sociokulturní neboli feministické modely

Sociokulturní modely se zpravidla vymezují vůči individuálním modelům sexuálního obtěžování (sexuální obtěžování totiž v jejich pojetí není individuální, ale naopak systémovou záležitostí (Clair 1994), většinou však nepopírají důležitou roli, kterou hrají v procesu sexuálního obtěžování organizačně dané mocenské hierarchie. Hlavní pozornost však tyto teorie upírají k genderovému řádu a genderovým nerovnostem ve společnosti, které s organizačně danými nerovnostmi vzájemně interagují a které zároveň představují primární zdroj a příčinu sexuálního obtěžování (viz např. Benson, Thompson 1982, Wilson, Thompson 2001, Cleveland, Kerst 1993, MacKinnon 1979, Thomas, Kitzinger 1997, Mott, Condor 1997, Nicolson 1997, Grauerholz 1994, Wood 1994 aj.). Fiona Wilson a Paul Thompson charakterizují princip feministických přístupů následovně: „...*přestože se sexuální obtěžování může jevit jako otázka sexuální přitažlivosti, jde primárně o uplatňování moci mužů nad ženami. Je chápáno jako nevhodné zneužití mocenské pozice, která ve svém důsledku oslabuje, izoluje a degraduje ženy. (...) Sexuální obtěžování je neoddělitelně spojené se znevýhodněným postavením žen v práci i ve společnosti.*“ (Wilson, Thompson 2001: 61). Sexuální obtěžování je tedy v této perspektivě chápáno jako prostředek i důsledek patriarchálního společenského řádu.

R.W. Connel (Connel 1987, Connel, Messerschmidt 2005) upozorňuje, že patriarchát neznamena dominanci *všech* mužů nad ženami, ale dominanci specifického typu maskulinity nad jinými typy maskulinit i feminit. Maskulinitu, která je konstruována jako nadřazená všem ostatním maskulinitám i feminitám, označuje termínem *hegemonická maskulinita* (tamtéž: 183). Její podoba není statická, ale proměňuje se v čase a liší se také mezi jednotlivými kulturami. Je konstruována ve vztahu k ostatním typům maskulinit i feminit. V našem kulturním kontextu odpovídá ideálu bílého heterosexuálního muže ze střední vrstvy v mladším středním věku, který je soutěživý, silný, úspěšný, mocný a který se prosazuje ve veřejné sféře (Šmídová 2002). Martin Bérěš (2010) dodává, že takový muž považuje ženy za slabší pohlaví, přirozeně podřízené mužům, případně méněcenné bytosti, je sexistický, znevažuje feminismus a feministky a ženy chápe jako pasivní objekt uspokojení vlastní sexuální touhy (Bérěš 2010). Exemplárním příkladem podřízených maskulinit, které nekorespondují s konstrukcí dominantní maskulinity nebo ji přímo odmítají,

jsou naopak gayové (Connel 1987: 186). Narušují totiž hlavní princip hegemonické maskulinity – tj. heterosexualitu.

Dynamika patriarchátu, v němž vládou muži (respektive určitý model mužství), je podporována nejen ekonomickou a politickou převahou mužů, ale také kulturními vzorci interakcí mezi muži a ženami (Tangri et al. 1982: 40). K tomu přispívá i socializace, která ženám vštěpuje hodnoty, jež jsou v souladu s nastavením patriarchálního systému. Zatímco muži jsou podporováni v tom, aby chápali ženy jako sexuální objekty, ženy jsou vychovávány k tomu, aby tyto formy chování vnímaly jako kompliment a potvrzení vlastní hodnoty (Connel 1987, Bingham 1994, Thomas, Kitzinger 1996, Wood 1994 aj.). Connel (1987) takový typ převažující a kulturně šířené feminity označuje jako „zvýrazněnou feminitu“²⁸ (emphasized feminity) (tamtéž: 187), kterou ztělesňuje žena konformní vůči mužům. Alternativní, tj. odbojné nebo rezistentní, či jiné vůči mužům nekonformní modely feminity, totiž podle Connela nemají příliš velkou možnost výrazněji se projevit a často bývají sankcionovány (Connel 1987).

Konceptem hegemonické maskulinity a zvýrazněné feminity přitom Connel poskytuje užitečný konceptuální rámec nejen pro vysvětlení principu, který udržuje mocenské hierarchie mezi muži a ženami, ale poukazuje také na skutečnost, že těmi, kdo jsou utlačováni (a kdo tedy mohou potenciálně být oběťmi sexuálního obtěžování) nemusí být nutně pouze ženy (byť výzkumy ukazují, že tomu tak většinou je (Dziech, Weiner 1984: 80, Paludi 1996: 5, Kalof et al. 2001, White 2000)). V rámci feministického konceptuálního rámce je tak možné vysvětlit také sexuální obtěžování mužů, stejně jako obtěžování mezi lidmi stejného pohlaví (viz např. i Clair 1994).

Přestože jsou tyto přístupy obvykle považovány jako poměrně homogenní proud, je možné mezi nimi identifikovat výraznější vnitřní diference související s tím, jakým způsobem pracují s genderovou mocí. Genderový sociální řád a genderová moc jsou přitom klíčovým konceptem feministických přístupů k explanaci sexuálního obtěžování. Amy Allen (2009) rozlišuje dva základní koncepty genderové moci ve feministickém myšlení: „moc nad někým“ (*power-over*) a „moc k něčemu“ (*power-to*). Pojetí patriarchátu jako „moci nad někým“ reprezentují „klasické“ teorie

---

²⁸ Na rozdíl od maskulinity pak feminita nemá podle Connela svou hegemonní (tedy nadřazenou) podobu, protože všechny její podoby jsou vybudovány na principu podřízenosti vůči mužům (Connel 1987: 186).

mužského útlaku feminismu 2. vlny (např. S. de Beauvoir, S. Firestone), které chápou patriarchát jako sociální fakt, který na ženy působí nezávisle na nich samotných, jakoby „zvenčí“. Konceptualizace genderové moci jako „moci k něčemu“, kterou se vyznačují zejména etnometodologické a poststrukturalistické feministické teorie (např. Butler 1990, West, Zimmermann 1987), které Allen řadí mezi feminismy 3. vlny, nahlíží na patriarchát jako na určitý proces a přiznávají samotným aktérům a aktérkám aktivní roli v reprodukci a případné proměně genderového sociálního řádu.

Podle tohoto principu je přitom možné rozlišit také feministické přístupy k vysvětlení sexuálního obtěžování. Na jedné straně stojí konceptualizace, které chápou sexuální obtěžování jako prostředek k udržování a potvrzování patriarchátu, v němž figurují ženy spíše jako oběti (např. Walby 1991²⁹, MacKinnon 1979), na straně druhé jsou to přístupy, které přiznávají důležitou roli v reprodukci patriarchálního sociálního řádu, a tedy i sexuálního obtěžování, samotným ženám (např. Wood 1994, Eyre 2001, Bingham 1994). Právě tyto přístupy, které přiznávají aktivní roli v procesu reprodukce sexuálního obtěžování také ženám, aniž by z nich však vytvářely viníky svého vlastního obtěžování a jakkoliv je viktimizovaly!) přitom poskytují nesmírně bohatý konceptuální aparát k popisu a vysvětlení fenoménu sexuálního obtěžování a jeho reprodukce.

2.3.1 Sexuální obtěžování a „moc nad někým“

Tyto feministické přístupy definují genderovou moc a genderový řád jako dominanci, útlak, represi nebo podřízení. Patriarchát pak chápou jako ideologicky i materiálně podložené prostředky útlaku žen jako skupiny. Moc má v tomto pojetí negativní dopady na ženy, je nelegitimní a škodlivá (Allen 2009). Je chápána jako určitý „vynález“ mužů, kteří vykořisťují ženy jako skupinu (Knudsen 2004: 108).

Konceptualizace, které přistupují k sexuálnímu obtěžování z této perspektivy, většinou pracují se sexuálním obtěžováním jako s určitou formou útlaku neboli nástrojem, skrze nějž je praktikována dominance mužů nad ženami, které jsou chápány jako oběti genderového společenského řádu (MacKinnon 1979, Walby 1990, Thomas, Kitzinger 1997, Benson, Thompson 1982 aj.)

---

²⁹ Walby sice odmítá představu ženy jako pasivní oběti patriarchálního řádu a zdůrazňuje její aktivní roli, kdy se v omezených podmínkách snaží manévrovat a hledat pro sebe nejlepší řešení, ženy však nechápe explicitně jako skupinu reprodukcující principy ženského útlaku. (Walby 1991).

2.3.1.1 Sexuální obtěžování jako jeden z principů udržování patriarchy

Jednu z vlivných koncepcí, která zasazuje násilí na ženách a tedy i sexuální obtěžování do širšího konceptu patriarchálního řádu, je pojetí patriarchy britské badatelky Silvie Walby. Walby chápe násilí na ženách (kam řadí kromě sexuálního obtěžování znásilnění, sexuální napadení, domácí násilí a zneužívání dětí) jako jednu ze šesti klíčových oblastí, v nichž a skrze něž se projevuje dominance mužů nad ženami (Walby 1991: 128). Podle Walby mají všechny formy násilí na ženách stejné vysvětlení: nejde o ojedinělé deviantní chování motivované individuálními okolnostmi a důvody (narušeným dětstvím, patologickou osobností, přirozenou agresivitou mužů atd.), ale tyto formy násilí odrážejí charakteristiku struktury společnosti, a nemohou být proto tematizovány bez ohledu na analýzu patriarchálního společenského řádu (tamtéž: 128, viz např. i Connel 1987, Brownmiller 1976).

Na podobné rysy a shodnou podstatu sexuálního obtěžování a znásilnění poukazují také Katryn Quina (1996) nebo Weber-Burdin a Rossi (1982). Např. známé pojednání o znásilnění autorky Susan Brownmiller (1976), která vidí jeho hlavní příčinu v patriarchálním společenském řádu, indikuje řadu momentů, které jsou spojeny nejen se znásilněním, ale můžeme se s nimi setkat také v případě sexuálního obtěžování. Podle Brownmiller je znásilnění spojeno s tendencí viktimizovat ženy a obviňovat je z toho, že si za znásilnění mohly samy, protože takový čin samy vyprovokovaly např. svým oblečením, chováním, vystupováním apod. Namísto potrestání agresora dochází ke svalování viny na ženy/oběti a vytváření určitého diktátu, aby se chovaly a oblekaly přiměřeným, až nenápadným způsobem (tamtéž: 147). Všechny ženy proto podle ní musí žít s vědomím, že jsou neustále ohroženy znásilněním, a musí podle toho neustále korigovat své vystupování, projev, způsob odívání i gesta apod. (tamtéž). Znásilnění je podle Brownmiller někdy interpretováno jako potvrzení fyzické atraktivity ženy (tamtéž: 151). Lidé, kteří jsou zodpovědní za řešení případů znásilnění, často obětem nevěří a žádají po nich tak rozsáhlé důkazy, že je mohou jen těžko doložit. Tito lidé také často nevěří tomu, že takový čin vůbec existuje (tamtéž: 153). Oběti znásilnění jsou často považovány za pomstychtivé, neobjektivní či přecitlivělé, avšak výzkumy ukazují, že pouze velice malý podíl obvinění je křivých. Naopak, drtivou většinu případů oběti vůbec nenahlásí (tamtéž: 155; pro sexuální obtěžování viz Robertson et al. 1988). Dalším mýtem je podle Brownmiller také to, že pokud žena nekladla dostatečně silný odpor, nemohlo se

jednat o znásilnění (tamtéž: 165). Ženy se přitom podle ní takovému činu často nebrání, protože je nikdy nenapadlo, že by se vůči takovému chování bránit měly (Brownmiller 1976: 155). Jak ukázu zejména v analytické části mé práce, ale také v přehledu dosavadního poznání, pro většinu těchto tvrzení je možné najít paralelu s tím, jak je přistupováno k sexuálnímu obtěžování a jeho obětem. Je tedy zjevné, že tyto fenomény mají více společného, než by se na první pohled zdálo.

Kromě násilí na ženách řadí Silvia Walby mezi klíčové oblasti, v nichž se projevuje a skrze něž se udržuje patriarchální řád, oblast *placené práce* (které přisuzuje mimořádnou důležitost), *domácí sféru* (nazývá ji „domácí produkce“ a zahrnuje do ní rodinu, dělbu prací v rodině apod.), *kulturu* (instituce jako např. církve, vzdělání či média), *sexualitu* a *stát* (který v této teorii vystupuje zejména skrze svou represivní a legislativní roli). Konkrétní podoba patriarchátu, která existuje v daném kulturně-historickém kontextu, je pak určitou specifickou konfigurací postavení žen v jednotlivých, výše zmiňovaných šesti oblastech (tj. z hlediska postavení žen v oblasti placené práce a domácí sféry, z hlediska míry násilí vůči ženám v dané společnosti a aktivit státu na jejich obranu před takovým chováním, z hlediska postoje legislativy k ženským právům a rovným příležitostem atd.). Eliminace genderových nerovností v jedné oblasti ovšem nevede k pádu celého patriarchálního systému (tamtéž: 177). Zlepšení postavení žen v jedné z výše zmiňovaných oblastí totiž podle Walby vedla zpravidla ke zhoršení jejich postavení v oblasti jiné (např. možnost vstupu na pracovní trh byla vykoupena znevýhodněným postavením žen na pracovním trhu, možnost rozvodu vedla ke zhoršení ekonomické situace osamělých matek atd.) (tamtéž: 184).

Tak jako se konkrétní podoba patriarchátu může lišit mezi jednotlivými kulturami, proměňuje se i v čase. Klíčovou tezí této teorie je přitom pohyb stavu všech dílčích oblastí patriarchátu od *soukromého* (private) patriarchátu k patriarchátu *veřejnému* (public). Ve stádiu *soukromého patriarchátu*, který je založen na úplné exkluzi žen z veřejného prostoru, je vykonavatelem patriarchátu jeden konkrétní patriarcha – hlava rodiny (otec, manžel atd.). Ve *veřejném patriarchátu* se ženy sice mohou volně pohybovat ve veřejné sféře, jejich postavení nicméně stále zůstává podřízeno mužům. Veřejný patriarchát již nevykonává jeden konkrétní muž (manžel či otec), ale je vykonáván na celospolečenské úrovni. Jak tedy říká Walby, ženy již nejsou vykořisťovány jedním konkrétním patriarchou, který má užitek z jejich podřízení, ale jsou vykořisťovány *celou* společností (Walby 1991: 3).

Pokud jde specificky o oblast násilí na ženách, Walby konstatuje, že ani v této oblasti nedošlo k výraznému zlepšení situace, ale pouze k modifikaci patriarchátu ze *soukromého* na *veřejný*. Od legitimního násilí mužů na svých manželkách, které bylo ve stádiu soukromého patriarchátu legální, se společnost³⁰ pouze přesunula ke stavu, kdy jsou tyto formy násilí na ženách sice legislativně zakázány a uznány jako trestné činy, stát však uplatňování těchto zákonů nevymáhá, a převažuje laxnost a nezáměr státu a jeho příslušných orgánů vůči řešení těchto případů (tamtéž: 149). Násilí na ženách tak podle Walby téměř beztrestně pokračuje dále.

I když hlavní těžiště této teorie netkví v popisu a vysvětlení fenoménu sexuálního obtěžování, jejím přínosem k pochopení sexuálního obtěžování je explicitní zasazení sexuálního obtěžování do širšího kontextu patriarchátu. Na sexuální obtěžování je tak nahlíženo jako na *prostředek udržování patriarchální moci a kontroly* mužů nad ženami. Walby zároveň vysvětluje příčiny liknavosti státu vůči řešení tohoto problému. Podle ní jde pouze o další z projevů patriarchátu. Problém váhavosti a neochoty státu a státních orgánů vůči potírání všech forem násilí na ženách (včetně sexuálního obtěžování) je přitom palčivý i v českém společenském kontextu. Existuje sice platná legislativa, která tyto formy chování zakazuje, praxe však ukazuje, že takové chování zůstává často nepotrestané a iniciátoři sexuálního obtěžování jsou si své beztrestnosti dobře vědomi. Namísto optimistických tvrzení o zlepšování postavení žen ve společnosti přináší Walby pesimistický pohled a nabádá k opatrnosti při hodnocení pokroků v oblasti postavení žen ve společnosti. Násilí na ženách, stejně jako další projevy patriarchátu, podle ní ze společnosti nemizí, pouze se mění jejich podoba.

2.3.1.2 *Sexuální obtěžování jako forma diskriminace*

Obdobně jako Silvie Walby chápe sexuální obtěžování i Catherine MacKinnon (1979), která výrazným způsobem ovlivnila způsob konceptualizace sexuálního obtěžování a jeho legislativní definici i praktické ošetření. MacKinnon byla mimo jiné autorkou prvního legislativního návrhu, který definoval sexuální obtěžování a označil jej za nelegální jev. Právě oblast práva a legislativy chápala MacKinnon jako hlavní „bitevní pole“ feministického aktivismu a prostředku pro zlepšení postavení žen ve společnosti (Sutherland 2005).

---

³⁰ Walby své závěry vztahuje na soudobou britskou společnost (Walby 1991).

Stejně jako Walby chápe i MacKinnon (1979) sexuální obtěžování jako formu demonstrace nadvlády mužů nad ženami. Ve své slavné a hojně citované práci „*Sexual harassment of working women*“ (MacKinnon 1979) vyslovila myšlenku, že mužská dominance nad ženami spočívá zejména v nerovnostech ve sféře materiální. Její inspirace marxismem je přitom velmi zřetelná (Sutherland 2005). Muži mají podle ní nad ženami moc, pokud jde o jejich materiální zabezpečení, a to jak v rodině, tak v zaměstnání. Ženy bývají v zaměstnání často znevýhodňované, stojí na nejnižších pozicích zaměstnanecké hierarchie. Často jsou také závislé na svém zaměstnavateli a jejich možnosti najít si jinou práci jsou omezené. Ekonomické znevýhodnění z nich tedy dělá snadné terče sexuálního obtěžování (MacKinnon 1979: 1).

Ve své konceptualizaci tedy klade MacKinnon zvláštní důraz na pracovní sféru. Především skrze ni totiž podle ní žena získává rovnoprávné postavení s muži (tamtéž: 216). Sexuální obtěžování podle jejích slov slouží k tomu, aby udrželo ženy v podřízené pozici na pracovním trhu, a tedy i ve společnosti (tamtéž: 10). Je motivováno snahou udržet ženy v dostatečné vzdálenosti od lukrativních pracovních pozic, v nichž by mohly konkurovat mužům, a udržet je v podřízeném postavení vůči mužům, a to jak v oblasti rodiny, tak i placeného zaměstnání. Sexuální obtěžování tak podrývá snahu žen získat rovnoprávnost s muži (tamtéž: 216). Z tohoto důvodu proto není „pouze“ zneužitím, ponížením, útlakem a vykořisťováním, ale především *diskriminací na základě pohlaví* (tamtéž: 6). Je to fenomén, který posiluje a udržuje podřadný status žen vůči mužům ve společnosti i na pracovním trhu (tamtéž: 4).

Stejně jako Walby (1991) poukazuje i MacKinnon (1979) na paralely mezi sexuálními obtěžováními a dalšími formami násilí vůči ženám, zejména pak znásilněním. Stejně jako v případě znásilnění jde totiž podle ní především o tzv. „*crime of power*“, tedy trestný čin spočívající ve zneužití (ekonomické a materiální) moci a autority, nikoliv o otázku sexuální touhy (tamtéž: 220). Podle MacKinnon totiž „...*gender implikuje rozdělení moci a sexualita je jedna ze sfér, v nichž se toto mocenské rozdělení vyjadřuje*“ (tamtéž: 220-221). Sexuální obtěžování podle ní erotizuje ženské podřízení a „...*prohlubuje bezmocnost žen jako jednoho genderu, i jako jednotlivých žen.*“ (tamtéž: 221).

Přestože, nebo možná právě proto, že práce Catharine MacKinnon patří v oblasti konceptualizace sexuálního obtěžování bezesporu ke stěžejním dílům, staly se také terčem kritiky zejména poststrukturalisticky zaměřených feministických přístupů (Sutherland 2005, Anderson 2006). Poststrukturalisté vyčítají MacKinnon

nedostatek prostoru pro aktérství, protože MacKinnon nahlíží ženy spíše jako oběti širších společenských struktur, v nichž jsou svázány a z nichž nemají příliš možností se vymanit (Sutherland 2005: 103). Terčem kritiky těchto přístupů je také vytváření umělé duality muži-ženy, v rámci níž jsou potírány rozdíly mezi jednotlivými muži a ženami (tamtéž). Kritika z oblasti radikálního feminismu pak MacKinnon vyčítá zejména to, že stát (a právo) chápe jako nestranného a objektivního arbitra (tamtéž). Tato kritika nepopírá, že feministické hnutí dospělo k řadě úspěchů právě díky změně legislativy, upozorňuje však, že v řadě případů byly tyto úspěchy možné pouze tehdy, pokud byly zároveň v souladu s konkrétními zájmy státu (tamtéž). Protože však z pozice radikálního feminismu představuje sám stát apriori patriarchální systém (jak ve své analýze názorně ukazuje např. Walby 1991), upozorňují některé feministické autorky na nebezpečí kooptace feministického hnutí s patriarchálním státem. Kromě kritiky těchto širších konceptuálních východisek je MacKinnon kritizována také kvůli tomu, že obecně přisuzuje příliš velkou roli sexuálnímu chování a sexualitě v procesu udržování žen v nevýhodné společenské pozici (Anderson 2006: 292).

2.3.2 *Sexuální obtěžování a „moc k něčemu“*

Pojetí genderové moci jako „moci k něčemu“ je podle A. Allen (2009) charakteristické pro poststrukturalistické a etnometodologické přístupy. Přestože oba tyto přístupy vycházejí z odlišných pozic (poststrukturalistické směry navazují na práce M. Foucaulta, zatímco etnometodologické přístupy čerpají zejména z E. Goffmana a H. Garfinkla), docházejí podle Alen (2009) k podobným závěrům.

Oba tyto směry vytýkají „klasickým“ modelům genderové moci, které chápou moc jako „moc nad někým“, že vytváří umělou dualitu muži-ženy a zároveň i umělou jednotu zcela heterogenních elementů (tj. že popírají vnitřní diference ve skupině žen a mužů) (Alen 2009: 298). Pokud jde specificky o otázku genderu a moci, přístupům, které pracují s mocí jakožto „mocí nad někým“ vyčítají, že příliš zdůrazňují ženskou podřízenost a z žen dělají pasivní a bezmocné oběti (tamtéž: 303). Oproti tomu staví do popředí aktivní roli samotných aktérů v udržování a reprodukování stávajícího sociálního a genderového řádu.

Poststrukturalistické přístupy ke konceptualizaci genderu a moci (reprezentované zejména pracemi Judith Butler, vycházejí z prací Michela Foucaulta (1999) a jsou inspirovány jeho pojetím moci, v němž moc nespojuje s konkrétními

osobami, ale chápe ji jako entitu vyskytující se všude, jako „*mobilní, neustále se přesouvající, vyskytující se ve všech vztazích a interakcích*“ (Alen 2009: 299). Oproti marxistické představě, podle níž je moc primárně utlačivá, vykořisťující a ve skrze negativní, staví Foucault moc jako produktivní sílu, jako sílu produkující realitu a pravidla, která jsou utlačivá i produktivní zároveň (Foucault 1999).

V poststrukturalistických, stejně jako etnometodologických přístupech pak gender, jako i genderový řád a genderové hierarchie vystupují jako něco, co není *dáno* předem, ale co je aktivně *vytvářeno* (West, Zimmerman 1987) a neustále potvrzováno. Gender tak není otázkou toho, čím člověk *je*, ale co *dělá*, co vytváří (West, Zimmermann 1987). Gender je tak, stejně jako genderový řád, reprodukován a vytvářen skrze interakci s ostatními lidmi (West, Zimmermann 1987), nejde tedy o něco esenciálního, co by nám bylo dáno od přírody. Tento proces nazývají West a Zimmermann „doing gender“, tedy „dělání genderu“ (West, Zimmermann 1987).

Klíčovým konceptem etnometodologických přístupů je tzv. accountability, tj. čitelnost. Tato čitelnost znamená, že se člověk chová tak, aby jeho jednání bylo srozumitelné ostatním lidem, a zároveň očekává, že i jeho okolí se bude vůči němu chovat srozumitelně. Jednat srozumitelně přitom znamená jednat v souladu s existujícími normami femininního nebo maskulinního chování (West, Zimmermann 1987).

Alen (2009) upozorňuje, že *děláním* genderu se zároveň *dělá* genderový sociální řád, který se tímto zároveň stává srozumitelným, a tedy i „normálním“ a legitimním způsobem organizace sociálního světa. V opakovaných interakcích v souladu s těmito pravidly *dělají* muži dominanci, a ženy naopak podřízenost, čímž dochází k posílení a legitimizaci hierarchických uspořádání (West, Zimmermann 1987). Udržování a reprodukce genderového řádu tedy v této perspektivě spočívá v neustálém opakování každodenních interakcí face-to-face.

Podle Alen (2009) je silnou stránkou těchto přístupů, že umožňují pochopit souhru mezi individuálními možnostmi dělání genderu a mechanismy sociální kontroly a dominance, tj. genderových norem, skrze něž se naše jednání a chování stávají čitelnými pro ostatní lidi a díky nimž je chování našeho okolí čitelné i pro nás samotné (Alen 2009: 303).

Přístupy, které pracují se sexuálním obtěžováním jako s určitou formou útlaku, kterou reprodukuje všichni jeho aktéři, včetně samotných žen, a které sexuální obtěžování nechápu pouze jako „hrubou“ formu vykořisťování, ale soustředí se

spíše na sofistikovanou formu, jíž je toto chování udržováno, reprodukováno a normalizováno, přitom můžeme najít také mezi feministickými explanačními modely sexuálního obtěžování. K těmto přístupům je možné zařadit především konceptualizace, které pracují se sexuálním obtěžování jako s formou hegemonie (Clair 1994, Nicolson 1997), jejichž součástí jsou také přístupy, které nahlíží na sexuální obtěžování jako na diskurzivní praxi (Bingham 1994, Wood 1994, Eyre 2000).

2.3.2.1 Sexuální obtěžování jako forma hegemonie

Konceptualizace sexuálního obtěžování jako formy hegemonie vychází z předpokladu, že sexuální obtěžování je sice nástrojem útlaku, nicméně ženy nepředstavují pouze oběti takového chování, ale samy se aktivně podílejí na produkci a reprodukci takového chování (Clair 1994, Nicolson 1997). Dominantní skupiny, stejně jako skupiny „podřízené“, totiž aktivně participují na udržování statusu quo. Skutečnost, že za sexuální obtěžování a jeho vysokou prevalenci ve společnosti jsou „zodpovědné“ obě skupiny – muži a ženy – přitom poskytuje další velice cenný analytický nástroj. Tyto přístupy totiž umožňují vysvětlit, proč je sexuální obtěžování široce tolerováno a bagatelizováno, a to jak muži, tak ženami, oběti sexuálního obtěžování nevyjímaje.

Příkladem konceptualizace, která nahlíží na sexuální obtěžování prizmatem hegemonie, je přístup Robin Clair (1994). Ve své teorii vychází z koncepce A. Gramsciho (1971), který hegemonii definuje jako „*spontánní souhlas širokých mas společnosti s obecnými pravidly sociálního života, která stanovuje dominantní skupina.*“ (Gramsci in Clair 1994: 64). Hegemonie tedy neznamena hrubé násilí a dominanci, ale aktivní akceptaci privilegovaného postavení určité skupiny. R. Clair však upozorňuje, že hegemonii nelze zaměňovat se svalováním viny na samotné oběti (Clair 1994: 64). Cílem tohoto přístupu je tak spíše zdůraznit, že jak oběť, tak iniciátor obtěžování konstruuji sociální realitu a obě strany podléhají principům patriarchy, které jsou jim vštěpovány kulturně, mimo jiné skrze socializaci.

S podobnou ideou přichází i Paula Nicolson (1997), která se ve své studii sexuálního obtěžování soustředila na ženy na lékařských fakultách. Také ona dochází k závěru, že samy ženy se do jisté míry podílejí na normalizaci a legitimizaci sexuálního obtěžování. Hlavním důvodem je podle ní jejich socializace v systému patriarchálních hodnot, které velice silně prostupují prostředím lékařských fakult.

Z její studie vyplynulo, že čím výše stála daná žena v hierarchii fakulty, tím spíše popírala existenci sexuálního obtěžování a pohlížela na něj jako na individuální problém, s nímž si případná oběť musí poradit sama. P. Nicolson (1997) tvrdí, že tato skutečnost je důsledkem profesní socializace žen v jim krajně nepřátelském patriarchálním prostředí (které doslova nazývá „toxické“), které systematicky podryvá vzájemnou solidaritu mezi ženami. Nevšimavost vysoce postavených žen vůči sexuálnímu obtěžování a problémům níže postavených kolegyně je tedy podle Pauly Nicolson naučená a ženy ji získávají v procesu své profesní socializace a kariérního růstu (Nicolson 1997).

Užitečný teoretický rámec pro vysvětlení sexuálního obtěžování jako hegemonie přináší také koncept *symbolického násilí* francouzského sociologa Pierra Bourdieu (2000), a to i přesto, že Bourdieu v tomto případě nehovoří explicitně o sexuálnímu obtěžování. Bourdieu ve své knize *Nadvláda mužů* (Bourdieu 2000) vychází z tvrzení, že naše vnímání světa je založeno na systému tzv. homologických opozic, v němž se ženský a mužský prvek nejenom odlišují, ale mužský prvek je vždy kulturně nadřazen ženskému. Přestože jsou tyto opozice i hierarchie sociálně konstruovány, jsou neustále potvrzovány jako něco přirozeného, legitimního či daného. Bourdieu tvrdí, že ke svému znevýhodněnému postavení přispívají také samotné ženy, které si skrze socializaci osvojily určitá schémata vnímání a myšlení. Samy na sebe tak nahlízejí skrze patriarchální perspektivu, čímž nadvládu mužů samy potvrzují, legitimizují a uskutečňují. Pierre Bourdieu (2000: 34) tento mechanismus označuje jako *symbolické násilí*: ženy nemají možnost odmítnout mužskou nadvládu, protože jsou jim od malička vštěpovány nástroje poznání, díky nimž uznávají stávající principy mužské nadvlády a které jim neumožňují tuto situaci objektivně reflektovat.³¹ Symbolické násilí je přitom jedním z hlavních principů, v němž tkví stálost principů mužské nadvlády. Ženy své podřízené postavení přijímají spontánně, na základě skutečnosti, že jsou jim během jejich socializace pomocí řady mechanismů vnučována patriarchální pravidla. Ženy a muži jednají na základě *dispozic* (které jsou specifické pro určité pohlaví nebo např. sociální vrstvu), které vznikají pod tlakem sociálního řádu, jenž se vписuje do samotných těl v podobě specifického *habitu* – tj. schémat myšlení, vnímání a chování. Nelze tedy tvrdit, že se ženy podřizují mužům svobodně, ze své vůle, protože tyto dispozice k podřízenosti získávají na základě

---

³¹ Jde tedy o jistou paralelu s tzv. falešným vědomím, které používají marxistické teorie.

neustále působících vtělených sociálních struktur. Jejich poddanost je však paradoxně zároveň spontánní i vynucená (Bourdieu 2000: 37).

Pokud je tedy ženám od útlého věku vštěpováno, že sexuální obtěžování je normální součástí vztahů mezi muži a ženami, že jde o nezávazné laškování, které mají s vděkem přijímat a chápat je jako potvrzení své atraktivity a půvabu, které je má spíše potěšit, než rozzlobit, tedy jinými slovy, pokud je jim vštěpováno, jak mají danou situaci vnímat, chápat a prožívat, vysvětluje to i skutečnost, proč se ženy proti takovému chování jen málo brání. Chovají se totiž v souladu se svým habitem, a samy se tak podílejí na reprodukci takového chování a jeho normalizaci.

2.3.2.2 *Sexuální obtěžování jako diskurzivní praxe*

Přístupy, které konceptualizují sexuální obtěžování jako diskurz, se soustředí na roli diskursivních praktik v udržování patriarchálního řádu a normalizaci sexuálního obtěžování (Bingham 1994, Wood 1994, Eyer 2001). V tomto pojetí tedy sexuální obtěžování není *hrubou* formou vykořisťování, jako např. v konceptualizaci Catharine MacKinnon (1979), ale je umožňováno sofistikovaným nastavením „pravidel hry“, která podporují postavení dominantní skupiny a udržují stávající status quo (Wilson, Thompson 2001). Jak uvádí Shereen Bingham *„diskurzivní přístup k sexuálnímu obtěžování vysvětluje, jak kulturní diskurzy vytvářejí rámce – sociální, materiální a psychologické, v rámci nichž se pohybuje sexuální obtěžování, i reakce na obtěžování. Tento přístup osvětluje, jak je sexuální obtěžování vykonáváno, interpretováno, a především jak je normalizováno, nebo jak může být skrze diskurzivní praktiky naopak napadáno.“* (Bingham 1994: 9).

Podle Julie Wood (1994) diskurzy pojmenovávají, třídí, definují a formují naše zkušenosti. Každý diskurz je přitom apriori politický. Diskurzy a ideologie jsou kontrolovány dominantními skupinami, které mají moc. Jejich cílem je chránit své zájmy i zdánlivou přirozenost daného statusu quo (Wood 1994: 24). Hlavním důvodem, proč se i přes velkou snahu dosud nepodařilo omezit nebo vymýtit sexuální obtěžování, je skutečnost, že se tento jev vyskytuje v rámci kulturní genderové ideologie, která sexuální obtěžování aktivně legitimizuje. Příkladem této legitimizace může být například tendence trivializovat a bagatelizovat sexuální obtěžování a jeho dopady na oběti, odpor označovat formy chování, které jsou legislativně definovány za sexuálního obtěžování, nebo tendence přesouvat řešení sexuálního obtěžování ze sféry veřejné (tj. řešení v dané organizaci) do sféry soukromé (Clair 1994).

Diskurz nicméně podle těchto autorek nabízí i klíč ke změně, protože změna diskurzu může znamenat zároveň i narušení vztahů dominance a útlaku (Wood 1994: 17). Účinně bojovat se sexuálním obtěžováním je tak podle této konceptualizace možné především nabouráváním dominantních diskurzů a ideologií, které jsou s tímto fenoménem spojeny (Wood 1994: 26).

Přístup k sexuálnímu obtěžování jako k diskurzu, který čerpá zejména z prací M. Foucaulta, lze shrnout do několika hlavních bodů (Wood 1994: 25): 1) diskurz je situován v materiální a sociální praxi, 2) diskurz produkuje a reprodukuje ideologie a sociální organizaci v daných historicko-sociálních podmínkách, 3) diskurzy konstituují subjektivitu - ovlivňují pozici jedince, a tedy i způsob, jímž interpretuje své zkušenosti, 4) diskurz produkuje sociální normy, ovlivňuje pocity a emoce lidí, 5) diskurzy nejsou neutrální ani univerzální, ale vždy vycházejí z určitého stanoviska a hodnot.

Sexuální obtěžování je tak v tomto pojetí přímo závislé na existenci diskurzu, který reprodukuje genderové ideologie útlaku v rovině sociální struktury i individuálního vědomí, a s tímto diskurzem zároveň sexuální obtěžování stojí i padá (Wood 1994: 28-29).

S výše uvedenými přístupy, které pracují se sexuálním obtěžováním jako s formou hegemonie, není toto pojetí sexuálního obtěžování v rozporu, naopak je spíše rozvíjí. Neboť, mimo jiné, právě diskurzy jsou důležitým zdrojem udržování hegemonie (Clair 1994, Wood 1994).

Sociokulturní neboli feministické přístupy ke konceptualizaci sexuálního obtěžování vynikají zejména silným explanačním potenciálem a do velké míry také reflektují východiska legislativní definice sexuálního obtěžování. Díky tomu, že sexuální obtěžování zasazují do širších sociálních struktur (zejména pak do systému patriarchálního společenského řádu), jsou schopny vysvětlit řadu fenoménů, které individuální nebo organizační modely (viz níže) nejsou schopny vysvětlit. Feministické modely mimo jiné objasňují, proč je prevalence sexuálního obtěžování stále poměrně vysoká i přesto, že byla v řadě zemí zavedena adekvátní legislativa, co je podstatou tzv. kontramocenského obtěžování (tedy obtěžování člověka v hierarchicky vyšším postavení ze strany člověka v nižším postavení) nebo např. obtěžování mezi lidmi stejného pohlaví.

Ve své práci proto přistupuji k sexuálnímu obtěžování skrze perspektivu sociokulturních (feministických) modelů, které sexuální obtěžování zasazují do kontextu genderových nerovností a chápou sexuální obtěžování jako strukturální a nikoliv jako individuální jev. Přestože jsou tyto modely často chápány jako homogenní (viz např. Tangri, Burt, Johnson 1982, Welsh 1999), je zřejmé, že mezi nimi existují rozdíly. Ve své práci jsem proto tyto modely rozdělila podle toho, jakým způsobem pracují s genderovou mocí a jakou roli přičítají v procesu reprodukce obtěžování aktérům a aktérkám (tj. iniciátorům/kám i těm, co se stali terčem) těchto interakcí. K analýze a interpretaci dat přitom využívám především přístup, který poukazuje na aktivní roli jednotlivých aktérů (iniciátorů i těch, co se stali terčem obtěžování) v procesu reprodukce sexuálního obtěžování (tj. s genderovou mocí pracuji jako s „mocí k něčemu“). Tento přístup totiž poskytuje bohatý konceptuální aparát k popisu a vysvětlení fenoménu sexuálního obtěžování, a zejména pak jeho reprodukce.

3. Sexuální obtěžování na vysokých školách v perspektivě výzkumů

Po té, co jsem v předchozích kapitolách vysvětlila, jak je sexuální obtěžování definováno a z jakých teoretických perspektiv k němu může být přístupováno, poskytne následující kapitola přehled dosavadních výsledků výzkumů, které se zabývají sexuálním obtěžováním (nejen) ve vysokoškolském prostředí (tzv. state of the art). Tento přehled je podstatný proto, že na něj navazuji a vztahuji se k němu zejména v analytické části mé práce.

Následující kapitolu strukturuji v souladu s mými výzkumnými otázkami do tří hlavních částí: i) prevalence sexuálního obtěžování, ii) jeho percepce a definice a iii) problematika dopadů sexuálního obtěžování a strategie, kterými se lidé se sexuálním obtěžováním vyrovnávají. Abych výše uvedená zjištění zasadila do širšího historicko-kulturního kontextu, budu se před tím, než přistoupím k přehledu výsledků výzkumů v jednotlivých oblastech, krátce věnovat historii výzkumů sexuálního obtěžování se zvláštním zřetelem k situaci v ČR.

3.1 Historie výzkumu sexuálního obtěžování (nejen) ve vysokoškolském prostředí se specifickým zřetelem k situaci v ČR

Téma sexuálního obtěžování bylo jako výzkumný problém v sociálních vědách objeveno na přelomu 70. a 80. let 20. století v USA. Nejprve bylo toto téma konceptualizováno v oblasti pracovněprávních vztahů (MacKinnon 1976) a teprve postupně bylo zkoumáno také v kontextu terciárního vzdělávání (Dziech, Weiner 1984, Schneider 1987). První výzkumy sexuálního obtěžování ve specificky vysokoškolském prostředí byly realizovány mezi lety 1979 a 1980, např. na University of California Berkeley, Arizona State University, Michigan State University nebo University of Florida (Dziech, Weiner 1984: 13-14). Jednou z prvních komplexních studií tohoto fenoménu je slavná kniha „*The Lecherous Professor. Sexual Harassment on Campus.*“ autorského dua Billie Wright Dziech a Linda Weiner (1984). Ve své studii autorky komplexně zpracovaly problematiku sexuálního obtěžování studujících ze strany vyučujících. Cílem jejich studie bylo mimo jiné přesvědčit studenty, pedagogy i rodiče, že sexuální obtěžování je

závažným problémem, který je třeba začít řešit (Dziech, Weiner 1984: 4). Kniha se zabývá tím, proč je prostředí univerzit tolik náchylné ke vzniku sexuálního obtěžování, způsoby, jakými se ti, co se stanou terčem takového chování, v tomto specifickém prostředí vyrovnávají se sexuálním obtěžováním, zamýšlí se nad charakteristikami vyučujících, kteří obtěžují studentky, a přináší také podrobný návrh opatření pro boj se sexuálním obtěžováním ve vysokoškolském prostředí (Dziech, Weiner 1984).

V evropském kulturním prostředí začalo být téma sexuálního obtěžování rozvíjeno až s určitým časovým odstupem. První celoevropská studie zabývající se sexuálním obtěžováním v pracovněprávních vztazích vznikla v Evropské unii v roce 1988 (Rubenstein 1988). Pokud jde o problematiku sexuálního obtěžování v oblasti terciárního vzdělávání, celoevropská srovnávací studie doposud nebyla zpracována. Setkat se však můžeme s dílčími studiemi jednotlivých vysokých škol či fakult (např. Larsson et al. 2003).

Výzkum sexuálního obtěžování měl v zahraničí významný dopad na politiky prosazování genderové rovnosti ve společnosti a sehrál také důležitou roli při boji s tímto fenoménem. Právě výzkum totiž upozornil na skutečnost, že tento problém existuje, netýká se jen několika málo jedinců a má devastující dopady na lidi, jejich sebevědomí i pracovní výkonnost (Zippel 2006). Ve Spojených státech amerických ovlivnily výsledky výzkumu legislativní opatření, která toto chování veřejně odsoudila jako netolerovatelné, protizákonné a diskriminační (Paludi 1996), a na základě tzv. Rubensteinovy zprávy (Rubenstein 1988) se o problému začalo hovořit také v rámci EU (Zippel 2006). Výzkum, který mapuje zkušenosti studentů i pedagogů s obtěžováním, nevhodným chováním a šikanou na škole, bývá také v současné době využíván zahraničními univerzitami jako první krok předcházející tvorbě a implementaci politik namířených proti (sexuálnímu) obtěžování, šikaně a diskriminaci (viz např. Imperial College London, University College London³²).

Podle studie Evropské komise z roku 1998, která shrnovala všechny provedené výzkumy sexuálního obtěžování v oblasti pracovně-právních vztahů, bylo v 11

---

³² Zdroj: osobní rozhovory s vedoucími pracovníky zodpovědnými za prosazování politiky rovných příležitostí a boje proti (sexuálnímu) obtěžování a šikaně: Fiona McLean (Equal Opportunities Coordinator, University College London), Christine Yates (College Equalities and Diversity consultant and Champion, Imperial College London).

členských zemích³³ mezi lety 1987-1997 provedeno celkem 11 celonárodních studií a 64 studií zaměřených na jednotlivá odvětví (European Commission, 1998: 11). Podle novější zprávy Evropské komise z roku 2004 probíhají v řadě evropských zemí pravidelné výzkumy, které financují vlády, ministerstva a další státní orgány, případně odbory, a jejichž cílem je podrobně monitorovat vývoj v této oblasti (jde o Itálii, Švédsko, Nizozemí, Finsko, Dánsko, Španělsko aj. (Government of Ireland, 2004: 87).

Tradice výzkumu sexuálního obtěžování je v ČR nesrovnatelně kratší než v anglosaském světě. První komplexní výzkum, který se tímto tématem zabýval, byl realizován až v roce 2004 a byl motivován diskusí o zavedení sexuálního obtěžování do české legislativy (Křížková et al. 2006). Kromě tohoto výzkumu bylo sexuální obtěžování tématem několika málo šetření veřejného mínění zejména v 90. letech. Např. v roce 1999³⁴ provedla agentura Sofres Factum výzkum veřejného mínění pro Lidové noviny. Podle této studie se se sexuálním obtěžováním setkala téměř polovina pracujících žen (45 %, některé z nich opakovaně), třetina z nich kvůli tomu odešla ze svého zaměstnání, pouze 2 % uvědomila policii. 80 % dotázaných přitom tyto formy chování považovalo za nepříjemné (Kučera 1999).

První reprezentativní studie mapující sexuální obtěžování v pracovněprávních vztazích (viz Křížková et al. 2006) z roku 2004 byla realizována v oddělení Gender a sociologie Sociologického ústavu Akademie věd ČR v rámci projektu „Analýza výskytu obtěžování žen a mužů z důvodu pohlaví a sexuálního obtěžování na pracovišti“ (poskytovatel MPSV ČR). Vedle kvalitativního šetření zahrnoval výzkum i reprezentativní dotazníkové šetření 1025 respondentů (Křížková et al. 2006). Výzkum pracoval se širokou definicí sexuálního obtěžování inspirovanou Catherine MacKinnon (1979) a sexuální obtěžování konceptualizoval v souladu se sociokulturními modely jako diskriminaci a hrubou formu vykořisťování žen: *„Sexuální obtěžování funguje jako mechanismus, který brání jednak sociální rovnosti, jednak uznání žen jako rovnoprávných členů společnosti. Podporuje tak jejich ekonomickou závislost, marginalizaci a bezmocnost, stejně jako kulturní opovržení a erotizaci ženského těla.“* (Uhde 2006: 23).

---

³³ Rakousko, Belgie, Dánsko, Finsko, Německo, Irsko, Lucembursko, Nizozemí, Norsko, Švédsko, Velká Británie.

³⁴ článek „Sexuální obtěžování bude protizákonné.“ Autor: Petr Kučera, Lidové noviny, 4.12.1999

Vlastní výzkum se pak soustředil na percepci sexuálního obtěžování a jeho individuální vymezení a dále na jeho prevalenci v pracovně právních vztazích. Kromě toho autorky analyzovaly také jednotlivé kazuistiky sexuálního obtěžování ve firmách, které zachycovaly strategie, jakými se lidé se sexuálním obtěžováním vyrovnávají v různých organizačních prostředích. Další výzkumnou oblastí byly rozhovory s HR manažery a zástupci odborů (viz Křížková et al. 2006), které pohled zaměstnanců doplnily o pohled z odlišné perspektivy.

První výzkumy zaměřené na sexuální obtěžování na vysokých školách proběhly na přelomu let 2008 a 2009. Jeden z výzkumů byl realizován v letech 2008-2009 v oddělení Gender a sociologie AV ČR v rámci výzkumného projektu „Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu: analýza genderových bariér a rozvoj talentů“ (poskytovatel MŠMT ČR) a podílela jsem se na jeho realizaci jakožto členka řešitelského týmu (z tohoto výzkumu zároveň vycházím ve své disertační práci). Tento výzkum měl podobu studie vybrané fakulty pražské vysoké školy (Vohlídalová et al. 2010, Vohlídalová 2009, 2011). Simultánně s tímto výzkumem probíhal také druhý výzkum s názvem „Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: výskyt a vnímání“, který byl realizován na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy (Smetáčková a Pavlík 2011a). Oba výzkumy, stejně jako i publikace výsledků těchto dvou studií, tedy probíhaly ve stejnou dobu, takže nebylo možné, aby na sebe oba výzkumy výrazněji reagovaly. Tam, kde je to možné, se k výsledkům druhého výzkumu vztahuji zejména skrze své interpretace a svá zjištění dávám do kontextu zjištění plynoucích z druhého výzkumu.

Autorský tým Fakulty humanitních studií se ve svém výzkumu zaměřil na zmapování výskytu sexuálního obtěžování na vysokých školách a na to, jakým způsobem studující sexuální obtěžování vnímají. Jedním z klíčových výstupů tohoto projektu byly manuály pro řešení problému sexuálního obtěžování na vysokých školách (viz publikace Kolářová et al. 2009, Smetáčková et al. 2009). Výsledky empirické části tohoto projektu shrnuje zejména článek Smetáčkové a Pavlíka (2011a), který se věnuje především výsledkům týkajících se výskytu sexuálního obtěžování na VŠ a problému jeho označování. Další texty, které tento autorský tým publikoval, byly do určité míry reakcí na negativní přijetí jejich manuálů (Kolářová et al. 2011, Pavlík et al. 2011), přičemž jeden text se věnoval problematice sexuálního obtěžování ve vztahu k učitelské profesionalitě (Smetáčková, Pavlík 2011b).

V článku, který představuje výzkumné výsledky (Smetáčková, Pavlík 2011a), autoři prezentují základní zjištění týkající se kvantifikace výskytu sexuálního obtěžování, jeho percepce a z metodologického hlediska se zabývají problematikou úzkého vymezení sexuálního obtěžování a jeho označování. Docházejí ke zjištění, že výskyt sexuálního obtěžování na sledovaných školách byl poměrně vysoký (podle jejich zjištění se s ním –pokud bereme v úvahu i genderové formy- setkalo kolem 78 % studujících). Autoři dále identifikovali výrazný rozpor mezi tím, jak sexuální obtěžování definují politiky, experti a výzkumy, a tím, jak sexuální obtěžování definují sami studující, který potvrdil také můj výzkum (viz Vohlídalová 2009, Vohlídalová et al. 2010, Vohlídalová 2011, viz také kapitola 10). Podle jejich zjištění pouze 3 % studujících při přímé otázce své zkušenosti explicitně označilo jako sexuální obtěžování (Smetáčková, Pavlík 2011a). Autoři proto ve svém článku navrhují tyto formy chování označovat jako „sexuální a genderově motivované obtěžování“. Zcela přitom souhlasím s jejich výtkou, že v českém kontextu má sexuální obtěžování jasné konotace se sexualitou a že významy termínu „sexual“ v angličtině a „sexuální“ v češtině se liší, protože anglické „sexual“ implikuje vedle sexuality také genderovou/pohlavní příslušnost (Smetáčková, Pavlík 2011a: 367), což potvrzují také výsledky obou výzkumů. Vzhledem k tomu, že pracuji s operacionalizací i literaturou, které genderové obtěžování chápou jako nedílnou součást sexuálního obtěžování, však preferuji dodržovat v tomto směru určitou kontinuitu v terminologii. Ve své práci se proto kloním spíše k termínu „sexuální obtěžování“, kterým, jak jsem již vymežila výše, nemám na mysli pouze čistě sexualizované formy, ale také další, méně explicitní (genderové) formy obtěžování.

Od výzkumu sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí, z něhož vycházím ve své disertaci, se výzkum druhého autorského týmu lišil zejména svou metodologií. Jeho zjištění sice nejsou reprezentativní vzhledem k celé populaci studujících na VŠ, ale mapují výskyt obtěžování na školách s různým zastoupením mužů a žen (Smetáčková, Pavlík 2011a: 375). Ve vzorku bylo zahrnuto 832 studujících z 11 veřejných škol, přičemž kvantitativní šetření doplňovaly také hloubkové rozhovory se studujícími.

Domnívám se přitom, že skutečnost, že bylo v ČR dosud provedeno více výzkumů sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí, je možné interpretovat jako pozitivní jev. Vzhledem k tomu, že oba výzkumy využívají podobnou operacionalizaci sexuálního obtěžování (tzv. SEQ; Fitzgerald et al. 1993), je možné

některé jejich výsledky vzájemně vztáhnout a porovnat. Vzhledem k tomu, že, jak ukáží ve svých analytických kapitolách, nejsou zjištění z těchto výzkumů v rozporu, v souladu s principy triangulace (Hendl 1997) oba tyto výzkumy vzájemně podtrhují svou reliabilitu a ověřují validitu svých dílčích zjištění.³⁵

Výzkum, stejně jako mé dřívější publikace, z nichž vycházím ve své disertaci (Vohlídalová 2009, 2011a,b, 2012, Šaldová et al. 2009, Vohlídalová et al. 2010), přitom většinou vznikaly dříve nebo současně s publikacemi druhého výzkumného týmu. Výzkum, z něhož ve své disertaci vycházím, tak logicky nemohl reagovat na výzkumná zjištění druhého autorského týmu. Tam, kde je to možné (tj. kde se naše výzkumné otázky do určité míry překrývají), se v analytických kapitolách odkazují ke konkrétním výzkumným výsledkům druhého týmu v kontextu mých zjištění.

3.2 Prevalence sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí

Zahraniční (většinou anglosaské) výzkumy, zaměřené na studium sexuálního obtěžování, se přibližně shodují, že se sexuálním obtěžováním se během vysokoškolského studia setkává zhruba 20-40 % studujících (Kelley, Parsons 2000: 549, viz také např. Kalof et al. 2001, Dziech a Weiner 1984, Barak et al. 1992, Benson, Thompson 1982). Nicméně údaje, které lze najít v literatuře, jsou daleko rozmanitější a někteří autoři docházejí k závěrům, že se se sexuálním obtěžováním setkává daleko větší (Schneider 1987: 49, White 2000: 980) nebo naopak menší podíl studujících. Pokud jde o genderovou strukturu jevu, z výzkumů sexuálního obtěžování na vysokých školách, které byly realizovány převážně v americkém prostředí, vyplývá, že ohroženy jsou zejména ženy (přestože se oběťmi sexuálního obtěžování stávají i muži), ženy z minoritních skupin a ty, jež studují obory, v nichž tradičně dominují muži (např. technické obory, medicína), dále pak doktorandi a doktorandky, o jejichž dalším profesním vývoji do velké míry rozhodují pedagogové, dále studenti na malých univerzitách nebo malých katedrách a ekonomicky znevýhodnění studenti a studentky (Dziech, Weiner 1984: 80, Paludi 1996: 5, Kalof et al. 2001; White, 2000).

---

³⁵ Byly totiž uskutečněny nezávisle na sobě na odlišných vzorcích a odlišnou metodologií.

Pro srovnání, pokud jde o výzkumy provedené v prostředí pracovně-právních vztahů, ukazuje se, že se sexuálním obtěžováním se setkává poměrně vysoký podíl zaměstnaných žen. Prevalence sexuálního obtěžování v pracovně-právních vztazích se ve výzkumech pohybuje zhruba v rozmezí 16% - 90% (Welsh 1999:170). Záleží samozřejmě na konkrétní populaci, ve které je výzkum proveden a na zvolené metodologii. Studie provedené na náhodném vzorku obecné populace zjistily, že se sexuálním obtěžováním v zaměstnání se během svého života setkala mezi 23% až 51% žen (tamtéž). Podle Grubera (Gruber, 1990: 237), je mediánová hodnota, počítaná z 18 výzkumů provedených v Kanadě v 80. letech, 44 %. Podle studie Evropské komise, která shrnovala dosud provedené výzkumy k této problematice v rámci EU, se se sexuálním obtěžováním setkala mezi 30-50 % žen a kolem 10 % mužů (European Commission, 1998: 14). Rozdíly mohou být pochopitelně způsobeny odlišnou metodologií, složením vzorku, mírou jeho reprezentativity, ale nepochybně také tím, v jakém odvětví byla studie provedena. Některá prostředí jsou totiž k sexuálnímu obtěžování náchylnější než jiná (Gutek 1985). K sexuálnímu obtěžování dochází nejčastěji v odvětvích, kde dominují muži, ale zároveň také ve feminizovaných profesích. Největší výskyt sexuálního obtěžování zažívají ženy pracující u policie, řidičky, zdravotní sestry, sekretářky a prodavači/ky. Nižší incidence sexuálního obtěžování je naopak patrná v prostředích, kde je pozitivní sociální klima a kde je zároveň vyrovnané postavení mužů a žen v organizační hierarchii (European Commission, 1998: 25-26). Iniciátory sexuálního obtěžování v pracovně-právních vztazích bývají v drtivé většině případů muži, přibližně v 50 % případů jsou to kolegové, ve 30 % nadřízení a ve zhruba 15 % jsou to klienti či pacienti. Většina obětí sexuálního obtěžování jsou oproti tomu ženy, a to často ženy mladé, svobodné nebo rozvedené (European Commission, 1998: 25).

Výše zmiňovaný výzkum, který byl uskutečněn v ČR (Křížková et al. 2006) přitom také potvrdil vysokou míru prevalence sexuálního obtěžování na pracovištích v ČR (s měkčími formami obtěžování, jako jsou verbální útoky na soukromý život, sexuální narážky a vtipy, se setkaly až 2/3 dotázaných, zhruba 1/5 respondentů mělo zkušenosti s tvrdšími formami obtěžování, jako je nechtěný fyzický kontakt, sexuální návrhy a další). Zároveň tato studie poukázala také na vysokou mírou tolerance vůči obtěžování v české populaci a na převažující vnímání problému jako zveličeného a uměle vytvářeného. Problém sexuálního obtěžování je podle této studie často zesměšňován a bagatelizován (Křížková et al. 2006: 111-114).

Pokud jde o příklady jednotlivých studií, které se věnovaly specificky vysokoškolskému prostředí, jednu z prvních studií sexuálního obtěžování studujících ze strany vyučujících uskutečnili Donna Benson a Gregg Thompson (1982). Vycházeli ze vzorku 269 náhodně vybraných studentek na univerzitě v Berkeley. Podle této studie se s nějakou z forem sexuálního obtěžování setkalo kolem 30 % dotázaných, těch nejvážnějších případů obtěžování bylo však jen velice málo.

Beth Schneider (1987) zahrnuje do svého výzkumu náhodný vzorek 365 doktorandek a došla ke zjištění, že se sexuálním obtěžováním se v podobě tzv. „každodenního obtěžování“ (everyday harassment; tato kategorie víceméně koresponduje s kategorií „genderové obtěžování“ v SEQ) ze strany vyučujících setkalo přes 60 % doktorandek. 25 % doktorandek pak uvedlo, že na ně byl vyvíjen nátlak, aby šly s vyučujícím „na rande“. 9 % doktorandek uvedlo, že byly přinuceny jít na soukromou schůzku s vyučujícím nebo se proti své vůli podílely na sexuální aktivitě.

Fitzgerald (Fitzgerald et al. 1988) provedla několik studií týkajících se sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí, v nichž mimo jiné testovala i výzkumný nástroj SEQ. Jedna studie provedená v USA zahrnovala náhodný vzorek 903 žen a 491 mužů, druhá studie pak zahrnovala 843 žen a 362 mužů (ženy byly studentkami pregraduálních i postgraduálních programů, muži byli studenty pregraduálních programů). S genderovým obtěžováním se podle jejich zjištění setkalo kolem 31 % studujících, 15 % studujících se setkalo se sváděním (svádějícím chováním) ze strany vyučujícího, přičemž obě tyto skupiny forem obtěžování přirovnává k „nepřátelskému prostředí“. S tvrdými formami obtěžování ze skupiny sexuálního nátlaku, které Fitzgerald přirovnává k obtěžováním „něco za něco“, se setkalo kolem 5-15 % studujících. Pouze 5-10 % studujících však odpovědělo kladně na otázku, zda se někdy setkali se sexuálním obtěžováním.

Pokud jde o současné studie, jedním z mála reprezentativních šetření je výzkum, který provedly autorky Hill a Silva (2005) pro American Association of University Women (AAUW). Jednalo se o rozsáhlé šetření zahrnující náhodný vzorek 2036 studujících pregraduálních programů amerických vysokých škol ve věku 18-24 let. Tento výzkum se přitom nesoustředil pouze na sexuální obtěžování studujících ze strany vyučujících, ale sledoval také výskyt tzv. peer-to-peer harassment, tedy obtěžování mezi studujícími navzájem. Podle této studie uvedlo celkem 7 % dotázaných, že se setkali se sexuálním obtěžováním (šlo o přímou otázku, která

tradičně vede k poměrně nízké míře zjištěné prevalence sexuálního obtěžování, nikoliv o zjišťování zkušeností s jednotlivými formami obtěžování) (tamtéž: 21). 18 % dotázaných studujících však zároveň uvedlo, že se domnívají, že se tento jev na univerzitách vyskytuje. Pokud jde o celkové zkušenosti se sexuálním obtěžováním (zahrnující jak obtěžování mezi studujícími, tak obtěžování ze strany vyučujících), setkali se s ním kolem 2/3 dotázaných. Většinou šlo o nekontaktní formy obtěžování, jako např. sexuálně laděné poznámky a e-maily. Zhruba 1/3 dotázaných pak zažila nějakou formu fyzického sexuálního obtěžování (někdo se pokoušel se jich dotýkat, osahával je nebo je nutil do sexuálně laděných aktivit).

Larsson et al. (Larsson, Hensing, Allebeck 2003) a White (White 2000) provedli studie sexuálního obtěžování na lékařských fakultách, přičemž obdobně jako Hill a Silva (2005) zahrnuli do své studie jak obtěžování ze strany vyučujících, tak obtěžování mezi studujícími navzájem, ale i obtěžování ze strany pacientů. White (2000) provedla studii na lékařské fakultě v Austrálii, která zahrnovala 310 studentů a studentek. Podle tohoto výzkumu se 38 % studentů (24,6 % mužů, 47,9 % žen) setkalo s nějakou z forem sexuálního obtěžování. Nejčastější formou obtěžování se ukázaly nevhodné komentáře ze strany spolužáků, následovalo nevhodné chování ze strany pacientů, zejména v podobě nevíтанé sexuální pozornosti a nechtěného tělesného kontaktu. Ze strany vyučujících a lékařů se pak studující nejčastěji setkávali s „nekontaktními“ formami obtěžování, jako jsou např. nevhodné a sexistické komentáře, sexuální návrhy nebo urážlivá a hrubá gesta. Larsson et al. (2003) pak ve své studii provedené na 840 studujících v magisterském a doktorském cyklu na lékařské fakultě ve Švédsku došli ke zjištění, že se sexuálním obtěžováním v podobě genderového obtěžování se ze strany svých vyučujících nebo vrstevníků se setkalo 54 % dotázaných, 22 % dotázaných se setkalo s diskriminací na základě pohlaví a 9 % s vážnými formami obtěžování.

Irena Smetáčková a Petr Pavlík (2011a) pak došli ve svém výše zmiňovaném výzkumu sexuálního obtěžování na VŠ ke zjištění, že určité zkušenosti s nějakou z forem obtěžování mělo celých 74 % dotázaných, 62 % z nich se setkalo s genderovým obtěžováním, 22 % s nevíтанou sexuální pozorností a 6 % se sexuálním nátlakem. Pouze 3 % dotázaných však odpověděla kladně na přímou otázku, zda se setkali se sexuálním obtěžováním.

Pokud bychom tedy chtěli shrnout výše citovaná zjištění, výzkumy (a zejména pak výzkumy provedené v českém prostředí) ukazují, že výskyt sexuálního

obtěžování je poměrně významný, zejména pokud jde o genderové a méně explicitní formy. Je však třeba vzít v úvahu, že výzkumy používají odlišné metodologie a odlišné výzkumné operacionalizace, které mohou mít vliv na zjištěné míry prevalence.

3.3 Percepce a definice sexuálního obtěžování

Řada studií sexuálního obtěžování (např. Fitzgerald et al. 1993, Hill, Silva 2005, Kalof et al. 2001) dochází ke zjištění, že existuje výrazný rozpor mezi tím, jaké mají lidé zkušenosti s jednotlivými formami obtěžování, které bývají jako sexuální obtěžování operacionalizovány ve výzkumu, a tím, jak svou zkušenost označují samotní lidé. Téma definice a konstrukce vlastní zkušenosti a její vztah k normativním legislativním a operacionálním výzkumným definicím se přitom v současnosti stává důležitým aspektem, na nějž se zaměřuje řada studií sexuálního obtěžování (např. Thomas, Kitzinger 1997, Lee 2001, Welsh et al. 2006). Tento rozpor se manifestuje zejména ve významném rozdílu mezi mírou prevalence obtěžování indikované na základě behaviorální/objektivní definice obtěžování (tj. pokud je sexuální obtěžování rozloženo do dílčích indikátorů, u nichž se sleduje výskyt; v tomto případě je prevalence obtěžování obvykle vyšší), a prevalence zjištěnou na základě tzv. subjektivní definice (tj. pokud jsou respondenti dotázáni, zda-li se setkali se sexuálním obtěžováním, aniž by byl tento termín dále rozložen na dílčí konkrétní formy; prevalence obtěžování bývá v tomto případě obvykle mnohem nižší).

Důvody, proč se lidé zdráhají označovat svoje zkušenosti, které obvykle výzkumné operacionalizace i legislativa označují za sexuální obtěžování, jsou různé (Eyre 2000). Jedním z důvodů je také nevědomost a nedostatek informací. Carrie Herbert (1997) spatřuje problém v nejistotě ohledně vymezení sexuálního obtěžování, všeobecné ignoranci tohoto problému a obecné nevědomosti. Důležitou roli proto přisuzuje zejména vzdělávání a osvětovým programům, které mají zvyšovat povědomí o škodlivosti a nelegálnosti takového chování. K podobným závěrům dochází i Patti Giuffre a Christine Williams, podle nichž může být důvodem neoznačování sexuálního obtěžování i to, že si lidé nejsou vědomi toho, že je takové chování vůbec trestné (Giuffre, Williams 1994: 379). Podle Williams et al. (Williams,

Lam, Shively 1992) a Anderson (2006) hraje důležitou roli také genderová kultura prostředí (tj. školy, zaměstnání) i obecný kulturní kontext dané společnosti.

Další autorky, jako např. Paula Nicolson (1997), Helen Mott a Susan Condor (1997) nebo Kathleen Cairns (1997) kladou důraz na genderový řád společnosti a organizací, patriarchální vztahy, mocenské nerovnosti a proces genderové socializace. Paula Nicolson (1997), která studovala sexuální obtěžování a jeho označování v prostředí lékařské fakulty, svou studii uzavírá s tím, že jde o „toxické“ organizace, které ženy socializují tak, aby takové projevy jednoduše ignorovaly: „...*lékařské fakulty posilují genderové stereotypy a negativní sebehodnocení samotných žen.*“ (Nicolson 1997: 37)

Podle Kathleen Cairns (1997) je důvodem mj. i to, že se ženy naučily akceptovat mužské normy a představy o feminitě a o tom, jak se má žena chovat a jak má reagovat například na mužské narážky, pozvání na kávu nebo nežádoucí komplimenty. Pod vlivem mužských norem a mužského světa se naučily nepřikládat význam svému vlastnímu vidění situace, a mají tendenci své zážitky a zkušenosti nepovažovat za „reálné“, případně mohou mít obavu, že jim nikdo neuvěří (Jensen, Gutek 1982).

Podle dalších autorů může být sexuální obtěžování některými aktéry považováno dokonce za příjemné a žádoucí (Reilly et al. 1992), za něco, co je přirozeným a normálním chováním. Helen Mott a Susan Condor (1997) např. ve studii sekretářek došly k závěru, že sexuální obtěžování je v silně „genderovaných“ zaměstnaneckých vztazích natolik inherentní součástí výkonu dané pracovní role, že se stává neviditelné. Ba co více, určitá forma sexuálního obtěžování je vetkána hluboko v představách o tom, jak má být daná pracovní pozice správně vykonávána. Označit určité chování *jako* sexuální obtěžování by proto pro mnohé z těchto žen znamenalo narušení jejich pracovní identity.

Určitý problém však může spočívat i v samotné terminologii, a zejména pak ve spojení obtěžování se slovem „sexuální“, které má pro řadu lidí velice úzkou konotaci (Lee 2001, Smetáčková, Pavlík 2011a).

Studie nicméně ukázaly, že existují určité faktory, které vedou k tomu, že určité chování je, nebo naopak není lidmi označováno jako sexuální obtěžování. Jedním z hlavních faktorů, které ovlivňují percepci sexuálního obtěžování, je *pohlaví*. Výzkumy opakovaně docházejí k závěru, že ženy a muži se liší v tom, jak definují sexuální obtěžování a jaké formy chování k němu řadí (Bursik 1992, Gutek et al.

1983: 80, Cleveland, Kerst 1993: 62, Powell 1986, Fitzgerald, Ormerod 1991: 282 a další). Ženy jsou obecně citlivější k vnímání sexuálního obtěžování, mají tendenci radit k němu i ne zcela explicitní formy, přičemž jejich definice bývá zpravidla širší než ta mužská (Reilly et al. 1982, Bursik 1992). Podle Reilly et al. (Reilly, Lott, Caldwell, DeLuca, 1992) jsou muži k sexuálnímu obtěžování obecně tolerantnější. Podle jejich studie je přitom tato tolerance úzce spojena s misogynními postoji těchto mužů – muži, kteří byli tolerantní vůči obtěžování, se také spíše přikláněli k názoru, že vztahy mezi muži a ženami jsou nepřátelské, a spíše připouštěli, že by někoho přinutili k sexuální aktivitě (tamtéž: 128). Genderové rozdíly bývají přičítány odlišné mužské a ženské zkušenosti, která je dána zejména tím, že ženy se s tímto typem chování setkávají častěji než muži (Dziech, Weiner 1984: 80, Paludi 1996: 5, Kalof et al. 2001). Giuffre a Williams (1994) přitom upozorňují, že zkušenosti se liší i v případě, že se na sexualizované pracovní kultuře podílejí jak ženy tak i muži. Ženy jsou totiž spíše vystaveny negativním dopadům tohoto jevu (tamtéž: 398) a bývají také častěji oběťmi mocensky motivovaného sexuálního obtěžování (Williams et al. 1992: 52). Podle některých autorů (např. Cleveland, Kerst 1993: 62, Thomas 1997) mužům chybí kognitivní schéma pro vnímání a popis sexuálního obtěžování, což může také souviset s jejich nižší citlivostí vůči tomuto jevu. Jak upozorňují již výše zmiňované feministické teorie stanoviska (Harding 1987, 2004), mužská a ženská životní zkušenost se díky odlišnému postavení v mocenských strukturách i ve společnosti liší, což zásadním způsobem formuje, jak muži a ženy (nejen) tyto fenomény prožívají, interpretují a vnímají. Právě ženské stanovisko je přitom podle řady autorek, jež se věnují těmto přístupům, více senzitivní vůči jevům, které se privilegovaným skupinám mohou zdát jako nepodstatné, a proto by se podle nich mělo stát východiskem pro studium a výzkum (Harding 1989).

Dalším z hlavních faktorů, které mají vliv na hodnocení a definici sexuálního obtěžování, je existence ***mocenské nerovnováhy*** mezi aktéry obtěžování. Skutečnost, že obtěžování iniciuje člověk ve vyšší mocenské pozici vůči člověku v nižší pozici, vede k tomu, že takové chování bývá hodnoceno jako určitá forma obtěžování spíše než „peer-to-peer harassment“ (tj. obtěžování mezi vrstevníky nebo lidmi ve stejné mocenské pozici) nebo „contrapower harassment“ (tj. obtěžování iniciované člověkem v nižším mocenském postavení vůči člověku ve vyšším postavení) (Bursik 1992: 408, Cleveland, Kerst 1993, Giuffre, Williams 1994, Fitzgerald, Ormerod 1991, Dougherty et al. 1996). S mocenskou nerovnováhou pak souvisí i další faktor,

který ovlivňuje hodnocení obtěžování, a tím je přítomnost násilí, přinucení a či nedobrovolnosti (Reilly, Carpenter 1992).

Určitou roli v hodnocení sexuálního obtěžování hraje také *kontext vztahu* mezi obtěžovaným a obtěžujícím, jejich blízkost a povaha předchozího kontaktu. Pokud mezi sebou měli před incidentem oba aktéři bližší vztah, snižuje se pravděpodobnost, že bude takové chování hodnoceno jako sexuální obtěžování (Reilly a Carpenter 1992, Weber-Burdin, Rossi 1982, Cohen a Gutek 1985). Weber-Burdin a Rossi tuto skutečnost přirovnávají k hodnocení znásilnění, u něhož má povaha předchozí sociální interakce mezi aktéry zásadní vliv na to, jak je daná situace hodnocena (Weber-Burdin, Rossi 1982: 111).

Dalším významným a často tematizovaným faktorem, který souvisí s označováním sexuálního obtěžování, je samotná *povaha obtěžování*. V této souvislosti bývá zmiňována role úmyslu jednání (Cohen a Gutek 1985) nebo míra explicitnosti sexuálního obtěžování. Dělicí linie mezi formami, které jsou, nebo naopak nejsou hodnoceny jako sexuální obtěžování, leží zejména mezi fyzickými formami obtěžování a vydíráním na straně jedné, a verbálními nebo méně explicitními formami obtěžování na straně druhé (Gutek 1983, Dougherty et al. 1996, Fitzgerald Ormerod 1991, Hill, Silva 2005, Kelley, Parsons 2000, Schneider 1987, Dziech, Weiner 1984, Kalof 2001, Smetáčková, Pavlík 2011a, Vohlídalová 2011).

Určitou roli pak hraje i specifický *kulturní a sociální kontext*. Welsh et al. (2006) si ve svém výzkumu všímají role kulturního kontextu a kritizují skutečnost, že do výzkumů percepce sexuálního obtěžování dosud nebyla spolehlivě integrována role etnicity, rasy nebo dimenze občanství.³⁶ Ve svém výzkumu si všímali toho, jak se odlišovalo hodnocení a definice sexuálního obtěžování u migrantek a žen z etnických minorit a u bílých žen střední třídy. Autorky konstatovaly, že na rozdíl od žen z minorit a migrantek, pro něž byla otázka definice obtěžování úzce spjata s otázkou diskriminace na základě etnického původu nebo rasy, pojetí bílých žen střední třídy víceméně odpovídalo platné legislativní definici (Welsh et al. 2006: 88).

Můžeme tedy shrnout, že existuje určitý rozpor mezi tím, jak sexuální obtěžování definují lidé, a mezi tím, jak obtěžování definují expertní definice (legislativa a výzkumné operacionalizace). Výzkumy však zároveň ukazují, že je

---

³⁶ Občanstvím je v tomto případě míněn přístup k ochraně lidských, politických a sociálních práv (tj. zejména legitimita nebo nelegitimita pobytu v zemi, která výrazně determinuje např. přístup k právní ochraně před sexuálním obtěžováním).

možné identifikovat faktory, které ovlivňují to, jakým způsobem je sexuální obtěžující chování definováno.

3.4 Reakce na sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí, jeho dopady a strategie zvládnání

Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí má obvykle nepříznivé dopady na jeho oběti. Často volená strategie vyhýbání se iniciátorovi obtěžování, absence na přednáškách, vynucená změna tutora nebo školitele, případně i oboru mohou vést nejen k psychickým problémům a značnému stresu, ale také ke zhoršujícím se studijním výsledkům, a někdy až k ukončení studia (Huerta, Cortina, Pang, Torges, Magley 2006). Ve svém důsledku tak může mít sexuální obtěžování negativní dopad nejen na pohodu studujících během vlastního studia, ale také na jejich vzdělávací i pracovní dráhu. Benson a Thompson (1982) upozorňují, že mezi reakcemi na sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí nejsou výjimkou pocity ztráty sebevědomí a důvěry ve vlastní schopnosti nebo pocity deziluze a zklamání důvěry ve vyučující. Jedna ze současných amerických studií pak zjistila, že přestože studující nejhůře snášejí fyzické formy obtěžování, „nekontaktní“ a méně explicitní formy obtěžování, jako jsou neslušné návrhy, urážky a komentáře, považují také za značně stresující (Hill, Silva 2005: 27). Tento výzkum také ukázal na genderové rozdíly: přestože většina studujících, kteří se s některou z forem sexuálního obtěžování setkali, tuto zkušenost hodnotila velmi negativně, ženy toto chování snášely hůře – častěji než muži zmiňovaly pocity stresu, trapnosti, zmatenosti, zklamání a strachu (tamtéž: 28).

Dopady sexuálního obtěžování jsou přitom poměrně dobře zmapované, zejména pokud jde o oblast obtěžování v pracovně-právních vztazích. Ukazuje se, že sexuální obtěžování na pracovišti má velice negativní dopady, a to jak pro samotné oběti tohoto chování, tak pro zaměstnavatele. Sexuální obtěžování je spojováno se sníženou pracovní výkonností, absentismem, fluktuací zaměstnanců a ztrátou jejich motivace k práci nebo odpovědnosti a loajalitě vůči zaměstnavateli. Na straně samotných obětí pak dochází k narušení kariérní dráhy (protože často volenou strategií je odchod ze zaměstnání), snížení spokojenosti s prací, ale sexuální obtěžování má také dopady na psychický a fyzický stav lidí – je spojeno s vyšší mírou pociťovaného stresu, s depresí, problémy se spánkem a s řadou dalších

psychosomatických problémů (Crull 1982, Welsh 1999, Terpstra a Baker 1989, Gutek 1985, Fitzgerald et al. 1988, 1995, Knapp et al. 1997, Gruber 1992 aj.). Výše zmiňovaná zpráva Evropské komise (European Commission 1998: 29) uvádí, že podle evropských výzkumů deklarovala přibližně polovina obětí sexuálního obtěžování negativní dopady sexuálního obtěžování na jejich osobní pohodu – lidé obvykle zmiňují pocity nedůvěry, obavy, strachu, ponížení. Kromě toho se objevují také psychosomatické potíže, jako bolesti hlavy, žaludku, nespavost, stres a deprese, někdy se objevuje dokonce sebevražda nebo myšlenky na sebevraždu. Zhruba 1/3 obětí sexuálního obtěžování popisovala ztrátu motivace k práci nebo zhoršení pracovních podmínek či pokles pracovní koncentrace. Podle výzkumu provedeného v 80. letech (Crull 1982) vykazovalo 75 % obětí sexuálního obtěžování dopady na pracovní výkonnosti, 90 % na psychické zdraví, 63 % fyzické zdraví a 25 % bylo dokonce v důsledku sexuálního obtěžování jejich osoby propuštěno z práce. Jak tedy ukazují výše citované studie, sexuální obtěžování rozhodně není banální záležitostí. Záleží na závažnosti daného chování, neméně důležité jsou však také kognitivní aspekty (tj., jak celou situaci interpretuje a prožívá samotná oběť) (Fitzgerald, Swan, Fisher 1995: 124).

Řada studií se proto zaměřuje také na reakce obětí na různé projevy sexuálního obtěžování. Pokud jde o konkrétní reakce na sexuální obtěžování, v literatuře se můžeme setkat s různými pokusy o jejich klasifikaci. Nejjednodušší z nich třídí reakce podle jedné dimenze, kterou je zpravidla míra asertivity odpovědi na sexuální obtěžování (viz např. Terpstra, Baker, 1989, Gruber 1989, Maypole 1986). Vedle toho existují také typologie, které dělí reakce na sexuální obtěžování na základě více (nejčastěji dvou) dimenzí (Fitzgerald et al 1995, Knapp et al. 1997, Gutek, Koss 1993).

Jednou z jednodimenzionálních klasifikací reakcí na sexuální obtěžování je typologie Jamese Grubera (1989), který odpovědi na sexuální obtěžování uspořádal podél osy od pasivních (neasertivních) po aktivní (více asertivní) odpovědi na obtěžování. Mezi jednotlivé konkrétní typy reakcí řadí (v pořadí od nejméně po nejvíce asertivní) *vyhýbání*, které zahrnuje ignoranci a popírání sexuálního obtěžování; *zmírňování* spočívající např. ve změkčování situace v podobě vtipů a pod.; *hledání podpory u okolí*, zejména u rodiny nebo u přátel; *vyjednávání* zahrnuje přímou konfrontaci s iniciátorem obtěžování; *hledání externí pomoci* představuje

oslovení expertů a *konfrontace*, která spočívá ve využití organizačních mocenských struktur (např. podání formální stížnosti a pod.).

Mezi příklady vícedimenzionálních klasifikací reakcí na sexuální obtěžování patří např. typologie autorů Knapp, Faley, Ekeberg a Dubois (1997). Ti docházejí, obdobně jako např. Fitzgerald et al. (1995) nebo Gutek a Koss (1993), k závěru, že strategie zvládnání sexuálního obtěžování a reakce na ně mají multidimenzionální povahu. Knapp et al. (1997) umísťují ideální typy reakcí na dvou osách, které představují: 1) zacílení reakce na sebe sama - zacílení na iniciátora (self-focused x initiator-focused) a 2) povahu odpovědi osamocenou - odpověď s podporou okolí (self response x supported response). V rámci těchto dvou dimenzí pak definuje následující typy reakcí: 1) *vyhýbání/popírání*; 2) *sociální strategie*, 3) *konfrontaci/vyjednávání* a 4) *hledání formální pomoci*.

Vyhýbání/popření je strategií, která je osamocená a zacílená na sebe sama. Představuje reakce, které jsou nejméně efektivní v řešení sexuálního obtěžování. Patří k nim např. vyhýbání se agresorovi, změna zaměstnání, ale také ignorace takového chování nebo sebeviktimizace (Knapp et al. 1997: 691).

Sociální strategie je zaměřena na sebe sama, ale je vedena s podporou okolí. Představuje nepřímé řešení sexuálního obtěžování s pomocí druhých lidí. Příkladem takové strategie je např. sdílení vlastních zkušeností s kamarády, spolužáky, rodinou nebo např. hledání pomoci u kolegů a spolužáků (tamtéž: 692). Tato strategie přitom obvykle nebývá příliš efektivní.

Konfrontace představuje osamocenou reakci, která je orientována na iniciátora obtěžování. Zahrnuje např. přímý odpor vůči iniciátorovi obtěžování, např. tím, že mu daný člověk otevřeně sdělí, že si takové chování vůči sobě nepřeje. Jde o poměrně efektivní řešení obtěžování, byť nebývá častou strategií.

Posledním typem reakce je *hledání formální pomoci*, které je orientováno na iniciátora obtěžování a vedeno s podporou okolí. Zahrnuje nahlášení sexuálního obtěžování nadřízeným autoritám a jeho řešení oficiálními cestami. Jde přitom o poměrně účinnou cestu, byť se tato reakce vyskytuje pouze zřídka.

Autoři a autorka však upozorňují, že strategie řešení sexuálního obtěžování je třeba chápat jako určitý proces, neboť lidé využívají různé strategie, které se mění podle toho, jak se vyvíjí daný případ sexuálního obtěžování. Lidé využívají asertivnější strategie, jako je např. konfrontace nebo formální řešení, zpravidla teprve

v případě, kdy všechny ostatní neformální strategie selžou (Knapp et al. 1995: 693, Gutek a Koss 1993, Gruber 1989, Fitzgerald et al. 1995).

Literatura týkající se sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí se shoduje, že mezi studujícími převažuje neochota k řešení sexuálního obtěžování oficiální cestou (Rubin, Borgers 1990, Kelley, Parsons 2000, Rabinowitz 1996, Terpstra, Baker 1982, Hill, Silva 2005, Dziech, Weiner 1984 aj.), což platí také v případě sexuálního obtěžování v pracovně-právních vztazích (Cleveland, Kerts 2003, Williams, Lam, Shively 1992, Gruber 1989, Gutek 1985). Lidé se snaží se sexuálním obtěžováním vyrovnat po svém, k formálnímu řešení obtěžování se uchylují většinou pouze tehdy, pokud jde o nejvážnější formy obtěžování, a to navíc zřídka (Biaggio, Brownell 1996: 215). Kelley a Parsons (2000) ve své studii zjistili, že bez ohledu na to, o jaký typ obtěžování šlo, volily poškozené nejčastěji jako odpověď ignoraci, svěřeni se příteli/kyni nebo blízkému člověku. Formální stížnost podalo pouze 8 % žen, které se setkaly se sexuálním obtěžováním (Kelley, Parsons 2000: 562). Podle Fitzgerald et al. (1995) se pouze 1 % všech případů sexuálního obtěžování dostane před soud a pouze v 1/3 případů oběť tento soudní spor vyhraje (Fitzgerald 1996: 123). Fitzgerald et al. proto polemizují s rozšířeným názorem, že otevřené způsoby konfrontace a formální stížnosti na sexuální obtěžování jsou vždy efektivním řešením sexuálního obtěžování.

Obvyklou reakcí na sexuální obtěžování bývá ta, že oběti popírají, že se se sexuálním obtěžováním setkaly. Odmítají v nevhodném chování vidět sexuální obtěžování (Rabinowitz 1996: 204), případně problém zlehčují nebo bagatelizují (Dziech, Weiner 1984). Další častou strategií je také snaha vyhnout se agresorovi – studující se snaží vyměnit si kurzy, vyhýbat se místům, kde se daný vyučující pohybuje, případně se snaží být co nejméně nápadné (Rabinowitz 1996: 205, Dziech, Weiner 1984). Další strategií je předcházení kontaktu s iniciátorem obtěžování o samotě (tamtéž). Typická je také velká míra sebeviktimizace, spojená se sexuálním obtěžováním, která je jedním z faktorů, jenž vede k tomu, že oběti mnohdy ani nikomu sexuální obtěžování neoznámí. Řada obětí hovoří o pocitech bezmocnosti, vlastní viny, vlastního selhání (Dziech, Weiner 1984). Ve vysokoškolském prostředí se také setkáváme s tím, že oběti sexuálního obtěžování vykazují určité sympatie vůči agresorovi. Tvrdí, že mu nechtějí ublížit, nechtějí mu překazit jeho akademickou kariéru apod. (viz např. Dziech a Weiner 1984: 84).

Důvodů, proč oběti sexuální obtěžování tyto případy neřeší oficiální cestou, je řada. Existuje např. určitá nedůvěra ve formální procedury řešení sexuálního obtěžování. Někteří badatelé upozorňují i na roli normalizace tohoto chování. Podle (Schneider 1987) je sexuální obtěžování studentkami často chápáno jako běžná věc, která je nedílnou součástí univerzitního prostředí. Důležitou roli hraje také extrémní mocenská nerovnost – studující se obávají msty, reakce dané instituce nebo dopadů otevřené konfrontace. Problémem je, že v těchto situacích se studentky často necítí natolik svobodné, aby daly jasně najevo svůj názor a případné obtěžování jasně odmítly (Rabinowitz 1996).

Vzhledem k tomu, že reakce na sexuální obtěžování jsou spojeny s řadou dalších sociálních a psychologických faktorů, zavádí Fitzgerald et al. 1995 (Fitzgerald, Swan, Fischer 1995) do klasifikací reakcí na sexuální obtěžování kognitivní dimenzi (tj. dimenzi percepce a hodnocení situace z perspektivy samotné oběti). Jednoduchým jednodimenzionálním klasifikacím Fitzgerald et al. (1995) vytýkají, že příliš nepočítají s reálnými lidmi. Tyto klasifikace obviňují oběti sexuálního obtěžování z pasivity při řešení obtěžování a neberou v úvahu skutečnost, že v tomto případě nelze pracovat s reakcemi na sexuální obtěžování v jednoduchém módu stimul-reakce (Fitzgerald et al. 1995).

Strategie zvládnání sexuálního obtěžování se podle Fitzgerald (tamtéž) skládají z *vnitřně i externě orientovaných strategií*. K *vnitřně orientovaným strategiím* (strategiím orientovaným na zvládnání emocí) patří např. přijímání sexuálního obtěžování, popření sexuálního obtěžování, odstup, zdánlivá kontrola/sebeviktimizace. Mezi *strategie zaměřené externě*, (strategie zaměřené na zvládnání vlastního problému) patří vyhýbání se agresorovi, ústupky (např. formou humoru), hledání sociální podpory, asertivní odpověď vůči sexuálnímu obtěžování nebo hledání institucionální/formální pomoci. Mezi strategie zvládnání sexuálního obtěžování jsou tedy zahrnuty jak strategie zaměřené na zvládnání samotného problému, tak strategie směřující ke zvládnání situace po emocionální stránce. Přestože se tedy může zdát, že interní strategie mohou na první pohled vypadat pasivně, jde o strategie, které hrají důležitou roli ve zvládnání sexuálního obtěžování.

Volba konkrétní strategie se pak odvíjí od zvažování nákladů a zisků plynoucích z dané strategie a odvíjí se od: 1) evaluace závažnosti situace, 2) ohodnocení vlastních zdrojů (postavení v mocenské hierarchii, mocenské zdroje) a 3) v neposlední řadě je ovlivněna také individuálními omezeními (socializace a

internalizované kulturní hodnoty) nebo organizačními omezeními (genderové kultura dané organizace, její klima a (ne)tolerance sexuálního obtěžování). Každá strategie tak více méně odráží podmínky a zdroje, které má oběť k dispozici.

Sexuální obtěžování má tedy vážné dopady na lidi. Reakce na obtěžování a strategie jeho zvládnání mají vícedimenzionální podobu a jsou velice rozmanité. Zahrnují od asertivních strategií až po nenápadné strategie, které lidem pomáhají se se situací vyrovnat.

4. Shrnutí teoreticko-empirických východisek

Cílem části zaměřené na teoreticko-empirická východiska mé práce bylo vyjasnit definici sexuálního obtěžování, ukázat, jakým způsobem je sexuální obtěžování definováno v legislativě a ve výzkumech, a představit, jak definuji a operacionalizuji sexuální obtěžování ve své práci. Kromě toho jsem se v této části věnovala také tomu, jakým způsobem je toto téma ukotveno, přijímáno a zasazeno do českého kulturního kontextu. Dále jsem ukázala, jakým způsobem je k sexuálnímu obtěžování přistupováno v rovině teoretické, a vysvětlila jsem, z jaké perspektivy k tomuto problému přistupuji ve své práci. V závěrečné části této kapitoly jsem se z roviny teoretické a konceptuální přesunula na úroveň konkrétních empirických zjištění a shrnula stav poznání problematiky sexuálního obtěžování (nejen) ve vysokoškolském prostředí.

Ve své práci vycházím z ustálené definice sexuálního obtěžování, podle níž může sexuální obtěžování nabývat mnoha různých podob od verbálních útoků až po explicitní fyzické formy (Fitzgerald et al. 1988, 1996, Gruber 1992), a lze ho charakterizovat jako nevíтанé, nevhodné a urážlivé chování, které je zneužitím nerovného mocenského postavení daného genderovou (symbolickou) a formální strukturou určitého prostředí (Dziech a Weiner 1984, Huerta et al. 2006, MacKinnon 1979, Thomas, 1997: 148). Pojem „sexuální obtěžování“ používám v širokém významu tohoto slova a mám jím na mysli *sexuální a genderové obtěžování*. Zahrnuji pod něj tedy jak „obtěžování na základě pohlaví“ (tzv. genderové obtěžování), tak vlastní „sexuální obtěžování“ (Government of Ireland 2004: 2). Pokud jde o konkrétní operacionalizaci sexuálního obtěžování, ve výzkumu byla použita operacionalizace sexuálního obtěžování Sexual Experience Questionnaire (SEQ; Fitzgerald et al. 1988, 1993, 1996).

K sexuálnímu obtěžování přistupuji skrze perspektivu sociokulturních (feministických) modelů, které sexuální obtěžování zasazují do kontextu genderových nerovností a chápou sexuální obtěžování jako strukturální a nikoliv jako individuální jev. Ve své analýze a interpretaci dat využívám především přístup, který poukazuje na aktivní roli jednotlivých aktérů (iniciátorů i obětí) v procesu reprodukce sexuálního obtěžování. Tento přístup totiž poskytuje bohatý konceptuální aparát k popisu a vysvětlení fenoménu sexuálního obtěžování, a zejména pak jeho reprodukce.

Dosavadní poznání v oblasti sexuálního obtěžování (nejen) ve vysokoškolském prostředí ukazuje, že výskyt sexuálního obtěžování je poměrně významný, zejména pokud jde o genderové a méně explicitní formy. Existuje přitom určitý rozpor mezi tím, jak sexuální obtěžování definují jeho aktéři, a tím, jak obtěžování definují expertní definice (legislativa a výzkumné operacionalizace). Sexuální obtěžování má přitom závažné negativní důsledky na život těch, kteří se s ním setkávají. Reakce na obtěžování a strategie jeho zvládnání mají vícedimenzionální podobu a jsou velice rozmanité. Zahrnují od asertivních strategií až po strategie spíše psychologické povahy, které lidem pomáhají se se situací vyrovnat.

Většina těchto výzkumů nicméně vychází ze zahraničního (anglosaského) kulturního kontextu. Český kontext je přitom poněkud odlišný. Mým cílem je proto rozšířit existující stav poznání o studii zakotvenou v kulturním prostředí, které není natolik progresivní, pokud jde o prosazování genderové rovnosti, kde feministické hnutí nemělo takovou sílu ani společenský respekt jako v USA nebo dalších západoevropských zemích a kde téma sexuálního obtěžování nemá dlouhodobou tradici zakotvení v legislativním systému ani ve vlastním sociálně-vědním výzkumu.

II. METODOLOGICKÁ ČÁST

V následující části se zaměřím na metodologii mé práce a hlavní metodologické otázky spojené s výzkumem sexuálního obtěžování. Metodologii přitom chápu v širším významu tohoto slova, tedy nejen jako souhrn konkrétních metod (technik) výzkumu, ale jako komplex určité výzkumné perspektivy a výzkumných metod a technik.³⁷

Přestože je používaná terminologie rozmanitá, klasifikace (např. Harding 1987, Ramazanoglu, Holland 2002, Guba, Lincoln 2000) se většinou shodují, že existují minimálně dvě úrovně *metodologie* sociálního výzkumu, které spočívají i) v určitých obecnějších předpokladech (např. týkajících se povahy dat, povahy poznání a vztahu mezi realitou a znalostí apod.), tj. *epistemologických* či *paradigmatických východiscích*; a ii) ve vlastní metodologii výzkumu ve smyslu strategie výzkumu a příslušných výzkumných metod a technik.³⁸

V následující části se budu věnovat oběma těmto metodologickým rovinám - nejprve popíšu obecnější paradigmatická a epistemologická východiska mé práce, kterými jsou sociální konstruktivismus a feministická metodologie; na ně pak navazuji částí věnovanou vlastní výzkumné strategii a výzkumným metodám a technikám. V této části pak zároveň diskutuji důležité metodologické problémy spojené s výzkumem sexuálního obtěžování, které reflektuji ve svém výzkumu.

Podrobnou konceptualizaci metodologické stránky výzkumu sexuálního obtěžování přitom považuji za velice důležitou, zejména pokud jde o takto

---

³⁷ Podle Sandry Harding (1987) lze v rámci obecného termínu „metodologie“ rozlišit mezi *epistemologií*, *metodologií* a *metodou*. Zatímco *epistemologie* představuje teorii poznání (zabývá se otázkami, které se týkají povahy a omezení získávání znalostí a tím, co je vědecké poznání a jaký je vztah mezi zkoumajícím a zkoumaným); *metodologie* se věnuje tomu, jak má vypadat výzkum, jakých metod má používat a zkoumá vhodnost metod (zabývá se např. otázkou, zdali je možné používat v sociálních vědách metody přírodních věd apod.); *metoda* pak představuje konkrétní techniky a strategie sběru dat (Harding 1987: 2-3). Všechny tyto složky jsou však velice úzce provázány a na sobě vzájemně závislé. Autorky Caroline Ramazanoglu a Janet Holland (2002) definují metodologii jako určitý způsob, kterým přistupujeme k poznání a vědění a označují ji jako souhrn ontologie a epistemologie. Metodologii chápou mj. jako proces tvorby vědění, jako souhrn předpokladů týkajících se podstaty sociální reality a zároveň jako určitou reflexi toho, jakou autoritu, si může dané vědění nárokovat. Podle klasifikace Yvonny Guby a Egona Lincolna (2000: 108) vytváří určitá metodologie spolu s konkrétní epistemologií a ontologií (tj. představami o povaze světa a reality a možnostech jejich poznání) tzv. paradigma, tedy perspektivu, z níž přistupujeme k danému výzkumu.

³⁸ Všechny tyto části jsou však vzájemně úzce provázány.

společensky citlivé téma, které je spojena s řadou předsudků a stereotypů. Důkladné zdůvodnění a vysvětlení metodologických východisek a principů práce chápu jako jeden z nástrojů, jak předejít případným nedorozuměním či zpochybňování relevance a validity výsledků výzkumu.

5. Paradigmatická a epistemologická východiska

5.1 Sociální konstruktivismus

Ve své disertační práci vycházím z konstruktivistického paradigmatu, které se vymezuje vůči pozitivistickému modelu vědy. Pozitivismus se obrací k tomu, co je zjevné a reálné, snaží se formulovat zákonitosti nebo pravidelnosti na základě systematického pozorování, inklinuje k naturalismu (tj. aplikaci metod přírodních věd na vědy sociální) a především neproblematizuje otázku možnosti objektivního poznání, ani otázku reprezentace. Na sociální jevy pohlíží v souladu s durkheimovskou tradicí jako na sociální fakta, která jsou nezávislá na pozorovateli, která jsou mu dostupná a která lze objektivně popsat a vysvětlit. Pozitivistická epistemologie se vyznačuje sklonem k empiricismu (tedy představě, že poznání a znalost vznikají pouze na základě smyslového vnímání a pozorování sociální reality). Pozitivismus neproblematizuje vztah mezi pozorovatelem a pozorovaným, věří v možnost objektivního poznání a snaží se o nehodnotící sociální vědu, vybudovanou po vzoru přírodních věd (Petrušek 1993, Fajkus 2005, Guba, Lincoln 2000).

Podstatou konstruktivistického paradigma je mj. kritika naivní představy reprezentace, podle níž naše znalost může nezprostředkovaně, a proto i zcela objektivně odrážet a popisovat realitu, přičemž shoda našeho poznání s realitou je také jediným kritériem správnosti poznání (Schwandt 2000: 196). V konstruktivistické perspektivě naopak nenacházíme znalost vně, ale sami ji aktivně konstruujeme a vytváříme.

Na rozdíl od pozitivisticky orientovaných směrů zahrnuje sociální konstruktivismus hledisko sociální situovanosti aktérů. Zatímco pozitivistické směry tuto skutečnost opomíjely, případně ji považovaly za neslučitelnou se správným (tedy objektivním) vědeckým poznáním, konstruktivistické směry situovanost aktérů otevřeně přiznávají a aktivně s ní pracují. Namísto hledání jedné objektivní pravdy staví pluralitu sociálních realit, přičemž specifickým způsobem přistupují také

k datům. Data v tomto paradigmatu představují výsledek vzájemné interakce mezi výzkumníkem a zkoumanými subjekty. Výsledkem práce výzkumníka je pak dílčí interpretace reality, která je vždy svázána s určitou perspektivou (Charmaz 2003: 314). Naše poznání je situované – je ovlivněno určitými ideologiemi a zájmy, je svým způsobem *politické* (Schwandt 2003: 198).

Cílem konstruktivisticky orientovaného výzkumu je porozumění tomu, jakým způsobem je naše životní zkušenost utvářena jako něco reálného a stálého (Potter 1993). Snaží se porozumět tomu, jak lidé interpretují a konstruují svoji každodenní realitu a jakým způsobem dávají smysl svým činům (Charmaz 2003, Gubrium, Holstein 2000). Tento přístup tedy v souladu s Weberovskou tradicí klade velký důraz na moment porozumění a předpokládá, že lidé vytvářejí a udržují smysluplné světy prostřednictvím dialektického procesu, skrze nějž přikládají významy skutečnostem a jednají ve shodě s těmito skutečnostmi (Charmaz 2003: 314). Tento proces přitom neprobíhá v izolaci, ale jde o jev sociální: konstrukce „reality“ probíhá ve vztahu s ostatními lidmi skrze komunikaci, jazyk, sdílené porozumění i mocenské vztahy (Schwandt 2003, Potter 1996, Gergen 1999, Berger, Luckmann 1999). Analýza individuálních konstrukcí, interpretací a definicí proto může vypovídat i o řadě pevných „struktur“, jako jsou např. obecně sdílené sociální normy, hodnoty, mocenské vztahy apod.

Konstruktivistické směry přitom nejsou jednotné. Thomas A. Schwandt (2000: 198) rozlišuje mezi tzv. *slabým* a *silným* konstruktivismem.

Silný konstruktivismus se inspiruje Wittgensteinovou ideou jazyka jako hry a obhájí přesvědčení, že všechny interpretace, včetně tvrzení týkajících se hodnocení správnosti, pravdivosti či etických aspektů, jsou vzájemně nesouměřitelné produkty určitých skupin, produkty specifických pravidel hry (Schwandt 2000: 200). Tento přístup směřuje k absolutnímu relativismu a nemožnosti vytvářet jakékoliv hodnotící výpovědi o sociální realitě, včetně výpovědí o pravdivosti nebo správnosti určitých interpretací. Všechny výpovědi, včetně sociologických, totiž představují pouze jednu z mnoha perspektiv, a proto jsou stejně jako ostatní konstrukce, o nichž samy vytvářejí určité soudy, které jsou apriori etnocentrické, a nemohou si tudíž nárokovat pravdu (Gergen 1994 podle Schwandt 2000: 200). Neexistuje žádné objektivní kritérium pro poměrování jednotlivých interpretací. Tyto přístupy lze podle Schwandta (2000: 202) charakterizovat následujícími rysy: i) vyznačují se snahou o dekonstrukci, ii) nekriticky akceptují pluralitu perspektiv (vyznačují se krajním

relativismem) a iii) rozlišení na správné a špatné interpretace je založeno jen a pouze na rétorických pravidlech a schopnosti přesvědčit ostatní. S touto podobou konstruktivismu je možné se setkat zejména u postmoderních směrů, příkladem jsou např. některé přístupy STS (studia vědy a technologií – např. Latour) nebo studia queer a LGBT problematiky (např. Butler).

Přestože, jak podotýká Schwandt (2000), v centru těchto silně konstruktivistických přístupů stojí idea demokracie, která spočívá v možnosti zpochybnění každého vyřčeného tvrzení, je zřejmé, že tento přístup v mnohém implikuje nihilismus a absolutní relativismus. A právě relativismus, který je spojen především s postmodernismem, znemožňuje podle některých feministických autorek jakoukoliv možnost změny statusu quo, společenské kritiky a angažované vědy (viz např. Fraser (2007), Benhabib (1998) aj.).

Druhým typem konstruktivismu je tzv. **slabý konstruktivismus**. Obdobně jako silný konstruktivismus akcentuje tento směr sociální zakotvenost aktérů, ovšem tuto zakotvenost nechápe jako skutečnost, která by byla apriori v rozporu s možností hodnocení a srovnání nebo rozlišováním mezi „dobrymi“ a „horšími“ interpretacemi reality (Schwandt 2000: 198). Ke slabému konstruktivismu tíhne většina feministických přístupů a přístupů vycházejících z kritické teorie – tedy směry, jejichž smyslem a projektem je vedle „znesamozřejmování“ samozřejmého zároveň i kritika různých podob sociální nespravedlnosti (Howe 1998, cit. dle Schwandt 2000: 202). Přestože slabý konstruktivismus pracuje se sociálně konstruovanými realitami, netvrdí, že *každá* interpretace je stejně vhodná, že hraje stejnou roli a má stejnou váhu a validitu. To umožňuje analyzovat zdánlivě samozřejmé záležitosti, včetně ideologických předpokladů, skrytých za jednotlivými definicemi reality. Odklání se však od čistě relativistické povahy sociální reality, a ve svém důsledku v sobě proto nese potenciál sociální změny (Gubrium, Holstein 2000: 499). Proto se tedy tento přístup jeví jako zvláště vhodný v případě, kdy přistupujeme k problematice sexuálního obtěžování z feministické perspektivy.

5.1.1 Epistemologická a paradigmatická východiska v kontextu smíšeného výzkumného designu

Studie, z níž vycházím ve své disertační práci, měla, jak již bylo řečeno v úvodu, smíšený výzkumný design, který kombinoval kvalitativní a kvantitativní výzkum.

Smíšený výzkumný design je přitom někdy spojován s paradigmatickými a epistemologickými kontroverzemi, které mají původ v zažité představě o nesouměřitelnosti kvalitativních a kvantitativních metod (Bergman 2010, 2011, Rocco et al. 2003, Hendl 2005). V metodologické literatuře se můžeme setkat se zjednodušujícím tvrzením, že zatímco kvalitativní výzkum je automaticky konstruktivistický, kvantitativní výzkum je vždy pozitivistický (Guba, Lincoln, 2000, Petrusek 1993, Hendl 2005, Silverman 2001). Pozitivismus a konstruktivismus jsou tedy definovány jako zcela protichůdné perspektivy vycházející ze zcela nekompatibilních epistemologických a ontologických předpokladů. Pokud by tedy platilo, že kvalitativní a kvantitativní metody také stojí na zcela nekompatibilních základech, smíšený výzkumný přístup by vůbec nebyl možný (Bergman 2011: 458). Opak je však pravdou. Smíšený výzkum patří od 90. let 20. století k poměrně dynamicky se rozvíjející a často používané výzkumné strategii (tamtéž: 459, Tashakkari, Teddlie 2003, Rocco et al. 2003 aj.).

Manfred Max Bergman (2011, 2010) premisu o nekompatibilitě kvalitativních a kvantitativních metod zpochybňuje a vyzývá k překlenutí tohoto dogma, které nepovažuje ani za přínosné ani za odůvodnitelné. Podle Bergmana je toto rozdělení pouze umělou konstrukcí³⁹ a ukazuje, že navzdory obecným představám lze s kvalitativními daty pracovat v duchu pozitivistického paradigmatu, zatímco kvantitativní data z dotazníkového šetření mohou být interpretována v souladu s konstruktivistickým přístupem. Jak tvrdí Bergman (2011: 467): „*žádná empirická evidence nebo teoretická superstruktura nemohou určovat, jaké ontologické a epistemologické pozice by měl výzkumník zaujmout. Výzkumníci musí činit tato rozhodnutí – a také to dělají – na základě svých zvyklostí, vzdělání a různých zájmů, např. politických, ekonomických či strategických.*“ Cílem smíšeného výzkumného designu dle něj nemůže být překlenutí propasti mezi pozitivismem a konstruktivismem, ale pokud je smíšený výzkum „...využíván koherentně a

---

³⁹ Umělé zvětšování rozdílů mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem spojuje Bergman (2011, 2010) s tzv. paradigmatickou válkou, která vyvrcholila v 80. letech 20. stol. kdy se konstruktivistické přístupy ostře vymezovaly vůči vládnoucímu pozitivismu. V tomto směru pak Bergman nachází určité paralely s Kuhnovou strukturou vědeckých revolucí (Kuhn 1997). Jedním z atributů nově vznikajícího soupeřícího paradigmatu je totiž právě určitá specifická výzkumná metoda. V důsledku této „paradigmatické války“ jsou proto i uměle zvětšovány rozdíly v kvalitativních a kvantitativních metodách (Bergman 2011: 458-460).

kontinuálně, je možné zasadit projekt se smíšeným výzkumem do konstruktivistické, realisticko-materialistické nebo pragmatistické perspektivy“ (tamtéž: 470).

Kromě Bergmana je další kritičkou vytváření umělých propastí mezi kvalitativními a kvantitativními metodami také Ann Oakley (Oakley, 1998), která se na tento problém zaměřila v oblasti feministického výzkumu a metodologie.

V souladu s názory Maxe Bergmana a Ann Oakley se tedy ve svém výzkumu snažím ke kvalitativním i kvantitativním datům přistupovat koherentně v duchu konstruktivistického paradigmatu.

5.2 Feministická metodologie

Kromě sociálního konstruktivismu byla druhým paradigmatickým východiskem mé práce tzv. feministická metodologie. Feministická metodologie přitom stojí na pomezí ontologie a epistemologie, ale zahrnuje i otázku metodologie a volby adekvátních výzkumných technik. Jak uvádí Margrit Eichler (1997: 9) nebo Sandra Harding (1987), literatura týkající se feministické metodologie se štěpí do několika proudů: i) diskuse věnující se otázkám konkrétních výzkumných technik (tato diskuse se týká zejména problematiky (ne)vhodnosti kvali- či kvantitativních metod pro feministicky orientovaný výzkum (např. Oakley 1998, Letherby 2004, Reinartz 1992); ii) druhý proud představují diskuse zaměřené na problematiku metodologie (ve smyslu širších teoretických souvislostí feministických metod výzkumu), která se často překrývá s iii) oblastí třetí, která se zaměřuje na feministickou epistemologii. Epistemologická debata zahrnuje např. otázky týkající se role pozitivismu, možnosti objektivního poznání, reflexivity, vztahu mezi zkoumaným a zkoumajícím aj. (viz např. Harding 1987, 2004, Harraway 1988, aj.). Podle některých autorů a autorek (např. Doucet a Mauthner 2006: 40, Letherby 2004) je zřejmý zvyšující se zájem feministických autorek a autorů o tuto oblast feministické metodologie, a zejména pak o otázky spojené s rolí mocenských nerovností v produkci znalosti.

Feministické přístupy nejsou jednotné ve svých epistemologických a ontologických předpokladech, ani v otázce používaných výzkumných metod. Je však možné vyzdvihnout určité typické společné rysy feministických metodologií, které zahrnují jak metodologické, tak epistemologické či ontologické předpoklady (viz např. Eichler 1997, Harding 1987, Olesen 2000, Reinharz 1992 aj.).

Podle Caroline Ramazanoglu a Janet Holland (2002) je pro feministickou metodologii typické, že je ovlivněna feministickou teorií, politikou a etikou a čerpá zejména ze ženských životních zkušeností. Typická je pro ni angažovaná pozice teorie, epistemologie a etiky, která umožňuje feministickým badatelkám zpochybňovat existující „pravdy“ a zkoumat vztahy mezi poznáním a mocí. Feministická metodologie klade mj. důraz na roli stanoviska, z něhož pozorujeme sociální realitu, tedy našeho zakotvení a subjektivity. Žádná metodologická pravidla podle těchto přístupů neumožňují bádajícím uniknout svým představám, subjektivitě, politice, etice a sociální lokaci. Nemalou pozornost pak tyto přístupy věnují i etickým otázkám výzkumu (tamtéž: 16).

Socioložka Shulamit Reinharz (1992) definuje feministickou metodologii jako soubor určitých feministických výzkumných metod, mezi nimiž identifikovala několik následujících společných rysů: feminismus je perspektivou, nikoliv výzkumnou metodou, užívá různé výzkumné metody (kvalitativní i kvantitativní povahy), je veden feministickou teorií, často bývá multidisciplinární, usiluje o sociální změnu, je si vědom lidské diverzity, reflektuje roli výzkumníka a snaží se o navázání specifického vztahu se zkoumanými subjekty i se čtenáři (tamtéž: 240).

Můžeme tedy shrnout, že mezi hlavní znaky feministické metodologie (tj. feministicky orientovaných výzkumů) patří následující charakteristiky:⁴⁰

Angažovanost

Jak již bylo řečeno výše, mnoho feministických výzkumů usiluje o proměnu společnosti a změnu statusu quo. Vychází z předpokladu, že naše (západní) společnost není prosta genderových a dalších sociálních nerovností a hierarchií (Doucet a Mauthner 2006: 40). Snaží se poukázat na zdroje společenské nespravedlnosti a usiluje o změnu genderových vztahů ve společnosti a o proměnu politik (Reinharz 1992: 251). Spíše než vědou „o ženách“, je feministický výzkum vědou „pro ženy“ (Harding 1987: 8, Ramazanoglu, Holland 2002, Stanley, Wise 1993 aj.). Podle Reinharz (1992) bývají běžnou součástí feministicky orientovaných výzkumů doporučení, případně aktivity směřující ke zlepšování pozice žen ve společnosti.

---

⁴⁰ Neklada si nárok na vyčerpávající výčet charakteristik feministického výzkumu, ale vyzdvihují zde pouze ty nejdůležitější, které považují relevantní pro svůj výzkum.

Kritický přístup k mainstreamovému výzkumu a předpokladům „tradiční“ vědy

Podle Reinharz (1992) směřuje feministický výzkum k odkrývání sexismu a patriarchálních předsudků ve společenských vědách. Feministické směry tematizují moc ve vztahu k genderu a zabývají se také vztahem moci a vytváření a legitimitou vědění. Tvrdí, že možnost vytvářet autoritativní vědění není přístupná všem, a proto se musíme ptát, kdo má moc rozhodovat, co je označeno za vědění (Ramazanoglu, Holland 2002).

Feministický výzkum přichází s novými tématy, jež vycházejí z ženské životní zkušenosti (Harding 1987: 8), a znovu promýšlí stávající témata z nové perspektivy. Feministické autorky se často soustřeďují na dosud nestudované jevy a ptají se, proč některé poznání zůstává mimo zájem mainstreamové vědy. Věda je chápána jako systém, který odráží třídní postavení či další zájmy těch, kteří je produkují (Reinharz 1992: 248). V návaznosti na to se feministické autorky snaží „...zviditelňovat neviditelné, přinášet periferii do centra a z triviálního učinit důležité“ (Reinharz 1992: 248).

Feministické přístupy také kritizují epistemologická a ontologická východiska „tradičního“ vědeckého přístupu, který se prezentuje jako hodnotově neutrální a ztotožňuje se s pozitivistickými východisky. V kontrastu s tím se feministické směry kloní k přesvědčení, že badatel či badatelka nejsou nestrannými jedinci. Otevřeně přiznávají, že jsou vždy pevně zasazeni v kultuře a sociální struktuře s určitými ideologiemi, motivacemi, očekáváním a představami, které nevyhnutelně ovlivňují výsledky bádání. Pohled, který může badatel či badatelka nabídnout je proto pouze parciální a situovaný v určitém konkrétním *stanovisku* (Haraway 1988, Harding 1987, Matonoha 2006, Olesen 2000).

Problematikou stanoviska se přitom zabývají tzv. feministického teorie stanoviska (standpoint theory). Nejde však o jednotný směr uvažování.⁴¹ Určitým společným bodem těchto přístupů je však snaha vzít ženskou životní zkušenost, která je formována specifickou pozicí v kontextu mocenských vztahů, jako východisko pro další analýzu. Očekávají totiž, že u marginalizovaných skupin (v kontextu

---

⁴¹ Podle (Letherby 2004) lze rozlišit i) teorie stanoviska, které považují ženský pohled za privilegovaný a nadaný lepší možností poznání (např. Harding 1987); a ii) teorie, které předpokládají, že jsme všichni zatíženi předsudky, tj. včetně žen a utlačovaných skupin. Vyzdvihování nějaké partikulární (ženské) perspektivy jako apriori privilegované je podle těchto teorií krokem nesprávným směrem (např. Haraway 1988).

feministických teorií stanoviska to znamená u žen) je možné očekávat větší senzitivitu vůči tématům, která jsou pro příslušníky privilegovaných skupin (tj. muže) neviditelné (Ramazanoglu, Holland 2002). Feministické teorie stanoviska se tedy velice úzce dotýkají epistemologických otázek – vztahu mezi mocí, materiálními podmínkami života a procesem poznávání.

Reflexivita

V souvislosti s významnou rolí, kterou feministický výzkum přičítá stanovisku, se do ohniska jeho zájmu dostává také otázka reflexivity. Feministický výzkum se snaží tematizovat, jakým způsobem působí výzkumník/ce v terénu a jakým způsobem vstupuje jeho/její vlastní subjektivita do vědeckých závěrů (Doucet a Mauthner 2006: 41, Olesen 2000).

Řešením, které nabízejí *feministické* přístupy, je zviditelnění a přiznání stanoviska výzkumníka/ce a skrytých předpokladů výzkumu a jejich podrobení kritice a zkoumání (Haraway 1988, Harding 1987, 2004). Situovanost výzkumníka/ce není chápána jako problém, ale jako samotný zdroj výzkumu (Olesen 2000: 229). Řada feministických autorek proto reflektuje svou sociální lokaci a roli, kterou samy hrály při „vytváření“ dat a konstrukci znalosti (Doucet a Mauthner 2006, Reinharz 1992).

Zájem o etiku výzkumu

Přestože feministicky orientovaný výzkum není jediným směrem, který si uvědomuje etickou dimenzi výzkumu, toto téma stojí v centru jeho pozornosti (Eichler 1997: 18). Etiku feministického výzkumu lze charakterizovat dvěma hlavními tématy: snahou o nehierarchické výzkumné prostředí a morální odpovědností výzkumníků a výzkumnic.

Feminističtí výzkumníci a výzkumnice se snaží o vytvoření nehierarchického výzkumného prostředí, které staví do protikladu ke klasickému chápání vědce jako nadřazeného subjektu, který vynáší závěry o objektech zkoumání (viz např. Oakley 1981). Někteří autoři a autorky nicméně upozorňují, že tohoto cíle je téměř nemožné dosáhnout. Jakkoliv se totiž feministický výzkum snaží být nehierarchický, výzkumník/ce má většinou větší moc než zkoumaný. Je to totiž právě výzkumník/ce, kdo analyzuje, třídí, generalizuje a vytváří teorii o sociální realitě zkoumaných subjektů (Doucet a Mauthner 2006: 41). Podle Reinharz (1992) by tedy měl být cílem

feministického výzkumu vztah respektu, sdílení informací, otevřenosti a především morální odpovědnosti výzkumníka vůči zkoumaným lidem. Vzhledem ke své angažované povaze pracuje feministický výzkum s participanty výzkumu jako se *subjekty* a nikoliv pasivními *objekty* zkoumání (Letherby 2004: 184).

5.3 Reflexe paradigmatických a epistemologických východisek výzkumu sexuálního obtěžování

Ve svém výzkumu a přístupu k interpretaci dat vycházím ze slabého sociálního konstruktivismu. Právě ten je totiž kompatibilní s feministickou perspektivou pohledu na sexuální obtěžování, která jej zasazuje do kontextu genderových mocenských vztahů a pojímá ho jako důsledek patriarchálního společenského řádu (MacKinnon 1979, Walby 1990, Thomas, Kitzinger 1997, Skaine 1997, Benson, Thompson 1982 aj.). Na sexuální obtěžování tedy nahlížím jako na nežádoucí jev, který je důsledkem genderových společenských nerovností. Jsem si vědoma, že má analýza není (a domnívám se, že ani nemůže být) hodnotově neutrální.

Výzkum, jehož výsledky předkládám ve své disertační práci, je po vzoru feministické metodologie angažovaný. Jeho snahou je mj. přispět k diskusi o této problematice, která byla v českém výzkumném kontextu dosud téměř opomíjena (zejména ve srovnání se západní Evropou nebo anglosaskými zeměmi, kde je tato tematika zkoumána již od 70. let 20. století) a přispět k systematickému řešení tohoto jevu. Tento výzkum pak považuji za výzkum „pro ženy“ par excellence (jak jej definuje Sandra Harding (1987: 8) v kontrastu s přístupem „věd o ženách“), neboť se jím snažím přispět k odstraňování negativních jevů, s nimiž se během vysokoškolského studia setkávají zejména ženy (Dziech, Weiner 1984: 80, Paludi 1996: 5, Kalof et al. 2001; White, 2000), a k prosazování rovného zacházení s muži a ženami v oblasti terciárního vzdělávání.

Nekladu si nárok na univerzální platnost svých interpretací. Uvědomuji si, že moje práce je ovlivněna teoretickým zázemím, z něhož vycházím, stejně jako i skutečností, že se s konkrétními případy sexuálního obtěžování studentek vysokých škol opakovaně setkávám. V rámci své práce na projektu Národního kontaktního centra-ženy a věda jsem poskytla několik konzultací obětem tohoto typu obtěžování a měla jsem také možnost sledovat zblízka několik kauz sexuálního obtěžování a to,

jakým způsobem tyto situace řeší (přesněji řečeno spíše neřeší) vedení příslušných fakult.

Pokud jde o etickou stránku výzkumu sexuálního obtěžování, jsem si vědoma toho, že je zvláště problematická, a to jak ve vztahu k participantům a participantkám výzkumu, tak vzhledem k instituci, na níž proběhlo šetření. Z etických důvodů jsme se proto v našem výzkumném týmu⁴² rozhodly nezveřejnit jméno vysoké školy ani fakulty, na níž proběhlo šetření. Pokud jde o participanty/ky výzkumu, byli informováni o cílech výzkumu, a studující, kteří se podíleli na kvalitativní části výzkumu a podepsali informovaný souhlas s rozhovorem a jeho využitím. Vzhledem k tomu, že výzkumný rozhovor na toto téma může odkrýt řadu nepříjemných vzpomínek, zajistily jsme v zájmu zajištění bezpečného výzkumného prostředí psychologickou pomoc pro případné zájemce z řad našich participantů/ek (které naštěstí nikdo nemusel využít).

---

⁴² Výzkumný tým dílčího projektu Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí tvořily kromě mne Mgr. Kateřina Šaldová a Mgr. Barbora Tupá. Výzkumný tým jsem neformálně vedla zejména po metodologické stránce. V rámci výzkumného týmu jsme spolupracovaly především při tvorbě dotazníku, scénáře rozhovoru a při pořizování hloubkových rozhovorů (každá z členek týmu pořídila přibližně třetinu rozhovorů, rozhovory jsme však sdílely). Pokud jde o teoretickou a analytickou práci, pracovaly jsme každá odděleně na svých konkrétních tématech.

6. Vlastní metodologie výzkumu a výzkumná strategie

Po té, co jsem vysvětlila epistemologické a paradigmatické zakotvení svého výzkumu, se budu věnovat vlastní metodologii výzkumu a výzkumným metodám a technikám. Nejprve se však zastavím u diskuse metodologických problémů spojených s výzkumem sexuálního obtěžování, které se ve své práci snažím reflektovat. Z těchto diskusí přitom vyplývá řada doporučení pro další výzkumy, a jsou proto vhodným výchozím bodem pro uvažování o vhodné výzkumné metodologii a výzkumných postupech.

6.1 Metodologické problémy výzkumu sexuálního obtěžování

V literatuře se lze setkat se dvěma základními typy metodologických problémů výzkumů sexuálního obtěžování: i) problémy spojené s otázkou validity měřících nástrojů a operacionální definice sexuálního obtěžování; ii) problémy spojené s kvalitou výzkumného vzorku a výzkumným designem.

6.1.1 Problémy týkající se konstruktové validity a operacionální definice sexuálního obtěžování

Jedním z hlavních terčů kritiky měření a výzkumů sexuálního obtěžování je problém nedostatečné *konstruktové validity* používaných výzkumných nástrojů (Arvey a Cavanaugh 1995, Gruber 1990, Gutek, Murphy, Douma 2004, Lengnick-Hall 1995, Vaux 1993), která vypovídá o tom, jak přesně námi používané pojmy reprezentují měřené znaky. Validita, zjednodušeně řečeno, znamená, že výzkumný nástroj měří ve skutečnosti to, co si myslíme, že by měřit měl (Hendl 2006: 48). Vedle *reliability* (spolehlivosti) měření, která vypovídá o shodě výsledků měření, provedených u jednoho objektu za stejných podmínek (Hendl 2006: 48), představuje *validita* důležitý ukazatel kvality měření. Rozlišujeme přitom několik typů validity – kromě *obsahové validity* (která znamená, že měření reprezentuje skutečné vlastnosti a kvality a pokrývá komplexně danou problematiku) a *kriteriální validity* (která sleduje shodu výsledků měření s jinou kriteriální proměnnou, která již byla ověřena a slouží jako

jakýsi „benchmark“), lze identifikovat také výše zmiňovanou *konstruktovou validitou*, která vypovídá o shodě mezi výsledky měření a teoretickými předpoklady měřeného konstruktů (Hendl 2006: 49, Kreidl 2005: 106). Jde tedy o jakousi shodu vztahů mezi proměnnými, které odkrývá měřicí nástroj, a vztahů, které předpokládáme na základě našich teoretických východisek a předpokladů.

Nedostatečná konstruktová validita výzkumných nástrojů, používaných k měření a výzkumu sexuálního obtěžování, přitom velice úzce souvisí s problémem nejednoznačné definice sexuálního obtěžování, o níž jsem hovořila již v předchozí kapitole (Arvey, Cavanaugh 1995, Gruber 1990, Lengnick-Hall 1995). Tato nejednoznačnost definic totiž nejenže snižuje možnost srovnatelnosti výsledků výzkumů, ale znehodnocuje také jejich kvalitu a přesnost. Ačkoliv by se mohlo na první pohled zdát, že jednotlivé výzkumy sexuálního obtěžování měří podobný jev, každý většinou vypovídá částečně o něčem jiném.

Jednotlivé výzkumy se liší v tom, zda používají úzkou či širokou definici obtěžování a zda pracují s behaviorálními či subjektivními definicemi (tj. zdali definují sexuální obtěžování jako něco, co za sexuální obtěžování považuje sám respondent – tj. s pomocí subjektivní definice, nebo zda pracují s předem daným seznamem jednotlivých forem chování – tj. používají behaviorální definici). V případě behaviorálních definic se pak objevují rozdíly v terminologii jednotlivých typů obtěžování, stejně jako i v počtech sledovaných kategorií. V různých výzkumech jsou používány odlišné termíny pro popis jedné a téže formy obtěžování a kategorie sexuálního obtěžování, sledované ve výzkumech, nejsou vždy vyčerpávající, někdy se i překrývají (Gruber 1990). Všechny tyto faktory přitom mohou ovlivnit výsledky měření. Jak např. ukazuje Gruber (1990), počet sledovaných kategorií ovlivňuje i míru zjištěné prevalence sexuálního obtěžování v dané populaci. Výzkumy, v nichž byla položena jedna přímá otázka na to, zda se dotyční setkali se sexuálním obtěžováním, obvykle značně podhodnocují výskyt sexuálního obtěžování, zatímco výzkumy pracující s behaviorálními definicemi docházejí obecně k vyšší prevalenci obtěžování (Gruber 1990, Lengnick-Hall 1995).

Konstruktová validita měření je ohrožena mj. i skutečností, že jednotlivé operacionalizace nejsou mnohdy schopny postihnout závažnost sexuálního obtěžování, ani kontext, v němž se toto chování odehrává - tedy momenty, které jsou pro definici sexuálního obtěžování velice podstatné, ne-li dokonce klíčové (viz např. Cleveland, Kerst 1993, Reilly a Carpenter 1992, Cohen, Gutek 1985 aj.). Rozhodnutí

o závažnosti či nezávažnosti formy obtěžování je však značně problematické, a to i z toho důvodu, že se do velké míry odvíjí od individuální percepce jednotlivců a závažnosti dopadů sexuálního obtěžování (Lengnick-Hall 1995). Gruber (1990) však odmítá rezignovat na vytvoření určitého standardu, který by byl analogií standardu pro posuzování závažnosti sexuálního obtěžování v soudních sporech – tzv. *reasonable person standard* (tj. standardu soudného/rozumného člověka). Sexuální obtěžování dle něj totiž není to, co si myslí jeden člověk, ale to, na čem se „soudní/rozumní“ lidé shodují, že sexuálním obtěžováním je (Gruber 1990: 248). Je však zřejmé, že jde o poměrně sporný koncept – otevírá totiž otázku, kdo je tento soudný/rozumný člověk a z jaké perspektivy je celá situace hodnocena.

Cestou, jak zvyšovat konstruktovou validitu měření sexuálního obtěžování, je tak zejména větší pozornost věnovaná precizní definici sexuálního obtěžování ve výzkumech, stejně jako i snaha o vytvoření standardizovaného výzkumného nástroje (Arvey, Cavanaugh 1995). Vzhledem k tomu, že sexuální obtěžování je obecně spojeno s neexistencí sociálně sdílené definice a s malou mírou společenského konsensu, je nesmírně složité vytvořit jednu obecně přijímanou definici obtěžování a přeložit ji do jazyka standardizovaného výzkumného nástroje. Lengnick-Hall (1995) proto upozorňuje, že zvyšování konstruktové validity výzkumů sexuálního obtěžování není úkolem, který může vyřešit jeden konkrétní výzkum, ale je spíše cílem, ke němuž bychom se měli snažit postupně se přibližovat (Lengnick-Hall 1995: 858).

Jaká doporučení tedy vyplývají z výše uvedeného? Úkolem výzkumníků a výzkumnic je jednoznačně přiznat, s jakou definicí obtěžování pracují, a přizpůsobit ji potřebám a účelu výzkumu (Lengnick-Hall 1995). Určité vodítko mohou poskytnout legislativní definice, které poskytují alespoň částečnou oporu pro specifikaci toho, co je jako sexuální obtěžování označováno zákonem. Vhodné je také využít případných osvědčených a otestovaných operacionalizací a standardizovaných výzkumných nástrojů, jako je např. SEQ (Fitzgerald et al. 1988) nebo ISH (Gruber 1992) (Arvey, Cavanaugh 1995). Spíše než používat pouze jednu komplexní otázku na zkušenosti se sexuálním obtěžováním, která může vést k podhodnocení jeho výskytu a malé možnosti hlubší explorační toho, co daný respondent za sexuální obtěžování považuje, doporučují Arvey a Cavanaugh (1995) ptát se na zkušenosti s jednotlivými formami chování a případně kombinovat oba typy otázek.

6.1.2 Problémy spojené s kvalitou výzkumného vzorku a výzkumným designem

Kvalita výzkumného vzorku je jedním ze závažných nedostatků, s nimiž se potýká řada studií (nejen) sexuálního obtěžování (Arvey, Cavanaugh 1995, Gruber 1990, Lengnick-Hall 1995). Nedostatkem těchto výzkumů bývá nízká návratnost, nenáhodné techniky výběru vzorku nebo použití příliš malých vzorků. Tyto nedostatky pak ve svém důsledku značně ztěžují možnost generalizace zjištění těchto výzkumů, protože způsobují jejich zkreslení a vychýlení (Arvey, Cavanaugh 1995, Gruber 1990, Lengnick-Hall 1995).

Pokud jde o nízkou návratnost studií sexuálního obtěžování, Rubin a Borges (1990) zjistili, že pouze 6 z 20 výzkumů sexuálního obtěžování provedených do 90. let mělo návratnost vyšší než 50 %. Nízká návratnost a „samovýběr“ určitých skupin (tj. jejich zvýšené zastoupení ve výzkumném souboru na úkor jiných skupin) přitom může vést ke značným vychýlením měření. Gruber (1990: 239) např. zjistil, že návratnost hraje důležitou roli v tom, k jaké prevalenci sexuálního obtěžování výzkumy docházejí. Čím nižší je návratnost daného výzkumu, tím vyšší je i zjištěná prevalence sexuálního obtěžování. Zdá se tedy, že nízká návratnost vychyluje vzorek tak, že dochází k vyššímu zastoupení těch skupin, které se sexuálním obtěžováním setkaly, na úkor těch, které s tímto jevem nemají žádnou zkušenost.

Problém nenáhodných výběrů se netýká pouze problematiky výzkumů sexuálního obtěžování, ale sociálního výzkumu obecně. Až na výjimky (např. Hill, Silva 2005) je většina výzkumů sexuálního obtěžování nepravděpodobnostních, a pokud jde o výzkumy, které se věnují specificky problematice sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí, jedná se většinou o studie specifických populací studujících, kteří většinou pocházejí z jedné konkrétní univerzity či regionu. Možnosti zobecnění těchto výzkumů jsou v tomto případě limitované. Tento problém přitom patrně do velké míry souvisí i s otázkou finanční náročnosti těchto výzkumů. Téma sexuálního obtěžování je v sociologii poměrně okrajové. Výzkumníci a výzkumnice, kteří se tomuto tématu věnují, se nezdálo by setkávat s nedůvěrou, nebo dokonce odporem veřejnosti i kolegů a kolegyně (o podobném problému hovoří např. Shulamit Reinharz (1992: 88) v souvislosti s neochotou sbírat data a statistiky týkající se problematik, které jsou důležité pro méně vlivné skupiny). Hledání finanční podpory na velká reprezentativní šetření této problematiky je proto velmi složité, což se patrně odráží i v tom, že řada výzkumníků a výzkumnic raději volí méně finančně náročné výzkumné strategie, které spočívají v nenáhodných technikách výběru vzorku.

Kromě výše zmíněných hlavních výtek se ve výzkumech sexuálního obtěžování vyskytují i jiné drobnější metodologické problémy. Mezi ně patří např. malá reflexe reaktivity měření, nepřesnost retrospektivně zjišťovaných dat nebo používání fiktivních modelových situací či hypotetických otázek.

Pokud jde o tzv. reaktivitu samotného měření, nelze se jí vyhnout, a to nejen v případě studia sexuálního obtěžování, ale také v případě šetření jakéhokoliv jiného tématu. Skutečnost, že se na něco ptáme, totiž nutně vede k tomu, že člověka donutíme o dané věci přemýšlet, a každá otázka zároveň vyvolává určitou specifickou neautentickou reakci a může ovlivnit způsob, jakým daný respondent odpoví na otázky následující. Proto je třeba věnovat velkou pozornost řazení jednotlivých otázek v dotazníku. Fitzgerald (Fitzgerald et al. 1988, 1996). Při konstrukci dotazníku je třeba domýšlet a reflektovat vliv jednotlivých otázek, jejich vzájemnou návaznost a provázanost, a tedy dobře zvážit jejich pořadí.

Další problémy jsou spojeny se zjišťováním retrospektivních dat, na něž se spoléhá většina sociologických výzkumů. Retrospektivní data totiž podléhají značným nepřesnostem a zkreslením. Údaje podléhají zpětné redefinici a jsou ovlivněny současným kontextem i měnícími se postoji (Arvey, Cavanaugh 1995: 44). Zvláště problematické jsou pak dotazy na nepřliš časově ohraničená nebo příliš široká období. Namísto obecné otázky typu: *Setkala jste se během svého pracovního života někdy se sexuálním obtěžováním?* je vhodnější vymezit určité nepřliš dlouhé časové období, na něž se zaměříme, v řádu několika let, (Arvey, Cavanaugh 1995: 49). Ideální, byť v praxi těžko realizovatelné, je použití dalších typů dat, jako jsou např. deníkové zápisky, případně další záznamy, které se vztahují k dané problematice.

Problém některých výzkumů sexuálního obtěžování spočívá v tom, že jsou až příliš založeny na hypotetických odpovědích. Zvláště starší výzkumy pracovaly s tzv. scénáři (vinětami), které předkládaly k hodnocení respondentům a respondentkám. Výzkumníci a výzkumnice tak sledovali, jak by lidé v daném případě reagovali na sexuální obtěžování. Přestože nelze popřít, že i tyto hypotetické otázky mohou vést k důležitým zjištěním, nelze se na ně omezit a je třeba sledovat reálné lidi v reálných podmínkách.

Posledním momentem kritiky je také přílišné spoléhání na kvantitativní výzkumné metody, které se ukazují jako omezené vzhledem k možnostem explorační a zejména pak explanace sexuálního obtěžování. Problematika konstruktové validity

ilustruje, jak složité je v dotazníku přesně definovat sexuální obtěžování. Nikdy totiž nemůžeme postihnout všechny možné kontexty, situace, a formy tohoto jevu. Proto je důležité využít při zkoumání této problematiky také kvalitativní výzkumu, který může odkrýt mnoho podstatných souvislostí, týkajících se toho, jak lidé prožívají sexuální obtěžování, jak je vymezují, jaké chování považují za závažné nebo např. jaké chování má závažné dopady na jejich další život.

Otázky spojené s kvalitou výzkumného vzorku a výzkumným designem přitom nejsou spojeny pouze s výzkumy sexuálního obtěžování, ale jsou častým a obecným problémem řady dalších sociálně vědních výzkumů, které sledují odlišné sociální fenomény. Pro výzkumy sexuálního obtěžování lze nicméně shrnout zvláštní doporučení do několika hlavních bodů: je třeba být obezřetní při snaze o generalizaci výsledků studie, ideálně je vhodné použít náhodný výběr a zajistit vysokou návratnost, nespolehat se na hypotetické odpovědi, ale pracovat také s reálnými zkušenostmi lidí a je třeba omezit období, na něž se zaměřujeme. Vzhledem k omezeným možnostem poznání pomocí dotazníkového šetření je vhodné využívat i kvalitativní výzkumné metody.

6.2 Metodologie výzkumného šetření

Jak již bylo řečeno v úvodní kapitole, výzkumné šetření, z něhož vycházím ve své práci, bylo provedeno formou studie vybrané fakulty pražské vysoké školy, a proto nereprezentuje situaci na všech vysokých školách v ČR. Důvody, proč nebylo možné připravit reprezentativní studii, která by zahrnovala všechny školy v ČR, přitom byly především finanční. Výzkum sexuálního obtěžování byl totiž součástí širěji koncipovaného projektu a tvořil pouze jednu z jeho tří částí.

Pro výzkumné šetření byla zvolena fakulta veřejné vysoké školy se sídlem v Praze. Motivace pro výběr této konkrétní fakulty byly přitom následující: i) fakulta má zhruba vyrovnaný podíl mužů a žen mezi studujícími. Podstatné pro výběr této fakulty bylo to, že se nejedná o specifickou školu s převahou mužů nebo žen, nebo o prostředí, které by podle dosavadních studií mělo být apriori náchylné k výskytu sexuálního obtěžování (např. umělecké školy, nebo školy, kde ženy tvoří pouze naprostou minoritu mezi studujícími), a že jde o běžnou vzdělávací instituci s nezanedbatelným počtem studujících. ii) Důležitou roli pak hrálo také to, že se nám

na dané fakultě podařilo získat podporu vedení fakulty, které s provedením výzkumu na půdě školy souhlasilo.

Pro vlastní výzkum byl v souladu s doporučeními plynoucími z výše uvedené diskuse metodologických problémů výzkumu sexuálního obtěžování zvolen smíšený výzkumný design, tj. zahrnovala kvalitativní a kvantitativní techniky výzkumu. Volba smíšené výzkumné metodologie byla motivována především výzkumnými otázkami a cíli studie, jejichž zodpovězení by nebylo možné s použitím výhradně kvalitativní nebo kvantitativní metodologie (Tashakkari, Teddlie 2003). Kromě zmapování výskytu sexuálního obtěžování se totiž výzkum zaměřoval i na percepci a konstrukci sexuálního obtěžování, postoje studujících i sledování jednotlivých případů sexuálního obtěžování a explanaci tohoto jevu.

Výhody smíšeného výzkumného designu spočívají v tom, že umožňují hlubší a komplexnější popis a vysvětlení zkoumaného fenoménu, než postupy založené výhradně na kvalitativní, nebo naopak kvantitativní metodologii (Rocco et al 2003, Tashakkori, Teddlie 2003). Smíšený výzkum totiž umožňuje využívat výhod obou typů výzkumu a zároveň částečně kompenzovat jejich nedostatky (Lincoln, Guba 1985). Zatímco „makro“ perspektiva kvantitativního výzkumu umožňuje zkoumat agregovaná data a statistické závislosti a její nevýhodou je mj. tendence k přílišnému zjednodušení, „mikro“ perspektiva kvalitativní sondy sleduje samotné aktéry, jejich motivace, postoje a její silnou stránkou je schopnost odkrýt širokou paletu těchto možných jednání, motivací i postojů a jejich interpretací, aniž by si však činila nároky na reprezentativitu svých zjištění (Silverman 2004, Charmaz 2006, Kaufmann 2010).

Zatímco dotazníkové šetření umožnilo především kvantifikovat prevalenci sexuálního obtěžování na dané vysoké škole, genderové rozdíly ve zkušenostech s jednotlivými formami obtěžování i v percepci sexuálního obtěžování či mezeru mezi zkušenostmi studujících s konkrétními formami obtěžování, které jsou jako sexuální obtěžování obvykle označovány, a tím, kolik lidí své zkušenosti takto hodnotilo, kvalitativní analýza umožnila proniknout hlouběji do jemnějších nuancí této problematiky. Poskytuje možnost zkoumání toho, jak studující konstruují sexuální obtěžování, jak své zkušenosti s obtěžujícím chováním prožívají, jak dané formy obtěžujícího chování interpretují.

Kombinací obou metod tak bylo v tomto případě nejen možné získat různé typy dat, ale také umístit tato data do širšího kontextu, prohloubit analýzu a nasměrovat ji k tématům, která by byla samotným dotazníkovým šetřením jen těžko postižitelná.

V neposlední řadě umožnil smíšený výzkum získat odpovědi na otázky, na něž by výzkum soustředující se pouze na jednu výzkumnou metodologii, nemohl odpovědět. V souladu s typologií Greena (Green et al. 1989) byla cílem smíšeného designu tzv. *komplementarita* (tj. objasnění nebo vysvětlení výsledků vzešlých z jedné metody druhou metodou) a částečně i *expanze* (tj. rozvedení zjištění, získaných jednou metodou, metodou druhou).⁴³

6.2.1 Dotazníkové šetření

Výzkumné dotazníkové šetření, zaměřené na zkušenosti studujících se sexuálním obtěžováním a jejich postoje k tomuto jevu, proběhlo na přelomu let 2008 a 2009 a zahrnovalo 700 studujících v magisterském a bakalářském studijním cyklu, z toho 464 studentek a 236 studentů.

Konstrukce dotazníku vycházela ze standardizovaného výzkumného nástroje, tzv. Sexual Experience Questionnaire (SEQ) (Fitzgerald et al. 1988, 1993). Jsem si přitom vědoma toho, že jakákoliv operacionalizace převedená do otázek dotazníkového šetření je vždy limitována a může jen velice omezeně pracovat s kontextem dané situace, mírou pocíťované nevítanosti chování na straně studujících apod. Oproti tomu poměrně uspokojivě lze s těmito nuancemi a dimenzemi pracovat v kvalitativní analýze a hloubkových rozhovorech. Stejně tak si jsem vědoma také toho, že tato definice představuje pouze jednu z možných definic sexuálního obtěžování. Jde však o definici do velké míry ustálenou a obecně uznávanou, která má svou oporu také v legislativě.

Pokud jde o období, byly zjišťovány zkušenosti studujících se sexuálním obtěžováním během studia na příslušné vysoké škole.

Zvláštní důraz byl kladen zejména na citlivý překlad a formulace jednotlivých otázek. Oproti původní verzi SEQ, která byla zaměřena výhradně na zkušenosti dotazovaných s jednotlivými formami obtěžujícího chování, byl dotazník rozšířen i o část mapující postoje k problému sexuálního obtěžování. Dotazník se zaměřil na to, co považují sami studující za sexuální obtěžování, a zvláštní část dotazníku byla

---

⁴³ Jako motivace k použití smíšeného výzkumného designu definují Green, Caracelli a Graham (1989) kromě *komplementarity* a *expanze* ještě *triangulaci* (tj. vzájemná validizace závěrů na základě jejich ověření různými metodami), *rozvedení* (výsledky získané z jedné metody slouží jako východisko pro další výzkumnou metodu) a *iniciaci* (ve snaze zmapovat v iniciační fázi výzkumu nejširší spektrum aspektů se výzkum úmyslně zaměřuje na nekonzistentní jevy).

věnována také jejich představám o možnostech řešení sexuálního obtěžování v rámci školy.⁴⁴

Sběr dat probíhal po dohodě s vyučujícími v hodinách výuky. Dotazovaným byly k dispozici vyškolené koordinátorky, které je instruovaly, rozdávaly a sbíraly dotazníky. Při výběru hodin výuky, v nichž probíhal sběr dat, byl kladen důraz na rozmanitost zastoupených oborů a předmětů. Vzorek pak přibližně odpovídá složení studujících podle proporcionálního zastoupení mužů a žen a studujících magisterského a bakalářského stupně studia. Díky metodě sběru dat se nám podařilo vybrat zpět od studujících téměř 100 % dotazníků (studenti a studentky nám dotazníky vraceli zpravidla vyplněné).

Jsem si však vědoma, že výzkumný soubor má určité limity. Zaprvé, vzorek se musel omezit pouze na studující, kteří byli v době šetření přítomni ve škole (do vzorku tedy nemohli být zahrnuti ti, kteří na přednášky nechodí, případně na přednášce v době šetření nebyli – např. studenti dálkového studia, nemocní nebo např. ti, co pracují). Zadruhé, sběr dat byl závislý na tom, zda daný vyučující dovolil (nebo naše koordinátorky) ve své přednášce nebo semináři dotazníkové šetření uskutečnit. Přestože byl na dané škole využit mediátor, který usnadňoval jednání s jednotlivými vyučujícími, nebylo výjimkou, že vyučující odmítli poskytnout svou hodinu. Vzorek tedy není dokonale reprezentativní.

S výsledky výzkumu je nutné pracovat s vědomím, že jde o studii jedné vybrané pražské fakulty, která nemá ambici reprezentovat všechny vysoké školy v České republice. Nicméně, i přesto se domnívám, že tento výzkum do určité míry umožňuje reflexi současné situace alespoň na dané fakultě, a představuje proto cenný vhled do dosud velice málo zmapované problematiky. Studovaná fakulta je totiž stejně jako ostatní organizace a instituce, zakotvena v určitém kulturním kontextu a kontextu genderových vztahů.

6.2.2. Hlubkové rozhovory

Kvalitativní část výzkumné sondy byla zpracována formou polostrukturovaných rozhovorů. Tento typ rozhovoru totiž umožňuje provést particpanta/ku výzkumu různými oblastmi a tématy, která nás zajímají, zároveň však ponechává dostatečný

---

⁴⁴ Dotazník viz přílohy.

prostor pro volné narace participantů/tek výzkumu. Při rozhovorech byl využit přístup tzv. rozumějícího rozhovoru (Kaufmann 2010), podle něhož jsou názory a postoje lidí organizovány v několika vrstvách od „povrchních“ proklamací, až k hlubším názorům a myšlenkám. Úkolem výzkumníka je dostat se „za“ povrchní výpovědi a odkrývat hlubší vrstvy myšlenek a názorů. Snaží se proto prohlubovat vyprávění participantů, vracet se k tomu, co bylo vyřčeno či pouze naznačeno, případně ke zjevným rozporům ve výpovědích, aby mohli participanté a participantky svoje myšlenky a názory dále rozvést (Kaufmann 2010: 24-25).

Kaufmann (2010) vymezuje *rozumějící rozhovor* od „klasického“ *neosobního výzkumního rozhovoru*. Neosobní rozhovor slouží k verifikaci předem daných předpokladů, a proto si zakládá na pečlivém výběru vzorku, má pevnou strukturu otázek, která je neměnná, výzkumník má být zdrženlivý, co nejméně hodnotící (tamtéž: 27). Oproti tomu v chápacím rozhovoru „...*neslouží terén pro verifikaci, ale stává se výchozím bodem pro zkoumání*“ (Kaufmann 2010: 27). Tazatel se aktivně zapojuje, aby povzbudil dotazovaného, snaží se navodit atmosféru důvěry, otevřenosti a lidského zájmu o druhého člověka, je angažovaný. Chápací rozhovor pak vychází ze zakotvené teorie, protože teoretický model vytváří až postupně, na základě dat. Výzkum tedy nespočívá v testování hypotéz, ale v „*neustálých přechodech mezi tím, co se dozvíte v terénu, a snahou dodat vašim objevům smysl*“ (Becker 2006 cit dle Kaufmann 2010: 28). Důležitou roli pak hrají interpretace dat, nikoliv data samotná (tamtéž: 23).

Celkem bylo provedeno 18 rozhovorů se studenty a studentkami vybrané fakulty pražské vysoké školy.⁴⁵ Ve výzkumném souboru bylo zastoupeno třináct dívek a pět chlapců, z toho osm studovalo v doktorském studijním programu, sedm v magisterském a tři v bakalářském cyklu. Rozhovory sledovaly zkušenosti studujících s jednotlivými formami obtěžování, jejich postoje k sexuálnímu obtěžování, způsob, jakým ho vymezují, a jejich názory na řešení tohoto problému⁴⁶).

Participanté a participantky kvalitativní sondy byli rekrutováni různými způsoby:

1. Během první fáze výzkumu, kterou byl sběr kvantitativních dat mezi studenty a studentkami bakalářského a magisterského cyklu, jsme studujícím spolu s dotazníkem rozdávaly i informace pro ty, kteří by měli zájem o další participaci na

---

⁴⁵ Každá ze členek výzkumního týmu realizovala přibližně třetinu rozhovorů, které jsme vzájemně sdílely.

⁴⁶ Scénář rozhovoru s hlavními tématickými okruhy viz přílohy.

výzkumu formou hloubkového rozhovoru. Studující nám tak mohli zanechat na sebe kontakt, na základě kterého jsme je později kontaktovaly.⁴⁷

2. Protože jsme touto cestou mohly získat pouze kontakt na studující v bakalářském a magisterském cyklu, oslovily jsme e-mailem také studující doktorského programu na dané fakultě.

3. V průběhu náborů studentů a studentek jsme na dané škole rovněž rozšířily inzeráty s žádostí o spolupráci na výzkumu.

4. Poslední metodou, kterou jsme využily, byla tzv. metoda sněhová koule, tj. získávání dalších kontaktů přes stávající participanty/ky výzkumu.

Přestože je patrná určitá míra autoselekce participantů kvalitativní studie, což je ostatně neoddelitelnou součástí všech (nejen) kvalitativních sond, vzhledem k tomu, že cílem kvalitativního výzkumu nebylo podat reprezentativní přehled, ale vysvětlit, jak studující konstruuji sexuální obtěžování a jak jej prožívají, nemusí tato autoselekce nutně snižovat kvalitu analýz. V případě, že sledujeme, jak lidé prožívají sexuální obtěžování, jak jej definují a konstruuji, je možné tuto specificitu výzkumného souboru chápat spíše jako výhodu, protože právě lidé, kteří jsou k tomuto tématu do určité míry senzitivní nebo kteří mají s takových chování osobní zkušenost, mohou nabídnout bohaté narativy, a tedy i materiál pro analýzu.⁴⁸

Rozhovory byly doslovně přepsány a poté analyzovány. Při kvalitativní analýze dat jsem vycházela z prvků zakotvené teorie (Strauss, Corbinová 1999, Glaser, Strauss 1967), zejména z její konstruktivistické verze (Charmaz 2003a, 2003b, 2004). Podle konstruktivistické verze zakotvené teorie, na rozdíl od původní verze zakotvené teorie (Glaser, Strauss 1967, Strauss, Corbinová 1999), která byla orientovaná objektivisticko-pozitivisticky,⁴⁹ jsou rozhovory určitým odrazem interpretačního procesu každého člověka (Charmaz 2003a, 2003b, 2004, Berger, Luckmann 1999). Cílem kvalitativní analýzy bylo proto porozumění subjektivním významům zkoumaných subjektů a studium toho, jak jsou aktivity a jejich významy utvářeny

---

⁴⁷ A to samozřejmě formou, které nenarušovala anonymitu dotazníkového šetření.

⁴⁸ Výzva k účasti na kvalitativní části výzkumu byla formulována velice obecně a nesoustředila se pouze na studující, kteří měli se sexuálním obtěžováním osobní zkušenost.

⁴⁹ Autoři předpokládají existenci externí reality, která může být odhalena a přesně zaznamenána nezaujatým a objektivním výzkumníkem. Veškerá data v jejich pojetí představují sociální fakta, která přesně odpovídají skutečnosti, přičemž úkolem výzkumníka je objevit v těchto datech teorii (Glaser, Strauss 1967: 2, Hall, Callery 2001: 257–258, Charmaz 2003a: 255).

samotnými účastníky a účastnicemi výzkumu. Spíše než o vytvoření přesného obrazu skutečnosti, jde tedy o interpretaci studovaného světa.

Přestože vycházím ze zakotvené teorie (Glaser, Strauss 1967, Strauss, Corbinová 1999), jsem si vědoma, že můj přístup nenaplnuje všechny její principy. Se zakotvenou teorií se shoduje můj induktivní přístup k vytváření tezí, hypotéz nebo typologií, které jsou maximálně zakotveny v datech. V souladu se zakotvenou teorií byly přepsané rozhovory dále kódovány v několika krocích směrem od více k méně konkrétnímu, od kódů úzce spjatých s daty k obecnějším a šířeji pojatým analytickým kategoriím. Základní analytickou metodou, kterou jsem použila, bylo konstantní srovnávání, tj. hledání podobností a rozdílností v datech mezi jednotlivými kategoriemi, jejich vlastnostmi, jednotlivými kódy, participanty a dalšími aspekty (Glaser, Strauss 1967: 22). Vlastní výzkum však, na rozdíl od zakotvené teorie, neměl dokonale cyklickou povahu, tzn. shromažďování údajů a jejich analýza neprobíhaly zcela simultánně (Strauss, Corbinová 1999: 14). V souladu s obvyklými postupy, a zejména vzhledem k nutnosti dodržet časování výzkumného projektu, se uskutečnil nejprve sběr dat, současně se sběrem dat probíhala první předběžná analýza a čtení rozhovorů, hlavní analytické práce včetně kódování však byly uskutečněny až po ukončení sběru dat.

III. ANALYTICKÁ ČÁST

7. Zkušenosti studujících se sexuálním obtěžováním

V následující kapitole se zaměřím na zkušenosti studujících s různými formami sexuálního obtěžování. Zmapování toho, do jaké míry jsou s tímto fenoménem studující konfrontováni, je totiž předpokladem proto, aby bylo možné začít uvažovat o sexuálním obtěžování jako o reálném problému a tematizovat další aspekty s ním spojené (jako je jeho zvládnání a řešení nebo jeho percepce).

Dotazníkové šetření umožnilo kvantifikovat výskyt sexuálního obtěžování. Díky němu bylo možné odpovědět na otázky týkající se toho, jak často se s tímto fenoménem studující setkávají, jaké formy obtěžování jsou nejčastější, jaký typ studujících (z hlediska různých sociodemografických charakteristik) tento fenomén ohrožuje nejvíce a kdo bývá nejčastěji iniciátorem takového jednání. Jak ale upozorňují autoři a autorky zabývající se metodologií výzkumu sexuálního obtěžování, nevýhodou kvantitativních šetření je jejich (nutné) zjednodušení sledovaného fenoménu (Lengnick-Hall 1995, Arvey, Cavanaugh 1995, Gruber 1990, Gutek, Murphy, Douma 2004, Lengnick-Hall 1995 aj.). V dotazníkovém šetření totiž můžeme jen omezeně pracovat se širším kontextem a prožíváním sexuálního obtěžování, které jsou však velmi důležitými aspekty spojenými s tímto jevem, a máme pouze omezené možnosti propojit výskyt jednotlivých forem sexuálního obtěžování s prožíváním jeho aktérů. Kvalitativní výzkum v podobě hloubkových rozhovorů proto přinesl mnohem plastičtější a zároveň i detailnější pohled na různé formy sexuálního obtěžování, s nimiž se setkávají studující ve vysokoškolském prostředí. Analýza hloubkových rozhovorů umožnila zmapovat, jak sami studující popisují své zkušenosti se sexuálním obtěžováním, jak tyto formy chování vypadají v praxi, jaká je dynamika těchto situací a jakým způsobem studující své zkušenosti prožívali a hodnotili.

7.1 Zkušenosti s různými formami sexuálního obtěžování v číslech

Jak již bylo uvedeno v metodologické kapitole, konstrukce dotazníku vycházela ze standardizovaného výzkumného nástroje SEQ (Fitzgerald et al. 1988, 1993, 1996). Sexuální obtěžování bylo tedy v souladu s touto operacionalizací rozděleno do tří hlavních oblastí na genderové obtěžování, nevíтанou sexuální pozornost a sexuální

nátlak. Z oblasti *genderového obtěžování* byly zjišťovány zkušenosti studujících se *zesměšňujícími poznámkami o mužích a ženách, sexuálně laděnými příběhy, lechtivými učebními materiály, z(ne)výhodněním kvůli pohlaví a okukováním*. Z oblasti *nevítané sexuální pozornosti* byly do dotazníku zařazeny otázky zjišťující zkušenosti s *komentováním vzhledu a chování, snahou o navázání intimního vztahu, hovory o sexuálně laděných nebo intimních tématech a pozvánkami na soukromou schůzku*. Z oblasti nejvážnějších forem sexuálního obtěžování, tj. *sexuálního nátlaku*, se dotazník věnoval zkušenostem studujících s *nabídkou na intimní sblížení výměnou za určité výhody nebo pod pohrůžkou, intimním sblížením a dotýkáním* nebo jiným *narušením osobního prostoru a fyzickým napadením*.⁵⁰

Typologie forem obtěžování, kterou představuje SEQ (Fitzgerald et al. 1988, 1993), se přitom ukázala být vhodná i pro použití v českém prostředí. Explorační faktorová analýza, do níž byly zahrnuty zkušenosti studujících se všemi dílčími formami obtěžujícího chování, totiž identifikovala faktory, které kopírovaly výše zmiňované hlavní typy.⁵¹ Ukázalo se tedy, že v našem prostředí existuje podobná vnitřní struktura sexuálního obtěžování jako v SEQ, tj. že dílčí formy obtěžujícího chování mají tendenci vyskytovat se v podobných „vzorcích“ neboli typech.

Pokud jde o základní zjištění týkající se výskytu sexuálního a genderového obtěžování mezi studujícími, v souladu se zahraničními výzkumy (Hill, Silva 2005, Paludi 1996, Kelley, Parsons 2000 a další) se ukázalo, že k nejběžnějším formám obtěžujícího chování patří „měkkčí“ formy, náležející do kategorie genderového obtěžování. Někteřou z forem *genderového obtěžování* zažilo 66 % studujících.⁵² Přes 18 % studujících⁵³ má zkušenosti s *nevítanou sexuální pozorností* ze strany

---

⁵⁰ S fyzickým napadením se nesetkali žádní studující.

⁵¹ V rámci faktorové analýzy se vydělily následující faktory: 1. *nevítaná sexuální pozornost* (faktor sycený proměnnými *pozvánka na soukromou schůzku, pozvánka na konzultaci mimo školní prostředí, rozhovory o sexuálně laděných tématech a komentování vzhledu a chování*), 2. *méně explicitní formy genderového obtěžování* (faktor sycený proměnnými *zvýhodnění a znevýhodnění kvůli pohlaví, zesměšňující poznámky a vtipy o mužích a ženách, okukování a vyprávění sexuálně laděných vtípů a příběhů při výuce*), 3. *více explicitní formy genderového obtěžování* (faktor sycený proměnnými *používání sexuálně laděných učebních materiálů, dotýkání a narušení osobního prostoru a používání sexuálně laděných a lechtivých materiálů při výuce*) a 4. *sexuální nátlak* (faktor sycený proměnnými *nabídka výhod za intimní sblížení, sblížení kvůli výhodám nebo pod pohrůžkou a snaha o navázání intimního vztahu*). (Faktorová analýza, rotace Varimax, KMO test 0,73, podíl vysvětlené variance za všechny faktory kumulativně 49 %, Bartlettův test sféricity je statisticky významný na hladině významnosti $\alpha = 1$ %.)

⁵² Genderové rozdíly nejsou statisticky významné.

⁵³ 14 % studentů, 20 % studentek (rozdíl je statisticky významný).

vyučujících a kolem 9 % se setkala se *sexuálním nátlakem*.⁵⁴ Některou z forem obtěžujícího chování (ať už jde o genderové obtěžování, nevítanou sexuální pozornost nebo sexuální nátlak) zažilo 67 % dotázaných. Výzkum provedený týmem z FHS UK, jehož ambicí bylo zmapovat české vysokoškolské prostředí komplexněji (Smetáčková, Pavlík 2011a), přitom zjistil ještě vyšší prevalenci sexuálního obtěžování. Podle této studie se s některou z forem obtěžování (ať už více či méně explicitní) setkala 78 % všech dotázaných (tamtéž: 377).

Pokud tato zjištění porovnáme s výsledky zahraničních studií, ukazuje se, že i přes omezenou srovnatelnost⁵⁵ dosahují české výzkumy podobných hodnot jako zahraniční studie. Zahraniční (zejména americké výzkumy) se nejčastěji shodují, že určitou formu sexuálního obtěžování zažilo kolem 20–40 % studujících (Kelley, Parsons 2000: 549). Pokud vycházíme z užšího vymezení sexuálního obtěžování (bez genderového obtěžování), se sexuálním nátlakem nebo nevítanou sexuální pozorností se setkala přes 22 % studujících, což odpovídá výše zmiňovanému rozmezí, v němž se nejčastěji pohybují závěry výzkumů provedených v USA.

Pokud jde o konkrétní jednotlivé formy obtěžování (viz graf 8.1), nejvíce zkušeností mají studenti a studentky se *zesměšňujícími poznámkami o mužích a ženách, jejich vzhledu, schopnostech a vlohách k určitým povoláním*, které patrně patří k běžnému koloritu vysokoškolského prostředí. S tímto typem komentářů se u svých vyučujících setkala přes 47 % studentů a přes 53 % studentek, z toho většina opakovaně. S větším odstupem pak následuje *okukování*, s nímž mají zkušenosti zejména dívky (setkalo se s ním přes 28 % dotázaných studentek a 13 % studentů,⁵⁶ z toho velká část opakovaně), a také *vyprávění eroticky nebo sexuálně laděných vtípů nebo příběhů při výuce* (23 % studentek a téměř 27 % studentů se s tímto jevem setkalo alespoň jednou, kolem poloviny z nich opakovaně). Další relativně početně zastoupenou kategorií bylo také *z(ne)výhodnění na základě pohlaví*. Zatímco u dívek oproti chlapcům převažuje podíl těch, které se domnívají, že byly *kvůli svému pohlaví zvýhodněny* (14 % chlapců, necelých 21 % dívek), u chlapců je oproti dívkám vyšší

---

⁵⁴ Genderové rozdíly nejsou statisticky významné.

⁵⁵ Blíže o problematice srovnatelnosti výsledků výzkumů sexuálního obtěžování v kapitole 6.1 *Metodologické problémy výzkumu sexuálního obtěžování*.

⁵⁶ Rozdíl mezi studentkami a studenty je statisticky významný.

podíl těch, kteří se domnívají, že byli *spíše znevýhodněni* (20 % chlapců, 16 % dívek).⁵⁷

S komentováním svého vzhledu a sexuálně podbarvenými poznámkami o svém chování ze strany vyučujících se během studia na vysokých školách setkalo přes 14 % dívek a 12 % chlapců, z toho přibližně polovina opakovaně. K dalším formám obtěžování, které se vyskytují na dané fakultě, patří i *pozvání na soukromou schůzku netýkající se pracovních nebo studijních povinností* (např. pozvání na večeři, na skleničku apod.), se kterým se setkávají především dívky (17 % studentek a 8 % studentů).⁵⁸ Posledními formami chování, které byly mezi studujícími zastoupeny častěji než v ojedinělých případech, byly *dotyky nebo jiné narušení osobního prostoru*, s nimiž má zkušenost přes 8 % dívek a 7 % chlapců. S *využíváním lechtivých učebních materiálů při výuce* se pak setkalo kolem 7 % studentů a 4 % studentek.

Pokud jde o nejméně početně zastoupené kategorie obtěžujícího chování, patří mezi ně jeho nejtvrďší formy. Přestože se celkové procento studujících, kteří se s tímto typem obtěžování setkali, může jevit jako relativně malé, je třeba si uvědomit, že i malý podíl studujících může v absolutním počtu studujících na všech vysokých školách v České republice představovat nezanedbatelný počet ohrožených studentů a studentek⁵⁹ (Hill, Silva 2005: 14).

Celkem 12 dívek a jeden chlapec (z více než 700 respondentů, tj. celkem 1,8 %) uvedli, že se s nimi během jejich studia na VŠ jejich vyučující snažil/a navázat *intimní vztah*. Osm dívek a pět chlapců dále přiznalo, že se s nimi jejich vyučující *chtěl/a bavit o intimních nebo sexuálně laděných tématech*. S jednou z nejtěžších forem sexuálního obtěžování, s *nabídkou na intimní sblížení výměnou za určité výhody* (např. lepší známky, bezproblémový průběh zkoušky apod.) *nebo naopak pod určitou pohružkou* (neudělení zkoušky, zhoršení známky apod.), se setkali jedna

---

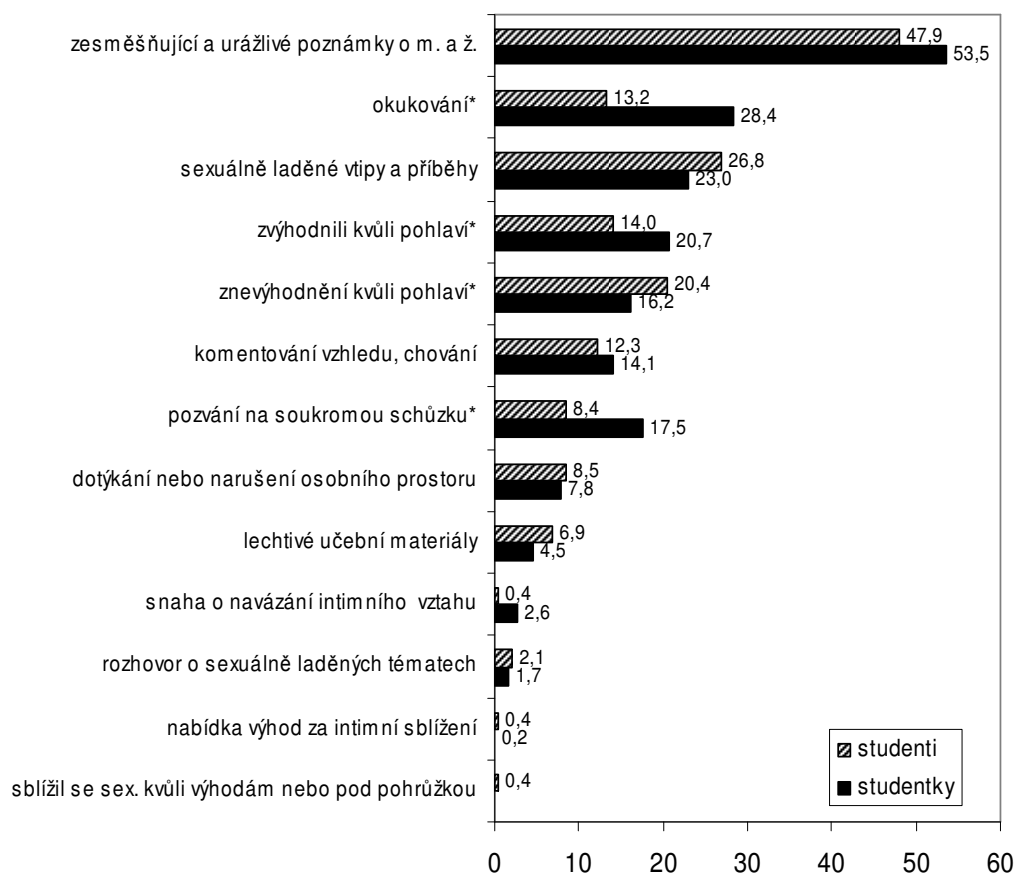
⁵⁷ Rozdíl mezi studentkami a studenty je statisticky významný.

⁵⁸ Rozdíl mezi studentkami a studenty je statisticky významný.

⁵⁹ Nechci tvrdit a generalizovat, že podíl studujících, kteří se s obtěžováním setkali na dané fakultě, odpovídá celkovému podílu studujících v ČR, kteří se s tímto problémem setkali. Vzhledem k tomu, že daná fakulta není nijak specifická a z její povahy apriori nevyplývá, že by měla být více náchylná k obtěžování než jiné fakulty a školy (zejména vzhledem k povaze studia a zastoupení mužů a žen mezi studujícími), a také vzhledem k tomu, že druhý výzkumný tým došel k podobným zjištěním (Smetáčková, Pavlík 2011), lze očekávat, že prevalence obtěžování na dané škole nebude v českém kontextu nijak výjimečná.

studentka a jeden student. Jeden student uvedl, že se z obdobného důvodu *intimně sblížil se svojí pedagožkou*.

Graf 7.1: S jakými formami obtěžujícího chování ze strany svých vyučujících se setkali studující během svého studia na VŠ?

Poznámka: V položkách označených hvězdičkami (*) jsou patrné statisticky významné rozdíly v odpovědích studentů a studentek (testováno χ^2 testy na hladině významnosti $\alpha=1\%$).

Zdroj dat: Bariéry 2009, N=703.

Kdo je obtěžován a kdo obtěžuje?

Zahraniční výzkumy poukázaly na skutečnost, že různí studující mají různé zkušenosti se sexuálním obtěžováním. Asi nejvýraznější jsou přitom genderové rozdíly, které byly doloženy mnoha výzkumy (např. Dziech, Weiner 1984, Fitzgerald et al. 1988, 1993, 1996, Paludi 1996, Skaine 1996, Kalof et al. 2001, Hill, Silva 2005, Křížková et al. 2006, Smetáčková, Pavlík 2011a aj.). Vedle genderu se jako další významné charakteristiky ukázaly věk, stupeň studia nebo doba pobytu na univerzitě a příslušnost k minoritě nebo jinak znevýhodněné skupině (např. Hill, Silva 2005,

Kelley, Parsons 2000: 560, Schneider 1987, Dziech, Weiner 1984, Kalof 2001: 283). Všechny tyto znaky jsou pozitivně korelovány s pravděpodobností, že se daný jedinec během svého studia setká s určitou formou obtěžujícího chování. Položila jsem si proto otázku, zda je možné i v případě dané fakulty najít určité statisticky významné souvislosti mezi zkušenostmi studujících s jednotlivými typy sexuálního obtěžování a jejich věkem, genderem či stupněm studia.

Na jisté genderové rozdíly přitom poukázala již základní zjištění prezentovaná v grafu 7.1 – ženy se statisticky významně častěji než muži u svých vyučujících setkávají s okukováním, pozváním na soukromou schůzku a také se spíše domnívají, že byly ze strany svých vyučujících zvýhodněny. Muži oproti tomu statisticky významně častěji uváděli, že byli kvůli svému pohlaví znevýhodněni. Komplexnější pochopení mechanismů, které ovlivňují pravděpodobnost (šanci), že se studující během svého studia setká s určitými formami obtěžujícího chování, však umožnila binární logistická regrese. Výhodou této metody je, že díky ní, obdobně jako např. v klasické lineární regresi, můžeme kontrolovat vliv jednotlivých proměnných. Jako vysvětlovaná proměnná byla postupně dosazována zkušenost s genderovým obtěžováním, zkušenost s nevíтанou sexuální pozorností a zkušenost se sexuálním nátlakem. Jako vysvětlující proměnné byly použity pohlaví respondenta, věk a stupeň studia (tj., zda jde o studující(ho) v magisterském nebo bakalářském studijním cyklu).

Model se statisticky významnými regresními koeficienty se podařilo vytvořit pouze pro vysvětlovanou proměnnou *nevíтанá sexuální pozornost* (viz tabulka 7.1). Znamená to tedy, že zkušenosti s ostatními formami obtěžování, zvláště pak s genderovým obtěžováním, jsou rozšířeny jak mezi studentkami, tak mezi studenty, a to nehledě na jejich věk nebo stupeň studia. V případě *genderového obtěžování* lze tuto skutečnost připsat i faktu, že s většinou z těchto forem chování se studující patrně setkávají přímo v hodinách výuky, na kterých jsou zpravidla přítomni jak studenti, tak studentky. Je však třeba dodat, že na rozdíl od zkušeností s nevíтанou sexuální pozorností nebo sexuálním nátlakem, které se vztahovaly k osobní zkušenosti dotyčného, který se stal terčem takového chování, v případě genderového obtěžování tento údaj nevyprávěl nic o tom, kdo byl skutečným terčem genderového obtěžování (jak přitom ukáži dále, z hloubkových rozhovorů vyplynulo, že přestože genderové formy obtěžování reflektovali i muži, tyto situace byly ve všech případech namířeny vůči ženám). Pokud jde o zkušenosti se *sexuálním nátlakem*, zjištění z naší studie by bylo vhodné ověřit na větším výběrovém souboru. Počet studentů, kteří zažili nějakou

z těchto forem obtěžování, byl totiž v absolutních číslech nízký (9 %, tj. 63 studujících).

V případě *zkušeností s nevíтанou sexuální pozorností* se pro ženy oproti mužům (za předpokladu, že hodnoty ostatních proměnných zůstanou nezměněné), zvyšuje šance, že se s nějakou formou tohoto obtěžujícího chování setkají, o 66 % (tj. $\exp(0,512)$). Tyto rozdíly ve zkušenostech mužů a žen se sexuálním obtěžováním přitom odrážejí obecné představy o genderových vztazích a rolích mužů a žen při navazování vztahů (tj. tradiční aktivní roli muže a pasivní roli ženy) (MacKinnon 1979, Wise, Stanley 1987). V souladu s těmito představami se tak ženy stávají „příjemkyněmi“ nejrůznějších pozvání a hodnotících komentářů častěji než muži.

Šance, že se studující setká s nějakou z těchto forem obtěžování, se zvyšuje také s věkem, a to s každým rokem o 20 % (tj. $\exp(0,196)$). Skutečnost, že mají starší studenti a studentky bohatší zkušenosti se sexuálním obtěžováním, přitom bývá vysvětlována tím, že starší, a tedy i zkušenější studující si jsou více vědomi svých práv a jsou také spíše schopni identifikovat nevhodné chování a sexuální obtěžování (Kelley, Parsons 2000: 560). Vliv stupně studia se ukázal jako statisticky nevýznamný, což znamená, že podstatný je z hlediska zkušeností se sexuálním obtěžováním věk, a nikoli skutečnost, zda jde o studujícího bakalářského nebo magisterského cyklu.⁶⁰ Studující stejného věku mají obdobné zkušenosti s nevíтанou sexuální pozorností, a to neohledně na skutečnost, zda jde o magistry nebo bakaláře.

Tabulka 7.1: Logistická regrese – vysvětlující proměnná „zkušenost s nevíтанou sexuální pozorností ze strany vyučujících“

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Pohlaví	,512	,230	4,979	1	,026	1,669
Stupeň studia	-,522	,269	3,765	1	,052	,593
Věk	,196	,079	6,172	1	,013	1,216
Konstanta	-6,105	1,771	11,886	1	,001	,002

Poznámka: Metoda ENTER, Vhodnost modelu: test významnosti modelu (Omnibus test) statisticky významný na hladině významnosti $\alpha = 5$ %. V klasifikační tabulce správně zařazeno 82 % případů, hodnota „pseudo“ koeficientu determinace Nagelkerkeho 0,024.

Zdroj dat: Bariéry 2009, N=703.

⁶⁰ Skutečnost, že se věk ukázal jako statisticky významný faktor, zatímco stupeň studia jako faktor statisticky nevýznamný, je dán tím, že metoda logistické regrese kontroluje vliv všech použitých sledovaných proměnných. Případné rozdíly ve zkušenostech studujících Mgr. a Bc. cyklu se tak s ohledem na tato zjištění jeví být způsobeny primárně jejich věkem, a tedy patrně jejich senzitivitou vůči tomuto problému.

Pokud jde o iniciátory obtěžujícího chování ze strany vyučujících, z výpovědí studujících vyplývá, že s výjimkou *zvýhodnění na základě pohlaví* se všech sledovaných forem sexuálního obtěžování dopouštějí nejčastěji muži (viz graf 8.2). Ukázalo se ovšem, že na výskytu sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí se částečně podílejí také ženy-pedagožky. Tvoří totiž nezanedbatelný podíl těch, kteří se dopouštějí znevýhodnění studujících na základě pohlaví, dotýkání nebo jiného narušení osobního prostoru nebo používají lechtivé učební materiály.

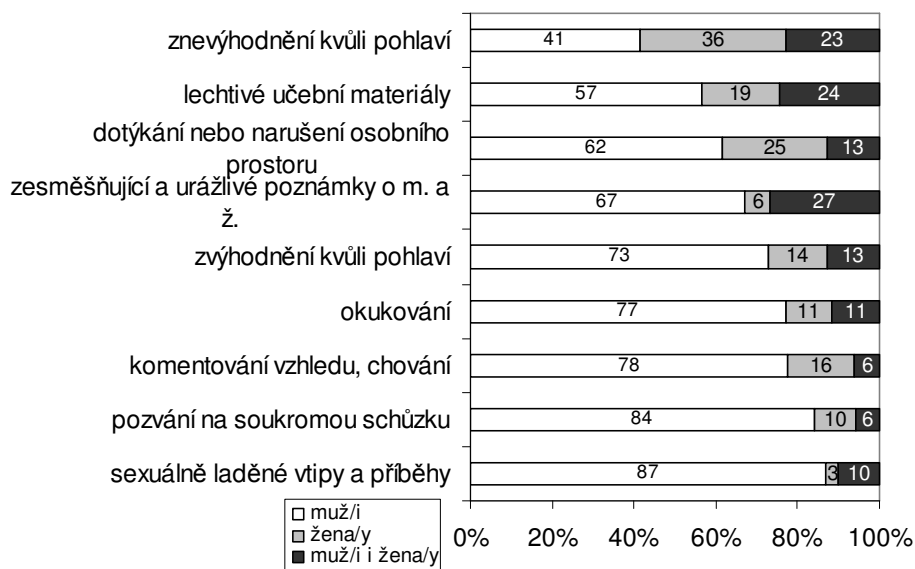
U jednotlivých forem obtěžování⁶¹ je přitom možné najít určitou typickou genderovou strukturu. Lze je rozdělit na formy, které (i) probíhají obvykle mezi mužem na straně vyučujícího a studujícími (muži a ženami) na straně druhé, mezi které patří zesměšňující a urážlivé poznámky o mužích a ženách, zvaní na soukromé schůzky mimo školu a používání lechtivých učebních materiálů. Dále pak na ty, které (ii) probíhají nejčastěji v interakci mezi muži na straně jedné a ženami na straně druhé, jako je okukování, zvýhodnění na základě pohlaví, komentování vzhledu a chování, dotýkání nebo narušení osobního prostoru. (iii) Další skupinu tvoří formy chování, které praktikují jak pedagogové, tak pedagožky vůči svým studentům i studentkám. Sem náleží používání sexuálně laděných vtipů a příběhů ve výuce. (iv) Poslední skupinou je chování, které probíhá nejčastěji mezi osobami stejného pohlaví, kam patří znevýhodnění z důvodu pohlaví.

Ukazuje se tedy, že jednoduchý vzorec muž-pachatel, žena-oběť v případě vysokoškolského prostředí zcela neplatí a že skutečnost je mnohem komplexnější. Je sice pravda, že studentky jsou určitým formám obtěžování vystavené častěji než studenti, zejména pak těm spadajícím do kategorie nevídaná sexuální pozornost, které jsou zároveň i nejčastěji vyprovokované muži-vyučujícími. Stejně tak platí i tvrzení, že muži se dopouštějí většiny jednotlivých forem obtěžujícího chování častěji než ženy. Nicméně, v oblasti měkkých forem genderového obtěžování jsou zkušenosti studentek a studentů srovnatelné. A právě formy genderového obtěžování, které nejsou mířeny přímo na konkrétní osobu, ale obecněji vůči mužům nebo ženám, používají v interakci se svými studenty a studentkami nejen muži-pedagogové, ale i ženy-pedagožky (přestože v daleko menší míře).

---

⁶¹ Beru zde v úvahu pouze ty formy obtěžování, které se u studujících vyskytly natolik často, že je možné identifikovat statisticky významné závislosti.

Graf 7.2: Kdo byl iniciátorem různých forem obtěžování? (v %)

Zdroj dat: Bariéry 2009, N=703.

Ženy a muži nicméně praktikují různé formy obtěžování, což může být patrně způsobeno také genderově specificky nastavenými hranicemi přípustného chování v prostředí mocenské nerovnováhy, které se patrně liší pro muže a pro ženy. Zatímco některé formy obtěžování ženy téměř neinicují (např. pozvání na soukromou schůzku nebo používání sexuálně laděných vtipů při výuce), určitých forem obtěžování (jako např. znevýhodnění na základě pohlaví a používání lechtivých učebních materiálů) se nicméně dopouští i ženy.

7.2 Zkušenosti se sexuálním obtěžováním v kvalitativní perspektivě:

kontext, prožívání a dynamika

Kvantitativní dotazníkové šetření umožnilo kvantifikovat výskyt sexuálního obtěžování a vysledovat souvislosti s vybranými sociodemografickými charakteristikami jeho aktérů a aktérek. V následující části doplním tato zjištění obrazem, vytvořeným na základě vyprávění samotných studujících – obrazem, který umožňuje detailní pohled na situace sexuálního obtěžování a který dodává jasnější kontury zkušenostem, které, pokud jsou zachyceny pouze v dotazníkovém šetření, mohou působit jako poměrně abstraktní a odosobnělé.

Než se však budu věnovat vlastní kvalitativní analýze, udělám krátkou metodologickou odbočku týkající se reflexe průběhu rozhovorů. Představuje totiž důležitý kontext pro samotnou analýzu a interpretaci dat.

7.2.1 Metodologická reflexe zachycení zkušeností studujících se sexuálním obtěžováním v hloubkových rozhovorech

V hloubkových rozhovorech byli studující v části, která se zaměřovala na jejich zkušenosti se sexuálním obtěžováním, dotazováni na své zkušenosti s konkrétními formami obtěžování v souladu s tím, jak jsou jeho jednotlivé formy definovány v SEQ (scénář rozhovoru viz přílohy). Snahou výzkumného týmu bylo podnítit studující k naracím o konkrétních zážitcích a zkušenostech s různými formami sexuálního obtěžování.

Při vedení rozhovoru jsem se setkávala se zajímavým fenoménem, který souvisí mj. i s problematikou označování sexuálního obtěžování a konkrétně pak neochotou lidí nazývat formy, které by s ohledem na legislativní definici bylo možné označit za sexuální obtěžování, jako sexuálního obtěžování (problému definice sexuálního obtěžování se podrobně věnuji v kapitole 9 *Percepce a konstrukce sexuálního obtěžování*). Na začátku rozhovoru, tj. v situaci, kdy jsem komunikačním partnerům a partnerkám vysvětlovala administrativní záležitosti spojené s rozhovorem, kdy podepisovali informovaný souhlas s rozhovorem, a kdy jsem jim blíže představovala téma, o kterém s nimi budu hovořit, většinou studující vyjadřovali obavy, zda budou mít v rozhovoru o čem vyprávět, protože se podle jejich názoru s žádným sexuálním obtěžováním nesešli. Jakmile jsem ale v rozhovoru začala postupovat podle scénáře, který se zaměřoval na jejich konkrétní zkušenosti s jednotlivými formami obtěžování (tj. nepoužívala jsem termín „sexuální obtěžování“, ale hovořila jsem o vybraných konkrétních formách), bylo často až překvapující, s jakými situacemi se studující během svého studia setkávali a o čem v rozhovoru vyprávěli. Přes původní obavy se podařilo shromáždit nesmírně bohatý empirický materiál zahrnující pestré zkušenosti studujících se sexuálním obtěžováním, včetně jeho nejtvrdsích forem. Zdá se tedy, že vysoká prevalence sexuálního obtěžování, na kterou poukázalo kvantitativní šetření, se nepřímo odráží také ve výsledcích kvalitativní sondy. Zároveň je však také zřejmé, že řada studujících o sexuálním obtěžování dříve

nepřemýšlela a že řada z nich formulovala své názory až v přímé návaznosti na položené otázky.

Rozsah zkušeností studentů a studentek se sexuálním obtěžováním byl přitom zarážející i vzhledem k tomu, že z obavy před tím, že bychom pro naši kvalitativní sondu nezískaly dostatečný počet participantů a participantek, jsme výzvu k účasti na výzkumu formulovaly velice otevřeně. Oznámy jsme, že hledáme studenty a studentky pro rozhovory o sexuálním obtěžování a že nás primárně zajímají jejich postoje k tomuto jevu. Přestože tedy výzva nebyla směřována pouze na studující, kteří měli vlastní zkušenost se sexuálním obtěžováním, ukázalo se, že i přesto měli studující se sexuálním obtěžováním bohaté zkušenosti.

Bohaté zkušenosti studujících zachycené v hloubkových rozhovorech mohou souviset také s tím, že na výzvu k účasti na výzkumu pravděpodobně odpověděli spíše lidé, kteří se s nějakou formou obtěžování setkali (Gruber 1990: 239), případně lidé, kteří jsou k tématu citliví, nebo kterých se toto chování určitým způsobem týkalo, ať už přímo nebo nepřímo. Mezi participanty kvalitativní sondy přitom většinu tvořily ženy, mužů bylo ve vzorku 18 studujících zastoupeno pouze pět, čímž lze vysvětlit i to, že ve vyprávěních participantů kvalitativní sondy byly na rozdíl od výsledků kvantitativní sondy iniciátory obtěžování téměř výhradně muži a terči tohoto chování ženy. Na rozdíl od dotazníkového šetření byli v kvalitativní sondě také zastoupeni starší studenti a studentky z řad doktorandů a doktorandek.

Jsem si přitom vědoma toho, že rozhovory umožnily nahlédnout pouze zprostředkovanou a již interpretovanou realitu, nikoliv realitu *per se*. Rozhovor je totiž vždy výsledkem interakce mezi výzkumníkem a participanty výzkumu, kteří nezprostředkovávají pouze individuální výpovědi o určité situaci, ale kteří své příběhy v procesu rozhovoru také aktivně vytvářejí a konstruují skrze ně svoji narativní identitu (Gheorghiu 2011).

7.2.2 Zkušenosti s konkrétními formami sexuálního obtěžování

Osobní zkušenosti, o nichž hovořili studující v hloubkových rozhovorech, je možné rozdělit do dvou skupin. Poměrně často byly v rozhovorech zastoupeny formy *genderového obtěžování*, které většinou zahrnovaly zkušenosti s diskriminací na základě pohlaví a nevhodnými komentáři a vtipy sexuální povahy při vyučování.

Druhým typem obtěžování zachyceným v rozhovorech byly *explicitní formy obtěžování* zahrnující širokou škálu forem od nevíтанé sexuální pozornosti, přes fyzické formy obtěžování, až po sexuální vydírání.

Kromě osobních zkušeností, kterým se budu podrobně věnovat v následující části, přitom významnou část vyprávění o sexuálním obtěžování tvořily tzv. zprostředkované zkušenosti. Studující často hovořili o tom, že „o něčem slyšeli“, „něco se k nim dostalo“, „vybavilo se jim“. Tyto historky, které často kolují po škole spolu s doporučeními, jak se takovým situacím vyhnout (Vohlídalová, Šaldová, Tupá 2010: 64-65), přitom poukazují na vysokou míru sexualizace prostředí sledované fakulty.

7.2.2.1 Genderové obtěžování a diskriminace na základě pohlaví

Z rozhovorů vyplynulo, že s genderovými formami obtěžování se během svého vysokoškolského studia setkal téměř každý z participantů a participantek kvalitativní studie. Jak ostatně naznačilo i kvantitativní šetření, patří právě tyto formy chování na sledované fakultě k nejběžnějším typům obtěžování.

V rozhovorech vyprávěli participanté a participantky o svých zkušenostech s odlišným zacházením vyučujících s muži a ženami, se snižováním schopností žen a jejich urážením a vtipy či narážkami sexuální povahy. Tyto formy byly často vzájemně propojeny a prolínaly se, a to nejen s dalšími formami genderového obtěžování, ale také s explicitními formami obtěžování. Potvrdilo se tedy, že určité formy obtěžování se obvykle nevyskytují osamoceně, ale objevují se v určitých vzorcích. Kvalitativní analýza pak poukázala také na to, že přestože se s těmito formami obtěžování setkávali i muži, většinou to bylo v roli svědků takového chování, protože ve všech případech, které popisovali studující, bylo toto chování zacíleno vůči ženám.

7.2.2.2 Odlišné zacházení s muži a ženami a znevažování žen

Odlišné zacházení s muži a ženami se v rozhovorech objevovalo zejména v souvislosti se zmínkami o vyučujících, kteří „jsou na holky jako psi“ (Marcel, Bc. student), které překvapivě reflektovaly nejen studentky, ale také studenti. Většinu případů, o kterých studující hovořili v souvislosti s odlišným zacházením se studenty a studentkami, se podle jejich výpovědí odehrávala během zkoušek a zápočtů – tedy

v situacích, v nichž je formálně daná mocenská nerovnost mezi studujícími a vyučujícími ještě vyhocenější než v případě běžné výuky.

Konkrétní příběh systematického znevýhodňování žen popsal např. Robert: „...a vždycky měl [profesor] nějaký štiplavý poznámky, co se týče žen, a vždycky nadřžoval klukům. Stalo se mi třeba, že jsem měl stejný problém jako kolegyně, a kolegyni vyhodil a se mnou to probral úplně do detailu. Poradil mi téměř se vším - nebyl problém. A potom jsme měli písemku a to vyvrcholilo tak, že rozdělil třídu na kluky a holky. Jako první šly na zkoušení holky a ty dostaly otázky, který, i když jsem se na to učil měsíc, nebyla šance odpovědět správně. No a potom jsme tam šli my-kluci, úplně vystresovaný, a dostali jsme otázky, který by zodpovědělo dítě v první třídě.“ (Robert, Mgr. student)

Robert tedy popisuje chování vyučujícího jako záměrné a vědomé jednání, jehož cílem bylo poškodit dívky. Záměrnost a nenáhodnost tohoto chování podtrhuje i to, že vyučující rozdělil třídu na muže a ženy a již dlouhodobě před výše zmiňovaným incidentem měl nevhodné poznámky na ženy.

Degradující komentáře týkající se žen a snižování jejich schopností (ze strany mužů-vyučujících) patřily k dalším často zmiňovaným zkušenostem s genderovým obtěžováním. Snižování schopností žen bylo v rozhovorech popisováno buď v individuální rovině (tj. jako diskriminace namířená vůči konkrétní studentce), nebo jako nezacílené komentáře vůči ženám jako skupině. Z rozhovorů je přitom patrné, že studující obecně hůře snášeli nevhodné komentáře vůči konkrétním jedincům než komentáře vůči ženám jako skupině, které se zdály být relativně tolerovanou formou chování.

Např. Gita hovořila o velice nepříjemné osobní zkušenosti z obhajoby diplomové práce, při níž se jí jeden z vyučujících snažil shodit před dalšími členy zkušební komise:

„...já jsem se vždycky věnovala psaní, mě to baví, takže mě [při obhajobě] hrozně pochválili – hlavně tedy ženy, co seděly v komisi- že to je moc hezky napsaný a že to je čtivý a ptali se, jestli jsem někdy někam nepsala do nějakého časopisu. No a tenhle profesor se tak na mě podíval, takhle mě sjel a říká: Tahle? Ta si tak maximálně čte nějaký Elle...((posměšně))“ (Gita, doktorandka)

Odkazem na ženský časopis, jehož převážnou část obsahu tvoří módní fotografie a reklamy, které doplňují krátké články o módě a životním stylu, tak vyučující Gitu degradoval do role intelektuálně méněcenné ženy. Tento moment je

přítom možné interpretovat jako vytváření nepřátelského prostředí, jehož cílem je ponížit danou studentku a snižovat její schopnosti a kompetence před ostatními členy komise. Gita tuto situaci popisovala jako šok, jako něco, co ji zcela vyhodilo z konceptu obhajob a co pociťuje dodnes jako velkou křivdu a nespravedlnost. Hovořila o tom, že se po tomto zážitku mohla jen těžko soustředit na zkoušky z dalších předmětů, které následovaly po obhajobě diplomové práce. Sama Gita označovala jako hlavní důvod takového jednání to, že studovala technický obor, kde bylo jen málo studentek a téměř celý profesorský sbor tvořili muži. Prostředí dané katedry popisovala obecně jako velice nepřátelské k ženám, což se patrně odrazilo i v jejím hodnocení u státnic. Zvláště komplikovanou pozici žen v ryze mužských prostředích a jejich častější zkušenosti s různými formami sexuálního obtěžování přitom potvrdila i řada zahraničních výzkumů⁶² (např. Gutek 1985, Gutek, Morasch 1982, Gruber 1998 aj.).

Většina zkušeností s nevhodnými komentáři na účet žen, o nichž v rozhovorech vyprávěli studující, se týkala komentářů obecně degradujících ženy jako skupinu, a nikoliv osobně vedených urážek. Na rozdíl od znevažujících komentářů směřovaných na konkrétní jedince, které většinou probíhaly během zkoušek a zápočtů, se tento typ obtěžování obvykle odehrával během vyučování. O jedné takové zkušenosti hovořili kromě dalších studujících i Marcel a Heda.

„...v průběhu roku vycítíte, že tam je nějaká antipatie vůči ženám. [když něco vysvětloval] říkal třeba: „Ted' nechci být hnusnej k blond'atému pohlaví, ale řeknu to tak, aby to i ty jednodušší lidi pochopili, i když ty to asi stejně nepochopí.“ (Marcel, Bc. student)

„[Vyučující měl nevhodné řeči na ženy] Bylo to obecně na ženy, že ženy jsou hloupější, že ženy jsou ty, které by doma měly vařit a něco podobného...“ (Heda, Mgr. studentka)

Výpovědi studujících a jejich reflexe těchto situací ukazují, že jejich postoje k těmto událostem ani prožívání těchto situací nejsou jednotné. Zatímco Marcel výše popsanou situaci v rozhovoru interpretoval jako něco, co do vyučování nepatří a nemá v něm co dělat:

---

⁶² Podrobněji o těchto studiích a přístupech viz kapitola 2.2.2 *Podíl mužů a žen*.

„Mně už to potom přišlo moc, že jsem si říkal, že už by mohl jako zvolnit. To by vůbec nemělo patřit do vyučování. A ještě u takovýho profesora, který byl hodně vysoko postavený...“ (Marcel, Bc. student)

Naopak Heda, přestože byla sama osobou, na niž byla urážka mířena, byla ve svém soudu mnohem opatrnější – v jejím narativu bylo patrné váhání, tendence omlouvat chování vyučujícího jeho charakteristikami, jeho „silnou osobností“ a respektem, kterému se mezi studujícími těšil. Její narativ tak poukazuje na skutečnost, že na udržování a reprodukci těchto forem chování se často podílejí také samy ženy, které díky své socializaci a celkovému zakotvení v daném sociálním a genderovém řádu určité situace nevnímají jako problematické, i přestože jsou namířeny proti nim (viz Bourdieu 2000, Clair 1994, Wilson, Thompson 2001, Wood 1994 aj.):

„...u jednoho člověka to někdy bylo tak na hraně, ale on byl hodně zvláštní osobnost, silná osobnost, takže ho všichni brali, že to k němu prostě patří (...) už to nebrali tak vážně, protože věděli, že je to i nějaká jeho póza nebo něco takového.“ (Heda, Mgr. studentka)

Jak se přitom ukázalo, právě autorita studujících zasahuje významným způsobem do toho, jakým způsobem studující prožívají a interpretují různé formy sexuálního obtěžování. Autorita se tak, vedle formálně daných nerovností, stává neformálním zdrojem moci, který moc vyplývající z organizační struktury ještě posiluje. V rozhovorech se studenti k vyučujícím často vztahovali jako k lidem, k nimž pociťují určitou důvěru a respekt, protože předpokládají, že jejich hlavním zájmem je studenty něčemu naučit. Jak upozorňuje Hana, sexuální obtěžování, ať už v podobě explicitních forem nebo např. v podobě urážek a komentářů, se s předpoklady o roli učitele značně rozcházejí a pro studující proto může být velmi problematické přijmout myšlenku, že někdo, o kom předpokládají, že to s nimi myslí dobře, se může snažit je poškodit nebo zneužít:

„Tak ono v té škole očekáváte, že ten pedagog bude takovým vůdcem, autoritou (...) Já to pak cítím jako zklamání. Že když chcete na někoho koukat s nějakou úctou, protože je to autorita, ví něco a má vás to naučit a pak udělá něco takového, tak je to takový velký zklamání.“ (Hana, Mgr. studentka)

Ať už se ale studující ke svým zkušenostem s nevhodnými nebo urážejícími komentáři vztahovali jakkoliv, v jejich vyprávění většinou vystupoval do popředí moment nevíтанosti takového chování, a zejména (ale ne pouze) v případě osobně mířených komentářů, také motiv úmyslného poškození studujícího i negativních

dopadů na psychickou pohodu dotyčných. Cíle těchto aktivit je možné interpretovat s odkazem na Caroline Ramazanoglu, jako snahu „udržet ženy na jejich pozicích“ („*Keep women in their place*“) (cit dle Wilson, Thompson 2001: 64) – tedy snížit jejich sebevědomí, zpochybňovat jejich kompetence, a bránit tak jejich osobnímu růstu. Tyto formy chování je tedy možné interpretovat jako ukázkový příklad vytváření (ženám) nepřátelského studijního prostředí.

7.2.2.3 Nevhodné vtipy a narážky sexuální povahy při vyučování

Podle výpovědí studujících byly sexuálně laděné vtipy a narážky při výuce na dané fakultě poměrně běžným jevem. Kateřina například hovořila o zkušenosti, kdy se vyučující snažil při hodině vyložit látku s pomocí následujícího příkladu:

„...ty jeho komentáře měly jasně sexuální podtón. (...) Byl třeba schopný se při hodině obrátit na nějakou studentku a říct: „Když se s vámi, slečno, budu chtít vyspat a nabídnu vám pět set korun, jaký je to ekonomický model?“ (Kateřina, Mgr. studentka)

Také Heda měla pozoruhodný zážitek z přednášky - mezi powerpointovými slidy, které k probírané látce promítal vyučující, se najednou zcela bez návaznosti na probíranou látku objevil snímek s nahým pozadím ženy. Heda popisovala reakci studujících následovně:

„...to jsme na to tenkrát všichni koukali (...) Bylo nám vysvětleno, že to je pro oživení zájmu, že to tam dal proto, abychom v tu chvíli všichni zbystřili: Vidí tam něco jiného, tudíž se zasmáli a začali věnovat pozornost té přednášce... (Heda, doktorandka)

Přestože mohou nevhodné vtipy nebo narážky sexuální povahy ve studujících někdy vyvolávat rozpačitost nebo pocity trapnosti, řada z nich je k této formě chování tolerantní. Skutečnost, že jsou takové poznámky často proneseny a míněny jako vtip, vede k tomu, že jsou studujícími mnohem více tolerovány než výše zmiňované znevažující komentáře. To lze např. názorně ilustrovat na rozhovoru s Lenkou. Zatímco Lenka v jedné části rozhovoru uvedla, že odsuzuje sexistické a urážlivé komentáře vyučujících vůči ženám a domnívá se, „že je to něco, co ženy těžce snášejí“, na jiném místě rozhovoru se vztahovala následujícím způsobem k „vtipům o blondýnách“, s nimiž se jakožto blondýna sama často setkává:

„... mně osobně [vtipy o blondýnách] nikdy nevadily. U nás v rodině jsou všechny dívky blondatý, takže vtipy na blondýnky, to je klasika. Já se u toho spíš pobavím (...) Nikdy mi to osobně nevadilo.“ (Lenka, doktorandka)

Přestože tyto vtipy většinou znevažují intelektuální schopnosti určité části žen, to, že jsou tyto urážky podány formou vtipu, je podle názoru studujících vyjímá ze skupiny nevhodných a nevíтанých komentářů, jejichž snahou je uškodit, znevážit či degradovat schopnosti jednotlivce nebo určité skupiny. U vtipů tedy chybí motiv úmyslného poškození a tematizovány nejsou ani následky takového chování, což patrně přispívá k tomu, že jsou studujícími přijímány jako poměrně neproblematické.

V některých případech byly tyto projevy hodnoceny dokonce pozitivně - jako snaha učitele o zpestření výuky nebo snaha pobavit studující, což ilustruje např. výpověď Heleny:

„...je to od něho milý, že s námi komunikuje, že nás chce rozveselit.“ (Helena, Mgr. studentka)

Jak Helena dále uvádí, výskyt sexistických vtipů považuje za tak běžný, že to vůbec nepovažuje za něco, nad čím by se měla pozastavovat:

„Otázka: Setkala jste se někdy s tím, že by vyučující házeli do pléna nějaké vtipy degradující ženy a jejich schopnosti?“

„Odpověď: Nó to jó, to je všude běžně. (smích)“ (Helena, Mgr. studium)

Helena tak upozorňuje na to, že lechtivé a sexistické vtipy při výuce jsou považovány za běžnou součást „normálního“ života a tedy i naší genderové kultury v níž studující vyrůstali a v níž byli socializováni. Přijímání vtipů namířených vůči ženám jako něčeho normálního a běžného může souviset patrně s tím, že se toto chování rutinizovalo, stalo se součástí běžného chování, které je ženám i mužům vštěpováno jako normální (Bourdieu 2000, Connell 2005, Clair 1994 aj.). Nabourat tento stereotyp by tak pro ženy (ale i muže) znamenalo narušit zaběhnutý systém komunikace a v konečném důsledku riskovat, že budou vnímány jako ty, jež „nepoznají vtip“, nedovedou se povznést nad banality a zasmát se samy sobě.

Je však třeba dodat, že z jednotlivých příběhů bylo patrné, že přestože mohou tyto formy vzbuzovat určité rozpaky na straně studujících, na rozdíl od komentářů znevažujících schopnosti žen nebo přímé diskriminace obvykle nevedly k přímému ohrožení studujících ani k dalším negativním dopadům na jejich studium.⁶³ Na rozdíl od výše uvedených forem ale tyto formy chování nebyly ve vyprávění spojovány s úmyslem poškodit studující.

---

⁶³ Tím však nechci říct, že je třeba takové chování tolerovat a že je takové chování správné.

7.2.2.4 Explicitní formy obtěžování: nevíтанá (sexuální) pozornost, vydírání a fyzické formy obtěžování

Kromě různých forem genderového obtěžování se v rozhovorech objevovaly také explicitní formy sexuálního obtěžování, jako je nevíтанá sexuální pozornost (kterou reprezentovalo zejména zvaní studujících na soukromé schůzky mimo školu), fyzické formy obtěžování a dokonce i sexuálně motivované vydírání. Společným momentem těchto zkušeností byl kontext, v němž se tyto situace odehrávaly: většinou k nim docházelo během osobního kontaktu mezi vyučujícím a studujícím, často během zkoušek či zápočtů (případně v situacích, které byly se zkouškami či zápočty určitým způsobem spojeny). Zdá se tedy, že právě během zkoušek a zápočtů jsou studující, patrně i díky zcela vyhocené mocenské nerovnováze, nejvíce zranitelní vůči explicitním formám sexuálního obtěžování a zároveň i nejvíce ohroženi.

Zvaní na soukromé schůzky za účelem sblížení či seznámení

Podle výpovědí studujících bylo zvaní studentek na schůzky za účelem dalšího sblížení a navázání vztahu poměrně častým fenoménem. Se zvaním na schůzky se osobně setkalo několik studentek, další pak vyprávěly o zkušenostech svých blízkých kamarádek-spolužaček. I přesto, že může tato forma interakce mezi studujícími a vyučujícími vypadat na první pohled zcela nevině (v rozhovorech se často opakoval názor, že jde o plnoleté dospělé lidi, kteří si mohou dělat, co chtějí), rozhovory ukazují, že zvaní studentek na schůzky může být ve skutečnosti značně problematické. Vzhledem k mocenskému kontextu, v němž tato interakce probíhá, totiž případné přijetí či nepřijetí pozvání nemusí být tak úplně svobodnou volbou.

Právě svoboda vzájemné interakce a povaha vztahu mezi vyučujícím a studujícím (tj. zdali jde o vztah „přímý“⁶⁴ (v literatuře nazývaný jako „dual-role“; Stites 1996: 120), kdy vyučující dotyčného či dotyčnou přímo učí, hodnotí nebo působí jako konzultant, nebo vztah „nepřímý“, kdy vyučující dotyčného či dotyčnou přímo neučí, jsou totiž klíčovými faktory, kterými studující v rozhovorech vymezovali „normální nebo přirozené“⁶⁵ milostné vztahy mezi vyučujícími a studujícími vůči vztahům patologickým. Pokud šlo o vztah „nepřímý“, který byl oboustranně dobrovolnou interakcí, studující jej obvykle tolerovali a považovali na

---

⁶⁴ Dichotomii „přímý – nepřímý“ používali ve svém vyprávění sami participanté a participantky.

⁶⁵ Jak tyto vztahy označovali sami participanté a participantky výzkumu.

něco normálního a přirozeného. Vymezovali se naopak vůči vztahům na bázi nedobrovolnosti a vztahům mezi studujícími a jejich přímými vyučujícími zejména s ohledem na střet zájmů vyučujícího v případě hodnocení či zkoušení daného studenta či studentky.

Danin příběh však názorně ukazuje, jak může být zdánlivě nevinné pozvání na schůzku studentkám nepříjemné a do jak problematické situace je může zavést. A to i v případě, že ji na schůzku pozve vyučující, který ji (momentálně) neučí. Danin příběh začal tím, že její vyučující předal bez jejího vědomí její e-mailovou adresu svému kolegovi, který projevil zájem se s Danou seznámit:

„Stalo se mi, že jsem byla u jednoho profesora na zkoušce a on tam měl ještě další dva kolegy v kanceláři (...) Jeden z těch kolegů si na mě vyžebrel e-mail a psal mi, že mě zval na kávu a tak...“ (Dana, doktorandka)

Už samotný fakt, že vyučující předal bez vědomí dotyčné její kontakt někomu dalšímu, je přitom možné považovat za neomluvitelný zásah do jejího soukromí. V rozhovoru se nad touto skutečností pozastavovala i Dana, která tuto situaci spojovala s pocity ztráty možnosti rozhodovat sama o sobě. Počinání vyučujících přitom poukazuje také na existenci určité mužské solidarity, kterou Carol Gardner (1995, cit. dle Rospenda et al. 2008: 53) nazývá jako „code of silence“. Volně bychom mohli toto spojení přeložit jako „pakt o toleranci“, který vyjadřuje vzájemnou nepsanou dohodu mužů o toleranci těch, kteří se dopouštějí sexuálního obtěžování na ženách. Tím, že předal vyučující Danin e-mail svému kolegovi za účelem seznámení, takové chování nejen umožnil, ale také nepřímo schválil.

Danu však pozvání na kávu od profesora nepříjemně překvapilo, snažila se z celé situace vymluvit, protože se s dotyčným nechtěla sejít:

„Já jsem mu říkala, že si myslím, že není vhodné scházet se mimo školu, že maximálně teda někde v rámci školy, ale že bych to neviděla jako vhodnou záležitost...“ (Dana, doktorandka)

Ve své odpovědi na dotaz tazatelky, proč v e-mailu navrhla, že se s vyučujícím sejde alespoň na půdě školy, pak Dana jasně manifestovala zásadní problém, který je s tímto typem interakcí mezi studujícími a vyučujícími v prostředí (vysokých) škol spojen: Dana měla strach vyučujícího explicitně odmítnout z obavy, že by toto rozhodnutí mohlo mít negativní dopady na její další studium.

„Otázka: Proč jste mu nabídla, že se s ním sejdete na půdě školy, zajímal vás?“

Odpověď: Spíš mě zajímalo, co ho k tomu vedlo, že mě oslovil. (...) Ale ta zvědavost nebyla zas tak velká, abych to uskutečnila. Bylo to spíš takový mírnější odmítnutí než striktní ne. Taky jsem se bála, abych ho nějak nerozezlila zbytečně. Pak nikdy nevíte, dostanete ho další semestr a on vám bude dělat problémy...“ (Dana, doktorandka)

Přestože celá situace pro Danu nakonec dopadla dobře – vyučující pochopil, že nemá o seznámení zájem, a dále ji nekontaktoval- její příběh názorně ukazuje, že rozhodování o přijetí nebo odmítnutí případného pozvání na schůzku za účelem sblížení nebo seznámení s vyučujícími nemusí být v kontextu mocenských nerovností natolik svobodné a dobrovolné, jak se může na první pohled zdát. Jak přitom upozorňují Dziech a Weiner (1990) a Croker (1983), takový typ pozvání přitom patrně navždy změní a negativně poznamená vztah mezi oběma aktéry. Na rozdíl od toho, jak neproblematicky bylo v rozhovorech s kategorií svobodné volby navázání vztahu s vyučujícím zacházeno, se tak ukazuje, že tyto situace mohou být pro studující zdrojem stresu a řady (morálních) dilemat.

Jak přitom ukazuje Cynara Stites (1996) ve své stati s příznačným názvem „*Co je špatného na sexuálním vztahu mezi vyučujícím a studujícím?*“, stejně jako je součástí etických kódů různých profesí z oblasti sociální práce, advokacie, medicíny, psychologie apod. ochrana klientových zájmů, které specialisty povínají vyhnout se (milostnému, sexuálnímu) vztahu s klienty, i v případě vysokých škol by měla být na prvním místě především ochrana zájmů studujících. Konsensuální vztahy jsou přitom podle ní spojeny nejen s rizikem zneužití moci ze strany vyučujícího, protože pozice obou aktérů je inherentně nerovná (tamtéž: 120), ale zejména přímé vztahy (tzv. dual-role) dostávají vyučující do situace zásadního střetu zájmů. Jejich milostný vztah nutně koliduje s jejich povinností spravedlivého přístupu ke studujícím a povinností objektivního hodnocení studentů a studentek. Řada autorů (např. Schneider 1987, Stites 1996, Dziech, Weiner 1984) přitom upozorňuje, že těmi, na koho mají konsensuální vztahy nejhorší dopady, jsou především ženy-studentky. Navázání milostného vztahu na ně totiž mívá negativní dopady v podobě zhoršení jejich vztahů se spolužáky, ale může být spojeno také s pochybnostmi o vlastních schopnostech a skutečných příčinách svého případného studijního úspěchu (Schneider 1987).

Dotazy na intimní záležitosti, sexuálně laděné komentáře a fyzické formy obtěžování

Během osobní komunikace s vyučujícími, ke které docházelo zejména při zkouškách,

vypovídalo několik studentek o situacích, kdy se jich vyučující při zkoušení kromě otázek k tématu vyptával na otázky z jejich intimního života nebo kdy se vyučující dopouštěl sexuálně laděných poznámek a komentářů vůči jejich osobě. Několik studentek pak vyprávělo také o fyzické formě obtěžování v podobě nevídaného tělesného kontaktu.

Pokud jde o zkušenosti s **dotazy na intimní záležitosti**, Hana vyprávěla o následujícím zážitku, se kterým se setkala nejen ona, ale také její spolužačka:

„Mně se osobně stalo a taky kolegyni, která šla [na zkoušku] po mně, že se nás učitel ptal na hodně intimní věci a myslím, že to pro nás obě bylo hodně nepříjemný. Proběhlo to tak, že mě zkoušel, ptal se asi na dvě otázky a potom se zeptal, jestli mám přítele. On měl manželku. Říkal něco v tom smyslu, že až se bude večer s manželkou milovat, bude myslet na mě ((smích)). A já říkala: „Prosím“? A to jako nečekáte a v tu chvíli nevíte, jak se tomu máte bránit. To vám dojde až potom. (Hana, Mgr. studentka)

Hana ve svém vyprávění zdůrazňovala nepříjemnost, nevídanost a nedůstojnost celé situace, stejně jako rozpaky a bezradnost v tom, jak se v takové situaci zachovat. Situaci popisovala jako značně traumatizující, a to jak pro sebe, tak pro svou kolegyni.

„Když [kolegyně] vyšla, trošku se klepala... Šly jsme na panáka.“ (Hana, Mgr. studentka)

Pokud jde o **fyzické formy obtěžování**, studentky v rozhovorech vyprávěly o tom, že se musely vyrovnat s vyhocenými situacemi v podobě nepříjemných dotyků a vynuceného tělesného kontaktu s vyučujícími.

Hana, která v předchozím narativu popisovala své zkušenosti s dotazy vyučujícího na intimní záležitosti během zkoušky, hovořila také o vynucených polibcích, které se odehrávaly při jiné zkoušce u téhož pedagoga:

„Byl to prvák, druhák. To byl zážitek nejen můj, ale celé skupiny, která tam se mnou tenkrát byla. Když jsme měli zkoušku, pan profesor přišel pozdě a ještě z něj trochu táhnul alkohol (...) Přišel asi o čtyři hodiny později. [když přišel, začal zkoušet] Povídal si s náma a pak řekl: „Tak, to mi stačí, máte za jedna, a teď vám dám všem pusy a můžete jít. Tak nám podal tu ruku, takhle si nás přitáhl a dával nám každé pusy a pustil nás.“ (Hana, Mgr. studentka)

Proti studujícím hraje v tomto ohledu moment překvapení – jsou mladí, často nezkušení, nevědí, jak se k dané situaci postavit. Pochybují o svých vlastních

pocitech, o svém vlastním názoru (Dziech, Weiner 1984, Hill, Silva 2005). Vzhledem k situaci zkoušky, se navíc obávají vstoupit do konfrontace s učitelem a vzepít se mu (a to dokonce i v situaci, kdy šlo o skupinu několika studentek).

Zkušenost Hany s různými formami sexuálního obtěžování, jehož iniciátorem byl jeden a ten samý profesor, přitom poukazuje na jeden důležitý moment, který byl přítomný v řadě dalších příběhů sexuálního obtěžování, a to na sériovost obtěžování. Iniciátoři sexuálního obtěžování se tohoto chování často dopouštějí opakovaně, což naznačuje, že patrně nejde o mimořádné zaváhání, ale spíše o systematické a vědomé zneužití mocenské pozice.

S fyzickou podobou obtěžování se setkala také Gita, kterou jeden z členů katedry, na níž zpracovává disertační práci, najednou poplácal po zadku. Jako jedna z mála studujících zahrnutých v naší kvalitativní studii, kteří se setkali se sexuálním obtěžováním, se přitom odhodlala k akci a svou situaci se rozhodla řešit polo-oficiální cestou. Se svým zážitkem se svěřila tajemníkovi katedry, který situaci vyřešil v její prospěch:

„Stalo se mi, že mě [profesor] poplácal po zadku. Já jsem z toho byla úplně vyhřezlá (výkřik), já jsem vůbec nevěděla, co s tím. Tak jsem se svěřila tajemníkovi katedry. Ten mu potom asi dost vyčinił, protože se mi přišel omluvit. (...) Já jako fakt nemám zapotřebí, aby mě nějak strejc poplácal po zadku. (...) On z toho byl úplně špatnej, že se mi to nelíbilo (...) Byla jsem docela vděčná našemu tajemníkovi, že to tak nějak vyřešil za mě, že ho v tom trošičku pokoupal.“ (Gita, doktorandka)

Přestože byla Gita v době, kdy se s výše popsanou situací setkala, doktorandkou (byla tedy starší a zkušenější než většina ostatních participantek výzkumu), podobně jako Hana ve svém vyprávění zdůrazňovala, že ji tento incident překvapil do té míry, že nebyla schopna v daném momentu dostatečně asertivně zareagovat. Celou situaci pak popisovala jako nevítanou a nepříjemnou, byť v tomto jednání podle ní chyběl moment úmyslu uškodit na straně vyučujícího. Ten totiž, jak vyplývá z jejího narativu, netušil, že se poplácání po zadku Gitě nemusí líbit a že se tím dopouští něčeho problematického. Tato skutečnost přitom vypovídá o vysoké míře normalizace sexuálního obtěžování na dané fakultě a zároveň o zarážející nevědomosti některých vyučujících, kteří mohou sexuální obtěžování chápat dokonce jako pozitivní jev – jako interakci, skrze niž je potvrzována hodnota ženy a její fyzická atraktivita (tento názor se přitom objevil i v několika rozhovorech se studujícími).

7.2.2.5 Vydírání (*sexual bribery*)

Téměř modelový příběh sexuálního vydírání popisovala ve svém vyprávění Helena. Helenin příběh začínal jako většina podobných příběhů zcela nenápadně. Když byla Helena ve druhém ročníku, měla psát zápočtový test, ale na zápočet se bohužel nemohla dostavit. Snažila se proto sehnat vyučujícího, aby se s ním dohodla na náhradním termínu testu. Bohužel se jí nepodařilo ho kontaktovat v konzultačních hodinách, ani jej zastihnout telefonem či e-mailem. Rozhodla se mu tedy napsat přes ICQ, protože číslo měl uveřejněno na svých oficiálních školních webových stránkách. Po té, co ho Helena kontaktovala v dobré víře, že s ním bude řešit otázku náhradního termínu zápočtového testu, se však situace začala stáčet nečekaným směrem. Podle Helenina vyprávění si s ní vyučující začal chatovat a po chvíli jí nabídl tykání. Helena si to nevykládala nijak zle, nepředpokládala, že by vyučující mohl mít nějaké nekalé úmysly – důvěřovala mu jakožto svému učiteli, což je podle Rabinowitz (1996: 201) další z typických znaků reakcí sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí. Vyučující však začal po Heleně postupně vyžadovat nahé fotografie, což však Helena rázně odmítla:

„Psali jsme si snad jenom dva dny a on mi potom začal psát, abych mu poslala nahé fotografie - až takhle přímo, na rovinu... Nejdřív to začalo s fotkou, aby věděl, jak vypadám, aby si mě vybavil, aby si mě někam zařadil. No tak sem mu poslala (jednu) fotografii, ale on potom žádal o další fotky a že prostě chce nahý a tak. Já jsem mu prostě řekla, že mám svoji hrdost a že tohle já nedělám. No a on to přešel a nevšímal si toho.“ (Helena, Mgr. studentka)

Helena tedy žádost o nahé fotografie odmítla, učitel však pokračoval dotazy na její osobní život, zjišťoval například, zda má přítele apod. K vyhocení situace došlo v momentě, kdy šla Helena psát zápočtový test, při němž jí podle jejích slov daný učitel výrazně pomohl:

„Pak jsem šla na zápočet, tam mi hodně pomohl, tam mi strašně moc pomohl, protože mi tenkrát hodně teklo do bot (...). On mi tenkrát radil, takže já jsem díky němu udělala ten zápočet.“ (Helena, Mgr. studentka)

Jak se však ukázalo, tato pomoc nebyla „zadarmo“. Vyučující čekal od Heleny protislužbu v podobě její (fyzické) náklonnosti, což je také hlavním definičním rysem sexuálního vydírání (Fitzgerald et al. 1988, 1993, 1996):

„Zápočet jsem udělala, ale o to to pak bylo horší, protože na mě pak o to více naléhal, abych mu posílala ty nahé fotky. Jednou byl dokonce u mě, nějak se ke mně vetřel na kolej a snažil se mě osahávat. Já sem mu ale prostě řekla, že v žádném případě NE ((důrazně)) a on to asi jako pochopil.“ (Helena, Mgr. studentka)

Přestože vyučující podle ní neformuloval svůj požadavek otevřeně jako vydírání, Helena jej jako vydírání vnímala:

„On mi přímo nevyhrožoval, že mi nedá zkoušku, ale já jsem to prostě jakoby vnitřně cítila, jak na mě tlačil, bála jsem se, že mě to ohrozí (...) Měla jsem z toho strašnej strach...“ (Helena, Mgr. studentka)

Helena v rozhovoru uvedla, že daná situace, do níž se proti své vůli dostala (tj. to, že si jí učitel de facto zavázal díky tomu, že jí poradil při zápočtovém testu), jí nedovolila svobodně jednat a účinně se bránit (např. oficiální cestou).

Celá situace nakonec vyústila do ztracena. Po té, co Helena učitele rázně odmítla, ji postupně přestal kontaktovat. Jak přitom vyplynulo z Helenina vyprávění, ani v tomto případě nešlo ze stany vyučujícího o ojedinělé zaváhání, ale spíše o systematické a opakované zneužití mocenské pozice. Jak se totiž Helena s odstupem času dozvěděla, dotyčný učitel obtěžoval podobným způsobem i její spolužačku:

„Zjistila jsem, že si píše i s mojí kamarádkou. [Když jsem se jí na to ptala] říkala mi, že jí píše, že jí strašně otravuje. Takže on to prostě hraje na všechny strany, co to jde.“ (Helena, Mgr. studentka)

Zpětně tuto svou situaci Helena reflektuje vyprávěním plným výčitek svědomí, nejednoznačného hodnocení své role v celém příběhu, sebeviktimizace a pocitů vlastního selhání. Právě tato forma vztahování se ke zkušenosti se sexuálním obtěžováním se přitom ukazuje jako jeden z typických znaků vyprávění o sexuálním obtěžování (Dziech, Weiner 1984, Rabinowitz 1996: 202). Jak přitom upozorňují někteří autoři a autorky, tento způsob vztahování se ke zkušenosti se sexuálním obtěžováním se až nápadně podobá tomu, jak o své zkušenosti hovoří oběti znásilnění (Wilson, Thompson 2001: 73, Rabinowitz 1996: 202, Quina 1996, Dziech, Weiner 1984). Katryn Quina (1996) i Silvia Walby (1990) se proto domnívají, že přestože sexuální obtěžování bývá ve srovnání se znásilněním obvykle méně násilné a méně viditelně narušuje fyzickou a psychickou integritu jedince, má ve své podstatě stejné strukturální příčiny a charakteristiky. Sexuální obtěžování a znásilnění jsou tak pouze odlišnými odstíny na kontinuu různých forem sexuálního vykořisťování s různými potenciálními dopady na oběti (Quina 1996: 183). Mezi znásilněním a sexuálním

obtěžováním lze tedy najít mnoho styčných bodů – ať už jde o mocenskou dynamiku mezi aktéry, roli genderových vztahů a rolí, kulturní stereotypy spojené s těmito formami chování, emocionální reakce obětí nebo dopady těchto incidentů na oběti takového chování (Qiuna 1996: 184).

O morálních dilematech, kterým byla v souvislosti s touto zkušeností vystavena, hovořila Helena jako o pocitech bezradnosti a bezvýchodnosti:

„Bylo to proti mému vůli a já sem se dostala do takové fáze, kdy jsem opravdu nevěděla, co mám dělat. Jestli mu mám vyhovět. Já už jsem byla opravdu zoufalá. Říkala jsem si, když tu zkoušku neudělám, tak je to průser, protože budu mít problémy dostat se do dalšího ročníku, takže já už jsem si jakoby pohrávala s takovými myšlenkami- Vím, že to zní hnusně, že se i sama před sebou teď cítím trapně, ale opravdu jsem si s těma myšlenkami [vyhovět vyučujícímu a intimně se s ním sblížit] pohrávala. (Helena, Mgr. studentka)

Jak tedy ukazuje tento příběh, i poměrně nenápadně začínající interakce se může snadno zvrhnout ve velmi závažnou formu obtěžování v podobě tvrdého vydírání. Studentky pak mohou jen těžko odhadnout, kam celá „hra“ směřuje a jaké pro ně bude mít následky. Rozhodnutí, jak v těchto vyhocených situacích zareagovat, se pak v souvislosti s již tolikrát zmiňovanou mocenskou nerovnováhou stává pro studentky velkým morálním dilematem.

7.2.2.6 Kontramocenské obtěžování (contrapower harassment)

Kontramocenské sexuální obtěžování označuje obtěžování, které se na rozdíl od „klasického“ sexuálního obtěžování odehrává mezi aktérem v organizačně nižší pozici, který obtěžuje aktéra v organizačně vyšší pozici. Tato interakce tedy narušuje typickou představu o tom, jak sexuální obtěžování probíhá (Grauerholz 1989, Rospenda et al. 1998, Mohipp, Senn 2008, Benson 1984). Cílem takového chování přitom zpravidla bývá rozbití organizačně daných hierarchií hierarchiemi založenými na jiné podstatě (Cleveland, Kerst 1993). Jak upozorňují Kathleen Rospenda et al. (1998) i Cleveland a Kerst (1993), v případech kontramocenského sexuálního obtěžování tedy nelze sexuální obtěžování vysvětlovat s ohledem na organizačně dané mocenské nerovnosti, ale zdroje moci je třeba hledat jinde – zejména pak v sociokulturní i interpersonální rovině (Cleveland, Kerst 1993). Mezi důležité faktory determinující mocenskou pozici v případě kontramocenského obtěžování patří zejména gender, rasa či příslušnost k sociální třídě a jako důležitý faktor se ukazuje

také věk (Rospenda, Richman, Nawyn 1998: 50). Jak ale upozorňuje Gordon (1994 cit. dle Wilson, Thompson 2001: 73), zdrojem se může stát také fyzická atraktivita. Pokud se totiž kontramocenského sexuálního obtěžování dopouštějí ženy vůči výše postaveným mužům, většinou jde o atraktivní ženy, jež jsou si vědomy svého fyzického půvabu. Klíčovou roli v kontramocenském obtěžování však hraje především gender - výzkumy se shodují, že častěji jsou ze strany podřízených obtěžovány ženy než muži, případně muži narušující představu o hegemonní maskulinitě – např. homosexuálové (Connel 1987, Connel, Messerschmidt 2005). Podle Grauerholz (1989) mělo zkušenost se sexuálním obtěžováním ze strany studentů kolem 30 % pedagožek na sledované fakultě, v drtivé většině případů šlo přitom o obtěžování ze strany mužů-studentů.

Vzhledem k tomu, že v našem výzkumném vzorku byli celkem tři doktorandi a pět doktorandek, kteří se nacházejí v unikátní pozici na pomezí mezi studujícími a vyučujícími, v rozhovorech byly zmiňovány i jejich osobní zkušenosti s kontramocenským obtěžováním ze strany jejich studentů a studentek. Nikdo z doktorandů a doktorandek nehovořil v souvislosti se svými zkušenostmi explicitně o obtěžování (výzkumy ukazují, že v případě kontramocenského obtěžování aktéři ještě více vážají označit své zkušenosti jako sexuální obtěžování, což patrně souvisí s tím, že se tyto zkušenosti vymykají „tradičnímu“ pojetí sexuálního obtěžování mezi obtěžujícími ve vyšší organizačně dané pozici a obtěžovanými na nižší pozici (Mohipp, Senn 2008). Doktorandi a doktorandky se však i přes to setkávali zejména s formami, které by bylo možné označit jako genderové obtěžování či vyvážení nepřátelského prostředí. Například Heda vyprávěla o zkušenosti s příliš neformálním tónem e-mailů od svých studentů, Štěpán se setkal s flirtováním ze strany studentek, Markéta pak hovořila o nevhodných poznámkách při hodině a o citovém vydírání při zkoušce. Z jejich vyprávění bylo patrné, že v těchto případech byly organizačně dané mocenské hierarchie narušovány zejména mocenskými nerovnostmi na základě genderu, věku (konkrétně s ohledem na nízký věkový rozdíl mezi doktorandky a studujícími, který organizačně dané rozdíly zeslaboval) nebo fyzické atraktivity (v případě flirtujících studentek, o nichž hovořil Štěpán).

Pokud jde o prožívání těchto forem obtěžování, doktorandi i doktorandky tyto situace obvykle popisovali jako nezávažné a neproblematické formy chování, s nimiž si dokázali bez problémů poradit. Dva doktorandi o situacích, kdy s nimi studentky flirtovaly, dokonce hovořili v pozitivním duchu jako o příjemné zkušenosti.

Jak dokládají i zahraniční studie (Rospenda, Richman, Nawyn 1998, Mohipp a Senn 2008), kontramocenské obtěžování je obvykle spojeno s rychlejším a jednodušším řešením a jeho nápravou a v souvislosti s tím i s rychlejším a jednodušším vyrovnáním se s touto situací. Také doktorandi i doktorandky v naší studii se shodovali na tom, že si s takovou situací dovedou sami jednoduše poradit:⁶⁶

„Co znám kolegy na katedře, tak si nedovedu představit, že by se někdo z nich nechal vyvést z míry. Není nám patnáct, abychom se rozklepali, když někdo tohle [flirtuje a nabízí sblížení výměnnou za zkoušku] zkouší. Ty holky to samozřejmě zkouší, nevím, jestli to zkouší i kluci na kolegyně, ale není to prostě nic, co by člověk nedokázal zvládnout. Naopak bych si pak asi připadal trapně, kdybych se něčím takovým nechal rozhodit nebo zviklat (...)“ (Štěpán, doktorand)

Jako určitou formu kontramocenského obtěžování je přitom možné označit i vyzývavé oblékání studentek s cílem uspět u zkoušky, které v rozhovorech patřilo k často reflektovaným momentům. Studentky, které o těchto strategiích vyprávěly, o nich většinou hovořily s despektem a výrazně se vůči nim vymezovaly, jako např. Šárka:

„Jsou vyloženě holky, který se oblečou podle toho, kdo je bude zkoušet. Vyloženě tam [na zkoušky] chodí, že si vezme blůzu a čtyři knoflíky seshora má rozepnutý (...) jako někdy se opravdu nestačíme divit. To by chtělo vyfotit, jak chodí oblečený. Je to vyloženě hrozný. Prostě vyloženě jsou jim vidět prsa... To už si fakt [s kamarádkama] řekneme: tak to už teda trochu přehnala.“ (Adéla, Bc. studentka).

Výše uvedená citace však poukazuje na jeden podstatný rozdíl v sexuálním obtěžování, jehož iniciátory jsou ženy, a sexuální obtěžování, které iniciují muži. Jak uvádějí Stringer et al. (1990), *„Muži využívají moci, aby získali sex, zatímco ženy využívají sexu, aby získaly moc“* (cit. dle Rospenda, Richman, Nawyn 1998: 52). Místo „získání moci“ si pak v tomto konkrétním případě můžeme dosadit „úspěch u zkoušky“.

7.3 Závěr

Přestože si uvědomuji omezení, která vyplývají ze způsobu rekrutace vzorku i ze skutečnosti, že jde o studii jedné vybrané fakulty pražské vysoké školy, zjištění

---

⁶⁶ Čímž však nechci říct, že jde o neproblémové a akceptovatelné chování.

z kvantitativní, ale i kvalitativní studie jasně ukazují, že sexuální obtěžování se v českém vysokoškolském prostředí vyskytuje a že je součástí každodenní reality vysokoškolských studentů a zejména pak studentek. Validitu těchto závěrů přitom podporuje jejich relativně vysoká shoda s výsledky zahraničních výzkumů (Hill, Silva 2005, Paludi 1996, Kelley, Parsons 2000 a další), ale také s výsledky druhého výzkumu, provedeného v českém vysokoškolském prostředí (Smetáčková, Pavlík 2011a). S některou z forem sexuálního (včetně genderového) obtěžování se na sledované fakultě setkalo celkem 67 % dotázaných studentů a studentek. Pokud se zaměříme na prevalenci jednotlivých typů obtěžování, 66 % studujících zažilo během svého studia genderové obtěžování, 18 % studujících se setkalo s nevíтанou sexuální pozorností a 9 % studujících má zkušenosti se sexuálním nátlakem.

Nechci přitom tvrdit, že podíl studujících, kteří se s obtěžováním setkali na dané fakultě, odpovídá celkovému podílu studujících v ČR, kteří se s tímto problémem setkali. Vzhledem k tomu, že daná fakulta není nijak specifická a z její povahy apriori nevyplývá, že by měla být více náchylná k obtěžování než jiné fakulty a školy (zejména vzhledem k povaze studia a zastoupení mužů a žen mezi studujícími), a také vzhledem k relativní shodě s výsledky druhého výzkumu (Smetáčková, Pavlík 2011a), lze však očekávat, že prevalence obtěžování na dané škole nebude v českém kontextu nijak výjimečná.

Ve srovnání s analýzou prezentovanou v článku Smetáčkové a Pavlíka (2011a), jsem se ve své práci zaměřila na detailnější zmapování prevalence obtěžování, díky čemuž bylo možné vytvořit skutečně komplexní obraz tohoto jevu zasazeného do českého kulturního kontextu. Ve své analýze jsem se tak mj. zaměřila na genderovou strukturu jednotlivých forem obtěžování (tj. na to, kdo obtěžuje a kdo je obtěžován a jakým způsobem), zmapovala jsem charakteristiky studujících, kteří se setkávají se sexuálním obtěžováním, popsala jsem společné rysy zdánlivě odlišných forem obtěžování z hlediska kontextu, prožívání a dynamiky a pozornost jsem věnovala také tzv. kontramocenskému obtěžování.

Přestože se s určitými formami obtěžování setkávají také studenti-muži, studentky představují jednoznačně skupinu nejvíce ohroženou, zejména pokud jde o projevy obtěžování osobní povahy, které spadá do kategorie nevíтанé sexuální pozornosti. Iniciátory těchto typů obtěžování přitom bývají většinou muži. Pokud jde o studenty, setkávají se především s genderovým obtěžováním, s nímž mají obdobné zkušenosti jako studentky. Z rozhovorů však vyplynulo, že terčem genderového

obtěžování (např. nářek znevažujících schopnosti studujících) jsou především ženy, a to i v případě, že jsou svědky těchto situací muži.. Iniciátory obtěžování genderové povahy ze strany vyučujících bývají podle kvantitativního šetření jak muži, tak ženy. To může souviset s profesní socializací žen v akademickém prostředí. Jak ukázala na příkladu lékařských fakult P. Nicolson (1997), s rostoucí pozicí v akademické hierarchii klesá, patrně v souvislosti s určitou adaptací žen na danou profesní kulturu (většinou mužského) prostředí, senzitivita žen-akademiček k sexuálnímu obtěžování, kterého se v důsledku toho mohou dopouštět (zejména pak v podobě genderového obtěžování nebo obecně formou vytváření nepřátelského prostředí).

Téměř všechny formy obtěžování, které byly sledovány v dotazníku, byly také zmiňovány participanty a především participantkami v hloubkových rozhovorech. Jejich zkušenosti přitom zahrnovaly téměř výhradně příběhy, v nichž figuroval muž jako agresor a iniciátor sexuálního obtěžování a žena jako terč tohoto jednání. To patrně souvisí na jedné straně s tím, že většinu vzorku tvořily ženy, ale může to souviset také s tím, že právě tento typ obtěžování je určitým „ideálním typem“, který si lidé se sexuálním obtěžováním spojují a který je obecně nejvíce viditelný (Rospenda, Richman, Nawyn 1998). Komentáře o intelektuální neschopnosti žen, vtipy a historky zesměšňující ženy nebo odlišné zacházení se studenty a studentkami byly líčeny jako běžná součást výuky. Zejména ženy v rozhovorech často vyprávěly o různých pozváních ze strany vyučujících na soukromé schůzky mimo školu. Výjimkou mezi příběhy sexuálního obtěžování však nebyla ani vyprávění o osobních zkušenostech s nejtvrďšími formami obtěžování – vydíráním, dotazy na intimní záležitosti nebo nevyžádaným fyzickým kontaktem. Zvláštní skupinou obtěžování, kterou v rozhovorech zmiňovali doktorandi a doktorandky, pak byly zkušenosti s tzv. kontramocenským obtěžováním (tedy obtěžováním ze strany studujících), zejména ve formě měkkých forem genderového obtěžování.

Na rozdíl od poněkud strohého a abstraktního jazyka kvantitativní analýzy umožnila kvalitativní analýza rozhovorů mnohem hlubší vhled do zkušeností studujících se sexuálním obtěžováním. Na jejím základě bylo proto možné identifikovat několik společných rysů těchto jednotlivých příběhů z hlediska *kontextu*, v němž se odehrávaly, jejich *dynamiky* a *prožívání* studujícími.

Co se týče *kontextu* jednotlivých případů sexuálního obtěžování, klíčovou roli hrála mocenská nerovnost mezi aktéry, kterou studující reflektovali zejména v souvislosti s možnou reakcí na dané chování nebo obranou vůči němu. Mocenská

nerovnost je přitom vyjádřena obavami studujících o jejich další studium, o to, aby splnili zkoušku, aby bez problému dostudovali. Jak se ukázalo, mocenská nerovnost a zejména pak skutečnost, že vyučující má (případně v budoucnosti může mít) v rukou hodnocení dotyčné či dotyčného, byly ve všech příbězích klíčovými charakteristikami spojenými se sexuálním obtěžováním. Jak se přitom ukázalo, nejzávažnější formy sexuálního obtěžování, s nimiž se studující setkávali, se obvykle odehrávaly při zkouškách (nebo v přímé souvislosti s nimi) – tedy v situacích, kdy byla mocenská nerovnováha mezi studujícími a vyučujícími značně vyhrocená. Tato mocenská pozice vyučujících, která je dána jejich formálním postavením v organizační struktuře, byla přitom posilována také jejich neformální mocenskou pozicí - zejména pak vztahy přirozené autority a respektu, které studující pociťují vůči svým učitelům a které do určité míry souvisí také s věkovými rozdíly mezi aktéry. Studující k vyučujícím obvykle vzhlížejí jako ke starším, moudrým, zkušenějším lidem, u nichž očekávají, že vědí, co dělají a kteří se studenty jednají férově (Rabinowitz 1996: 201). Proto se o sexuálním obtěžování ve vysokoškolském prostředí někdy hovoří jako o „zradě důvěry“ (Dziech, Weiner 1984). Tyto mocenské nerovnosti dané formálně i neformálně se pak protínají a interagují s nerovnostmi danými na základě genderového řádu – těmi, kdo obtěžovali (a kdo měli formální i neformální moc), byli ve vyprávění muži, obtěžovanými pak byly většinou ženy v pozici studentek. V případě vyprávění o zkušenostech se sexuálním obtěžováním se přitom ukázalo, že na udržování a reprodukci těchto forem chování se do určité míry podílejí také samy ženy, které obtěžování často tolerují. Jejich tolerance totiž toto chování často usnadňuje a de facto i umožňuje. Jak upozorňují feministické přístupy, které konceptualizují sexuální obtěžování jako formou hegemonie (Např. Clair 1994), toto zdánlivě nelogické jednání žen ve vztahu k sexuálnímu obtěžování má ve skutečnosti jasnou příčinu v jejich socializaci v daném kulturním prostředí a hluboce zakořeněném genderovém řádu, v němž jsou projevy obtěžování brány jako běžná součást interakcí mezi muži a ženami, nebo dokonce jako způsob potvrzení jejich ženskosti a atraktivity (Wilson, Thomson 2001, Mott, Condor 1994).

Pokud jde o *dynamiku* těchto situací, ukazuje se, že ty nejtěžší formy obtěžování obvykle začínají velmi nenápadně. Příkladem je nejen zkušenost se sexuálním vydíráním, kterou v rozhovoru vylíčila jedna ze studentek, ale také zkušenost se zdánlivě nevinnou pozvánkou na schůzku ze strany vyučujícího. Rozhovory názorně ukázaly, jakým způsobem se v těchto případech oběť obtěžování

pomalu namotává do tenkých a téměř neviditelných pavučin, z nichž po určitém čase může jen těžko uniknout. Na začátku není schopna odhadnout, kam bude celá situace směřovat a neočekává, že by mělo jít apriori o chování, jehož cílem je její zneužití. Postupně však začne pochybovat o svých pocitech, o tom, kdo danou interakci inicioval, o tom, zda sama neudělala někde chybu, zda chování sama nevyprovokovala, což ji de facto znemožní se proti takovému chování aktivně bránit.

Kromě této tendence se dalším společným znakem dynamiky sexuálního obtěžování ukázala také určitá *sériovost* těchto forem chování – jednotlivé příběhy naznačují, že sexuální obtěžování zpravidla není jedním osamoceným zaváháním nebo nešťastným přešlapem. Toto chování se totiž často stupňuje a opakuje, a to jak v případech forem genderového obtěžování, tak u forem těžších- což odkazuje k jeho systematickosti a záměrnosti.

Pokud jde o *prožívání* sexuálního obtěžování, ve vyprávění studujících je často zdůrazňována nechtěnost a nevítanost takového chování, kterou studující chápou jako něco, co je poškodilo – ať už ve studiu, nebo z hlediska jejich osobní pohody (což se však nevylučuje s tolerancí takového chování). Nejhuře však studující snášejí takové formy obtěžování, které jsou namířeny osobně, přímo na konkrétní jedince, a prožívají je poměrně dramaticky. Ty totiž bývají spojeny s pocity strachu, šoku, překvapení, s pocity vyvedení míry, nemožnosti a neschopnosti adekvátně zareagovat nebo s pocity absolutní ztráty kontroly nad situací. V těchto případech hovoří sami studující často o pocitech zklamání a rozčarování. Naopak poměrně tolerantní jsou k obecným narážkám na ženy a jejich (ne)schopnosti nebo k sexuálně laděným vtípům, nad nimiž se studující příliš nepozastavují a někdy mají tendenci je vnímat dokonce pozitivně. Sexuální obtěžování je však pro studující často spojeno s morálními dilematy. Výsledkem je, obdobně jako v případě obětí znásilnění, vysoká míra sebeviktimizace a výskytu pocitů vlastního selhání a vlastní spoluzodpovědnosti za celou situaci, která je s případy sexuálního obtěžování spojena (což dokládá i řada zahraničních výzkumů- např. Dziech, Weiner 1984, Rabinowitz 1996, Quinna 1996, Wilson, Thompson 2001: 68 aj.).

Kvalitativní analýza vyprávění studujících o zkušenostech se sexuálním obtěžováním tak umožnila uvést data z dotazníkového šetření do konkrétního kontextu reálných interakcí, a do značné míry tak vyvážila nevýhody kvantitativního šetření, které s těmito kontexty a hlubšími souvislostmi může pracovat jen velice omezeným způsobem.

8. Strategie zvládání sexuálního obtěžování a jeho řešení

Po té, co jsem zmapovala základní charakteristiky týkající se výskytu sexuálního obtěžování na sledované fakultě a s pomocí hloubkových rozhovorů jsem případy sexuálního obtěžování vykreslila v jejich komplexitě, která umožnila mj. identifikovat podstatné společné rysy tohoto rozmanitého chování, se v následující kapitole zaměřím na to, jakým způsobem se studující vyrovnávají se svými zkušenostmi s různými formami sexuálního obtěžování, jaké strategie volí k jejich řešení a jaké faktory formují jejich strategie. Úzce zde tedy navazuji na předchozí analytickou kapitolu, v níž jsem popsala, jakým způsobem se projevuje sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí, jakou mají tyto formy chování podobu, povahu, dynamiku a jakým způsobem je prožívají sami studenti a studentky.

V literatuře se můžeme setkat s řadou způsobů konceptualizace reakcí na sexuální obtěžování a strategií jeho zvládání (viz např. Terpstra, Baker, 1989, Gruber 1989, Maypole 1986, Fitzgerald, Swan, Fischer 1995, Knapp et al. 1997). Z rozhovorů se studujícími se přitom vyprofilovalo několik hlavních typů strategií zvládání a řešení sexuálního obtěžování, které s výsledky zahraničních studií úzce korespondují. Obdobně jako u Fitzgerald, Swan a Fischer (1995) se i v tomto případě ukázalo, že strategie, které studující používají k tomu, aby se se svou zkušeností vyrovnali, je možné rozdělit na „vnější“ – tj. strategie zaměřené na zvládnutí situace ve smyslu jejího reálného vyřešení, a „vnitřní“ – tj. strategie zaměřené na zvládání vlastních emocí a psychické vyrovnání se se situací. Jak upozorňují i Fitzgerald, Swan a Fischer (1995), a potvrzují to i výsledky mé kvalitativní analýzy, případné dělení strategií na aktivní či pasivní je problematické, zavádějící a vůči obětem sexuálního obtěžování i značně viktimizující, protože i zdánlivě pasivní strategie (jako např. mlčení nebo popírání sexuálního obtěžování) mohou ve skutečnosti představovat projevy silného aktérství. Často jsou totiž výsledkem, k němuž dotyčný člověk došel po reálném zvážení všech případných rizik a „zisků“ vyplývajících z jiných „aktivních“ či více asertivních strategií (Cairns 1997, Fitzgerald, Swan, Fischer 1995).

Pokud jde o **vnější strategie**, studující v rozhovorech zmiňovali *řešení s podporou instituce a jejích představitelů, přímou konfrontaci s iniciátorem*

sexuálního obtěžování a vyhýbání se iniciátorovi obtěžování. Ze strategií vnitřních pak hovořili o *hledání sociální podpory, popírání a zlehčování zkušenosti se sexuálním obtěžováním, mlčení a důvěře ve vlastní možnosti zvládnutí situace.* Toto dělení strategií je přitom spíše analytické, protože v reálné situaci se tyto strategie většinou kombinují a prolínají a mění se také v souvislosti s dynamikou průběhu sexuálního obtěžování. Od strategií vnitřních, pokud jsou shledány jako neúčinné, může vést cesta ke strategiím vnějším, ale i naopak.

8.1 Vnější strategie zvládnání sexuálního obtěžování

8.1.1 Asertivní strategie: řešení s podporou instituce a jejích představitelů a přímá konfrontace iniciátora obtěžování

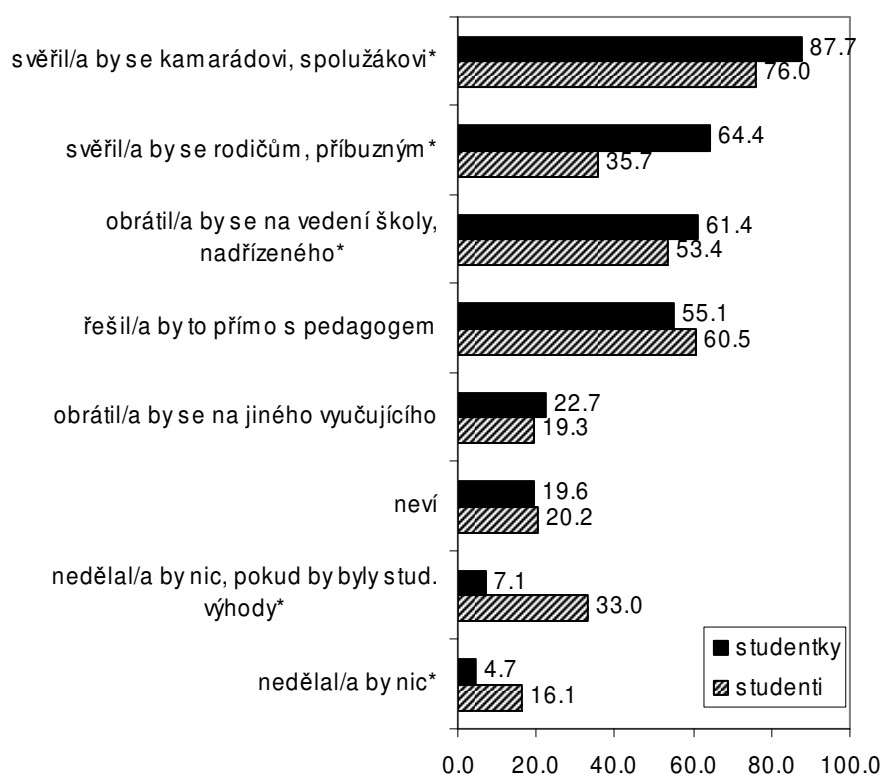
Pokud jde o hypotetickou rovinu strategií zvládnání sexuálního obtěžování, nejčastěji zmiňovaný názor na řešení sexuálního obtěžování, s nímž bylo možné se setkat v rozhovorech, lze charakterizovat citátem: „*Hlavně aby si to nenechala líbit a někomu to oznámila.*“ (Barbora, Mgr. studentka). V hypotetické rovině případného řešení sexuálního obtěžování (tedy v případě, že studující vypovídali o tom, co *by* dělali, kdyby se setkali se sexuálním obtěžováním vůči své osobě, případně co by poradili svým spolužákům, kteří by se na ně obrátili s žádostí o radu), se objevuje nejčastěji asertivní odpověď na sexuální obtěžování v podobě hledání pomoci u vedení, nadřízených iniciátora obtěžování nebo jiných pedagogů.

Poměrně vysokou míru deklarované ochoty studujících řešit **problém oficiální či polooficiální cestou** na půdě školy přitom potvrzovaly i výsledky dotazníkového šetření. Na otázku „*Jak byste postupovali, kdybyste se setkali se sexuálním obtěžováním ze strany svých vyučujících?*“ odpověděla výrazná část studujících (přes 61 % dívek a 53 % chlapců), že by využili oficiální cesty vedoucí k nápravě a obrátili by se na vedení školy nebo na nadřízené daného vyučujícího. Na jiného pedagoga nebo pedagožku, ke kterým chovají důvěru, by se podle svých slov obrátilo kolem 20 % studujících a přes 55 % (viz graf 8.1).

Za pozornost přitom stojí rozdíly v odpovědích mužů a žen. Zatímco z dotazníkového šetření vyplynulo, že ženy by byly v hypotetické rovině mírně ochotnější řešit svůj případný problém se sexuálním obtěžováním s vedením fakulty než muži (ochotu řešit problém tímto způsobem deklarovalo o 8 procentních bodů

více žen než mužů, přičemž rozdíly jsou statisticky významné), v případě kvalitativní studie se ukázalo, že ti, kdo deklarovali odhodlání řešit problém s vedoucími pracovníky a představiteli školy (děkanem, proděkanem, nadřízeným daného vyučujícího), byli většinou muži. Z hloubkových rozhovorů vyplynulo, že ženy by spíše hledaly pomoc u jiného pedagoga či pracovníka školy, ke kterému mají důvěru – nikoliv tedy nutně u člověka, který je v určité organizačně dané mocenské pozici.

Graf 8.1: Jak by studenti a studentky postupovali, kdyby se setkali se sexuálním obtěžováním ze strany svých vyučujících? (údaje v %)

Poznámka: N = 703. V položkách označených hvězdičkami (*) jsou patrné statisticky významné rozdíly v odpovědích studentů a studentek (testováno χ^2 testy na hladině významnosti $\alpha = 1\%$).

Zdroj dat: Bariéry 2009.

Tento zdánlivý nesoulad mezi kvalitativními a kvantitativními daty může být, samozřejmě kromě nereprezentativity kvalitativního vzorku,⁶⁷ způsoben také odlišnou povahou otázek a témat, o nichž studující vypovídali v kvalitativní a kvantitativní sondě. Zatímco v dotazníku se otázka explicitně soustředila na vlastní zkušenosti studujících se sexuálním obtěžováním, v hloubkových rozhovorech se muži

⁶⁷ Vzorek pro kvalitativní analýzu přitom ani reprezentativní ze své podstaty být nemůže.

vztahovali zpravidla k tomu, co by poradili svým spolužačkám a kamarádkám, protože s hypotetickou představou, že by se sami setkali se sexuálním obtěžováním, se nedokázali ztotožnit. V dotazníkovém šetření tedy muži vypovídali sami o sobě, a proto zde patrně hrálo určitou roli i to, že pro většinu z nich je sexuální obtěžování problematický pojem, protože iniciace sexuálního obtěžování je obecně považována za znak a součást maskulinity, nikoliv feminity (Zalk 1996, Thomas 1997).⁶⁸ To také může vysvětlit, že v jedné rovině (tj. v dotazníkovém šetření) sice muži ve srovnání se ženami deklarovali nižší ochotu takový problém řešit oficiální cestou, ve druhé rovině uvažování o problému – tedy v případě, že by se s touto formou obtěžování setkaly jejich kamarádky a scénář obtěžování by tedy odpovídal určité „ideálně-typické“ situaci sexuálního obtěžování, však zároveň deklarovali ve srovnání se ženami větší ochotu řešit případ oficiální cestou.

Kromě toho, že muži v kvalitativní sondě častěji než ženy uváděli, že by doporučovali jít za děkanem, proděkanem pro studijní záležitosti nebo za nadřízeným daného pedagoga, bylo z jejich výpovědí zřejmé, že se cítí být méně ohroženi případnými následky otevřeného řešení, jsou více sebejistí, pokud jde o interpretaci případné viny či nevinu a rozdělení na agresora a oběť, a obecně méně problematizují pozici oběti a případné následky oficiálního řešení takového problému ve srovnání se ženami. Kathleen Cairns (1997) tyto rozdíly vysvětluje odlišnou mužskou a ženskou socializací, při níž je u žen podporována konformita k (mužským) autoritám a tendence pochybovat o vlastních pocitech. Tuto odlišnost v přístupu mužů a žen pak v rozhovoru interpretoval také Robert, který svůj asertivní přístup k případnému řešení situace vymezoval vůči postojům žen, o nichž hovořil jako o „*těch, co by to stejně nikomu neřekly*“:

„...když by mi [spolužačka] řekla, že jí takhle někdo ubližuje, tak bych jí určitě doporučil, aby neblbla, že bysme to nějak vyřešili – zašli bysme za děkanem nebo já nevím za kým. (...) Protože ty holky to nechtěj řešit, nikomu to neřeknou, bojí se.“
(Robert, Mgr. student)

Dalším rozdílem v odpovědích mužů a žen bylo také to, že studentky často vyjadřovaly názor, že pokud by se setkaly se sexuálním obtěžováním a pokud by problém řešily na půdě školy, obrátily by se na jinou ženu, jak uvedla např. Dana:

---

⁶⁸ Alison Thomas v tomto případě zdůrazňuje procesuální aspekt potvrzování maskulinity skrze sexuální obtěžování, a proto hovoří o „dělání maskulinity“ (doing masculinity) skrze iniciaci sexuálního obtěžování (Thomas 1997: 145).

„Myslím si, že ty chlapi mají kolikrát jiný pohled a že ta ženská to kolikrát vidí jinak. Ten chlap může ve finále říct: „Za to si můžeš sama, chodíš takhle oblíkaná, provokuješ“.“ (Dana, Mgr. studentka)

Dana tak upozorňuje na důležitou roli odlišnosti perspektiv (neboli *stanoviska*), z nichž je celá situace posuzována. Jak potvrzuje řada studií, percepce toho, co je a není sexuální obtěžování a co je hodnoceno jako problematické a nepříjemné chování, je výrazným způsobem determinována právě genderem (Bursik 1992, Gutek et al. 1983: 80, Cleveland, Kerst 1993: 62, Powell 1986, Fitzgerald, Ormerod 1991: 282 a další). Tuto odlišnost perspektiv je přitom možné vysvětlit s ohledem na teorie stanoviska, odlišnou sociální zakotveností (danou odlišnou mocenskou pozicí, socializací a zájmy) různých aktérů – mužů a žen. Tyto teorie totiž vyzdvihují, že právě stanovisko, z jakého danou sociální realitu lidé sledují, hraje důležitou roli pro to, jak tuto realitu posuzují a jak jí rozumějí. Jak upozorňuje Sandra Harding (1987: 6), některé jevy, které jsou důležité z perspektivy žen, se tak zdají být marginální z pozice mužů a naopak. Jak ale upozorňuje Kathleen Cairns (1997), přes zjevnou pluralitu pohledů a názorů a stanovisek, je „mužský pohled“ na sexuální obtěžování, který je k tomuto jevu zpravidla tolerantní, ve společnosti obecně považován za určitou normu, s níž mají aktéři tendenci své pocity, interpretace a zkušenosti porovnávat. To podle Cairns (1997: 105) ve svém důsledku znemožňuje ženám ohradit se zejména proti genderovým formám obtěžování. Ty jsou přitom sice obecně tolerované, ale tím, že jsou rutinizované, normalizované, zdánlivě neviditelné a nedá se vůči nim téměř vůbec bránit, škodí ženám podle ní možná ještě více než několik ojedinělých extrémních případů sexuálního násilí (tamtéž).

Přestože by se tedy z výše uvedených zjištění dalo vyvodit, že jsou studující poměrně rozhodní a odhodlaní se proti sexuálnímu obtěžování bránit oficiální cestou, výpovědi studentek, které se s nějakou formou sexuálního obtěžování setkaly, ukazují, že realita je poněkud odlišná. Jak ostatně dokládají i další výzkumy, aktéři skutečných situacích mají tendenci reagovat odlišně od lidí vypovídajících o hypotetických situacích v „laboratorních podmínkách“ (Fitzgerlad, Swan, Fischer 1995). K formálnímu řešení situace skrze nadřízené nebo institucionální prostředky se totiž odhodlá pouze mizivé procento těch, kteří se se sexuálním obtěžování setkají (Fitzgerlad, Swan, Fischer 1995: 121, Rubin, Borgers 1990, Kelley, Parsons, 2000, Rabinowitz 1996, Terpstra, Baker 1982, Hill, Silva 2005, Dziech, Weiner 1984, Cleveland, Kerts 2003, Williams, Lam, Shively 1992, Gruber 1989, Gutek 1985 aj.).

Pokud se tak stane, děje se tak pouze u nejtvrděších forem sexuálního obtěžování a pouze tehdy, pokud již jiná možnost řešení nezbývá (Fitzgerlad, Swan, Fischer 1995: 121). Ani v tomto případě však nebylo ani zdaleka pravidlem, že by tyto strategie studující volili. Formální strategie řešení patří tedy k velice málo frekventovaným strategiím (Fitzgerlad, Swan, Fischer 1995, Rabinowitz 1996: 200).

K řešení sexuálního obtěžování polooficiální cestou (konkrétně oslovením tajemníka katedry) se ze všech studentek odhodlala pouze Gita:

„Stalo se mi, že mě [profesor] poplácal po zadku. Já jsem z toho byla úplně vyhrězlá (výkřik), já jsem vůbec nevěděla, co s tím. Tak jsem se svěřila tajemníkovi katedry. Ten mu potom asi dost vyčínil, protože se mi přišel omluvit. (...) On z toho byl úplně špatnej, že se mi to nelíbilo (...) Byla jsem mu docela vděčná, že to vyřešil za mě, že ho v tom trošičku pokoupal.“ (Gita, doktorandka)

Gita tak upozornila na důležitost podpory ze strany fakulty, která v jejím případě převzala řešení situace na svá bedra. Lze však předpokládat, že podstatnou roli v tom, jak se Gita k celé situaci postavila, hrálo patrně i to, že byla doktorandkou. Měla tedy mnohem lepší vyjednávací pozici situaci řešit, než kdyby se s touto formou chování setkala jako studentka bakalářského nebo magisterského cyklu. Důležitou roli pak hrálo nepochybně i to, že šlo o velice explicitní formu obtěžování, o které lze předpokládat, že bude jako obtěžování a nepřijatelné chování hodnocena i okolím. V případě Gity byla tato strategie řešení sexuálního obtěžování úspěšná, přičemž Gita v rozhovoru netematizovala ani případné negativní dopady tohoto chování pro své další studium.

Pokud jde o řešení sexuálního obtěžování formou **přímé konfrontace s jeho iniciátorem**, v literatuře se o ní obvykle hovoří jako o jedné z nejfunkčnějších strategií (Fitzgerald, Swan, Fischer 1995). V hypotetické rovině řešení sexuálního obtěžování šlo přitom opět o poměrně frekventovanou strategii: v dotazníkovém šetření se pro takovou formu řešení vyjádřilo přes 55 % žen a přes 60 % mužů (viz graf 8.1). Tato strategie byla přitom v hypotetické rovině chápána a popisována jako neproblematická a samozřejmá.

Pokud se však zaměříme na reálné strategie studentek, které se s touto formou obtěžování setkaly, obdobně jako v případě oficiálních postupů se ukazuje, že zdaleka nejde o natolik běžný způsob řešení.

K přímé konfrontaci s vyučujícím se odhodlalo několik studentek, jejichž zkušenosti jsem popsala v předchozí kapitole: Helena, která se setkala s těžkou

formou sexuálního vydírání, a také Dana, která se setkala s opakovaným pozváním na schůzku od vyučujících. Měla strach vyučujícího explicitně odmítnout z obavy, že by toto rozhodnutí mohlo mít negativní dopady na její další studium:

„Bylo to spíš takový mírnější odmítnutí než striktní ne. Taky jsem se bála, abych ho nějak nerozezlila zbytečně. Pak nikdy nevíte, dostanete ho další semestr a on vám bude dělat problémy...“ (Dana, doktorandka)

Také pro Danu situace nakonec dopadla dobře – vyučující pochopil, že nemá o seznámení zájem a přestal ji kontaktovat. Jak se však ukazuje, rozhodování o přijetí nebo odmítnutí případného pozvání na schůzku za účelem sblížení nebo seznámení s vyučujícími, stejně jako asertivní odpověď na obtěžování nemusí být v kontextu mocenských nerovností natolik svobodné a neproblematické, jak se může na první pohled zdát. Odmítnutí nebo jiná podoba asertivní odpovědi jsou totiž vzhledem k extrémní mocenské nerovnosti mezi aktéry (viz Rabinowitz 1996, Benson, Thompson 1983, Cleveland, Kerst 1993, Dziech, Weiner aj.) spojeny s obavami a strachem, jaké bude mít toto jednání dopady na další studium. Proto dotyčné studentky často hovořily o tom, že se bály vzepřít se vyučujícímu (zejména pokud se daný incident odehrával během zkoušky) a spíše než o rázné odmítnutí se snažily o mírnější a méně nápadný úhybný manévr.

Ve všech případech zmiňovaných v rozhovorech byla tato strategie nakonec úspěšná (obtěžování přestalo a celý incident neměl podle jejich slov dopady na jejich další studium). Studentky však v rozhovorech často hovořily o tom, že pro ně byl tento zážitek značně stresující.

8.1.2 Vyhýbání se iniciátorovi obtěžování

Vyhýbání se iniciátorovi obtěžování je strategií, která nebývala příliš často zmiňována v rovině hypotetických řešení, která je však v reálu poměrně běžnou a častou odpovědí na sexuální obtěžování (Rabinowitz 1996, Fitzgerald, Swan, Fischer 1995). V případě vysokoškolského prostředí je přitom tato strategie zvládnutí sexuálního obtěžování spojena s významným omezením studijních příležitostí, případně znevýhodněním při zkouškách.

Vyhýbání se kontaktu s případným agresorem se často děje v návaznosti na přímou zkušenost s obtěžováním (např. nevyžádanou pozornost ze strany vyučujících, opakované pozvání nebo jinou špatnou osobní zkušenost s dotyčným

pedagogem). Strategie vyhýbání však může negativně ovlivňovat studijní výsledky i motivaci ke studiu. Studující se např. snaží volit si kurzy u jiných vyučujících, pokud mají možnost jít na zkoušku k více vyučujícím, snaží se zvolit si pedagoga, u něhož předpokládají, že se bude chovat korektně, v horším případě se snaží vyhýbat jakémukoliv kontaktu s daným vyučujícím, včetně návštěvy povinných nebo důležitých kursů. Jako například Klára, která se setkala s tvrdou formou fyzického obtěžování ze strany učitele:

„To už jsem od něj opravdu chodila hodně velkým obloukem. Už jsem v podstatě ani moc nechodila na cvičení, takže už jsem přišla až na tu zkoušku.“ (Klára, Mgr. studentka)

Kateřina pak hovořila o vyhýbání se jako o určitém preventivním opatření, jehož cílem bylo vyhnout se přímému kontaktu s učitelem, který měl špatnou pověst a během semestru se opakovaně vyjadřoval vulgárním způsobem o ženách:

„...všichni si na něj stěžovali (...) Říkalo se o něm, že přivádí ženy do nepříjemných situací. Tak jsem si místo člověka, ke kterému jsem chodila na seminář, vybrala, že půjdu na zkoušku k tomu, u kterého jsem nebyla ani jednou na přednášce. Je to takový divný - že si člověk vybírá podle toho, jak se ten člověk chová k ženám, a nikoli na základě jeho odborný způsobilosti, což podle mě prostě být nemá.“ (Kateřina, Mgr. studentka)

Ne každý má však tolik sebedůvěry, aby šel na zkoušku ke zcela neznámému pedagogovi. Např. pro Helenu, která měla zkušenost s tvrdou formou sexuálního vydírání, byla volba jiného pedagoga spojena s příliš velkým rizikem, že u zkoušky neuspěje, a proto se k této formě obrany vůči sexuálnímu obtěžování neodvážila:

„Já jsem chtěla tenkrát jít dělat zkoušku k jinému učiteli, ale nemohla jsem. Protože [i když kurz vyučuje paralelně několik vyučujících] každý vyučující má jiný program, někdo bere třeba nějakou látku navíc a podle toho taky zkouší.“ (Helena, Mgr. studium)

Přestože se tedy tato strategie jeví jako relativně jednoduchá a neriziková cesta, jak se zbavit sexuálního obtěžování, rozhovory se studentkami, které tuto strategii zvažovaly nebo skutečně zvolily, obvykle ukazovaly, že (by) jim tento způsob řešení zkomplikoval studium a do určité míry i omezil přístup k určitým kurzům a seminářům, což by ve svém důsledku mohlo narušit nebo zpomalit jejich studijní dráhu.

8.2 Vnitřní strategie zvládnutí sexuálního obtěžování

8.2.1 Popírání, zlehčování a normalizace sexuálního obtěžování

Popírání, zlehčování a normalizace sexuálního obtěžování představují jedny z nejčastějších strategií orientovaných na emocionální zvládnutí problému (Rabinowitz 1995, Fitgerlad, Swan, Fischer 1995). Banalizace sexuálního obtěžování se přitom ve vyprávění studujících o jejich zkušenostech se sexuálním obtěžováním děje v mnoha různých kontextech – nejen v případě měkkých forem genderového obtěžování, ale i v případech explicitních forem obtěžování (jako jsou např. nežádoucí fyzický kontakt či doteky).

Nejčastěji (avšak ne výlučně) je možné se s bagatelizací obtěžování setkat v případech genderového obtěžování, které je líčeno jako něco běžného, nad čím není třeba se pozastavovat. Jak např. vypovídá Dana o svém opakovaném pozvání na kávu: „*ve finále nebyl nikde problém.*“ Zázitek, přestože byl pro Danu podle jejího vyprávění zdrojem stresu a morálních dilemat, je rámován jako neškodný jev, který není třeba řešit:

„Já jsem třeba ani tady tu historku nevyprávěla, jen pár lidem, u kterých vím, že to taky zůstalo. Protože si nemyslím, že by bylo dobrý, kdyby se to rozpovídalo, protože by z toho mohl mít problémy i ten profesor. Ve finále přitom nikde žádný problém nebyl, tak proč z toho dál dělat vědu!“ (Dana, doktorandka)

Lenka pak závažnost fyzické formy obtěžování v rozhovoru vztahovala k riziku, které by podle ní vyplývalo z oficiálního řešení obtěžování – poplácání po zadku, z něhož byla podle svých slov „úplně vyhřezlá“ a „v šoku“, tak interpretovala jako epizodu, „*co vám v podstatě nic neudělá*“:

„To poplácání po zadku vám v podstatě nic moc neudělá. Jestli by vám to oficiální řešení ve finále neublížilo víc, než když vás někdo popláca po zadku.“ (Lenka, doktorandka)

Určitou formou zlehčování situace je také reakce na tyto formy chování v podobě smíchu, který situaci zlehčí a ubere jí na vážnosti. Umožní tak přerámování obtěžování na nezamýšlený čin a vtip, kterým není třeba se vážně zabývat, a to ani v případě, že dané chování budí určité rozpaky:

„Tomu [sexistickému vtipu, který znevažoval ženy] se všichni zasmáli, brali to tak, že se hážou fůrky během hodiny, ale když se nad tím člověk zamyslí později, řekne si, že

to ten člověk možná trošku přehání (...) V tu chvíli si člověk ale řekne: nó dobrý, tak jedem dál, byl to jenom fórek.“ (Marcel, Bc. student)

Řada studujících se ke své, často i velice nepříjemné zkušenosti, zpětně vztahovala jako ke „vtipné historce“, jako např. Hana (o jejíž zkušenosti s polibky u zkoušky jsem se zmiňovala v předchozí kapitole), nebo Kateřina (které vyučující při zkoušce, kterou musela několikrát opakovat, řekl, že je natolik krásná, že se s ní chtěl u zkoušky setkat opakovaně):

„No myslím, že jsem to akorát tak všem řekla jako vtipnou historku, ale já jsem byla šťastná, že tu zkoušku konečně mám...“ (Kateřina, Mgr. studentka)

V rozhovorech byla také patrná tendence některých studujících naturalizovat sexuální obtěžování jako něco přirozeného a tedy i normálního. Sexuální obtěžování bylo poměrně často studujícími popisováno jako součást mužské přirozenosti, kterou nelze potlačit:

„Vždycky, když holka projde někde, kde je dav mladých kluků, tak vždycky to nějak okomentujou. Jako to opravdu nemá cenu řešit.“ (Nina, Mgr. studentka)

„No, on se asi každý chlap na tu ženskou rád podívá a občas to sklouzne k něčemu horšímu. Což chápu, to je asi nějaká chlapská specialita. Mají to tak nastavený, jsou to živočiši...“ (Hana, Mgr. studentka)

Sexuální obtěžování je tak přerámováno jako jednání, které je přirozené, dané a nezměnitelné.

Tato strategie má přitom ambivalentní dopady. Zlehčování vlastní zkušenosti se sexuálním obtěžováním může být na jedné straně určitou formou obrany vlastní osobnosti, snahy o uchování vlastní důstojnosti a identity a znakem odporu vůči přijetí pasivní role v celém incidentu (Basson, Botha 2010, Mott, Condor 1997). Na druhou stranu je však neustálá reinterpretace těchto forem chování jakožto něco neškodného, nevinného, přirozeného ba dokonce vtipného, zásadním prvkem reprodukce tohoto chování (Cairns 1994). To může značně ztěžovat možnost eliminace a aktivní obrany vůči takovému chování, protože individuální zážitky a zkušenosti nejsou explicitně identifikovány jako něco špatného, nepřijatelného a netolerovatelného, čemu je třeba se postavit.

8.2.2 Hledání psychické podpory

Podle literatury patří neformální způsob řešení sexuálního obtěžování s pomocí hledání psychické podpory u kamarádů nebo rodiny k často voleným strategiím zvládnání sexuálního obtěžování (Fitzgerald, Swan, Fischer 1995). Podle výsledků dotazníkového šetření by se svým kamarádům a spolužákům svěřilo téměř 88 % studentek a 76 % studentů, za rodiči nebo jinými příbuznými by se svým problémem šlo přes 64 % dívek a kolem 36 % chlapců.

V rozhovorech studující obvykle zmiňovali, že kdyby se s problémem setkali, obrátili by se na psychologickou poradnu, která při škole funguje. Zde jsou podle nich odborníci, kteří jim poradí, jak se se situací vyrovnat a jak ji zvládnout. Na rozdíl od přímé konfrontace s iniciátorem obtěžování nebo řešení s podporou vedení fakulty či jiných vyučujících, je tato strategie vedena snahou nedělat rozruch a vyrovnat se s problémem vlastními silami. Jak uvedla Heda, preferovala by možnost promluvit si o problému s někým kvalifikovaným, což se jí jeví jako bezpečnější strategie ve srovnání s případnou oficiální stížností, kterou si spojuje s velkým rizikem:

„...kdybych měla tu zkušenost, tak bych si o tom asi chtěla víc popovídat než přímo psát stížnost. Stížnost bych psala v případě, že bych opravdu měla pocit, že to už je něco nehorázného. [podat stížnost] bych se o to víc bála, jaké to pro mě bude mít následky, protože bych předpokládala, že ten člověk se to dozví (...) Věřím, že ti lidé [v psychologické poradně] jsou schopní, mají psychologické vzdělání a asi by mi dokázali poradit, jak se s tím vyrovnat, i když nevím, jestli by byli schopní ten problém řešit...“ (Heda, doktorandka)

Jak ale upozorňuje i Heda, je otázkou, do jaké míry může tato strategie v reálu vyřešit daný problém. Tato strategie je totiž opět zaměřena především na psychologické vyrovnání se s nepříjemnou zkušeností, byť s pomocí určité psychické podpory. Ukazuje se však také, že tato strategie může být i určitou cestou k vnějším strategiím (k přímé konfrontaci iniciátora obtěžování nebo k podání oficiální stížnosti).

Studující v kvalitativní sondě, kteří se s nějakými vážnějšími formami obtěžování setkali, však v rozhovorech překvapivě téměř nehovořili o tom, že by své problémy s někým diskutovali. Mnohem častější strategií zmiňovanou v rozhovorech bylo mlčení – a to nejen v podobě neochoty sdělit problém autoritám ve škole, ale také v podobě neochoty o problému hovořit s kýmkoliv v okolí, což je ostatně také

jedním ze znaků, který je kromě obětí sexuálního obtěžování typický také pro oběti znásilnění a jiného sexuálního násilí (Qiunna 1996).

8.2.3 *Mlčení*

Mlčení se ve výzkumech reakcí skutečných obětí sexuálního obtěžování opakovaně a konzistentně ukazuje jako klíčová a zdaleka nejrozšířenější strategie zvládnání sexuálního obtěžování (Rabinowitz 1996). Tato zjištění přitom potvrdily i výsledky kvalitativní sondy.

V rovině hypotetické se proti této formě studující často vymezovali jako vůči nejhoršímu možnému řešení, které podle nich vede pouze k eskalaci problému. V dotazníkovém šetření byla tato strategie zastoupena položkami „nedělal/a bych nic“ a „nedělal/a bych nic, pokud by z toho plynuly určité výhody“. Podle hypotetických odpovědí by pouze kolem 7 % studentek a 33 % studentů nedělalo nic, pokud by jim situace přinášela určité výhody, a 4,7 % studentek a 16,1 % studentů by nedělalo nic za každé okolnosti. Rozdíl v odpovědích mužů a žen je v tomto případě možné vysvětlit tím, že zejména muži mají tendenci zlehčovat sexuální obtěžování a jeho dopady a jsou k němu obecně více tolerantní než ženy (např. Gutek et al. 1983: 80, Cleveland, Kerst 1993 aj.). Nicméně i přesto je podíl studujících, kteří by tuto formu řešení volili jako hypotetickou strategii zvládnání sexuálního obtěžování, relativně nízký ve srovnání s podílem těch, kteří se hlásili k asertivnějším strategiím (viz graf 8.1).

Ani tato strategie nemá ambici ani možnost obtěžující chování zastavit, ba naopak – dochází při ní obvykle k jeho reprodukci a podporuje také pocity beztrestnosti a neproblematičnosti takového počínání na straně iniciátorů sexuálního obtěžování. Na druhé straně je však třeba tuto strategii chápat jako výsledek zvažování reálných šancí a poměřování případných nákladů a zisků asertivní obrany. V situaci, kdy studující zváží všechna pro a proti a porovnají případná rizika na straně jedné s případnými zisky na straně druhé (tj. pravděpodobností, že viníci budou potrestáni a že dojde k ukončení obtěžování), dojdou obvykle k závěru, že nejlepším řešením bude mlčet. Jak uvádí Cairns (1997: 101), mlčení je také možné interpretovat jako určitou podobu ženské rezistence vůči patriarchálnímu nastavení společnosti. Ženy se naučily takto reagovat na obtěžující chování, protože často ani jinou možnost či východisko nevidí. Mlčení jako veskrze aktivní a racionální rozhodnutí, jako

důsledek zvážení reálných šancí na úspěch a spravedlivé řešení situace, v rozhovoru popisovala např. Kateřina:

„[Kdybych se setkala se sexuálními obtěžováními] v první řadě bych se tím asi nechtěla zabývat, protože bych si řekla, že se nic nezmění. Snažila bych se proto jít na zkoušku k jinému kantorovi, což ale ne vždycky jde. (...) Ale já jsem takový problém nikdy neměla, tak nevím. Asi bych si nešla stěžovat, možná, že bych si řekla, že si budou myslet, že jsem akorát hysterická ženská a že by mě stejně potopili...“
(Kateřina, Mgr. studentka)

Motivy, které reálné oběti obtěžování vedou k mlčení, jsou přitom různé. Jak vypověděla Klára, která se sama setkala s tvrdou formou obtěžování, sdělit někomu své zážitky může být pro mnohé oběti sexuálního obtěžování velice bolestné, zejména pokud jde o tvrdší fyzické formy obtěžování:

„Normální člověk o tom nemluví. Já myslím, že se to stává spoustě lidem, ale jenom o tom nemluví.“ (Klára, Mgr. studentka)

Dana pak hovořila o mlčení z důvodu nejasné role aktérů v příběhu a nejasné hranice mezi iniciátorem a obětí sexuálního obtěžování, které mohou vést k sekundární viktimizaci obětí obtěžování:

„Je pravda, že lidi to občas nechtějí nikomu říkat, protože by s tím mohli mít spojené nějaké trápení. Člověk někdy ani neví, kde začíná jeho vina. Ono si řeknete, dostala jsem pozvání, vlastně jsem ho odmítla, ale ne úplně. Takže ve finále by mohli říct: „Ona to sama chtěla.“ (Dana, doktorandka)

Určitou roli pak může hrát i loajalita k pedagogovi a obavy o jeho kariéru, které jsou pro případy sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí podle Rabinowitz (1996) typické.

V souvislosti s touto strategií mají studující tendenci ospravedlňovat své mlčení svou bezmocí a strachem, jako například Gita:

„Co můžou, ty holky, když jsou v prváku? Nic!“ (Gita, doktorandka)

Někdy pak studentky své mlčení omlouvali tím, že dané chování nedosáhlo takové míry závažnosti, aby si zasloužilo řešení. Případně svou bezmoc v pozici extrémního mocenského znevýhodnění někdy interpretovali jako vlastní zbabělost. Zodpovědnost za obtěžování se tedy tímto přesouvá z iniciátora obtěžování na jeho oběť.

V některých případech reflektovaly studentky své mlčení dokonce jako vlastní zbabělost. Zodpovědnost za obtěžování se tak tímto způsobem přesouvá z iniciátora obtěžování na jeho oběť.

8.2.3 Důvěra ve vlastní schopnosti vyrovnat se se sexuálním obtěžováním

Téměř se všemi vnitřními i vnějšími strategiemi zvládnání sexuálního obtěžování byla úzce spojena důvěra studujících ve vlastní možnosti a schopnosti vyrovnat se se sexuálním obtěžováním, odrazit případný útok či zvládnout takovou situaci. V rozhovorech se studujícími byla patrná velká míra deklarované sebedůvěry ve schopnost se s případnou zkušeností tohoto typu vyrovnat a poradit si s ní – a to jak v případě hypotetického řešení situace sexuálního obtěžování, tak v případě řešení reálných situací. Vzhledem k tomu, že tuto formu rétorik velice silně zastávaly i oběti poměrně vážných forem obtěžování fyzické povahy, zdá se, že jde o určitý typ obranného mechanismu.

Skutečnost, že si dotyčný či dotyčná umí poradit se sexuálním obtěžováním, totiž posiluje a vyzdvihuje jejich aktérství v celém příběhu a umožňuje distancovat sebe sama od identity oběti (které, jak ukáží v následující kapitole, jsou v očích studujících spojeny s velice negativními konotacemi) (viz Rabinowitz 1996, Cairns 1997). Nahlížení sebe sama jako aktivního aktéra v celém příběhu pak také umožňuje udržovat pocit vlastní kontroly nad situací. Jak naznačují např. Gita a Kateřina:

„Já si myslím, že jako ženská jsem schopná odrazit sexuální obtěžování.“ (Gita, doktorandka)

„Já třeba musím říct, ze svého osobního života, že ke mně si málokdo něco dovolí. Já dokážu prostě působit tak, že tam je opravdu ta bariéra.“ (Kateřina, Mgr. studentka)

8.3 Faktory ovlivňující strategie řešení sexuálního obtěžování

Výše jsme se tedy věnovali strategiím, které studující volí, případně by volili, kdyby se setkali se sexuálním obtěžováním. Jaké faktory ale ovlivňují jejich rozhodování a jaké aspekty při volbě strategií zvažují? Klíčovým rámcem, v němž se odehrává volba strategií zvládnání sexuálního obtěžování, je **mocenská nerovnováha** mezi studujícími a vyučujícími, která do velké míry určuje a zároveň i omezuje možnosti

studujících reagovat na sexuální obtěžování ze strany vyučujících. Studující zvažují případné strategie obrany i vzhledem k rozložení mocenských sil v dané situaci. Extrémně vystupňovaná je například mocenská nerovnováha mezi aktéry v průběhu ústních zkoušek, v rámci nichž se studující zpravidla setkávali s nejvíce explicitními a nejzávažnějšími formami obtěžování. Pokud se studující setkali s obtěžováním v tomto kontextu, zůstávali obvykle doslova paralyzováni a obvykle se neodvážili se jakkoliv bránit. Mocenská nerovnováha tedy studujícím do velké míry svazuje ruce a brání adekvátně zareagovat. Proto se také většinou odhodlávají k volbě jiných strategií zvládnutí, než jsou oficiální či polooficiální kanály či přímá konfrontace.

Důležitou roli v tom, jakou formu obrany studující volí (nebo by volili), hraje také **interpretace obtěžování a jeho závažnosti**. Formální stížnost nebo kontaktování vedoucích pracovníků nebo jiných vyučujících by studující obvykle volili až v případě, že by danou situaci *interpretovali* jako velmi závažnou formu obtěžování. Jak přitom tvrdila už Catherine MacKinnon (1979), porozumění situaci hraje velice důležitou roli v tom, jakým způsobem a zda vůbec se dotyčný rozhodne situaci řešit. I tvrdé fyzické a explicitní formy obtěžování totiž mohou být interpretovány jako nezávažné, bez ohledu na jejich reálnou povahu.

Rozhovory přitom ukazují, že nejen že musí sami studující takové chování interpretovat jako *dostatečně* závažné, jak uvádí např. Barbora. Ta by tomu, kdo se s obtěžováním setkal, doporučila, aby byl apriori podezřívavý vůči vlastním pocitům a emocím, a nabádá, aby se *důkladně* přesvědčil, že jde o *dostatečně* závažnou formu obtěžování (aby dotyčná počkala, pokud se dané chování bude opakovat):

„Řekla bych jí [spolužačce, která by se na mě obrátila s prosbou o pomoc], ať se to snaží ještě vydržet, ať zkusí počkat ještě třeba do další hodiny, jestli se to bude opakovat, aby viděla, že je to opravdu opakované, aby se snažila zjistit, co se v tom okamžiku vlastně stalo, aby si to víc uvědomovala, a teprve pak to někomu říct...“ (Barbora, doktorandka).

Studující si ale také musí být jisti tím, že jako závažnou bude tuto formu obtěžování interpretovat i jejich okolí, včetně dotyčných autorit. Jakási obecná představa o tom, co je a není sexuální obtěžování, nebo co je a není normální součástí interakcí mezi muži a ženami, se tak stává určitým měřítkem, skrze nějž studující zvažují své strategie. Obecné diskurzy přitom obtěžování obvykle bagatelizují a tolerují (Cairns 1994, Wood 1994), což studujícím komplikuje rozhodnutí bránit se

proti těmto formám obtěžování i v případě, že sami toto chování pociťují jako nepříjemné, nevhodné či poškozující.

Zejména s oficiálním řešením sexuálního obtěžování si studující obvykle spojují obavy ze **sekundární viktimizace a z dalších negativních dopadů, které by tato skutečnost mohla mít pro jejich další studium i psychickou pohodu**. Ve výpovědích se často objevuje strach z toho, že je zveřejnění celého incidentu může poškodit více než sám incident – očekávají pomstu ze strany dotyčného vyučujícího, případně vedení, a předpokládají, že samotné řešení oficiálními cestami pro ně bude velice nepříjemnou zkušeností. Mají obavu, že jim nikdo neuvěří, že bude vina svalena na ně samotné a skutečný viník zůstane nepotrestán:

„Za vedením školy bych nešla, protože to je takový nejistý, člověk si může proti sobě poštvat víc lidí.“ (Adéla, Bc. studentka).

Obavy z obvinění z falešného nařčení jsou přitom úzce spojeny s uvažováním studujících o oficiálních postupech řešení. Zneužití obvinění ze sexuálního obtěžování je v rozhovorech obvykle líčeno jako překvapivě snadná a téměř neriziková aktivita:

„V té škole to je těžký, protože ono není složité si na toho učitele něco vymyslet. Je tam určitý faktor chtít se pomstít- nedal mi dobrou známku, uškodil mi...“ (Heda, doktorandka)

„Přijde mi, že je to hrozně jednoduše zneužitelný, když tě nějaký profesor vyhodí nebo ti dá špatnou známku, tak ty studenti se proti němu samozřejmě obrátí...“ (Lenka, doktorandka)

Tato interpretace je však v přímém kontrastu s tím, jak se k případnému řešení sexuálního obtěžování v reálné situaci staví studující. Jak ale ukazuje studie Robertson, Dyer a Campbell (1988), které analyzovaly přes 1100 oficiálních stížností na sexuální obtěžování podaných mezi lety 1982-1983 na více než 300 vysokoškolských institucích v USA, falešná obvinění představovala pouze necelé 1 % všech podaných stížností (tamtéž: 800).

Protože bylo obvinění ze sexuálního obtěžování v rozhovorech často pojímáno jako jednoduchý a snadno zneužitelný nástroj pomsty neúspěšných, ti, co by se tedy snažili řešit situaci oficiální cestou, čelí apriornímu podezření, že se za něco mstí a že si své obvinění vymysleli, protože neuspěli při testu či u zkoušky.

Podání oficiální stížnosti tak pro mnohé studující představuje riziko sekundární viktimizace ze strany okolí.

Obavy z negativních dopadů případného oficiálního řešení na samotné studující jsou pak úzce spojeny s **nedůvěrou studujících ve vedení školy** a jeho ochotu tyto problémy řešit. Analytická kategorie „nedůvěra v představitele školy“ přitom tvořila jednu z nejvíce nasycených kategorií analýzy týkající se strategií zvládnutí sexuálního obtěžování, ke které se určitým způsobem vztahovala většina participantů a participantek kvalitativní sondy.

Studující vyjadřovaly obavu, že vedení nebude nestranné a bude se primárně snažit hájit zájmy svého zaměstnance a kolegy, zvláště pokud půjde o důležitého člena fakulty, který škole přináší zisk či prestiž. Mezi studujícími se také objevovaly obavy, že případné potrestání viníka bude pouze symbolické a ve skutečnosti se nic nezmění. Studující předpokládají, že se vedení fakulty bude snažit, aby celá situace vyplynula do ztracena. Případné riziko spojené s oficiálním řešením situace se tak dostává do zásadního nepoměru s tím, jaké výsledky studující od této strategie očekávají:

„Podle mě si bude škola stát za tím profesorem, protože se bude bát ostudy.“ (Dana, Mgr. studentka)

„...v okamžiku, kdy to [obvinění ze sexuálního obtěžování] bude posuzovat škola a ten člověk bude třeba profesor, který bude pro tu školu důležitý nejen z hlediska výuky, ale i třeba z hlediska vědecké činnosti, výzkumu a všeho - tak ho prostě nevyhodí!“ (Barbora, doktorandka)

„Myslím, že pokud by člověk šel nějakou oficiální cestou, že to nebude příjemný. A myslím, že tam se ty problémy řeší „naoko“, jen aby to vypadalo. Ve skutečnosti je to ale strašná fraška.“ (Kateřina, Mgr. studentka)

O nedůvěře v představitele školy přitom hovořili také ti, kteří v jiné části rozhovoru deklarovali, že pokud by se s obtěžováním setkali oni nebo jejich kamarádi a spolužáci, volili by řešení oficiální či polooficiální cestou. Pokud však studující o problému uvažují hlouběji a v širších souvislostech, docházejí obvykle k závěru, že jde ve skutečnosti o velice rizikovou záležitost. Robert v jedné části rozhovoru mluvil o tom, že by neváhal a řešil by problém s děkanem fakulty:

„...když by mi [spolužačka] řekla, že jí takhle někdo ubližuje, tak bych jí určitě doporučil, aby neblbla, že bychom to nějak vyřešili – zašli bychom za děkanem nebo

já nevím za kým. (...) Protože ty holky to nechtěj řešit, nikomu to neřeknou, bojí se.“
(Robert, Mgr. student)

V jiné části rozhovoru se však vyjádřil, že by vedení fakulty podle jeho názoru patrně nebylo ochotné problémy tohoto typu řešit:

„Ale bojí se, že - je tam rektor a je tam děkan, to jsou takoví starší lidi- to berou tak, že to je pořád ještě takový tabu, že to sem vůbec nepatří. Asi by to hodili spíš na něj [na studenta], že by s tím nechtěli mít nic společného.“ (Robert, Mgr. student)

Možnost asertivní reakce studujících na sexuální obtěžování komplikuje také skutečnost, že studující nemají **informace o řešení sexuálního obtěžování**. Sexuální obtěžování bylo studujícími často popisováno jako tabu. Jako problém, o němž se na škole mlčí a jehož existenci na fakultě nikdo otevřeně nepřizná. Podle Lenky je sexuální obtěžování obecně považováno za „americký výmysl“ – tedy něco, co nemá žádné zakotvení v naší sociální realitě a co nám bylo vnuceno zvenčí.

„Já si myslím, že si tu nikdo ten problém nepřipouští (...) [že si myslí], že to je prostě takovej amerikanismus, který je našemu prostředí cizí a brání se tomu.“ (Lenka, doktorandka).

Podle studujících s nimi o tomto problému ve škole nikdo nehovořil, řada z nich nemá představu o tom, jak by případný problém řešili a na koho by se mohli obrátit v případě potřeby. Pro rozhovory se studenty a studentkami o jejich hypotetických i reálných strategiích zvládání sexuálního obtěžování, bylo typické váhání, nejistota a pochybnosti.

Přestože politiky na potírání sexuálního obtěžování mají své limity a nejsou opatřením, které by bylo schopno tento problém ze dne na den vyřešit, představují nutný předpoklad pro potírání tohoto jevu (Williams, Lam, Shively 1992, Dziech, Weiner 1984, Crocker, 1983, Biaggio, Brownell 1996, Reese, Lindenberg 2003). Nastavení jistých pravidel, která by zahrnula problém sexuálního obtěžování a obtěžujícího chování, by podle výsledků dotazníkového šetření uvítala většina dotázaných studentů, zejména pak studentek (přes 55 % studentů a 74 % studentek).

Rozhovory přitom ukazují, že existenci takových politik by studující chápali zároveň jako vstřícné gesto ze strany vedení školy, že je tento problém zajímavý a že vedení školy má zájem tyto problémy řešit. Lze proto předpokládat, že existence těchto pravidel by zvýšila také důvěru studujících ve vedení škol:

„Kdyby byl nějaký papír, kde by bylo napsaný: “V případě, že byste se s tímhle setkali, jděte tam a tam, nebojte se o tom promluvit s tím a tím.“, si myslím, že by to

bylo něco, co by pro toho studenta bylo určitou zárukou. Zaprvé by věděl, kam má jít, a za druhé by to byla informace, že se o to ta škola vůbec zajímá, protože takhle si může říct: „No a bude je vůbec zajímat, že mi dal ruku na koleno?“ (Barbora, doktorandka)

Situaci, kdy studující nemají důvěru vůči vedení fakulty, kdy nemají dostatek informací o řešení těchto problémů, kdy je případná stížnost spojena s podezřením z falešného obvinění a kdy se studující obávají sekundární viktimizace a nulového výsledku jejich úsilí o nápravu situace, se proto jako racionální řešení na straně studujících jeví hledání jiných strategií zvládnání sexuálního obtěžování, zejména pak strategií vnitřních, spíše než řešení oficiální cestou. Mlčení se tak logicky stává hlavním způsobem, jakým se studující se sexuálním obtěžováním vyrovnávají.

8.3 Závěr

V souladu s výsledky studie Fitzgerald, Swan a Fischer (1995) analýza potvrdila, že k tomu, aby se studující vyrovnali s různými formami sexuálního obtěžování, používají *vnější* i *vnitřní* strategie. Vnitřní strategie zahrnují strategie *popírání, zlehčování a normalizace sexuálního obtěžování, hledání psychické podpory, důvěru ve vlastní schopnosti vyrovnat se se sexuálním obtěžováním* a zejména pak *mlčení*. Jejich cílem není odstranění sexuálního obtěžování, ale emocionální a psychické vyrovnání se se sexuálním obtěžováním. Méně často pak studující volili vnější strategie zaměřené na reálné zvládnutí obtěžování a jeho případné zastavení, zejména pak *řešení s podporou instituce a jejich představitelů a přímou konfrontaci s iniciátorem obtěžování*. Z vnějších strategií studující volili nejčastěji *vyhýbání se iniciátorovi obtěžování*. Přestože by se mohlo na první pohled zdát, že vnitřní strategie nebo vyhýbání se iniciátorovi obtěžování ve skutečnosti nejsou skutečnými aktivními strategiemi, ale určitou podobou pasivní rezistence, rozhovory ukázaly, že obvykle bývají výsledkem pečlivého zvažování nákladů a zisků jiných (asertivnějších) strategií.

Vyprávění studujících o řešení a zvládnání sexuálního obtěžování se přitom odehrávalo ve dvou různých rovinách, mezi nimiž existuje výraznější rozpor. Jako první rovina, která je zpravidla spojena s uvažováním o řešení hypotetických situací, a která představuje často spontánní a bezprostřední odpověď na otázku po strategiích, které by studující volili, vystupuje v rozhovorech do popředí řešení sexuálního

obtěžování asertivním způsobem. Studující obvykle vyjadřují, že by volili řešení oficiálními či polooficiálními kanály, případně by se rozhodli pro přímou konfrontaci s iniciátorem obtěžování. Toto řešení je přitom v této rovině vyprávění zmiňováno jako neproblematické a nerizikové. Druhou rovinu vyprávění o strategiích zvládnutí obtěžování představují vyprávění studentů o řešení reálných situací obtěžování, případně hlubší úvahy o řešení hypotetických případů obtěžování. V této rovině vyprávění naopak převažuje skepse vůči asertivním strategiím. Preferovány jsou naopak vnitřní strategie, případně vyhýbání se iniciátorovi obtěžování. Přestože by se tedy z hypotetických odpovědí studujících mohlo zdát, že jsou ochotni řešit obtěžování asertivní cestou, mezi participanty kvalitativní sondy byla navzdory velice bohatým zkušenostem studujících s různými formami obtěžování pouze jedna studentka, která se rozhodla odpovědět na fyzickou formou obtěžování ze strany pedagoga oficiální cestou. Pokud jde o přímou konfrontaci s iniciátorem obtěžování, také tuto strategii zmiňovalo jen několik málo studentek.

V tomto případě tedy vystupuje do popředí určitá vícerozměrnost vyprávění, o níž hovoří např. J. C. Kaufmann (2010). Podle Kaufmanna jsou narace předkládány výzkumníkovi primárně v podobě povrchních (manifestních) názorů, „*kteřé jsou bezprostředně po ruce*“ (tamtéž: 24) a zpravidla reprodukují obecné diskruzy a společensky sdílené a obecně akceptované názory. Úkolem výzkumníka je pak přimět komunikační partnery, aby se ve svých naracích dostávali k hlubším a komplexnějším úvahám. V tomto případě se tedy jako určitá „povrchní rovina vyprávění“ ukazuje doporučení studujících nenechat si obtěžování líbit a svěřit se s tímto problémem někomu z představitelů školy, což je zároveň prezentováno jako něco neproblematického. Tato rovina úvah spíše reprodukuje obecné postoje a převažující společenskou diskurzivní praxi, která se váže k řešení sexuálního obtěžování ve společnosti (Eyre 2000, Clair 1994, Wood 1994), než že by odrážely jejich případná skutečná rozhodnutí. Jakmile se totiž studující začnou blíže zabývat reálnou možností řešení sexuálního obtěžování a začnou se hlouběji identifikovat s rolí případné oběti sexuálního obtěžování, docházejí obvykle k závěru, že volba strategie zvládnutí sexuálního obtěžování není natolik svobodná, jak se jim na první pohled zdálo.

Způsob, jakým lidé zareagují na sexuální obtěžování, a zejména pak to, jestli se odhodlají k řešení s podporou instituce, je přitom závislý na řadě faktorů. Kromě momentu mocenské nerovnováhy mezi aktéry, který studujícím často brání adekvátně

zareagovat (zvláště pokud se sexuální obtěžování odehrává během zkoušky), se klíčovými faktory ukázaly být *interpretace závažnosti obtěžování* a představy o tom, zda bude takové chování považováno za závažné a nevhodné i okolím (případně dotčenými autoritami, které by případnou stížnost měly řešit), *strach ze sekundární viktimizace* a neblahého dopadu asertivního řešení na psychiku a studium, *nedostatek informací* o tom, jak případnou situaci řešit, *nedůvěra* k představitelům školy a *obavy z nařčení z falešného obvinění*. Je proto pochopitelné, že asertivní strategie (jako je řešení problému s podporou vedení instituce či jiných pedagogů nebo přímá konfrontace s iniciátorem obtěžování) zůstávají spíše hypotetickou strategií řešení sexuálního obtěžování.

Analýza strategií vyrovnání se s obtěžováním i faktorů, které tyto strategie ovlivňují, přitom vypovídá mnohé o tom, jakým způsobem je toto chování reprodukováno a legitimizováno. Samy ženy jsou obvykle k různým projevům obtěžování velice tolerantní, což je způsobeno, jak „ideovými“ aspekty, tak aspekty „materiálními“.

Pokud jde o *rovinu ideovou*, rozhovory ukázaly, že studující svoje zkušenosti často bagatelizují a přerámovávají do podoby vtipu či nezávažné historky, a to často bez ohledu na závažnost problému. Bylo až zarážející, s jakou lehkostí o svých zkušenostech s obtěžováním často hovořili. To lze patrně přičíst vlivu socializace a obecným diskurzům obtěžování. Jak tvrdí Bourdieu (2000), klíčovou roli ve výše uvedených procesech patrně hrají naučená schémata vnímání, myšlení a prožívání, které ženy získávají během socializace a které jsou stále utvrzovány obecnými diskurzy týkajícími se (nejen) sexuálního obtěžování (Wood 1994, Clair 1994 aj.). Pokud je ženám od útlého věku vštěpováno, že jsou určité projevy obtěžujícího chování normální součástí vztahů mezi muži a ženami a že je mají s vděkem přijímat a chápat jako potvrzení své atraktivity, tedy jinými slovy, pokud je jim vštěpováno, jak mají danou situaci vnímat, chápat a prožívat, vysvětluje to i skutečnost, proč se ženy proti takovému chování jen zřídka brání a proč jsou vůči různým formám obtěžování často velice tolerantní, a to i pokud je to ve zřetelném rozporu s jejich zájmy. Chovají se totiž v souladu se svým habitem, tj. vtělenými způsoby myšlení, vnímání a jednání, a samy se tedy zároveň podílejí na reprodukci takového chování a jeho normalizaci (Bourdieu 2000, 1998, a dále např. i Clair 1994, Nicolson 1997). Kromě vlastní socializace pak vnímání a prožívání sexuálního obtěžování ovlivňují také dominantní diskurzivní praktiky, které sexuální obtěžování obvykle zlehčují a

bagatelizují (Bingham 1994, Wood 1994, Eyer 2001). Důmyslně pak tyto diskurzy zacházejí také s vlastními strategiemi řešení obtěžování – asertivní řešení obtěžování je v rozhovorech ve své manifestní rovině líčeno jako věc svobodného rozhodnutí, což de facto přenáší břemeno na toho, kdo je terčem obtěžování, protože bránit se obtěžování je z této perspektivy přeci tak jednoduché a neproblematické.

Na druhé straně jsou však důležité také *materiální aspekty*, které studujícím brání adekvátně zareagovat. Rozhovory naznačily, že studující nemají o tomto problému dost informací, nemají důvěru k vedení a nevěří, že by případný problém řešilo férově. V tomto směru by proto českému prostředí mohly jít příkladem zahraniční univerzity, které mají tuto problematiku jasně ošetřenou v podobě tzv. anti-harassment politik a které se k řešení tohoto problému staví čelem. Tyto politiky sice nemohou situaci vyřešit samy o sobě (protože sexuální obtěžování není pouze odpovědí na nastavení konkrétní organizace, ale je součástí hluboce zakořeněného genderového společenského řádu), nicméně je možné je považovat za první krok, jak tento problém začít řešit. Vytvoření politik, které vysvětlují a definují, co je sexuální obtěžování, deklarují postoj vedení k tomuto typu chování a informují o tom, jaké jsou případné možnosti řešení tohoto jevu a na koho je možné se v případě potřeby obrátit, totiž, jak naznačily i rozhovory se studenty a studentkami, dávají jasný signál, že škola takové jednání nechce a nebude tolerovat a že zajištění bezpečného a nediskriminačního prostředí pro studující je pro ni klíčovým zájmem. Je tedy zřejmé, že podstatnou roli v procesu reprodukce sexuálního obtěžování hraje také kultura daných organizací (viz např. Fitzgerald et al. 1997, Gruber 1998, Williams, Lam, Shively 1992).

9. Percepce a konstrukce sexuálního obtěžování

V předchozí kapitole věnované strategiím zvládnání a řešení sexuálního obtěžování jsem se v souvislosti s faktory, které formují strategie, kterými se studující vyrovnávají se sexuálním obtěžování, dotkla také tématu percepce a interpretace sexuálního obtěžování. V následující kapitole se na toto téma zaměřím podrobněji. Položím si otázku, jak studující vnímají a chápou sexuální obtěžování. Budu se věnovat tomu, jak je sexuální obtěžování konstruováno studujícími a jaké faktory hrají roli v označování a definici obtěžujícího chování. Položím si otázku, zda a za jakých okolností je určité chování studujícími označováno jako sexuální obtěžování.

Jak jsem přitom ukázala již v předchozí kapitole, způsob, jakým je sexuální obtěžování konstruováno a vymezováno v představách studujících i v obecném diskurzu, hraje klíčovou roli v procesu obrany proti tomuto typu chování. Pouze pokud je určitý problém explicitně označen jako sociální problém, otevírá se totiž prostor pro to, aby tento problém mohl být explicitně řešen (MacKinnon 1979). Pokud je tedy sexuální obtěžování řadou diskursivních praktik bagatelizováno, popíráno nebo normalizováno, umožňuje to jeho reprodukci a reálné možnosti potírání tohoto jevu jsou značně omezené. (Wood 1994, Bigham 1994, Eyer 2001). Na tento moment upozornila již Catharine MacKinnon ve své knize *Sexual Harassment of Working Women* (1979), v níž uvádí, že „není divu, že si ženy nestěžují na něco, pro co neexistuje pojmenování“ a pro co chybí sociálně sdílené definice (MacKinnon 1979: 27).

V první části analýzy se zaměřím na obecné charakteristiky, které jsou spojeny s konstrukcí a percepcí sexuálního obtěžování. Ve druhé části se budu podrobněji věnovat faktorům a charakteristikám, které hrají roli při označování a definici sexuálního obtěžování – zaměřím se přitom jak na úroveň faktorů spojených s daným chováním, tak na charakteristiky studujících.

9.1 Jak je sexuální obtěžování konstruováno v představách studentů a studentek?

Rozhovory se studujícími poukázaly na to, že jejich představa, co je sexuální obtěžování, není zcela jasná a že sexuální obtěžování rozhodně není pro všechny

jednoznačnou záležitostí. Svědčí o tom poměrně velká nejistota ve výpovědích. Termín sexuální obtěžování sice studující běžně používají, pro mnoho z nich je ale tento termín do jisté míry abstraktní. Když se snaží vyjádřit, co je sexuální obtěžování, často váhají. Jejich výroky jsou plné slov jako „nevím“, „asi“, „těžko říct“, jak ilustruje i následující citace z rozhovoru s Robertem:

„Tak třeba u toho pedagoga si myslím, že končí [normální chování, které není sexuálním obtěžováním] nějak po tom prvním doteku, já nevím, třeba, já nevím, když jsou třeba někde v tom kabinetu.“ (Robert, Mgr. student)

Studující mají určité pochybnosti a někteří z nich nad tímto problémem možná ještě nepřemýšleli. V tomto směru se tedy patrně projevuje absence konkrétních definic i širší diskuse o tématu sexuálního obtěžování (nejen) na vysokých školách a ve veřejném prostoru.

I přes toto váhání a nejistotu, které jsou patrné ve výpovědích řady studujících, je však možné identifikovat určité společné rysy toho, jak studenti a studentky o sexuálním obtěžování uvažují a jak jej konstruují. Jak se ukázalo na základě analýzy rozhovorů, sexuální obtěžování je studujícími konstruováno jako závažný, byť „nereálný“ a odtažitý problém.

Sexuální obtěžování je studujícími popisováno jako chování, která je nechtěné, nevídané a jinak nepříjemné nebo ponižující („*Chování, které si obtěžovaná osoba nepřeje*“, „*Sexuální obtěžování je obtěžování osoby, která jasně vyjádří, že jí je chování druhého nepříjemné*“⁶⁹) a jako něco, co nemá ve vysokoškolském prostředí místo.

Přes závažnost, která je tomuto fenoménu studujícími obvykle přisuzována, však bývá sexuální obtěžování konstruováno jako odtažitý fenomén, který se studujícími bezprostředně netýká. Pokud je přitom určité chování definováno jako „nereálné“, lze jen těžko očekávat, že budou studující svoje každodenní zkušenosti tímto termínem označovat.

Odtažitost problému je v rozhovorech konstruována dvěma základními mechanismy: (i) sexuální obtěžování je spojováno s extrémními formami chování, přičemž ostatní neextrémní formy obtěžujícího chování jsou konstruovány jako normální a přirozené, a proto nezapadající do kategorie „sexuální obtěžování“; (ii) sexuální obtěžování bývá chápáno jako „problém těch druhých“, vůči kterým se

---

⁶⁹ Odpovědi z dotazníku na otevřenou otázku na vlastní definici sexuálního obtěžování.

studující vymezují.

9.1.1 Sexuální obtěžování jako extrémní zážitek, sexistické a sexualizované formy chování jako přirozená věc

Sexuální obtěžování bývá vnímáno jako **extrémní záležitost**, jako něco, co výrazně přesahuje hranici slušného chování, hranici normality a standardní komunikace mezi lidmi, jak ukazuje Petr, který sexuální obtěžování označuje jako „úplně nepřiměřené nahánění“:

„Já jsem se se sexuálním obtěžováním moc nesešel, já jsem k tomu spíše takový tolerantní, takže si nemyslím, že by k tomu docházelo. Asi až ty tvrdší formy. Například kdyby Vás někdo úplně nepřiměřeně začal nahánět nebo něco takovýho nebo spíš ty doteky, no ale nevím...“ (Petr, doktorand)

Podobný názor zastává i Gita, která v souvislosti se sexuálním obtěžováním hovoří o „extrémech“, které stupňuje přívlastkem „hrozný“:

„Já si teda osobně myslím, že to samozřejmě asi budou nějaký hrozný extrém, kdy, ač řeknete čtyřikrát že ne, ač to prostě řešíte, tak to nemá efekt.“ (Gita, doktorandka).

S konstrukcí sexuálního obtěžování jako extrému souvisí i obavy studujících termín „sexuální obtěžování“ vůbec použít, jak uvedla Dana:

„Přeci jenom už říct, že mě někdo sexuálně obtěžoval, to už musí člověk fakt cítit, že to tak je na rozdíl od toho, když řeknu: „Potkal mě na chodbě, sáhl mi na ramen a mně to hrozně obtěžuje.“ (Dana, Mgr. studentka).

Skutečnost, že studující konstruují sexuální obtěžování jako chování porušujícího hranice normality, tj. jako nenormální, nepřiměřené, neadekvátní či nemístné, přitom potvrdila i analýza dat z dotazníkového šetření. V odpovědích na otevřenou otázku týkající se definice sexuálního obtěžování zmiňovali studující „nemístné narážky, které už nejsou srandovní“, „nepřiměřené dotýkání se, slovní narážky v sexuálním smyslu“, „obtěžování v neúnosné míře na základě sexuálních motivů“. Šlo tedy zpravidla o kolokace a výrazy akcentující roli narušení určitých objektivních standardů.

Konceptualizaci sexuálního obtěžování jako extrémní formy chování podtrhuje i jeho úzké sepjetí se sexualitou a sexuálně motivovaným chováním. Hana se domnívá, že:

„Protože jakmile tam jsou ty tři písmena SEX, tak to prostě okamžitě většinou lidi šoupnou do určité přihrádky.“ (Hana, Mgr. studentka)

Podobný názor má i Barbora, která propojení sexuálního obtěžování se sexualitou považuje za „samozřejmé“:

„Podle mě je to chování samozřejmě určitým způsobem sexuálně motivované, které toho druhého člověka nějakým způsobem ponižovalo nebo znevažovalo...“ (Barbora, doktorandka).

Sexuální obtěžování s odkazem na sexuální motiv přitom definuje i česká legislativa, nicméně v případě měkčích forem obtěžování, jako jsou vtipy, komentáře apod., nemusí být sexuální motiv zjevný, případně vůbec přítomný (Gutek et al. 2004).

Konstrukce sexuálního obtěžování jako extrémní formy chování je pak ještě umocňována kontextem vysokoškolského prostředí. Vyučující totiž bývají líčeni jako určitá morální autorita, a proto je sexuální obtěžování s jejich rolí v zásadním rozporu. Pro Hanu by bylo přiznání sexuálního obtěžování ze strany vyučujících velkým zklamáním:

„Tak ono v té škole očekáváte, že ten pedagog bude takovým vůdcem, autoritou a já to pak cítím jako zklamání. Když chcete na někoho koukat s nějakou úctou, protože je to autorita, něco ví a má vás to naučit a pak udělá něco takového, tak je to takový velký zklamání.“ (Hana, Mgr. studentka)

K podobným zjištěním přitom docházejí i autorky Helen Mott a Susan Condor (1997) podle nichž může být označení běžně rutinizovaného chování za sexuálního obtěžování pro některé oběti sexuálního obtěžování bolestným a těžko překonatelným momentem. Zvláště to přitom může platit v kontextu vzdělávacího prostředí a jeho cílů.

Konstrukce sociálního obtěžování jako extrému je přitom ještě posilována vymezením konkrétních forem chování, které podle studujících *nejsou* sexuálními obtěžováními, jako něčeho běžného, s čím se všichni setkáváme dnes a denně ve škole i v běžném životě mimo školu. Různé formy obtěžování (nejčastěji k nim patřily měkčí formy jako např. sexistické komentáře a vtipy, pozvání na soukromou schůzku nebo flirtování, ale zmiňováno bylo také plácnutí po zadku nebo nežádoucí fyzický kontakt) byly popisovány jako něco, co je „normální“ a „běžné“, tedy jako určitá norma, neboli ne-extrém. Flirtování mezi studujícími a vyučujícími je ve výpovědích něčím, co se děje „na přirozené bázi“ (Adéla, Bc. studentka) a sexistické poznámky,

vtipy nebo okukování „*nejdou na škodu*“ (Petr, doktorand).

Výše uvedená citace Adély přitom naznačuje, že některé formy obtěžování nejsou konstruovány pouze jako něco „normálního“, ale dokonce jako něco *přirozeného* a tedy i *nutného*. Takové chování je tedy naturalizováno - odůvodňováno mužskou přirozeností. Iniciátoři obtěžování, kteří jsou automaticky ztotožňováni s muži, jsou popisováni jako „*agresori*“ (Marcel, Bc. student), jako „*živočiši*“ (Kateřina, Mgr. studentka), jako někdo, „*kdo si nemůže pomoci*“ (Heda, doktorandka). Taková konceptualizace sexuálního obtěžování přitom odpovídá tzv. biologickému/naturalistickému pojetí sexuálního obtěžování (Tangri et al. 1982), v rámci něhož je obtěžování považováno za důsledek přirozené přitažlivosti mezi muži a ženami, přičemž se odhlíží od případného zlého úmyslu agresora nebo aspektu zneužití mocenské pozice. Sexuální obtěžování tedy v této perspektivě není vnímáno jako něco špatného nebo dokonce nezákonného, protože se předpokládá, že sexuální pudy jsou natolik silné, že se projevují nezávisle na vůli daného jedince. Důsledkem takového pojetí je výrazná bagatelizace obtěžování včetně jeho dopadů. Obtěžování je chápáno jako něco individuálního, normálního a neškodného (Tangri et al. 1982: 34-36), což ilustruje i následující citace Hedy:

„...*myslím, že je to [flirtování] věc, která se stává. Jsme lidé a máme svoje slabosti, tak se tomu nevyhneme*“. (Heda, doktorandka).

Sexuální obtěžování je tedy konstruováno jako určitý extrém, který leží daleko mimo náš „normální“ svět a naši „normální“ každodenní realitu. Tento extrém je přitom vymezen vůči ostatním formám běžného, byť často značně sexualizovaného chování, které jsou popisovány na bázi naturalistického modelu jako něco přirozeného, normálního nebo dokonce nutného.

9.1.2 Sexuální obtěžování jako problém „těch druhých“

Na konstrukci sexuálního obtěžování jako odtažitého problému se podílí i způsob, jakým jsou studujícími konstruovány oběti takového chování. V rozhovorech bylo možné identifikovat několik dimenzí, které byly s oběťmi obtěžování spojeny: gender, věk, lokalita původu a osobnostní charakteristiky. S pomocí těchto vlastností⁷⁰ jsou oběti obtěžování konstruovány jako specifické a „jiné než já“ a

---

⁷⁰ S výjimkou pohlaví, které není apriori spojeno s momentem viktimizace.

sexuální obtěžování jako „problém, který se mě netýká“.

Jednou z nejvýznamnějších dimenzí v představách studujících o charakteristikách obětí sexuálního obtěžování je jejich **pohlaví**. Sexuální obtěžování bývá ve spontánních výpovědích studujících téměř výhradně spojováno s muži-agresory na straně jedné a ženami-oběťmi na straně druhé. Většina studujících, pokud hovořila o obětech sexuálního obtěžování, mluvila o dívkách nebo ženách, pokud se zmiňovali o agresorech, téměř výhradně o nich mluvili v mužském rodě. Přístup většiny studujících pak vystihuje výrok Niny:

„...přeci jenom od té ženy, tam by nějaké ohrožení a obtěžování se sexuálním kontextem bylo skutečně jen výjimečné na rozdíl od toho muže.“ (Nina, Mgr. studentka).

S tím souvisí i skutečnost, že studenti-muži si často ani nepřipouštějí, že by se mohli sami stát terčem sexuálního obtěžování. To, že je někdo muž, ho tedy automaticky vyjímá ze skupiny ohrožených osob, jak uvádí například Šimon:

„...a hlavně, hlavně bych si to nenechal líbit. A obecně ten sexuální harassment je samozřejmě spíš otázka ve vztahu učitel – žačka, než ve vztahu učitelka – žák.“ (Šimon, Ph.D. student)

K obdobnému zjištění dochází i Alison Thomas (1997), která tvrdí, že mužům chybí díky jejich socializaci kognitivní schéma pro to, aby si vůbec připustili, že se s něčím takovým mohou setkat. Níže tematizované charakteristiky proto byly téměř výlučně vázány na ženy jako oběti obtěžování.

Studentky se sice v rozhovorech objevují v ambivalentním postavení, ale vždy jde o určitý druh jejich viktimizace. (i) Na jedné straně jsou těmi, kdo se stává terčem obtěžujícího chování proti své vůli, spolupodílejí se však na sexuálním obtěžování tím, že se mu nedovedou ubránit; (ii) na druhé straně jsou v očích studujících provokatérkami obtěžujícího chování – flirtují s vyučujícími, nosí vyzývavé oblečení nebo používají „ženských zbraní“. Tímto způsobem pak hodnotili roli žen zejména (i když nikoliv výlučně) muži:

„...samozřejmě všechny holky jsou si vědomé své pozice, svých ženských zbraní.“ (Štěpán, doktorand)

„Myslím si, že ten kluk nemůže tolik pracovat s vnadami, jako můžou holky. Holka si může vzít krátkou sukni, aby jí byly vidět nohy, velký výstřih, aby jí byly vidět nadra...“ (Marcel, Bc. student).

„...když si ženská vezme velký výstřih, tak asi chce, aby se jí tam chlapi dívali.“ (Petr, doktorand)

Zneužití „ženských zbraní“ je tedy popisováno jako běžná záležitost, kterou ženy často využívají. Oběti sexuálního obtěžování se tak stávají apriori podezřelé, protože si za obtěžování s největší pravděpodobností „mohly samy“.

Samy ženy se ale od této stereotypní myšlenky obvykle distancovaly. Připouštěly sice, že některé ženy se tímto způsobem chovají, samy osobně se ale vůči takovému chování jasně vymezovaly, jako například Kateřina:

„...já tohle [chodit na zkoušky účelově v krátké sukni a s výstřihem] nedokážu, nikdy jsem svoji ženskost nedokázala zneužívat k takovýmhle věcem. Přišla bych si sama před sebou trapně, strašně trapně.“ (Kateřina, Mgr. studentka)

Určitý typ viktimizace se přitom objevuje i u obětí, u nichž se sice předpokládá, že sexuální obtěžování samy přímo nevyvolaly, které jsou však líčeny jako „ty, co nebyly schopny se ubránit“. S kapacitou obrany vůči obtěžování byly přitom spojovány dimenze věku, lokality původu a osobnosti.

Pokud jde o roli **věku**, starší studentky jsou popisovány jako ty, co jsou schopny se ubránit lépe než mladší studentky, které jsou naopak považovány za nezkušené a naivní. Starším studentkám je přisuzováno apriori více zkušeností a odvahy než mladším ženám, jak uvedla např. Lenka:

„...Podle mě i ty starší holky si to už nenechají vůbec líbit; prostě tím, jako jsou mnohem dospělejší a mnohem míň se bojí promluvit s těma dospělýma.“ (Lenka, doktorandka)

Podobně tuto situaci vidí i doktorandka Gita, která zdůrazňuje bezmocnost mladých dívek vůči přesile pedagoga: „Co zmůžou ty holky v prváku!? Nic!“.

V několika rozhovorech bylo patrné také spojení sexuálního obtěžování s dimenzí **lokality původu**. V této souvislosti konstruovali studující dichotomii mezi „Prahou“ a „venkovem“, které spojují s odlišným způsobem výchovy, odlišnými zkušenostmi a zejména odlišnou kapacitou sebeobrany vůči obtěžování. Zatímco dívky pocházející z Prahy byly v rozhovorech konstruovány jako ty, které s problémem umí zacházet a účinně mu předcházet, jsou zkušené a „vědí, jak se věci mají“, dívky z venkova bývají líčeny jako naivní, ušlápnuté a staromódně vychované. Dívky z Prahy popisuje jako ty, co si dovedou „zjednat pořádek“ a sexuální obtěžování se jich proto netýká, i Šimon:

„...záleží, z jaký jste rodiny a z jakého jste prostředí. V Praze se holky dokážou obvykle ubránit, dokážou si ten respekt zjednat...“ (Šimon, doktorand)

„...nechci rozdělovat společnost na venkovskou a pražskou, ale přeci jenom tam na tom venkově je to mnohem více zpátečnické než v Praze, takže ty mimopražské studentky-spolužačky byly na to obtěžování tak trochu zvyklé...“ (Lenka, doktorandka)

Jako klíčová dimenze se ve spojení s konstrukcí obětí obtěžování ukázala také **dimenze osobnosti**. Ve výpovědích studujících se často objevuje představa, že se určitých typů dívek sexuální obtěžování netýká, protože si s ním na základě svých osobnostních charakteristik dovedou poradit. Dovedou nastavit jasné hranice a nebojí se dát najevo, že si něco takového nenechají líbit. Ty, které se stanou oběťmi obtěžování, jsou líčeny jako naivky a „*tuntí, který by to ani nikomu neřekly*“ (Robert, Mgr. student). Zodpovědnost za sexuální obtěžování se tak s pomocí výše zmiňovaných konstrukcí přesunuje z iniciátora na samotnou oběť, která si za danou nepříjemnost může sama, protože „si to nechala líbit“, nebo nebyla schopna říci razantní „NE“.

Studentky přitom vymezují sebe sama vůči „naivním venkovankám“, „mladým a nezkušeným dívkám“, „těm co provokují“ i těm „co jsou neschopné nastavit jasné mantinely chování“. Staví se do pozice zkušených, poučených a dostatečně silných, které jsou schopny se ubránit a kterých se proto sexuální obtěžování netýká.

Potenciální oběti sexuálního obtěžování, tedy ty, jež jsou sexuálním obtěžováním ohroženy, jsou apriori podezřelé, že situaci vyprovokovaly samy, protože zneužily svého ženského šarmu, nebo že se obtěžování nedovedly postavit. V očích studentů a studentek jsou totiž naivní, mladé nebo nezkušené, a participantky výzkumu se vůči nim výrazně vymezovaly. Samy sebe spatřovaly jako ty, kterým se sexuální obtěžování nemůže stát, protože si k nim „nikdo nic nedovolí“, protože jsou natolik zkušené, že si s problémem dovedou samy poradit. Odtažitost sexuálního obtěžování je tak posílena, protože kromě toho, že je sexuální obtěžování konstruováno jako extrémní zážitek, je konstrukce samotných obětí dosti stigmatizující a viktimizující. Zodpovědnost za sexuální obtěžování je kladena na bedra obětí, nikoliv jeho iniciátorů.

9.2 Jaké charakteristiky a faktory ovlivňují označování a definici sexuálního obtěžování?

Kapitola 8 věnovaná zkušenostem studujících se sexuálním obtěžováním, ukázala, že výskyt sexuálního obtěžování nebyl na zkoumané fakultě výjimečným jevem. Podle výsledků dotazníkového šetření se s některou z forem sexuálního obtěžování, tak jak je definuje SEQ, během svého studia setkala 67 % studujících v magisterském a bakalářském cyklu. S vážnějšími formami, ať už ve formě nevítané sexuální pozornosti nebo sexuálního nátlaku, se během svého studia setkala 22 % studujících a přes 65 % studujících má zkušenosti s genderovým obtěžováním. Na bohaté zkušenosti studujících s různými formami sexuálního obtěžování přitom poukázala také zjištění z kvalitativní sondy sledované fakulty.

V souladu se zjištěními zahraničních výzkumů se však ukázalo, že existuje výrazný rozdíl mezi tím, jak formy obtěžujícího chování, s nimiž se studující setkávají, označují politiky, legislativy a výzkumné operacionální definice obtěžování, a tím, jak své zkušenosti hodnotí a označují sami studenti a studentky. Studující o svých zkušenostech totiž jen zřídka hovořili jako o sexuálním obtěžování. V dotazníkovém šetření odpovědělo na přímou otázku, zda někdy osobně zažili sexuální obtěžování ze strany vyučující/ho, kladně pouze 13 dívek (tj. 2,8 %) a 6 chlapců (2,5 %). K obdobným výsledkům přitom dospěl také tým Ireny Smetáčkové a Petra Pavlíka (2011a: 378), podle kterého hodnotily svou zkušenost jako sexuální obtěžování pouze 3 % dotázaných studentů a studentek.

Tento rozdíl je přitom velice výrazný i z perspektivy mezinárodního srovnání. Zatímco v zahraničních výzkumech na přímou otázku, zda zažili sexuální obtěžování, odpovídá kladně obvykle kolem 5-10 % studujících (např. Fitzgerald 1988: 172, Kalof et al. 2001, Hill, Silva 2005), v této studii to bylo pouze 2,7 % všech studujících a pouze 4 % (3,8 % studentů, 4,1 % studentek) z těch, kteří zažili nějakou z forem obtěžování. Obdobný trend se přitom ukázal také v kvalitativních rozhovorech, v nichž studující jen málokdy označovali své zkušenosti explicitně za sexuální obtěžování, byť o nich často hovořili jako o chování, které jim bylo nepříjemné a které považovali za nechtěné, trapné nebo ponižující.

Přestože bylo obtěžující chování jen zřídka označováno za sexuální obtěžování, je možné identifikovat určité charakteristiky, které jsou s označováním sexuálního obtěžování spojovány. Na jedné straně jsou to faktory, které se váží přímo k danému

chování, na straně druhé umožnilo dotazníkové šetření sledovat také vliv určitých sociodemografických charakteristik na straně studujících na hodnocení a postoje k jednotlivým formám obtěžujícího chování.

9.2.1 Faktory spojené s obtěžujícím chováním

Přestože studující mají tendenci neoznačovat formy, které by vzhledem k legislativní definici bylo možné označit za sexuální nebo genderově motivované obtěžování, jako sexuální obtěžování, je možné vyzorovat určité charakteristiky chování, které vedou k tomu, že jsou určité formy chování jako sexuální obtěžování explicitně označovány. Obdobně jako v zahraničních studiích se jako nejvýznamnější faktory spojené s označováním sexuálního obtěžování ukázaly být *explicitnost sexuálního obtěžování*, přítomnost *mocenské nerovnováhy mezi aktéry*, důležitou roli hraje také *kontext situace* a moment *překračování osobních hranic*. Kromě toho zmiňovali někteří studující také roli *kulturního kontextu*.

9.2.1.1 Explicitnost sexuálního obtěžování

Zahraníční výzkumy (např. Kelley, Parsons 2000: 551, Biaggio, Brownell 1996, Crocker 1983 aj.) docházejí k závěru, že zatímco explicitní formy sexuálního obtěžování náležející do skupiny „něco za něco“, jako je uplácení, nucení k sexuálním aktivitám a sexuální zneužití, bývají jako sexuální obtěžování často označovány i samotnými aktéry, mnohem menší ochota a zároveň i konsensus označovat pojmem sexuální obtěžování jsou patné u forem sexuálního obtěžování, které spadají do skupiny „vytváření nepřátelského prostředí“. Tento výzkum, obdobně jako výzkum Smetáčkové a Pavlíka (2011a) přitom tento fakt jednoznačně potvrdily také na českých datech (viz graf 9.1).⁷¹

Jako poměrně jasně označované formy sexuálního obtěžování se ukázaly být *pokus o tělesný kontakt přes jasné odmítnutí*, který považuje za sexuální obtěžování přes 97 % studentů a 99 % studentek, *pokus o znásilnění* (přes 98 % studentek a 97 % studentů), *opakované verbální pokusy o navázání milostného vztahu* (96 % studentek

---

⁷¹ Smetáčková a Pavlík (2011) se však problémem definice a konstrukce sexuálního obtěžování ve své práci podrobněji nezabývají a jejich analýza se týká především toho, že si studující spojují sexuální obtěžování s explicitně sexualizovanými formami obtěžování.

a téměř 88 % studentů) a *hovory o intimních a osobních věcech* (přes 94 % studentek a 83 % studentů). Další formou obtěžujícího chování, která je hodnocena jako sexuální obtěžování, byly *letmé dotyky*, které za sexuální obtěžování považuje 78 % dívek a přes 58 % chlapců (viz graf 9.1). Vysoký podíl studujících, kteří souhlasili s tím, že tyto formy chování patří k sexuálnímu obtěžování, přitom naznačují, že v tomto ohledu panuje mezi studujícími značný konsensus.⁷²

Určitý, byť ne tak silný konsensus, lze přitom najít i v případě forem chování, které k sexuálnímu obtěžování řazeny nebývají. Mezi studujícími panuje relativní shoda v tom, že některé formy obtěžujícího chování nejsou sexuální obtěžování - patří k nim *komentování vzhledu*, které považuje za sexuální obtěžování pouze necelých 29 % studentek a přes 22 % studentů, *používání lechtivých učebních materiálů* (přes 25 % studentek a 17 % studentů), *zvýhodnění kvůli pohlaví* (přes 25 % dívek a téměř 30 % chlapců) a *znevýhodnění kvůli pohlaví*, které považuje za obtěžování jen téměř 24 % studentek a přes 31 % studentů. Formou obtěžujícího chování, která je studujícími nejméně často považována za sexuální obtěžování, jsou *poznámky a vtipy urážející nebo znevažující muže nebo ženy* (za sexuální obtěžování je považuje pouze necelých 18 % studentek a přes 17 % studentů).

Formou chování, která studujícími není jednoznačně označována, je zejména *pozvání na soukromou schůzku*, které za sexuální obtěžování považuje přes 43 % studentek a 29 % studentů. S odkazem na výsledky kvalitativního výzkumu lze přitom různorodost odpovědí vysvětlit tím, že tyto formy bývají často vázány na kontext situace a hranice, kde v tomto případě začíná sexuální obtěžování, které jsou vratké a nejednoznačné, závislé na okolnostech (Vohlídalová 2010).

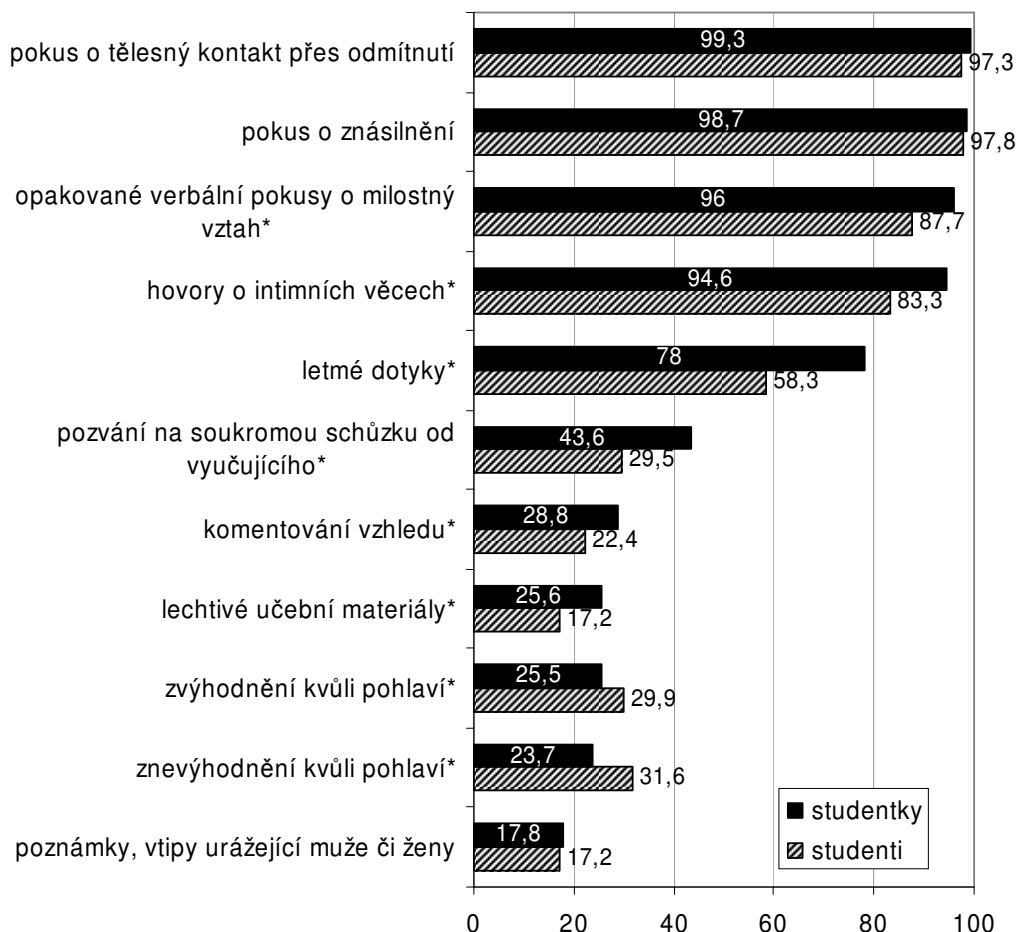
Ukazuje se tedy, že existuje významný rozdíl mezi tím, jakým způsobem je sexuální obtěžování definováno výzkumníky, anglosaskými univerzitními politikami pro boj se sexuálním obtěžováním a zahraniční legislativou na straně jedné, a tím, co si pod sexuálním obtěžováním představují sami studující na straně druhé. Zatímco v prvním případě (u výzkumníků, politik a legislativy) se setkáváme s daleko širším pojetím sexuálního obtěžování, které vedle těžkých forem sexuálního nátlaku a násilí zahrnuje i měkčí formy (např. genderového) obtěžování (viz např. Hill, Silva 2005, Fitzgerald et al. 1988, 1993, Paludi 1996, Gruber 1992 a další), v druhém případě

---

⁷² Vzhledem k tomu, že jednotlivé položky hodnotili studující na škále ANO-NE, vypovídá podíl souhlasných nebo naopak nesouhlasných odpovědí také o míře konsensu. Čím blíže se podíl kladných odpovědí blíží k extrémům 0 nebo 100, tím vyšší je zároveň i míra konsensu v jejich odpovědích.

(u studujících) je sexuální obtěžování vymezeno úzce a zahrnuje spíše fyzické formy, které nespadají do oblasti genderového obtěžování.

Graf 9.1: Jaké chování je sexuálním obtěžováním? (Údaje jsou uvedeny v procentech souhlasných odpovědí).

N = 703. Pozn. v položkách označených hvězdičkami (*) jsou patrné statisticky významné rozdíly v odpovědích studentů a studentek (testováno χ^2 testy na hladině významnosti $\alpha=1\%$).

Zdroj: Bariéry 2009

Rozdělení forem obtěžování na explicitní, které jsou jako obtěžování zpravidla označovány, a neexplicitní, které za sexuální obtěžování považovány nejsou, přitom potvrdila i zjištění z kvalitativní sondy, jež ukázala, že právě nejrůznější podoby fyzického kontaktu nebo vydírání se studujícím nejčastěji spojují se sexuálním obtěžováním, jak uvádí např. Heda:

„...[sexuální obtěžování] je o vyvolávání nějakého nepříjemného tělesného kontaktu. Je to prostě narušování té osobní zóny, které je nepříjemné.“ (Heda, doktorandka)

Naopak tolerantní jsou studující k měkčím formám obtěžování (slovním sexuálním narážkám, komentářům vzhledu a chování, lechtivým vtipům). Jako jedny

z nejspornějších forem sexuálního obtěžování se v rozhovorech se studujícími ukázaly být sexistické vtipy a historky, které studující často uváděli jako příklady toho, co za sexuální obtěžování zpravidla nepovažují. K podobným výsledkům přitom dospěla i studie, která byla v českém prostředí provedena v oblasti sexuálního obtěžování v pracovně-právních vztazích. Podle Křížkové et al. (2006) se ukázala velmi vysoká tolerance české společnosti k měkčím formám obtěžování a různým formám sexistického chování (viz např. i Weiner 2010, True 2003 aj.).

9.2.1.2 Mocenská nerovnováha

Moment moci hraje v označování sexuálního obtěžování klíčovou roli. Sexuální obtěžování podle studujících začíná tam, kde jeden aktér v organizačně vyšší pozici (v tomto případě vyučující), uplatňuje svou převahu na jiném aktérovi v nižší pozici (tj. na studujícím). V rozhovorech byl tento způsob vymezení sexuálního obtěžování spojován s termíny jako „nedobrovolnost“ nebo „přinucení“, jak uvedl například Štěpán:

„Asi se to [sexuální obtěžování] obecně dá těžko definovat. Je to prostě něco, co začíná nějakým nátlakem na tu druhou osobu.“ (Štěpán, doktorand).

S přímým odkazem na moment donucení a nedobrovolnosti svou zkušenost jako sexuální obtěžování hodnotila i Helena. Helena se setkala s obtěžováním ze strany svého vyučujícího, který si od ní v internetové komunikaci po ICQ vyžádal její nahé fotky výměnou za „podržení“ při testu. Na otázku, zdali by tuto svou zkušenost jako sexuální obtěžování explicitně označila, odpověděla:

„Já si myslím, že určitě, protože to bylo proti mému vůli. Bylo to proti mému vůli a já sem se dostala do takové fáze, kdy jsem opravdu nevěděla, co mám dělat. Jestli mi mám vyhovět, já už jsem byla opravdu zoufalá.“ (Helena, Mgr. studentka)

Moment nedobrovolnosti, který je v tomto případě umocněný vztahy přímé nadřízenosti vyučujícího je použit jako hlavní argument, proč je tento zážitek hodnocený a rámovaný jako sexuální obtěžování.

9.2.1.3 Kontext situace: předchozí vztah mezi aktéry a úmysl jednání

Jak už bylo řečeno, v případě sexuálního obtěžování hraje roli v označování forem sexuálního obtěžování i kontext situace, kam lze řadit **předchozí vztah mezi aktéry** (Reilly, Carpenter 1992, Weber-Burdin, Rossi 1982 a další) a **úmysl jednání**.

Pokud se aktéři znali předem a měli spolu důvěrnější vztah, studující obtěžující chování neinterpretovali jako sexuální obtěžování, jak uvádí např. Hana:

„Tazatelka: Řekla byste o sobě tedy, že jste se setkala se sexuálním obtěžováním?“

Hana: V tomto případě asi ano.⁷³ Protože toho člověka vidíte podruhé v životě a nechápete, kde bere tu drzost. (...) Záleží na tom, jaký k tomu člověku máte vztah. Protože, když k němu máte bližší vztah – i s tím pedagogem se dá navázat více méně přátelský vztah – tak v tu chvíli mu při rozloučení dáte pusku na tvář.“ (Hana, Mgr. studentka).

Úmysl jednání a jeho zamýšlenost byla dalším momentem, který studující zmiňovali v souvislosti s označováním sexuálního obtěžování. Jako sexuální obtěžování bylo totiž často označeno chování, jehož cílem bylo úmyslně poškodit, ponížit nebo ublížit, které bylo vymezeno vůči formám, u kterých tento moment chyběl, ke kterým patřily např. vtipy se sexuální tematikou, jejichž cílem bylo podle studujících pobavit studující.

„...jde taky o to, jestli je to míněno zle, jakým způsobem je to řečeno, jak to na vás působí.“ (Gita, doktorandka)

10.2.1.4 Narušení osobní hranice

Analýza dále ukázala, že dalším momentem, kterým definují sexuální obtěžování, je narušení osobních hranic a mantinelů, které jsou vymezeny subjektivně a ovlivněny osobností, životními zkušenostmi, sexuální otevřeností, pohlavím a dalšími vlastnostmi. Významná část studujících spojovala sexuální obtěžování s nechtěnou, nevídanou a jinak nepříjemnou nebo ponižující skutečností, přičemž klíčovým momentem bylo zejména to, že bylo toto chování jako nepříjemné vnímáno samotnou obětí obtěžování:

„Já to беру tak, že [sexuální obtěžování začíná] jakmile to začne být nepříjemný. Každý to má posunutý asi někde jinde.“ (Klára, Mgr. studentka)

Narušení osobních hranic bývá jako hlavní moment, kde začíná sexuální obtěžování, označován nejen v případě verbálních forem obtěžování (sexistické komentáře, poznámky a vtipy), ale také v případě fyzických forem obtěžování. Stanovení určité hranice, kde začíná být fyzický kontakt nepříjemný a obtěžující, je považováno za individuální, protože *„...každý má jinak posazený svoje osobní zóny.“*

---

⁷³ Na závěr zkoušky Hanu a její spolužačku podnapilý vyučující políbil na ústa.

(Marcel, Bc. student) a „*Každý máme tu svoji bublinu trošičku jinak velkou.*“ (Heda, doktorandka).

Několik studujících pak upozornilo i na to, že percepce sexuálního obtěžování se může lišit také s ohledem na pohlaví toho, kdo obtěžování hodnotí, jako např. Štěpán:

„...já jsem takový pozitivní, veselý člověk, který není nijak přecitlivělý, ale ženy to ze své pozice můžou vnímat jinak.“ (Štěpán, doktorand)

Ženy jsou tedy v obecných představách konstruovány jako ty citlivější (někdy dokonce jako „přecitlivělé“) a vnímavější vůči sexuálnímu obtěžování ve srovnání s muži.

9.2.1.5 Kulturní kontext

V rozhovorech se studujícími vystupovala také další dimenze spojená s označováním sexuálního obtěžování – a to kulturní kontext. Na roli kulturního prostředí na formování představ lidí o tom, co je a co naopak není sexuální obtěžování přitom upozornila např. Sandy Welsh s kolegyněmi (Welsh et al. 2006), které si ve své studii všímaly rozdíly v interpretacích incidentů sexuálního obtěžování mezi ženami z majoritní společnosti a ženami-migrantkami. Data z naší studie sice neumožňovala sledovat přímý vliv kulturního prostředí na definice sexuálního obtěžování, ukázala nicméně, že studující mají tendenci reflektovat roli kulturních specifíků při definici sexuálního obtěžování.

V rozhovorech se objevil i názor, že některé formy sexuálního obtěžování, které mohou být na západě (zejména v USA) označeny jako sexuální obtěžování, jsou v našem kulturním kontextu přijímány a tolerovány jako něco normálního a běžného, a proto podle studujících nejsou sexuálními obtěžováními. Studující mají tendenci vymezovat české kulturní prostředí zejména vůči americkému prostředí, které spojují s hysterickými a přehnanými reakcemi na sexuální obtěžování. České prostředí mají naopak tendenci vnímat jako více tolerantní, „rozumné“ a „nad věcí“.

„Každá kultura má hranici [kde začíná sexuální obtěžování] jinde, myslím, že my Češi máme tuto hranici trošičku výše postavenou, nejsme tak hákliví na určité věci jako třeba v Americe a podobně...“ (Heda, doktorandka)

S americkým kulturním prostředím si studující mnohdy spojovali extrémní situace:

„...pusť ženu do dveří nebo se nějak špatně podívá a hned je obviněn ze sexuálního obtěžování“ (Robert, Mgr. student).

Jak uvádí Jacqui True (2003) nebo Elaine Weiner (2010), vykazovala česká společnost zejména v 90. letech velice silný odpor k přijímání západních myšlenek týkajících se problematiky genderové rovnosti. Koncept sexuálního obtěžování byl označován jako Česku kulturně vzdálený fenomén, který narušuje „přirozené“ vztahy mezi muži a ženami ve společnosti (True 2003). Z výpovědí studujících je tedy patrné, že tento způsob uvažování o sexuální obtěžování je v určité formě patrný dodnes.

9.2.2 Charakteristiky ovlivňující označování sexuálního obtěžování na straně studujících

Kvantitativní studie umožnila sledovat vliv vybraných sociodemografických charakteristik na označování sexuálního obtěžování. Výše zmiňovaná data týkající se hodnocení jednotlivých forem obtěžování přitom již naznačila, že v odpovědích studujících existují statisticky významné genderové rozdíly.

V souladu s výsledky zahraničních výzkumů (např. Uggen, Blackstone 2004: 69, Hill, Silva 2005: 10-11 aj.) se ukázalo, že ženy byly k problému sexuálního obtěžování citlivější a méně tolerantní než muži. S výjimkou z(ne)výhodnění kvůli pohlaví, které považuje za sexuální obtěžování statisticky významně vyšší podíl studentů než studentek, označovaly studentky většinu ostatních položek za sexuální obtěžování častěji než studenti.

Aby bylo možné testovat závislost postojů k tomu, jaké chování konstituuje sexuální obtěžování, nejen na pohlaví, ale i na dalších sociodemografických charakteristikách, jako je věk a stupeň studia, a zároveň odhlédnout od jednotlivých položek a pracovat s nimi jako s jedním celkem, byla použita explorační faktorová analýza, která identifikovala čtyři skupiny (faktory) jednotlivých podob obtěžujícího chování (viz tabulka 9.2):

1. faktor „sexuální nátlak a explicitní formy nevíтанé sexuální pozornosti“ je sycen proměnnými *pokus o znásilnění, pokus o tělesný kontakt přes jasné odmítnutí, opakované verbální pokusy o navázání milostného vztahu a hovory o intimních záležitostech*. Po porovnání průměrného faktorového skóre mezi jednotlivými

skupinami studujících⁷⁴ se ukázalo, že dívky se k tomuto faktoru kloní spíše než chlapci. Znamená to tedy, že dané položky náležející k tomuto faktoru hodnotí jako sexuální obtěžování spíše než chlapci. Závislost na stupni studia (tj. na tom, zda jde o studující v bakalářském nebo magisterském cyklu) ani na věku nebyla prokázána. Lze tedy shrnout, že tato skupina forem obtěžujícího chování je především studentkami hodnocena jako sexuální obtěžování, a to bez ohledu na jejich věk nebo stupeň studia.

2. skupina forem obtěžujícího chování, jejichž hodnocení je vzájemně provázáno, je *zvýhodnění nebo znevýhodnění na základě pohlaví*. Studentky dosahují v tomto faktoru nižšího skóre než studenti, což znamená, že muži označují tyto formy chování za sexuální obtěžování spíše než ženy. Ani v tomto případě se však nepodařilo prokázat statisticky významnou závislost na stupni studia či věku.

3. skupinu obtěžujícího chování tvoří *méně explicitní formy nevítané sexuální pozornosti a dotyky*, jako komentování *vzhledu a chování, pozvání na soukromou schůzku od vyučujícího a letmé dotyky*. Muži dosahují v tomto faktoru statisticky významně nižšího skóre než ženy, což znamená, že studentky hodnotí tyto formy obtěžujícího chování jako sexuální obtěžování spíše než studenti. Ani v tomto případě se nepodařilo prokázat závislost na stupni studia nebo na věku.

4. skupinu forem obtěžujícího chování tvoří položky spadající do skupiny *genderového obtěžování* a *stýl ho proměnné používání lechtivých učebních materiálů a poznámky, vtipy a příběhy urážející muže nebo ženy*. Nepodařilo se prokázat, že by byl příklon k tomuto faktoru statisticky významně determinován pohlavím, ale míra souhlasu s tímto faktorem je statisticky významně ovlivněna stupněm studia (studující v magisterském studijním cyklu se kloní k názoru, že jde o určitou formu sexuálního obtěžování spíše než studující v bakalářském cyklu studia). S tím souvisí i statisticky významná pozitivní korelace s věkem ($RC = 0,1$). Čím starší je studující, tím spíše souhlasí, že položky zahrnuté do tohoto faktoru představují sexuální obtěžování. Skutečnost, že významnou roli v citlivosti vůči sexuálnímu obtěžování hraje věk, přitom potvrdila i řada dalších zahraničních studií. Mladší lidé tolerují sexuální obtěžování spíše než starší lidé, studenti a studentky magisterského nebo

---

⁷⁴ Testováno t-testy shody středních hodnot na hladině významnosti $\alpha = 1 \%$.

bakalářského cyklu jsou k sexuálnímu obtěžování tolerantnější než doktorandi a doktorandky (Cummings, Armenta 2002: 219, Uggen, Blackstone 2004: 69).

Studentky jsou tedy k problému sexuálního obtěžování citlivější a méně tolerantní než studenti. S výjimkou z(ne)výhodnění kvůli pohlaví, které považuje za sexuální obtěžování statisticky významně vyšší podíl chlapců než dívek, označovaly většinu dalších položek za sexuální obtěžování častěji než chlapci. S věkem studujících a stupněm jejich studia se přitom jejich citlivost zejména k formám genderového obtěžování zvyšuje.

Tabulka 9.2: Co je sexuální obtěžování? (výstupy faktorové analýzy)

	Sexuální nátlak a explicitnější formy nevíтанé sexuální pozornosti	Z(ne)výhodnění na základě pohlaví	Méně explicitní formy nevíтанé sexuální pozornosti a dotyky	Genderové obtěžování
Pokus o znásilnění	0,860	-0,011	-0,092	-0,071
Pokus o tělesný kontakt	0,857	-0,021	-0,064	-0,078
Opakované verbální pokusy o milostný vztah	0,574	-0,040	0,277	0,062
Hovory o intimních věcech	0,498	0,031	0,267	0,218
Znevýhodnění kvůli pohlaví	0,007	0,942	0,005	0,066
Zvýhodnění kvůli pohlaví	-0,035	0,934	0,051	0,097
Komentování vzhledu	-0,090	0,205	0,747	-0,020
Pozvání na soukromou schůzku od vyučující/ho	0,085	-0,045	0,705	0,028
Letmé dotyky	0,235	-0,086	0,501	0,224
Lechtivé učební materiály	0,114	0,003	-0,022	0,844
Poznámky, vtipy urážející muže či ženu	-0,097	0,152	0,155	0,671

Poznámky: Faktorová analýza, rotace Varimax, KMO test 0,6, podíl vysvětlené variance (za všechny faktory kumulativně) 61,5 %, Bartlettův test sféricity je stat. významný na hladině významnosti $\alpha = 1\%$.

Zdroj dat: Bariéry 2009, N= 703.

Lze tedy shrnout, že postoje studujících k jednotlivým typům a formám sexuálního a genderového obtěžování jsou determinovány primárně pohlavím. Neukázalo se přitom, že by v tomto ohledu hrály významnou roli osobní zkušenosti

studujících s konkrétními formami obtěžujícího chování na půdě vysoké školy. Tato zjištění tedy patrně vypovídají mj. o odlišných postojích (stanoviscích) mužů a žen, které jsou patrně dány jejich výchovou, socializací, ale i širšími zkušenostmi s genderovými vztahy, stereotypy a očekáváními ve společnosti (Harding 2004, 1987). Jistou roli mohou patrně hrát i zkušenosti s obtěžováním mimo prostředí vysoké školy, které však tento výzkum nesledoval.

9.3 Závěr

Analýza, zaměřená na problematiku percepce a konstrukce sexuálního obtěžování očima studujících, poukázala na určité charakteristiky a stereotypy, které si studující v českém kulturním prostředí spojují se sexuálním obtěžováním, a zároveň umožnila hlubší explorační faktorů, které jsou spojeny s jeho označováním.

Jak se ukázalo, obtěžování je studujícími konstruováno jako odtažitý problém, který se jich netýká. Je vnímán jako extrémní zkušenost porušující všechny běžné normy mezilidského chování. Přijetí faktu, že se něco takového může vyskytovat ve vysokoškolském prostředí, v jehož centru by mělo stát blaho studujících a snaha o kultivaci mladé generace, je pro mnohé studující značně problematická. Kromě toho se studující jasně vymezují vůči obětem případného sexuálního obtěžování. Případné oběti sexuálního obtěžování jsou nahlíženy buď jako ty, které sexuální obtěžování samy vyprovokovaly, nebo ty, které nebyly schopny se samy ubránit. Jako oběti sexuálního obtěžování jsou téměř výhradně spatřovány ženy, zejména pak ženy mladé, naivní, ty, které nejsou schopny dát agresorovi dostatečně jasně najevo, že je jim takové chování nepřijemné. Zodpovědnost za sexuální obtěžování se tak přesunuje především na samotnou oběť takového chování.

Ukázalo se také, že studující obvykle neoznačují formy chování, které by bylo možné z perspektivy legislativy nebo operacionálních definic sexuálního obtěžování rámovat jako sexuální obtěžování, termínem *sexuální obtěžování*. Přesto jsou však patrně některé faktory a charakteristiky, které si studující se sexuálním obtěžováním spojují a které vedou k tomu, že jsou dané formy obtěžování explicitně označeny jako sexuální obtěžování. Na rozdíl od Smetáčkové a Pavlíka (2011a), kteří ve své studii došli ke zjištění, že roli v označování sexuálního obtěžování hraje především sexualizace a explicitnost daného chování, moje analýza poukázala na to, že faktorů, které jsou spojeny s konstrukcí sexuálního obtěžování je možné identifikovat více.

Pokud tyto faktory vztáhneme k nastavení české legislativy, ukazuje se, že zatímco v určitých bodech se shodují, v jiných se rozcházejí.

Česká legislativa definuje sexuální obtěžování s odkazem na úmysl jednání, jeho nevíтанost a kromě explicitních (tvrďších) forem zahrnuje i formy méně explicitní (měkčí). Obdobně jako legislativní definice se i v definicích studujících objevuje důraz na úmysl jednání a velmi významnou roli hrál v osobních definicích i sexuálního obtěžování také moment individuální percepce chování jako nevíтанého, neboli narušení určité individuální hranice. V rozporu s platnou legislativní definicí pak studující vymezují sexuální obtěžování pouze s odkazem na explicitní a fyzické formy obtěžování a nezahrnují do něho měkčí formy obtěžování náležející do skupiny „vytváření nepřátelského prostředí“, což potvrdila i studie Smetáčkové a Pavlíka (2011a).⁷⁵

Důležitým faktorem, který bývá spojován se sexuálním obtěžováním, je také existence mocenských hierarchií daných organizační strukturou mezi jednotlivými aktéry – sexuální obtěžování bývá zpravidla spojováno s chováním, kdy člověk (obvykle muž) v organizačně vyšší pozici sexuálně obtěžuje ženu v organizačně nižší nebo podřízené pozici. Studující také reflektují určitou roli kulturních rozdílů při označování sexuálního obtěžování, přičemž české kulturní prostředí bývá vnímáno jako prostředí, které je vůči tomuto jevu tolerantní a v němž řada forem obtěžujícího chování není jako sexuální obtěžování označováno.

Pokud jde o charakteristiky na straně studujících, které jsou spojeny s označováním a sexuálního obtěžování, v souladu s řadou zahraničních studií se ukázalo, že ženy jsou vůči sexuálnímu obtěžování citlivější než muži a mají spíše než muži tendenci řadit k sexuálnímu obtěžování i méně explicitní formy obtěžování (viz např. Reilly et al. 1982 nebo Bursik 1992, Larsson et al. 2003, Skaine 1996). Tato skutečnost patrně souvisí s odlišnou životní zkušeností mužů a žen a také tím, že ženy mají s danými formami obtěžování daleko častěji i bezprostřední osobní zkušenost, což kromě řady zahraničních studií (Dziech, Weiner 1984, Paludi 1996, Kalof et al. 2001) naznačuje i tato studie. Kromě pohlaví hraje určitou roli také věk studujících - starší studenti a studentky v magisterském stupni studia vykazovali vyšší citlivost a

---

⁷⁵ Vzhledem k tomu, že se tato studie (Smetáčková, Pavlík 2011) v oblasti percepce obtěžování zaměřila téměř výhradně na moment úzké definice sexuálního obtěžování, není možné, abych svá další zjištění vztáhla k výsledkům jejich výzkumu.

menší toleranci k genderovému obtěžování než mladší studenti a studentky v bakalářském studijním cyklu.

Sociální konstrukce sexuálního obtěžování a diskurzivní praxe spojené s tímto fenoménem přitom hrají důležitou roli v tom, jakým způsobem je s daným fenoménem zacházeno a jsou důležitým zdrojem normalizace a reprodukce takového chování ve společnosti (Wood 1994, Bighnam 1994, Eyer 2001). Jak upozorňuje Julie Wood (1994), diskurzy ovlivňují mj. to, jakým způsobem jedinec hodnotí své vlastní zkušenosti, ale ovlivňují i jeho pocity a emoce. Právě diskurzivní praxe, spojená se sexuálním obtěžováním a jeho obecně velice vysoká míra tolerance ve společnosti, je přitom podle mnohých autorů jedněmi z hlavních důvodů, proč se sexuální obtěžování dosud nepodařilo účinně potlačit. Jednou z funkcí diskurzu je totiž reprodukce stávajícího sociální a genderového řádu (Wood 1994).

Poměrně názorně lze pak tento přístup aplikovat i na výsledky analýzy sexuálního obtěžování v českém prostředí. Skutečnost, že studující chápou sexuální obtěžování jako něco, co se jich apriori nikdy nemůže týkat, může vést k tomu, že je široké spektrum sexistického chování vyčleněno ze sexuálního obtěžování jako něco, co je normální, běžné a co je třeba tolerovat. Negativní stereotypy spojené s oběťmi sexuálního obtěžování, které jsou apriori podezřelé, že se na obtěžování samy podílely, pak mohou vést k tomu, že se studující bojí ozvat, pokud se s takovým chováním setkají, nebo si vůbec odmítají připustit, že se s takovou formou chování setkali.

Z řady uvedených citací je přitom zřejmé, že na tomto obrazu obětí i samotného sexuálního obtěžování participují nejenom muži, ale i ženy, často včetně těch, které se s některými formami obtěžování samy setkaly. Vysvětlení přitom nabízejí opět přístupy, které pracují se sexuálním obtěžováním jako s formou hegemonie (Bourdieu 2000, Clair 1994, Nicolson 1997). Studentky (ale samozřejmě i studenti), které procházejí genderovou socializací, se určité formy chování naučí vidět jako normální a neproblematické (zejména pokud jde o celou škálu měkčích forem obtěžování). Tím, že vlastní zkušenosti často samy neoznačují jako sexuální obtěžování, sice na jednu stranu chrání vlastní osobnost, na druhou stranu se však také podílejí na reprodukci a chápání takového chování jako beztravné, neproblematické a normální formy komunikace mezi lidmi. Pomyslný kruh se tak uzavírá.

V souvislosti s výše vyřčenými závěry se také otevírá otázka, jejíž zodpovězení může být důležité pro volbu vhodných strategií boje proti sexuálnímu obtěžování

(nejen) ve vysokoškolském prostředí: *Proč je v českém prostředí patrný tak výrazný odpor vůči označování sexuálního obtěžování jako sexuálního obtěžování?* Tato studie sice naznačuje, že to patrně souvisí s řadou negativních stereotypů, které jsou se sexuálním obtěžování a jeho oběťmi spojovány, i s tím, že řada forem obtěžujícího chování je z kategorie „sexuální obtěžování“ vyjmuta a je normalizována a tolerována jako běžná mezilidská komunikace. Domnívám se však, že v tomto ohledu je třeba mnohem komplexnější vysvětlení, k němuž však tato studie neposkytuje potřebná data. Závěrem této kapitoly si proto dovoluji vyslovit několik hypotéz.

Prvním možným vysvětlením je nepoučenost a neinformovanost studujících o sexuálním obtěžování, jejichž roli zdůrazňuje např. Carrie Herbert (1997). Na tuto skutečnost poukazuje např. i značné váhání studujících nad tím, co je to sexuální obtěžování. České univerzity přitom běžně nedisponují tzv. anti-harassment politikami a o tomto tématu se jen velice zřídka diskutuje ve veřejném prostoru. Existuje tedy jen velmi malý prostor, v němž lze formovat povědomí studujících o sexuálním obtěžování. S tím pak souvisí i role organizačního klima organizací - řada výzkumů ukázala, že právě organizační klima hraje roli v tom, do jaké míry lidé tolerují sexuální obtěžování (Gruber 1998, Fitzgerald et al. 1997, William, Lam, Shively 1992). Určitý problém může být tedy skryt nejen v neinformování studujících, ale také v samotném klimatu českých vysokých škol, které zpravidla nezastávají příliš proaktivní přístup, pokud jde o systematické řešení sexuálního obtěžování, a tyto formy chování mnohdy tolerují.⁷⁶

Druhým vysvětlením je naučená nevšímavost vůči sexuálnímu obtěžování, získaná během socializace a stále podporována diskurzivními praktikami, které jsou se sexuálním obtěžování svázány, na něž upozorňují např. i Paula Nicolson (1997), Julie Wood (1994) nebo Shereen Bingham (1994). A. Thomas a C. Kitzinger (1997) pak explicitně zdůrazňují vliv odmítavého postoje vůči feministickým myšlenkám na toleranci a laxní přístup společnosti a organizací vůči sexuálnímu obtěžování. Je přitom známým faktem, že v české společnosti není otázka rovného postavení mužů a žen prioritou (Křížková 2006, Křížková, Penner, Petersen 2008) a feminismus zde ještě stále neztratil punc něčeho nepatřičného (Weiner 2010, Havelková 1993). Nezřídka se pak můžeme setkat s tím, že je sexuální obtěžování bagatelizováno nebo

---

⁷⁶ Přestože nejsou k dispozici data týkající se toho, jak zacházejí vysoké školy s případy sexuálního obtěžování, z rozhovorů se studujícími i z mých osobních zkušeností s pomocí obětem sexuálního obtěžování je patrné, že vedení vysokých škol jsou k sexuálnímu obtěžování poměrně tolerantní.

dokonce zesměšňováno (viz např. Komárek, Havlíček 2010, Horský 2010; podrobněji viz True 2003, Křížková et al. 2006).

Shrnutí a závěry

Ve své disertační práci jsem se zaměřila zejména na exploraci a porozumění fenoménu sexuálního obtěžování v českém vysokoškolském prostředí, konkrétně pak na obtěžování studujících ze strany vyučujících. Pod pojem „sexuální obtěžování“ přitom s ohledem na terminologii používanou v zahraničí neřadím pouze explicitní fyzické formy obtěžování (v legislativě označované jako *quid-pro-quo*), ale také méně explicitní formy genderového obtěžování (označované jako *hostile environment*). Přestože nepopírám, že sexuální obtěžování je mnohovrstevnatý jev, probíhající mezi aktéry na různých úrovních, zejména studující jsou vůči obtěžování nejvíce zranitelní, a právě obtěžování studujících ze strany vyučujících má na případné oběti obtěžování nejzávažnější dopady (Dziech, Weiner 1984). Ve své disertaci navazuji na práce, které se této problematice věnovaly v českém kontextu (zejména Křížková et al. 2006, Vohlídalová, Šaldová, Tupá 2010, Vohlídalová 2011, Vohlídalová 2010, Vohlídalová 2012, Smetáčková a Pavlík 2011a), stejně jako na řadu výzkumů, které byly na toto téma zpracovány od 70. let, zejména v anglosaském (a americkém) kulturním kontextu.

Pokud jde o metodologii, disertační práce vychází ze studie fakulty pražské veřejné vysoké školy, která byla uskutečněna mezi lety 2008-2009. Motivace pro výběr konkrétní fakulty spočívala zejména v tom, že se nejedná o specifickou školu s výraznou převahou mužů nebo žen, nebo o prostředí, které by podle dosavadních studií mělo být apriori náchylné k výskytu sexuálního obtěžování (např. umělecké školy, nebo školy, kde ženy tvoří pouze menšinu mezi studujícími), a že jde o běžnou vzdělávací instituci s nezanedbatelným počtem studujících a relativně vyrovnaným podílem mužů a žen mezi studujícími. S výsledky výzkumu je pochopitelně nutné pracovat s vědomím, že jde o studii jedné vybrané pražské fakulty, která nemá ambici reprezentovat všechny vysoké školy v České republice. I přesto však tento výzkum umožňuje do určité míry reflexi současné situace, a představuje proto cenný vhled do dosud velice málo zmapované problematiky. Studovaná fakulta je totiž stejně jako ostatní organizace a instituce zakotvena v určitém kulturním kontextu a kontextu genderových vztahů. O jisté relevanci výsledků výzkumu přitom vypovídá i shoda

některých mých dílčích výsledků s dalšími dosud provedenými výzkumy v ČR (viz Křížková et al. 2006, Smetáčková, Pavlík 2011a).

Výzkum využil smíšený výzkumný design, zahrnující kombinaci kvantitativního dotazníkového šetření a hloubkových rozhovorů se studenty a studentkami. Oba datové zdroje jsem v jednotlivých analytických kapitolách kombinovala tak, abych maximálně využila komplementarity explanační a explorační síly obou těchto přístupů. Zatímco kvantitativní dotazníkové šetření umožnilo statistické zmapování problému a odhalení řady korelací a vzájemných statistických vztahů, kvalitativní část umožnila zaměřit se podrobněji na to, jakým způsobem studující své zkušenosti vnímají, popisují a interpretují. Kombinace těchto výzkumných metod tak umožnila odpovědět na řadu rozmanitých výzkumných otázek kvalitativní i kvantitativní povahy.

K analýze dat přistupuji z perspektivy slabého konstruktivismu (viz Schwandt 2000). S daty sice pracuji jako s výpověďmi, které samy o sobě představují určitou konstrukci studujících, nikoliv realitu per se, zároveň však, na rozdíl od silně konstruktivistických přístupů (viz Schwandt 2000), nezpochybňuji existenci určité sociální reality nebo možnosti tuto realitu měnit. Kromě toho se ve své práci inspiroji také některými zásadami feministické metodologie. Na sexuální obtěžování nahlížím jako na nežádoucí jev. Jsem si vědoma, že moje analýza není (a domnívám se, že ani nemůže být) hodnotově neutrální, ale že je apriori ovlivněna mým stanoviskem, subjektivitou, stejně jako i teoretickým zázemím, z něhož vycházím. Ke konceptualizaci problému sexuálního obtěžování (a potažmo i analýze a interpretaci dat) přistupuji prizmatem socio-kulturních modelů, které sexuální obtěžování zasazují do kontextu genderového společenského řádu.

Ve své disertační práci jsem se zaměřila na exploraci a explanaci tří hlavních tematických oblastí problematiky sexuálního obtěžování, kterými jsou: i) prevalence sexuálního obtěžování, ii) strategie zvládání a řešení sexuálního obtěžování, a iii) problém definice a percepce sexuálního obtěžování.

Absence informací o sexuálním obtěžování a jeho prevalenci může snadno vést k představě, že jde o problém, který je naší společností cizí a netýká se jí, že jde o něco, co je k nám uměle importováno zvenčí (viz např. Škvorecký 1993). Začít uvažovat o sexuálním obtěžování jako o reálném problému proto předpokládá nutnost zmapovat, do jaké míry jsou s tímto fenoménem studující konfrontováni. Pokud jde o zkušenosti studujících se sexuálním obtěžováním, v analýze jsem se zaměřila jak na

kvantitativní aspekty (tj. četnost výskytu jednotlivých forem sexuálního obtěžování a charakteristiky studujících, kteří deklarovali, že se s nějakou z forem obtěžování setkali), tak na aspekty kvalitativní (tj. jakým způsobem studující své zkušenosti popisují a prožívají, případně jaké jsou dynamika a kontext těchto interakcí).

Kvantitativní analýza zaměřená na zkušenosti studujících s různými formami sexuálního obtěžování (včetně genderových forem) ukázala, že navzdory představě, že jde o zcela marginální fenomén, který se týká jen několika málo (deviantních) jedinců, se s některou z forem sexuálního obtěžování (tak jak ji definuje a operacionalizuje SEQ (Fitzgerald et al. 1996)) během studia setkala významná část studujících – celých 67 % ze 700 dotázaných studentů a studentek bakalářského a magisterského studijního programu dané fakulty. Pokud jde o konkrétní typy obtěžování, zdaleka nejčastěji se studující setkávali s měkčími formami *genderového obtěžování* (66 %), a neobvyklé nejsou ani zkušenosti s *nevítanou sexuální pozorností* (18 %). Nejméně často se studující setkávali s nejtvrďšími formami obtěžování spadajícími do kategorie *sexuálního nátlaku*. I přes to, že šlo o nejméně častou formu obtěžování, setkala se s ní nezanedbatelných 9 % studujících.

V tomto ohledu jsou přitom výsledky mé analýzy konzistentní s dosud provedenými výzkumy sexuálního obtěžování v ČR. Obdobné výsledky totiž potvrdila i studie sexuálního obtěžování na vysokých školách v ČR autorů Ireny Smetáčkové a Petra Pavlíka (2011a), která vznikala simultánně s výzkumem, z něhož vycházím v mé disertaci, ale která byla provedena na odlišném vzorku. Na vysokou míru sexualizace českého pracovního prostředí pak upozornila také studie Aleny Křížkové a kolektivu (2006). Pokud jde o genderová specifika zkušeností se sexuálním obtěžováním, v souladu s řadou zahraničních studií se potvrdilo, že přestože se s různými formami obtěžování setkávají také muži-studenti, sexuální obtěžování ze strany vyučujících se týká především žen-studentek.

Zkušenosti studentů a studentek popisované v hloubkových rozhovorech přitom umožnily nahlédnout jednotlivé příběhy v jejich celistvosti, včetně dynamiky, kontextu a prožívání, které dotazníkové šetření zpravidla postihnout neumí. Zkušenosti, které studující v rozhovorech popisovali, byly přitom až překvapivě pestré. Zrážející pak byla také lehkost, s jakou studující o svých zkušenostech s různými formami obtěžování hovořili, a to často i v případě, že se setkali s velice explicitními formami obtěžování. Studující vyprávěli o zkušenostech s komentáři o intelektuální neschopnosti žen, narážkami na jejich vzhled, vtipy a historky

zesměšňující ženy, nebo odlišným zacházením se studenty a studentkami, které byly často líčeny jako běžná součást výuky. Zejména ženy pak v rozhovorech často hovořily o různých pozváních ze strany vyučujících na soukromé schůzky mimo školu, ale v rozhovorech byly zmiňovány také zkušenosti s extrémními a fyzickými formami obtěžování, jako např. sexuální vydírání nebo nežádoucí fyzický kontakt.

I přes velkou rozmanitost zkušeností se sexuálním obtěžováním a jejich zdánlivou nesouměřitelnost odhalila kvalitativní analýza rozhovorů několik společných momentů těchto příběhů z hlediska *kontextu*, *dynamiky* a *prožívání*.

Pokud jde o *kontext*, klíčovou součástí příběhů sexuálního obtěžování byla mocenská dimenze - rozhovory ukázaly, že studující velice silně refletovali mocenský aspekt vztahu vyučujícího a studenta a roli organizačně daných mocenských hierarchií, které jsou v případě vztahu studujících a vyučujících posilovány ještě vztahy přirozené autority vyučujících. Nejvážnější incidenty, s nimiž se studentky setkávaly, pak probíhaly během zkoušek nebo v přímé návaznosti na ně, kdy byla mocenská nerovnováha mezi studujícími a vyučujícími nejvíce vyhocená. Pokud jde o *dynamiku* příběhů sexuálního obtěžování, ukázalo se, že sexuální obtěžování, včetně jeho nejtěžších a nejvíce explicitních forem, mnohdy začínají velice nenápadně, což brání studujícím odhadnout, kam bude daná interakce směřovat a případně jí efektivně a včas řešit. Jak se také ukázalo, iniciátoři takového chování své jednání obvykle opakují – jejich počínání tedy nelze interpretovat jako mimořádné selhání, ale jako systematické zneužití dominantní pozice k prosazování svých vlastních (neetických) zájmů. Pokud se zaměříme na rovinu *prožívání*, analýza poukázala na neblahé dopady těchto zkušeností na mladé lidi. Studenti, a zejména pak studentky v rozhovorech zdůrazňovali nevíтанost a nechtěnost takového chování, hovořili o tom, že byli v šoku a cítili se paralyzováni. Často zmiňovali také pocity zklamání a rozčarování. Nejhůře přitom studující snášeli projevy obtěžování, které byly směřovány na konkrétní jedince, obecné nevhodné poznámky a komentáře pak studující spíše tolerovali. Nedílnou součástí prožívání sexuálního obtěžování byla také sebeviktimizace obětí, obviňování sebe sama ze zodpovědnosti za sexuální obtěžování, přestože jejich vyprávění vypovídalo spíše o tom, že se staly terčem obtěžování. To je zároveň typickým znakem dalších forem násilí na ženách, jako je např. znásilnění (viz např. Brownmiller 1976), což poukazuje na společné zdroje těchto forem násilí.

Na problém prevalence obtěžování pak logicky navazuje otázka zvládnání sexuálního obtěžování a volby strategií jeho řešení. Jak již bylo řečeno, v České republice mají studující pouze omezenou možnost obrany vůči sexuálnímu obtěžování. V další analytické kapitole jsem se soustředila na problém řešení sexuálního obtěžování ze strany studujících, konkrétně pak na strategie zvládnání sexuálního obtěžování, které v našich podmínkách volí studující k tomu, aby se s těmito formami obtěžování vyrovnali. Ukázalo se, že strategie zvládnání sexuálního obtěžování v našem kulturním prostředí zahrnují jak strategie vnější (zaměřené na reálné zvládnutí obtěžování a jeho případné zastavení; k těmto strategiím patřily *řešení s podporou instituce a jejích představitelů, přímá konfrontace s iniciátorem obtěžování a vyhýbání se iniciátorovi obtěžování*), tak strategie vnitřní (jejichž cílem není odstranění sexuálního obtěžování, ale emocionální a psychické vyrovnání se se sexuálním obtěžováním; v rozhovorech byly vnitřní strategie zastoupeny *popíráním, zlehčováním a normalizací sexuálního obtěžování, hledáním psychické a sociální podpory, mlčením a důvěrou ve vlastní schopnosti vyrovnat se se sexuálním obtěžováním*).

V souvislosti s řešením sexuálního obtěžování se přitom ve vyprávění studujících objevil zajímavý fenomén. Vyprávění týkající se řešení a zvládnání sexuálního obtěžování se totiž odehrávalo ve dvou různých rovinách, mezi nimiž byl patrný výrazný rozpor. Jako první rovina, která byla zpravidla spojena s uvažováním o řešení hypotetických situací, a která představovala často spontánní a bezprostřední odpověď na otázku po strategiích, které by studující volili, vystupovalo v rozhovorech do popředí řešení sexuálního obtěžování asertivním způsobem. Studující obvykle vyjadřovali, že by volili řešení oficiálními či polooficiálními kanály, případně by se rozhodli pro přímou konfrontaci s iniciátorem obtěžování. Toto řešení bylo přitom v této rovině vyprávění zmiňováno jako neproblematické a nerizikové. Druhou rovinu vyprávění o strategiích zvládnání obtěžování představovala vyprávění studentů o řešení reálných situací obtěžování, případně hlubší úvahy o řešení hypotetických případů obtěžování. V této rovině vyprávění naopak převažuje skepse vůči asertivním strategiím. Preferovány jsou naopak vnitřní strategie, případně vyhýbání se iniciátorovi obtěžování.

V tomto případě tedy vystupovala do popředí určitá vícerozměrnost vyprávění, o níž hovoří např. J. C. Kaufmann (2010). Podle Kaufmanna jsou narace předkládány výzkumníkovi primárně v podobě povrchních (manifestních) názorů,

„které jsou bezprostředně po ruce“ (tamtéž: 24) a zpravidla reprodukuje obecné diskurzy a společensky sdílené a obecně akceptované názory. Úkolem výzkumníka je pak přimět komunikační partnery, aby se ve svých naracích dostávali k hlubším a komplexnějším úvahám. V tomto případě se tedy jako určitá „povrchní rovina vyprávění“ ukazuje doporučení studujících nenechat si obtěžování líbit a svěřit se s tímto problémem někomu z představitelů školy, což je zároveň prezentováno jako něco neproblematického. Tato rovina úvah spíše reprodukuje obecné postoje a převažující společenskou diskurzivní praxi, která se váže k řešení sexuálního obtěžování ve společnosti (Eyre 2000, Clair 1994, Wood 1994), než že by odrážely jejich případná skutečná rozhodnutí. Jakmile se totiž studující začnou blíže zabývat reálnou možností řešení sexuálního obtěžování a začnou se hlouběji identifikovat s rolí případné oběti sexuálního obtěžování, docházejí obvykle k závěru, že volba strategie zvládnutí sexuálního obtěžování není natolik svobodná, jak se na první pohled zdálo.

Ukázalo se také, že způsob, jakým lidé zareagují na sexuální obtěžování, je závislý na řadě faktorů. Kromě momentu mocenské nerovnováhy mezi aktéry, který studujícím často brání adekvátně zareagovat (zvláště pokud se sexuální obtěžování odehrává během zkoušky), se klíčovými faktory ukázala být *interpretace závažnosti obtěžování* a představy o tom, zda bude takové chování považováno za závažné a nevhodné i okolím (případně dotčenými autoritami, které by případnou stížnost měly řešit), *strach ze sekundární viktimizace* a neblahého dopadu asertivního řešení na psychiku a studium, *nedostatek informací* o tom, jak případnou situaci řešit, *nedůvěra* k představitelům školy a *obavy z nařčení z falešného obvinění*. Míra nedůvěry, kterou vyjadřovali studující vůči pedagogům a vedení školy byla přítom až zarážející. Není proto divu, že asertivní strategie (jako je řešení problému s podporou vedení instituce či jiných pedagogů nebo přímá konfrontace s iniciátorem obtěžování) zůstávají spíše hypotetickou strategií řešení sexuálního obtěžování, která se však v reálu vyskytuje jen minimálně. V rovině reálných strategií zvládnutí sexuálního obtěžování volili studující, kteří se s různými formami sexuálního obtěžování setkali, spíše vyhýbání se jeho iniciátorovi (které však může mít zejména ve vysokoškolském prostředí velice negativní dopady na další studium a vzdělávací příležitosti), nebo strategie vnitřní, jako je popírání sexuálního obtěžování nebo mlčení.

Se sexuálním obtěžováním, a to nejen s jeho výskytem, ale i s jeho řešením, je přitom inherentně spojeno téma jeho definice a jeho vymezení. Individuální definice

mají totiž velmi úzký vztah k tomu, jakým způsobem se se sexuálním obtěžováním studující vyrovnávají a jak s ním zacházejí (MacKinnon 1979).

Přestože analýza ukázala, že studující mají velice bohaté zkušenosti s různými formami chování, které by s ohledem na legislativní definici sexuálního obtěžování (tj. definici uvedené v Antidiskriminačním zákoně č. 198/2009 Sb.) bylo možné označit jako sexuální obtěžování, jen velmi málo studujících své zkušenosti explicitně popisovalo a rámovalo jako sexuální obtěžování. Přestože se s některou z forem sexuálního obtěžování definovaných podle SEQ setkala velká část studujících (67 %), jen velmi malý podíl z nich (necelá 3 %) svou zkušenost jako sexuální obtěžování označoval. Jak se tedy ukázalo, existuje velký rozpor mezi tím, jak je sexuální obtěžování definováno v legislativních a operacionálních definicích, a tím, jak své zkušenosti popisují sami aktéři. Jak přitom ukázala kvalitativní analýza zaměřená na zkoumání toho, jak se lidé ke svým zkušenostem se sexuálním obtěžováním vztahují, skutečnost, že lidé svou zkušenost neoznačují jako sexuální obtěžování, neznamená, že ji nepovažují za problematickou, nedůstojnou a poškozující (viz např. Smetáčková, Pavlík 2011a, Eyre 2000, Lee 2001, Herbert 1996 aj.).

Jak tedy studující definují a rámuji sexuální obtěžování? Ukázalo se, že sexuální obtěžování obvykle chápou jako vzdálený, extrémní a odtažitý fenomén, o kterém se domnívají, že se jich netýká a podle jejich názoru ani týkat nemůže. Bylo přitom až zarážející, jak velice negativně byly v rozhovorech stereotypizovány případné oběti obtěžování, které jsou popisovány jako naivní, mladé, nezkušené, neschopné ubránit se, případně jako ty, které takové chování samy vyprovokovaly. Studující tak mají tendenci přesunovat zodpovědnost za sexuální obtěžování na samotné oběti, které jsou apriori podezřelé, protože sexuální obtěžování buď samy vyprovokovaly, nebo jej de facto zavinily tím, že si ho *nechaly* líbit. Jak přitom ukázala analýza strategií zvládnání sexuálního obtěžování, vyrovnání se sexuální obtěžování a jeho zvládnání je v prvním plánu automaticky nahlíženo jako něco jednoduchého a neproblematického, a to i přestože reálné zkušenosti studujících svědčí spíše o opak.

Ideální typ sexuálního obtěžování, který si studující spojují s termínem „sexuální obtěžování“, je přitom možné charakterizovat následovně: iniciátorem sexuálního obtěžování je učitel (nebo jiný muž v mocenském postavení), který obtěžování iniciuje vůči ženě v (organizačně) podřízené pozici, jedná s cíleným a vědomým úmyslem dotyčnou poškodit a užívá k tomu explicitní fyzické formy

obtěžování. Takové chování přitom musí být vnímáno samotnou obětí jako nevídané a nepříjemné, ale zároveň musí být jako sexuální obtěžování hodnoceno také v daném kulturním kontextu. Jinak řečeno, studující tedy vymezovali sexuální obtěžování s odkazem na jeho explicitnost, mocenskou nerovnováhu aktérů, individuální percepci oběti a kulturní kontext. Ostatní formy obtěžování pak jako sexuální obtěžování zpravidla nazývány nebyly.

Z analýzy nicméně dále vyplynulo, že mezi studujícími existují významné rozdíly, pokud jde o označování sexuálního obtěžování. Ukázalo se, že ženy a starší studenti a studentky jsou k sexuálnímu obtěžování obvykle citlivější a mají spíše tendenci definovat sexuální obtěžování širěji a zahrnovat do něj také méně explicitní formy obtěžování než mladší studenti a studentky.

Kromě explorační studie fenoménu sexuálního obtěžování v českém vysokoškolském prostředí poukázala zjištění mé práce také na hlubší teoretické aspekty spojené s výzkumem a analýzou tohoto fenoménu v českém kulturním prostředí. Některé dílčí závěry mé analýzy totiž poukazují na velký explanační potenciál feministických teoretických modelů, které sexuální obtěžování rámuje do schématu genderového sociálního řádu a genderovou moc pojímají jako „moc k něčemu“ (Wood 1994, Eyre 2000, Bingham 1994 aj.). Tyto přístupy nepojímají patriarchát a genderovou moc jako hrubé vykořisťování žen muži (jak o patriarchátu uvažovala např. MacKinnon 1979), ale do popředí staví aktivní roli samotných aktérů (a tedy i žen) v udržování a reprodukování sociálního řádu. Tyto přístupy zdůrazňují procesuální povahu genderového řádu jako něčeho, co je neustále *děláno* – reprodukováno a stvrzováno (West, Zimmermann 1987). Jak ale upozorňuje Clair (1994: 64), přiznání aktivní role žen v reprodukci nerovností neznamená obviňovat ženy nebo případné oběti sexuálního obtěžování z toho, že jsou za sexuální obtěžování zodpovědné.

S odkazem na tyto přístupy je tak možné smysluplně interpretovat rozpor mezi zkušenostmi studujících se sexuálním obtěžováním a jejich označováním (respektive ne-označováním) sexuálního obtěžování, vysvětlit, proč mají studentky tendenci reagovat na sexuální obtěžování mlčením a popíráním nebo proč mají ženy, které se setkají se sexuálním obtěžováním, tendenci negativně stereotypizovat případné oběti sexuálního obtěžování. Umožňuje také odpovědět na otázku, proč jsou ženy často tolerantní k projevům chování, které je vůči nim zjevně nepřátelské a poškozující, nebo proč mají tendenci omlouvat případné iniciátory sexuálního obtěžování. Jak tvrdí Bourdieu (2000), klíčovou roli ve výše uvedených procesech patrně hrají

naučená schémata vnímání, myšlení a prožívání, které ženy získávají během socializace a které jsou stále utvrzovány obecnými diskurzy týkajícími se (nejen) sexuálního obtěžování (Wood 1994, Clair 1994 aj.). Pokud je ženám od útlého věku vštěpováno, že určité projevy, jsou normální součástí vztahů mezi muži a ženami, přestože je legislativa označuje za sexuální obtěžování, a že jde o projevy, které mají s vděkem přijímat a chápat je jako potvrzení své atraktivity, tedy jinými slovy, pokud je jim vštěpováno, jak mají danou situaci vnímat, chápat a prožívat, je pochopitelné, proč se ženy proti takovému chování jen zřídka brání a proč jsou vůči různým formám obtěžování často velice tolerantní, a to i pokud je to ve zřetelném rozporu s jejich zájmy. Chovají se totiž v souladu se svým habitem, tj. vtělenými způsoby myšlení, vnímání a jednání, a samy se tedy zároveň podílejí na reprodukci takového chování a jeho normalizaci (Bourdieu 2000, 1998, a dále např. i Clair 1994, Nicolson 1997). Kromě vlastní socializace pak vnímání a prožívání sexuálního obtěžování ovlivňují také dominantní diskurzivní praktiky, které sexuální obtěžování obvykle zlehčují a bagatelizují (Bingham 1994, Wood 1994, Eyer 2001).

Analýza zaměřená na strategie řešení sexuálního obtěžování dále ukázala, že pro explanaci fenoménu sexuálního obtěžování v našem prostředí jsou relevantní také modely, které přisuzují důležitou roli v procesu reprodukce sexuálního obtěžování kultuře daných organizací (viz např. Fitzgerald et al. 1997, Gruber 1998, Williams, Lam, Shively 1992). Aniž bych si kladla ambice ověřovat hypotézu o vlivu kultury organizace na výskyt sexuálního obtěžování, má zjištění přinejmenším naznačují, že pokud by studující pocítovali určitou důvěru ve vedení fakulty a pokud by měli dostatek informací o tom, jak situaci řešit, patrně by se s problémem vyrovnávali snáze než v současné situaci, kdy je podle jejich názoru tento problém na sledované fakultě spíše tabu.

Ve své práci jsem poukázala také na to, jak prospěšná je aplikace smíšeného výzkumného designu, a jak bohaté a komplexní výsledky může přinášet pro pochopení a vysvětlení dosud jen málo zmapovaného jevu. Ve své práci jsem se také snažila ukázat, že tento typ výzkumu nemusí být spojen s konfliktem epistemologických a paradigmatických východisek, ale že je možné jej dobře integrovat v souladu s konstruktivistickým paradigmatem.

Právě aplikace konstruktivistického paradigma na studium sexuálního obtěžování se přitom ukázala jako velice přínosná. Díky této perspektivě totiž bylo možné zblízka sledovat proces konstrukce a rekonstrukce reality, to, jakým způsobem

ovlivňují konstrukce reality jednání lidí a také to, do jaké míry jsou tyto konstrukce ovlivňovány (genderovým) mocenským řádem.

Zjištění vyplývající z mé analýzy přitom mohou být nápomocná také při přípravě případných opatření (konkrétně zejména pro případné informační kampaně a univerzitních kodexů a politik) v českém (nejen) vysokoškolském prostředí. Naznačují totiž určitý směr, kterým by se příprava případných opatření mohla ubírat, i aspekty, na jejichž vysvětlování veřejnosti by bylo vhodné se zaměřit. Informační kampaně i konkrétní politiky jsou přitom jedním ze základních pilířů boje proti sexuálnímu obtěžování ve vysokoškolském prostředí a jejich pozitivní vliv byl opakovaně potvrzen v mnoha studiích (Robertson et al. 1988, Williams et al. 1992, Reese, Lindenberg 2003, Paludi 1997, Cleveland, Kerst 1993: 59). Vzhledem k tomu, že tyto politiky většinou vycházejí z anglosaské kulturní tradice, jeví se jejich přizpůsobení potřebám českého prostředí jako vhodný způsob k posílení jejich efektivity v našem kulturním kontextu.

Zjištění přitom naznačují, že by bylo vhodné, aby se tyto politiky zaměřily na: i) bourání mýtů o sexuální obtěžování jako jevu, o kterém se studující domnívají, že se jim z principu nemůže stát; ii) tato demytizace by se měla týkat i představ o samotných obětech obtěžování, zejména pokud jde o jejich viktimizaci (ať už přímou nebo nepřímou); iii) kodexy a politiky by měly vysvětlit studujícím, že přestože jsou sexuální obtěžování ohroženy především ženy, neznamená to, že se nemůže týkat i jiných skupin (mužů, LGBT, etnických minorit a pod.); iv) s odkazem na legislativní ukotvení v právním řádu ČR by měly kodexy a kampaně vysvětlovat, že sexuální obtěžování nejsou pouze fyzické formy „quid pro quo“, ale patří k nim i široká paleta forem vytváření nepřátelského prostředí; (v) v neposlední řadě by bylo vhodné věnovat pozornost i vysvětlení skutečnosti, že sexuální obtěžování se neděje pouze v rovině mocenských hierarchií daných organizační strukturou, ale že tyto mocenské nerovnosti koexistují s mocenskými nerovnostmi danými genderovým řádem (MacKinnon 1979). Obtěžování je proto třeba vnímat jako mnohvrstevnatý jev, který může probíhat na různých úrovních (kromě obtěžování podřízeného nadřízeným existuje také obtěžování mezi lidmi na stejné pozici a tzv. kontra-mocenské obtěžování směřující od člověka v nižším postavení k člověku ve vyšším postavení; Cleveland, Kerst 1993). Informovat o sexuální obtěžování je přitom třeba celou akademickou obec, pokud jde o studenty, je vhodné věnovat pozornost mužům i

ženám a zaměřit se zejména na studující v nižších ročnících, kteří jsou k obtěžování obecně nejtolerantnější a zároveň i nejzranitelnější.

Přínosy této práce je možné shrnout do následujících bodů:

- 1) Práce představuje jeden z prvních výzkumů věnovaný problematice sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí v českém kontextu. Přináší komplexní poznatky a zjištění, které je možno zpochybnit nebo vyvrátit pouze dalším adekvátním výzkumem.
- 2) Práce rozšiřuje dosud používanou klasifikaci teoretických explikačních modelů a poukazuje na přínos socio-kulturních explanačních modelů v českém kulturním prostředí. Ve své práci navrhuji podrobnější dělení zdánlivě homogenní skupiny socio-kulturních modelů na základě toho, jakým způsobem pracují s genderovou mocí. Tyto přístupy dělím na ty, co pracují s mocí jako s mocí jako „s mocí k něčemu“ (tj. klasické teorie patriarchy pracující se sexuálním obtěžováním jako s formou vykořisťování, v níž fungují ženy spíše jako pasivní oběti) a přístupy, které pracují s mocí jako „nad někým“ (tedy přikládají aktivní roli v reprodukci obtěžování také samotným ženám).
- 3) Má zjištění přitom poukazují zejména na přínos socio-kulturních modelů, které přisuzují aktivní roli všech aktérů (iniciátorů i těch, co se stali terčem sexuálního obtěžování) v procesu reprodukce sexuálního obtěžování, k vysvětlení a popisu fenoménu sexuálního obtěžování v českém kulturním prostředí.
- 4) Práce dále poukazuje na přínosy využití smíšeného výzkumného designu, specificky v kontextu analýzy problému sexuálního obtěžování. Přestože většina zahraničních studií této problematiky má buď kvalitativní, nebo kvantitativní povahu, právě smíšený výzkum umožňuje předejít případným zjednodušením a umožňuje pojmut studované téma skutečně komplexně.
- 5) Práce přináší doporučení pro vedení škol, která mohou být využita pro přípravu opatření k boji proti sexuálnímu obtěžování ve vysokoškolském prostředí v českém kulturním kontextu.
- 6) Práce poukazuje také na další teoreticko-metodologické implikace (nejen) výzkumů sexuálního obtěžování ale i dalších výzkumů týkajících se (nejen) citlivých témat opředěných řadou mýtů a stereotypů. Analýza strategií řešení sexuálního obtěžování poukázala na problém vícerozměrné organizace

sociální reality a potřeby postupovat při hloubkových rozhovorech v několika rovinách obecnosti. Ukázalo se totiž, že jedině tak je možné získat bohatý empirický materiál, který nebude reflektovat pouze obecně přijímané normy, představy a předsudky, ale také individuální názory a postoje lidí.

Z hlediska dalšího rozvoje výzkumu v této oblasti naznačuje tato studie některá další témata a cesty, kterým by bylo možné věnovat v budoucnosti výzkumnou pozornost. Domnívám se, že v budoucnosti by bylo vhodné provést reprezentativní výzkumné šetření cílené na celou českou populaci vysokých škol, které by umožnilo mj. i vytipovat, které typy vysokých škol jsou v České republice vůči tomuto typu zneužití mocenské pozici nejnáchylnější. Vhodné by bylo také zaměřit se na úpravy standardizovaného výzkumného nástroje, který vychází z terminologie a kultury anglosaského prostředí, tak aby lépe odpovídal českému kulturnímu kontextu, čímž by se zvýšila jeho validita. Přestože nebylo v možnostech této disertační práce obsáhnout všechny aspekty studované problematiky, domnívám se, že zkoumání sexuálního obtěžování by mělo být v budoucnosti doplněno také o pohled aktérů „z druhé strany“ – tj. pohledem vyučujících, a pozornost by bylo vhodné věnovat také tzv. kontramocenskému obtěžování.

Věřím, že je důležité, aby i naše vysoké školy deklarovaly svůj postoj k této formě diskriminace a jednoznačně ji odsoudily jako nežádoucí chování, které na jejich půdě nebude tolerováno. Jedině tak budou totiž moci dostát deklarovaným cílům poskytování *„rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace...“* (Školský zákon č. 561/2004 § 2).

RESUMÉ

Sexual harassment within (and outside) the university environment is a subject rarely talked about in the Czech Republic and its existence even refuted. While in other countries it is a subject as relevant as politics for research, in the Czech Republic it remains under-researched.

In my dissertation I explored the phenomenon of sexual harassment, specifically the harassment of students by teachers in the Czech university setting. By the term 'sexual harassment', in reference to terminology used internationally, I mean not just explicit physical forms of harassment (referred to in legislation as 'quid-pro-quo'), but also less explicit forms of gender harassment (referred to as a 'hostile environment'). Nevertheless, I do not refute that sexual harassment is a multi-dimensional phenomenon, occurring between actors at different levels, and internationally studies have shown that students in particular are the most vulnerable to harassment, and harassment of students by their teachers has the most serious impacts on its victims (Dziech and Weiner 1984). By studying selected faculties of a university in Prague I follow up on studies of this subject carried out in the Czech Republic (Křížková et al. 2006, Smetáčková and Pavlík 2011a, Vohlídalová, Šaldová and Tupá 2010, Vohlídalová 2011), and on numerous studies of this subject conducted since the 1970s, especially in the cultural contexts of the English-speaking world.

The methodology of my study was based on a mixed-methods research design combining a quantitative questionnaire survey and in-depth interviews with male and female students. I combined both sources of data in individual analytical chapters in a way that makes maximum use of the complementarity of the explanatory and exploratory strengths of each of these methods. While the quantitative questionnaire survey made it possible to statistically map the problem and reveal series of correlations and statistical relations, the qualitative part made it possible to focus more closely on how students perceive, describe and interpret this experience. The combination of these research methods made it possible to answer a wide variety of research questions of a qualitative and quantitative nature.

Although it is possible to come across the opinion that there is a fundamental discrepancy between the epistemological principles of qualitative and quantitative research methods, I share the view of Max Bergman (2010, 2011) and Ann Oakley (1998) that the epistemological and ontological levels are paramount for research, because they determine the method of working with the data and their interpretation. My interpretation of the data, both qualitative and quantitative, proceeds from the perspective of weak constructivism (see Schwandt 2000). While I work with the data as statements which themselves constitute a certain construction on the part of the students, and not reality per se, at the same time, unlike *strongly* constructivist approaches (see Schwandt 2000), I do not contest the existence of a certain social reality or the possibility of altering this reality. In addition, in my study I also draw inspiration from some of the principles of feminist methodology. I view sexual harassment as an undesirable phenomenon. I am aware that my analysis is not (nor, I believe, could it be) value-neutral, and that rather it is a priori influenced by my viewpoint and subjectivity, just as it is equally influenced by the theoretical background from which I proceed. I approach the conceptualisation of the problem of sexual harassment (and by extension also the analysis and interpretation of the data) through the prism of socio-cultural models that set sexual harassment in the context of the gendered social order – that is, through optics that currently clearly figure in the mainstream of research on sexual harassment.

In my dissertation I focused on exploring three main thematic areas pertaining to the issue of sexual harassment, namely: i) students' experiences with sexual harassment, ii) the definition of perception of sexual harassment, and iii) strategies for coping and dealing with sexual harassment.

As regards the experiences of students with sexual harassment, in my analysis I mapped both quantitative aspects (i.e. how often individual forms of sexual harassment occur and the characteristics of the students who claimed to have encountered some form of harassment) and qualitative aspects (i.e. how students describe and experience their experiences, or what the dynamics and context of these interactions are). A quantitative analysis of students' experiences with various forms of sexual harassment (including gendered forms) showed that despite the notion that harassment is an altogether marginal phenomenon involving just a few (deviant) individuals, a significant portion of students had encountered some form of sexual harassment (as defined and operationalised by SEQ (Fitzgerald et al. 1996)) during

their studies – a full 67% of the 700 students in a bachelor or master’s programme at the given faculty. As regards the specific forms of harassment, by far the most frequent forms encountered by students are soft forms of *gender harassment* (66%), and not unusual either are experiences with *unwelcome sexual attention* (18%). Students have the least encounters with the hardest forms of harassment falling within the category of *sexual coercion*. Even though this was the least common form of harassment, a not insignificant 9% of students had encountered it. As Hill and Silva (2005) point out, if we convert percentages to absolute numbers, then the number of students in the CR that may have experienced this most serious type of sexual harassment is the significant figure of almost 25,000 students.⁷⁷ But as Kathleen Cairns (1997: 105) states, the effects of possible signs of gender harassment, which include various insulting and degrading comments addressed towards women and their intellectual abilities and may an equally serious effect on women, their confidence, and their professional and educational ambitions, should not be treated as trivial.

I am aware of a certain limitation to the sample (it was not selected representatively using a quota sample; but it was not meant to be a representative survey of universities in the Czech Republic, just a study of one selected faculty). Nevertheless, the results of the study suggest that the problem of sexual (and as a part of that particularly gender) harassment is significant in the Czech Republic. In this respect, the results of my analysis are consistent with other studies of sexual harassment in the Czech Republic carried out to date. Similar results were reached in a study of sexual harassment at universities in the Czech Republic carried out by Irena Smetáčková and Petr Pavlík (2011a), and a study by Křížková et al. (2006) also drew attention to the high rate of sexualisation in Czech work environments. As regards the gender specifics of experiences with sexual harassment, in conformity with a number of international studies it was found that, even though male students also encounter various forms of harassment, it is primarily female students who are at risk of sexual harassment from their teachers.

That sexual (and gender) harassment is by no means a trivial matter is demonstrated by the experiences of male and female students as described in the in-

---

⁷⁷ According to the Czech Statistical Office (2013) in the academic year 2011/2012 there were more than 274,000 students enrolled in a bachelor or master’s programme of study at a public or private university.

depth interviews, which provided insight into individual stories in their entirety – including their context and how they were experienced. The experiences that the students described in the interviews were however surprisingly diverse. Experiences included comments about the intellectual inferiority of women, innuendo about a woman's appearance, jokes and stories mocking women, or differing treatment of male and female students, which was often described as a standard part of the teaching process. In the interviews women often mentioned various invitations from teachers for private meetings outside school, but they also mentioned experiences with extreme and physical forms of harassment, such as sexual blackmail or unwanted physical contact. The qualitative analysis of interviews revealed several points in common between these stories in terms of their *context*, *dynamics* and *how they were experienced*.

As regards *context*, a key feature of the stories of sexual harassment was the power dimension – the interviews showed that students were very conscious of the power dimension in the relationship between teacher and student and of the role of organisationally established power hierarchies that, in the case of the relationship between students and teachers, were further reinforced by a teacher's natural authority. This is one of the reasons why in the literature sexual harassment is discussed as an abuse of power (e.g. one of the most frequently cited publications on this subject, the book edited by Michele Paludi *Sexual Harassment on College Campuses* (1996), has 'the abuse of power' directly in its subtitle⁷⁸). Rejection of the attention or an invitation from a teacher tends to be accompanied by students' fears about the negative impact of such a rejection on their studies. As regards the *dynamics* of the stories of sexual harassment, it was found that severe forms of sexual harassment often start out very inconspicuously, which makes it difficult for students to estimate in what direction future interactions will head. It was also found that the initiators of such behaviour usually repeat their actions – their actions thus cannot be interpreted as an exceptional failing on their part but as the systematic abuse of their dominant position to assert their own (unethical) interests. If we look at *how students experience* harassment, the analysis points to the harmful effects these experiences have on young people. In the interviews, students, and in particular female students, emphasised how unwelcome and unwanted such behaviour is, and spoke of how the

---

⁷⁸ The subtitle of this publication is: *Abusing the Ivory Power*.

sense of shock and paralysis they felt. They often mentioned feelings of disappointment and disillusionment. An inherent feature of how they experienced the sexual harassment was the self-victimisation of the victims, they accused themselves of being responsible for the sexual harassment, even though their narratives clearly indicated that they were targets of harassment.

Although the analysis showed that students have extensive experience with forms of behaviour that could be described as sexual harassment according to the legislative definition of sexual harassment (i.e. the definition in the Anti-Discrimination Act No. 198/2009 Coll.), very few students explicitly described and framed their experience as sexual harassment. In the chapter of the my study that is devoted to the problem of the perception of sexual harassment and what it signifies in people's minds, I reach the conclusion that even though a large number of students had encountered some form of sexual harassment, only a very small share of them (less than 3%) referred to it as sexual harassment. A large discrepancy was observed to exist between how sexual harassment is defined in legislative and operational definitions, and how the actors involved describe their experience. The qualitative analysis focused on examining how people relate to their experiences of sexual analysis showed that the fact that people do not refer to their experience as sexual harassment does not mean that they do not regard it as a problem and as something demeaning and harmful (see, e.g., Eyre 2000, Lee 2001, Herbert 1996).

In the chapter on the perception and labelling of sexual harassment, I conclude that students usually define their sexual harassment as a remote and extreme phenomenon, something removed from them and which they believe doesn't affect them and, in their view, cannot affect them. In the interviews, hypothetical victims are labelled with very negative stereotypes and described as naive, young, unable to defend themselves, or as people who themselves provoke such behaviour. Students have a tendency to transfer the responsibility for sexual harassment to the victims themselves, who are a priori suspect because they either provoked the sexual harassment or de facto caused it by *allowing* themselves to attract the offender.

The ideal type of sexual harassment that students associate with the term 'sexual harassment' can be described as follows: the initiator of sexual harassment is a teacher (or another man in a position of power) who initiates harassment of a woman in a (organisationally) subordinate position, acts with a purposeful and conscious intention to harm the woman, and uses explicit forms of harassment to do

so. While such behaviour must also be regarded by the victim herself as unwelcome and unpleasant, in addition it must also be deemed in the given cultural context as sexual harassment. In other words, students defined sexual harassment in relation to its explicitness, the imbalance of power between the actors involved, the personal perception of the victim, and the cultural context.

Nevertheless, the analysis also revealed the existence of significant differences between students with respect to their labelling of sexual harassment. In conformity with many other studies (e.g. Bursik 1992, Gutek et al. 1983: 80, Cleveland, Kerst 1993: 62, Powell 1986, Fitzgerald, Ormerod 1991: 282 and others) women and older male and female students are usually more sensitive to sexual harassment and tend to define it more broadly to include even less explicit forms of harassment than do young male and female students.

In the final analytic chapter I focused on the problem of how students deal with sexual harassment, specifically, the strategies for dealing with sexual harassment that in the Czech context students adopt in order to handle these forms of harassment. In conformity with Fitzgerald, Swan and Fischer (1995), I discovered that the strategies for dealing with sexual harassment in the Czech cultural environment include both external strategies (focused on actually dealing with the harassment and stopping it; such strategies included *solutions with the support of the institution and its representatives, directly confronting the initiator of the harassment and avoiding the initiator of the harassment*) and internal strategies (the object of which is not to eliminate the sexual harassment but is about emotionally and psychologically coping with the harassment; internal strategies cited in the interviews included *denial, making light of and normalising sexual harassment, seeking out psychological and social support, remaining silent and trusting in one's own ability to cope with sexual harassment*). Although it might initially seem that internal strategies are not in a reality a real strategies but a kind of passive resistance, the interviews showed that they tend to be the outcome of careful reflection on the costs and benefits of other (more assertive) strategies. In the current conditions, internal strategies, along with the strategy of avoiding the initiator of the harassment, are the predominant ways in which students deal with their experience of sexual harassment.

How people react to sexual harassment, and in particular whether they resolve to address the situation with the support of the institution, tends to depend on a number of factors. In addition to the dimension of the imbalance of power between

the actors, which often prevents students from responding adequately (especially if sexual harassment occurs during an exam), key factors proved to be an *interpretation of the harassment as a serious issue* and notions of whether such behaviour would be considered inappropriate by others (or by the relevant authorities that would have to address any complaint about harassment), *fear of secondary victimisation* and the harmful effects an assertive solution would have on the person's mental state and studies, *a lack of sufficient information* on how to go about dealing with such a situation, *a lack of faith* in the representatives of the school and *fears of being accused of a false accusation*. It is therefore no wonder that assertive strategies (such as solving the problem with the support of the institution's management or other teachers, or directly confronting the initiator) remained more hypothetical strategies for dealing with sexual harassment, which in reality, however, are very rarely used. On the level of actual reactions to sexual harassment, the students who had encountered some form of sexual harassment opted more to avoid the initiator (which, however, in a university environment may have very negative consequences on the student's further study and educational opportunities) or adopted internal strategies such as denying sexual harassment had occurred, remaining silent, or trusting in their own abilities.

While my dissertation focused on exploring the phenomenon of sexual harassment in the Czech university environment, and not on testing existing theories of sexual harassment, some findings from my analysis point to the enormous explanatory potential of feminist theoretical models that frame sexual harassment within the social order and conceptualise gender power as 'power to' (e.g. Wood 1994, Eyre 2000, Bingham 1994). These approaches do not conceptualise patriarchy and gender power as the gross exploitation of women by men (as patriarchy is described, for instance, by MacKinnon 1979), but instead put the actors themselves (thus women too) in the forefront of maintaining and reproducing the given social order. These approaches see the gender order as a process, as something that is constantly being made – reproduced and affirmed (West, Zimmermann 1987). But as Clair points out (1994: 64), acknowledging the active role of women in the reproduction of inequalities is not the same thing as accusing women or victims of sexual harassment that they are to blame for sexual harassment.

These approaches help to explain the discrepancy between the experiences of students with sexual harassment and how they label (or do not label) the experience

as sexual harassment and explain why students have a tendency to react to sexual harassment with silence or why women who experience sexual harassment have a tendency to apply negative stereotypes to hypothetical victims of sexual harassment. It also makes it possible to explain why women are often tolerant of displays of behaviour that are obviously hostile and harmful towards them, or why they have a tendency to apologise for the initiators of sexual harassment. As Bourdieu explained (2000), the key role in these processes is played by acquired schemes of perception, thought, and experience that women acquire in the socialisation process and that are constantly reaffirmed in the general discourses relating (not just) to sexual harassment (e.g. Wood 1994, Clair 1994). If it is instilled in women from a young age that certain displays of behaviour are a normal part of relations between men and women, even if legally they are defined as sexual harassment, and that they should accept such behaviour with gratitude and interpret it as confirmation that they are attractive, in other words, if it is instilled in them how they should perceive, understand, and experience a situation, that would explain why women rarely fight back and are often very tolerant of various forms of harassment, even when it is clearly in conflict with their own interests. They are acting in conformity with their habitus, i.e. engendered schemes of thought, perception and action, and at the same time they themselves participate in the reproduction of such behaviour and its normalisation (Bourdieu 2000, 1998, and also, e.g., Clair 1994, Nicolson 1997). Besides individual socialisation, how sexual harassment is perceived and experienced is also influenced by the prevailing discursive practices, which usually trivialise sexual harassment (Bingham 1994, Wood 1994, Eyer 2001).

The analysis of strategies for dealing with sexual harassment also showed that models ascribing an important role in the process of reproducing sexual harassment to the culture of given organisations are also relevant to explaining the phenomenon of sexual harassment (see, e.g., Fitzgerald et al. 1997, Gruber 1998, Williams, Lam, Shively 1992). While it is not my ambition to test to the hypothesis about the influence of the culture of an organisation on the occurrence of sexual harassment, my findings at the very least suggest that if students felt some trust in the management of their institution and if they had enough information on how to handle such situations, it would probably be much easier for them to do so than it is at present, when, in their opinion, this problem is a rather taboo issue at the faculty.

Because changing the general cultural climate and gender culture is a long-term process and one with an uncertain outcome, it would seemingly be easier to change the cultural climate of a particular organisation. Experiences at universities in other countries have shown that it is possible to start combating sexual harassment at the level of the organisation by introducing effective and tested anti-discrimination policies that contain clear rules on how to handle such cases, procedures for dealing with them, and definitions of sexual harassment. These should be supplemented with a list of specific reliable and trained individuals whom students can turn to for help (e.g. Vohlídalová, Šaldová, Tupá 2010, Smetáčková, Kolářová, Pavlík 2009, Dziech, Weiner 1984, Biaggio, Brownell 1996). In doing this, universities not only protect their students, they also protect their teachers and the schools' reputations.

The preparation of any such measures (in particular for an information campaign and university (ethics) codes and policies) in the Czech university environment (and in other spheres) could also draw on some of the findings from my analysis relating to how sexual harassment is perceived and constructed, as they point to one direction in which the preparation of such measures could take and to aspects that in particular need to be explained within the academic community. An information campaign and concrete policies make up just one of the basic pillars of countering sexual harassment in the university environment, and numerous studies have confirmed their positive effect (Robertson et al. 1988, Williams et al. 1992, Reese, Lindenberg 2003, Paludi 1997, Cleveland, Kerst 1993: 59). Given that most of these policies emerged in the Anglo-Saxon cultural context, adapting them to the needs of the Czech environment would be useful for strengthening their effectiveness in the Czech cultural environment.

The findings of my study suggest that it would be useful to focus these policies on: i) demolishing the myths among students that sexual harassment is something that on principle cannot happen to them; ii) this demystification should also address preconceptions about victims of sexual harassment with respect to their victimisation (whether direct or indirect); (iii) anti-harassment policies should explain to students that even though women are most at risk of sexual harassment this does not mean that it cannot happen to other groups (men, LGBT, ethnic minorities, etc.); iv) in reference to the legal code of the Czech Republic, the anti-harassment policies and information campaign should explain that there are more than just physical forms of sexual harassment like 'quid pro quo', and that it also encompasses a wide range

of forms of action that create a hostile environment; (v) and finally, it would be useful to devote attention to explaining the fact that sexual harassment occurs not just on the level of the power hierarchies in the given organisational structure, but that these power inequalities co-exist with other power inequalities determined by gender (MacKinnon 1979). Harassment should therefore be viewed as a multi-dimensional phenomenon that can occur in different configurations (alongside harassment of a subordinate by a superior there is also harassment between people in the same position and there is also 'counter-power harassment' initiated by a person in a lower position towards someone in a higher position; Cleveland, Kerst 1993). And information on sexual harassment must be provided to the entire academic community; with students, it is useful to devote attention to men and women and focus on students in the first years of study who are generally more tolerant of and also the most vulnerable to sexual harassment.

This study also suggests some subjects and directions that deserve attention from research in the future. I believe that in the future it would be useful to carry out a representative research survey of the entire population in Czech higher education that could help to identify what types of universities in the Czech Republic are most prone to this type of abuse of power. It would also be illuminating to focus on adapting the standardised research instrument based on Anglo-Saxon terminology and culture so that it better corresponds to the Czech cultural context, which would add to its local validity. Although it was beyond the scope of this dissertation to cover all the aspects of the subject studied, I believe that in the future research on sexual education should expand to include the viewpoint of actors 'on the other side' – i.e. the viewpoint of teachers – and it would also be useful to devote attention to contra-power harassment.

I believe that it is important for Czech universities to take a clear stand on this form of discrimination and to openly condemn it as undesirable behaviour that will not be tolerated in the academic environment. Only by doing so will it be possible to achieve the state's declared aims of providing '*each citizen of the Czech Republic or other member state of the European Union with equal access to education free from any kind of discrimination...*' (Education Act No. 561/2004 § 2).

LITERATURA

- ACKER, J. Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations. *Gender and Society*, 1990, vol. 4, no. 2, p. 139-158.
- ACKER, J. Inequality Regimes: Gender, Class, and Race in Organizations. *Gender & Society*, 2006, vol. 20, no. 4, p. 441-464.
- ACKER, S., ARMENTI, C. Sleepless in academia. *Gender and Education*, 2004, vol. 16, no. 1, p. 3-24.
- ALEN, A. Gender and Power. In *The SAGE Handbook of Power*. Eds. R. Clegg, M. Haugaard. SAGE Publication, 2009, p. 293-309.
- ANDERSON, E. Recent Thinking about Sexual Harassment: A Review Essay. *Philosophy & Public Affairs*, 2006, vol. 34, no. 3, p. 284-312.
- ARVEY, R. D., CAVANAUGH, M. A. Using Surveys to Assess the Prevalence of Sexual Harassment: Some Methodological Problems. *Journal of Social Issues*, 1995, vol. 51, no. 1, p. 39-52.
- BACCHI, C. Policy as Discourse. What does it mean? Where does it get us? *Discourse: studies in the cultural politics of education*, 2000, vol. 21, no. 1, p. 45-57.
- BAGILHOLE, B. Challenging Equal Opportunities: changing and adapting male hegemony in academia. *British Journal of Sociology*, 2002, vol. 23, no. 1, p. 19-33.
- BAGILHOLE, B., GOODE, J. The contradiction of the myth of individual merit, and the reality of a patriarchal support system in academic careers: A feminist investigation. *The European Journal of Women's Studies*, 2001, vol. 8, no. 2, p. 161-80.
- BAGILHOLE, B., WOODWARD, H. An Occupational Hazard Warning: academic life can seriously damage your health. An investigation of sexual harassment of women academics in a UK university. *British Journal of Sociology of Education*, 1995, vol. 16, no. 1, p. 37-51.
- BARAK, A., FISHER, W. A., HOUSTON, S. Individual difference correlates of the experience of sexual harassment among female university students. *Journal of Applied Social Psychology*, 1992, vol. 22, no. 1, p. 17-37.
- BASSON, M., BOTHA, CH. Towards Meaning: Symbolic Interactionism and Workplace Bullying. In *Bullying: An Assault on Human Dignity*. Eds. C.B. Fitzgerlad, L. M. Gerace. Oxford: Inter-Disciplinary Press, 2012, p.79-92.
- BENHABIB, S. Feminism and Postmodernism: An Uneasy Alliance. *Filosofický Časopis*, 1998, roč. 46, č. 5, s. 803-818 .
- BENSON, D. J., THOMPSON, G. Sexual Harassment on a University Campus: The Confluence of Authority Relations, Sexual Interests and Gender Stratification. *Social Problems*, 1982, vol. 29, no. 3, p. 236-251.
- BENSON, K. A. Comment on Crocker's An Analysis of University Definitions of Sexual Harassment. *Signs*, 1984, vol. 9, no. 3, p. 516-519.

- BÉREŠ, M. Koncept hegemonické maskulinity (R. W. Connell) ako teoreticko-metodologický rámec rodovo citlivého skúmania medzigeneračných vzťahov. In *ELAN VITAL v priestore medzigeneračných vzťahov. Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov, 15. januára 2010*. Ed. B. Balogová. 2010, p. 11-28.
- BERGER P. L., LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- BERGMAN, M. M. O nezbytnosti třetí generace ve smíšeném designu, teorii a výzkumu? O překonávání nekompatibility kvalitativního a kvantitativního výzkumu. *Pedagogická orientace*, 2011, roč. 21, č. 4, s. 457-473.
- BERGMAN, M. M. On Concept and Paradigms in Mixed Methods research. *Journal of Mixed Model Research*, 2010, vol. 4, no. 3, p.171-175.
- BETTS, N. D., NEWMAN, G. C. Defining the Issue: Sexual Harassment in College and University Life. *Contemporary Education*, 1982, vol. 54, no. 1, p. 48-52.
- BIAGGIO, M., BROWNELL, A. Addressing Sexual Harassment: Strategies for Prevention and Change. In *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Ed. M. A. Paludi. Albany: State University of New York Press, 1996, p. 215-234.
- BINGHAM, S. G. Introduction: Framing Sexual Harassment - Defining a Discursive Focus of Study. In *Conceptualizing Sexual Harassment as Discursive Practice*. Ed. S. G. Bingham. Westport, Connecticut, London: Praeger, 1994, p. 1-16.
- BLUMER, H. Social Problems as collective behavior. *Social Problems*, 1971, vol. 18, p. 266-282.
- BOURDIEU, P. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000.
- BOURDIEU, P. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.
- BROWNMILLER, S. 1976. Proti naší vůli: muži, ženy a znásilnění. In *Dívčí válka s ideologií*. Ed. Oates-Indruchová. Praha: Slon, 1998, s. 133-166.
- BURSIK, K. 1992. Perceptions of Sexual Harassment in an Academic Context. *Sex Roles*, 1992, vol. 27, no. 7/8, p. 401-412.
- CAIRNS, K. V. Femininity and women's silence in response to sexual harassment and coercion. In *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Eds. A. M. Thomas, C. Kitzinger. Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 1997, p. 50-90.
- CHAMBERLAIN, L. J., CROWLEY, M., TOPE, D., HODSON, R. Sexual Harassment in Organizational Context. *Work and Occupations*, 2008, vol. 35, no. 3, p. 262-295.
- CHARMAZ, K. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. London: Sage, 2006.
- CHARMAZ, K. Grounded Theory. Objectivist and Constructivist Methods. In *Strategies of Qualitative Inquiry*. Eds. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln. London: Sage, 2003a, p. 249-291.

- CHARMAZ, K. Qualitative Interview and Grounded Theory. In *Inside Interview* Edit. by Holstein, J. A., Gubrium, J. F. London: Sage, 2003b, p. 311-330.
- CHARMAZ, K. Premises, Principles, and Practices in Qualitative Research: Revisiting the Foundations. *Qualitative Health Research*, 2004, vol. 14, no. 7, p. 976-993.
- CLAIR, R. P. Hegemony and Harassment: A Discursive Practice. In *Conceptualizing Sexual Harassment as Discursive Practice*. Ed. Bingham, S.G. Westport, Connecticut, London: Praeger, 1994, p. 59-70.
- CLEVELAND, J. N., KERST, M. E. Sexual Harassment and Perceptions of Power: An Under-Articulated Relationship. *Journal of Vocational Behavior*, 1993, vol. 42, no. 1, p. 49-67.
- COHEN, A. G., GUTEK, B. A. Dimensions of Perceptions of Social-Sexual Behavior in a Work Setting. *Sex Roles*, 1985, vol. 13, no. 5/6, p. 317-327.
- COLTRANE, S., ADAMS, M. The Social Construction of the Divorce "Problem": Morality, Child Victims, and the Politics of Gender. *Family Relations*, 2003, vol. 52, no. 4, p. 363-372.
- CONNELL, R. W. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Sydney: Allen & Unwin; Cambridge: Polity Press; Stanford: Stanford University Press, 1987.
- CONNELL, R. W., MESSERSCHMIDT, J. W. Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender Society*, 2005, vol. 19, no. 6, p. 829-859.
- CORTINA, L. M. Assessing sexual harassment among Latinas: Development of an instrument. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 2001, vol. 7, no. 2, p. 164-181.
- CROCKER, P. L. An Analysis of University Definitions of Sexual Harassment. *Signs*, 1983, vol. 8, no. 4, p. 696-707.
- CROMPTON, R., HARRIS, F. Explaining Women's Employment Patterns: 'Orientations to Work' Revised. *The British Journal of Sociology*. 1998, vol. 49, no. 1, p. 118-136.
- CRULL, P. Stress effects on sexual harassment on the job: Implication for counseling. *American Journal of Orthopsychiatry*, 1982, vol. 52, no. 3, p. 539-544.
- CUMMINGS, K. M., ARMENTA, M. Penalties for Peer Sexual Harassment in an Academic Context: The Influence of Harasser Gender, Participant Gender, Severity of Harassment, and the Presence of Bystanders. *Sex Roles*, 2002, vol. 47, no. 5/6, p. 273-280.
- ČSÚ, 2013. *Zaostřeno na ženy a muže 2012*. Praha: ČSÚ. Dostupné z http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1413-12-r_2012-14; staženo 12. 9. 2013.
- ČSÚ. 2011. *Ženy a muži v datech 2011*. Praha: ČSÚ. Dostupné z http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/1417-11-n_2011; staženo 12. 9. 2013.
- ČERMÁKOVÁ, M. Postavení žen na trhu práce. *Sociologický časopis*, 1997, roč. 33, č. 4, s. 389-404.

- DEY, E. L., KORN, J., SAX, L. Betrayed by the Academy: The Sexual Harassment of Women College Faculty. *The Journal of Higher Education*, 1996, vol. 67, no. 2, p. 149-173.
- DOUCET, A., MAUTHNER, N. S. Feminist Methodologies and Epistemology. In *Handbook of 21st Century Sociology*. Eds. C. D. Bryant, D. L. Peck. Thousand Oaks, CA: Sage, 2006, p. 36-42.
- DOUGHERTY, T. W., TURBAN, D. B., OLSON, D. E., DWYER, P. D., LAPREZE, M. W. Factors Affecting Perceptions of Workplace Sexual Harassment. *Journal of Organizational Behavior*, 1996, vol. 17, no. 5, p. 489-501.
- DUDOVÁ, R., UHDE, Z. Sexualizovaná realita organizací: dvojí perspektiva. In *Sexualizovaná realita pracovních vztahů*. Eds. Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2006, p. 51-78.
- DZIECH, B. W., HAWKINS, M. W. *Sexual Harassment in Higher Education*. New York and London: Garland Publishing, Inc., 1998.
- DZIECH, B. W., WEINER, L. *The Lecherous Professor. Sexual Harassment on Campus*. Boston: Beacon Press, 1984.
- EICHLER, M. Feminist Methodology. *Current Sociology*, 1997, vol. 45, no. 2, p. 9-36.
- EPSTEIN, L. B. What Is a Gender Norm and Why Should We Care? Implementing a New Theory in Sexual Harassment Law. *Stanford Law Review* 1998, vol. 51, no. 1, p. 161-182.
- EUROPEAN COMMISSION. *Indicators for monitoring the Employment Guidelines including indicators for additional employment analysis*. 2010 compendium. 2010. Dostupné z ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4093&langId=en; staženo 12. 9. 2013.
- EUROPEAN COMMISSION. *Sexual harassment in the workplace in the European Union. Industrial Relations*. 1998. Dostupné z <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/shworkpl.pdf>; staženo 12.9.2013.
- EYRE, L. The discursive framing of sexual harassment in a university community. *Gender and Education*, 2000, vol. 12, no. 3, p. 293-307.
- FAIN, T. C., ANDERTON, D. L. Sexual harassment- Organizational context and diffuse status. *Sex Roles*, 1987, vol. 17, no. 5-6, p. 291-311.
- FAJKUS, B. *Filosofie a metodologie vědy*. Praha: Academia, 2005.
- FITZGERALD, L. F. Sexual Harassment: The Definition and Measurement of a Construct. In *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Ed. M. A. Paludi, Albany: State University of New York Press, 1996, p. 25-48.
- FITZGERALD, L. F. Sexual Harassment: Violence against women in the workplace. *American Psychologist*, 1993, vol. 48, no. 10, p. 1070-1076.
- FITZGERALD, L. F., DRASGOW, F., HULIN, CH. L., GELFAND, M.L., MAGLEY, V.J. Antecedents and Consequences of Sexual Harassment in Organizations: A Test of an Integrated Model. *Journal of Applied Psychology*, 1997, vol. 82, no. 4, p. 578-589.

- FITZGERALD, L. F., SHULLMAN, S. L., BAILEY, N., RICHARDS, M., SWECKER, J., GOLD, Y., WEITZMAN, L. The incidence and dimensions of sexual harassment in academia and the workplace. *Journal of Vocational Behavior*, 1988, vol. 32, no. 2, p. 152-175.
- FITZGERALD, L. F., SWAN, S., FISHER, K. Why Didn't She Just Report Him? The Psychological and Legal Implications of Women's Responses to Sexual Harassment, *Journal of Social Issues*, 1995, vol. 51, no. 1, p. 117-138.
- FITZGERALD, L. F., ORMEROD, A. J. Perceptions of Sexual Harassment. The Influence of Gender and Academic Context. *Psychology of Women Quarterly*, 1991, vol. 15, no. 2, p. 281-294.
- FODOR, E. Smiling Women and Fighting Men. The Gender of the Communist Subject in the State Socialist Hungary. *Gender & Society* 2002, vol. 16, no. 2, p. 240-263.
- FRASER, N. Multikulturalismus, antiesencialismus a radikální demokracie. Genealogie současné slepé uličky feministické teorie. In *Rozvíjení radikální imaginace. Globální přerodělování, uznání a reprezentace*. Ed. Hrubec, M. Praha: Filosofia. 2007, p. 33-58
- FRAZIER, P. A., COCHRAN, C. C., OLSON, A. M. Social science research on lay definitions of sexual harassment. *Journal of Social Issues*, 1995, vol. 51, no. 1, p. 21-38.
- GELFAND, M. J., FITZGERALD, L. F., DRASGOW, F. The Structure of Sexual Harassment: A Confirmatory Analysis Across Cultures and Settings. *Journal of Vocational Behavior*, 1995, vol. 47, p. 164-177.
- GERGEN, K. J. *An Invitation to Social Construction*. London: Sage. 1999.
- GHEORGHIU, I. Truth of story or true story? The self in the interview situation. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 2011, vol. 2, no. 2, p. 33-49.
- GIUFFRE, P. A., WILLIAMS, C. L. Labeling Sexual Harassment in Restaurants. *Gender and Society*, 1994, vol. 8, no. 3, p. 378-401.
- GLASER, B. G., STRAUSS, A. L. *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1967.
- GOVERNMENT OF IRELAND. *Report on Sexual Harassment in the Workplace in EU Member States*. 2004. Dostupné z <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/gender/publications/Multi-Country/SexualHarassmentReport.pdf>; staženo 11.9.2013.
- GRAUERHOLZ, E. Gender Socialization and Communication: The Inscription of Sexual Harassment in Social Life. In *Conceptualizing Sexual Harassment as Discursive Practice*. Ed. S. G. Bingham. Westport, Connecticut, London: Praeger, 1994, p. 33-44.
- GREENE, J. C., CARACELLI, V. J., GRAHAM W. F. Toward a Conceptual Framework for Mixed-Method Evaluation Designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 1989, vol. 11, no. 3, p. 255-274.

- GRUBER, J. E. A Typology of Personal and Environmental Sexual Harassment: Research and Policy Implication for the 1990s. *Sex Roles* 1992, vol. 26, no. 11-12, p. 447-464.
- GRUBER, J. E. Methodological problems and policy implications in sexual harassment research. *Population Research and Policy Review*, 1990, vol. 9, no. 3, p. 235-254.
- GUBA, E. G., LINCOLN, Y. S. Competitive Paradigms in Qualitative Research. In *Handbook of Qualitative Research*. Eds. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage, 2000, p. 105-117.
- GUBRIUM, J. F., HOLSTEIN, J. H. Analyzing Interpretative Practice. *Handbook of Qualitative Research* (2nd edition). Eds. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln. London: Sage. 2003, p. 487-508.
- GUTEK, B. A., KOSS, M. P. Changed women & changed organizations: Consequences of & coping with sexual harassment. *Journal of Vocational Behavior*, 1993, vol. 42, no. 1, p. 28-48.
- GUTEK, B. A., MORASCH, B. Sex-ratios, sex-role spillover, and sexual harassment at work. *Journal of Social Issues*, 1982, vol. 38, p. 55-74.
- GUTEK, B. A., MURPHY, R. O., DOUMA, B. A Review and Critique of the Sexual Experiences Questionnaire (SEQ). *Law and Human Behavior*, 2004, vol. 28, no. 4, p. 457-482.
- HALL, R. M., SANDLER, B. R. *The Classroom climate: A Chilly One for Women?* Association of American Colleges. 1982. Dostupné z http://www.aacu.org/psew/publications/Classroom_Climate_ChilyOne.pdf; staženo 12. 9. 2013.
- HALL, W. A., CALLERY, P. Enhancing the Rigor of Grounded Theory: Incorporating Reflexivity and Relationality. *Qualitative Health Research*, 2001, vol. 11, no. 2, p. 257-272.
- HARAWAY, D. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 1988, vol. 14, no. 3, p. 575-599.
- HARDING, S. Introduction. Is there a feminist method? In *Feminism and Methodology*. Ed. S. Harding. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 1987, p. 1-14.
- HARDING, S. Introduction: Standpoint Theory as a Site of Political, Philosophic and Scientific Debate. In *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual and Political Controversies*. New York, London: Routledge, 2004, p. 1-16.
- HARLEY, S. Research Selectivity and Female Academics in UK Universities: From gentleman's club and barrack yard to smart macho? *Gender and Education*, 2003, vol. 15, no. 4, p. 377-392.
- HAŠKOVÁ, H., KŘÍŽKOVÁ, A. The Impact of EU Accession on the Promotion of Women and Gender Equality in the Czech Republic. In *Gender Issues and Women's Movement in the European Union*. Ed. S. Roth. Oxford, UK: Berghahn Books, 2009, p. 155-178.

- HAVELKOVÁ, B. Právní úprava obtěžování z důvodu pohlaví a sexuálního obtěžování. In *Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Eds. A. Křížková, H. Maříková, Z. Uhde. Praha: Sociologický ústav Akademie věd, 2006, p. 92-107.
- HAVELKOVÁ, H. Patriarchy in the Czech Society. *Hypathia*, 1993, vol. 8, no. 4, p. 89-96.
- HAVLÍČEK, J. Manuál moderního inkvizitora. *Hospodářské noviny*, 2010, 19. 2. 2010.
- HEARN, J., PARKIN, W. *Gender, Sexuality and Violence in Organizations: The unspoken forms of organizational violations*. London: Sage Ltd., 2001.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat. Analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál, 2006.
- HERBERT, C. Off with the Velvet Gloves. In *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Eds. M. Thomas, C. Kitzinger. Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 1997, p. 21-31.
- HILL, C., SILVA, E. *Drawing the Line: Sexual Harassment on Campus*. Washington D. C.: American Association of University Women (AAUW) Educational Foundation, 2005.
- HUERTA, M. L., CORTINA, M., PANG, J. S., TORGES, C. M., MAGLEY, V. J. Sex and Power in the Academy: Modeling Sexual Harassment in the Lives of College Women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2006, vol. 32, no. 5, p. 616-628.
- JACOBS, J. A. Gender Inequality and Higher Education. *Annual review of Sociology*, 1996, vol. 22, 153-185.
- JARKOVSKÁ, L. LIŠKOVÁ, K. Genderové aspekty českého školství. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, 2008, vol. 44, no. 4, P. 683-701.
- JENSEN, I. W., GUTEK, B. A. Attributions and Assignment of responsibility in sexual harassment. *Journal of Social Issues*, 1982, vol. 38, no. 4, p. 121-136.
- KALOF, L., EBY, K., MATHESON, J. L., KROSKA, R.J. The influence of Race and Gender on Student Self-Reports of Sexual Harassment by College Professors. *Gender and Society*, 2001, vol. 15, no. 2, p. 282-302.
- KANTER, R. M. *Men and women of the corporation*. New York: Basic Books, 1977.
- KAUFMANN, J. C. *Chápající rozhovor*. Praha: Slon, 2010.
- KELLEY, M. L., PARSONS, B. Sexual Harassment in the 1990s: A University-Wide Survey of Female Faculty, Administrators, Staff, and Students. *The Journal of Higher Education*, 2000, vol. 71, no. 5, p. 548-568.
- KIMMEL, M. S. *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press, 2000.
- KNAPP, D. E., FALEY, R. H., EKEBERG, S. E., DUBOIS, C. L. Determinants of Target Responses to Sexual Harassment: A Conceptual Framework. *The Academy of Management Review*, 1997, vol. 22, no. 3, p. 687-729.

- KNUDSEN, S. V. Gender paradoxes and power-theoretical reflections with empirical awareness. *NORA*, 2004, vol. 12, no 2, p. 102-112.
- KOLÁŘOVÁ, K., PAVLÍK, P., SMETÁČKOVÁ, I. *Co je sexuální obtěžování a jak se mu bránit. Příručka pro studující vysokých škol*. Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2009.
- KOLÁŘOVÁ, K., SMETÁČKOVÁ, I., PAVLÍK, P. Gender jako analytická kategorie pro porozumění sexuálnímu obtěžování, *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 2011, vol.12, no.2, p. 75-85.
- KOZERA, N. *Czech Women in the Labour Market. Work and Family in a Transition Economy*. Working papers. Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, 1997.
- KREIDL, M. Zhodnocení vlivu práce výzkumných agentur na konstruktovou validitu škál. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, 2005, vol. 41, no. 1, p. 103-123.
- KŘÍŽKOVÁ, A. Co ještě není a co už je? Sexuální obtěžování v současných podmínkách pracovního trhu. In *Sexualizovaná realita pracovních vztahů*. Eds. Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2006, p. 35-50.
- KŘÍŽKOVÁ, A. MAŘÍKOVÁ, H., UHDE, Z. (eds.). *Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd. 2006.
- KŘÍŽKOVÁ, A., PENNER, A., M., PETERSON, T. The Legacy of Equality and the Weakness of Law: Within-job Gender Wage Inequality in the Czech Republic. *European Sociological Review*, 2010, vol. 26, no. 1, p. 83-95.
- KŘÍŽKOVÁ, A., VOHLÍDALOVÁ, M. Rodiče na trhu práce: Mezi prací a péčí. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, 2009a, roč. 45, č. 1, s. 31-60.
- KŘÍŽKOVÁ, A., VOHLÍDALOVÁ, M. The Labour Market and Work-Life Balance in the Czech Republic in Historical Perspective. In *Women and Social Citizenship in Czech Society: Continuity and Change*. Eds. H. Hašková, Z. Uhde. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2009b, p. 35-76.
- KUČERA, P. Sexuální obtěžování bude protizákonné. V Zákoníku práce se má poprvé objevit termín sexuální obtěžování. 1999. *Lidové noviny*, 4. 12. 1999.
- KUHN, T. S. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenth, 1997.
- LARSSON, CH., HENSING, G., ALLEBECK, P. Sexual and Gender-related Harassment in Medical Education and Research Training: Results from a Swedish survey. *Medical Education*, 2003, vol. 37, no. 1, p. 39-50.
- LAW, J., URRY, J. Enacting the Social. *Economy and Society*, 2005, vol. 33, no. 3, p. 390-410.
- LEE, D. He didn't sexually harass me, as if harassed for sex... He was just horrible: Women's definitions of unwanted male sexual conduct at work. *Women's Studies International Forum*, 2001, vol. 24, no. 1, p. 25-38.
- LENGNICK-HALL, M. L. Sexual Harassment Research: A Methodological Critique. *Personnel Psychology*, 1995, vol. 48, no. 4, p. 841-864.

- LEATHERBY, G. Quoting and Counting: An Autobiographical Response to Oakley. *Sociology* 2004, vol. 38, no. 1, p.175-189.
- MACKINNON, C. *Sexual Harassment of Working Women. A Case of Sex Discrimination*. New Haven and London: Yale University Press, 1979.
- MAŘÍKOVÁ, H. Co zможou odbory? Pohled odborových svazů na sexuální obtěžování. In *Sexualizovaná realita pracovních vztahů*. Eds. Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2006, p. 79-94.
- MASON, M. A., GULDEN, M. Marriage and Baby Blues: Redefining Gender Equity in the Academy. *The ANNALS of the American Academy of Political Science*, 2004, vol. 596, no. 1, 86-103.
- MATONOHA, J. Ženy a věda: feministické epistemologie a kritika vědeckého diskursu. In *Myšlení hranic. Genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt*. Eds. Linková, M., Červinková, A. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2006, p. 25-36.
- MAYPOLE, D. E. Sexual harassment of social workers at work: Injustice within? *Social Work*, 1986, vol. 31, p. 29-34.
- MERTON, R. K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.
- MOHIPPI, C., SENN, C. Y. Graduate students' perceptions of contrapower sexual harassment. *Journal of interpersonal violence*, 2008, vol. 23, no. 9, p. 1258-76.
- MOTT, H., CONDOR, S. Sexual Harassment and the Working Lives of Secretaries. In *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Eds. A. M. Thomas, C. Kitzinger. Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 1997, p. 49-90.
- NICOLSON, P. Gender Inequality, Sexual Harassment and the Toxic Organization: The Case of Medical Women. In *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Eds. A. M. Thomas, C. Kitzinger. Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 1997, p. 32-48.
- OAKLEY, A. Gender, Methodology and People's Ways of Knowing: Some Problems with Feminism and the Paradigm Debate in Social Science. *Sociology*, 1998, vol. 32, no. 4, p. 707-731.
- OAKLEY, A. Interviewing Women: A Contradiction in Terms? In *Doing Feminist Research*. Ed. H. Roberts. London: Routledge, 1981, p. 30-61
- O'LEARY-KELLY, A. M., PAETZOLD, R. L., GRIFFIN, R. W. Sexual Harassment as Aggressive Behavior: An Actor-Based Perspective. *The Academy of Management Review*, 2000, vol. 25, no. 2, p. 372-388.
- OLESEN, V. L. Feminisms and Qualitative Research at and into the Millennium. In *Handbook of Qualitative Research*. Eds. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage, 2000, p. 215-239.
- PALUDI, M. A. (ed.). *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press, 1996.

- PAVLÍK, P., SMETÁČKOVÁ, I., KOLÁŘOVÁ, K. Postoj k sexuálnímu obtěžování: profesionalita versus svoboda?, *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 2011, vol.12, no.1, p.74-76.
- PETRUSEK, M. *Teorie a metoda v moderní sociologii*. Praha: Karolinum, 1993.
- POTTER, J. *Representing Reality*. London: Sage. 1996.
- POWELL, G. N. Effect of Sex Role Identity and Sex on Definitions of Sexual Harassment. *Sex Roles*, 1986, vol. 14, no. 1/2, p. 9-19.
- PRICHARD, C. Managing Universities: Is it man's work? In *Man and Managers, Managers as Man*. Eds. Collins, D. L., Hearn, J. London: Sage, 1996.
- QUINNA, K. Sexual Harassment and a Rape: A Continuum of Exploitation. In *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Ed. M. A. Paludi. Albany: State University of New York Press, 1996, p. 183-198.
- RABINOWITZ, V. C. Coping with sexual harassment. In *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Ed. M. A. Paludi. Albany: State University of New York Press, 1996, p. 199-213.
- RAMAZANOGLU, C., HOLLAND, J. *Feminist methodology: challenges and choices*. London: Sage, 2002.
- RAMSON, A. Editor's Choice: Sexual Harassment Education on Campus: Communication Using Media. *Community College Review*, 2006, vol. 33, no. 3-4, p. 38-54.
- REESE, L. A., LINDENBERG, K. E. The Importance of Training on Sexual Harassment Policy Outcomes. *Review of Public Personnel Administration*, 2003, vol. 23, no. 3, p. 175-191.
- REILLY, M. E., LOTT, B., CALDWELL, D., DELUCA, L. Tolerance for Sexual Harassment Related to Self-Reported Sexual Victimization. *Gender & Society*, 1992, vol. 6, no. 1, p. 122-138.
- REILLY, T., CARPENTER, S., DULL, V., BARTLETT, K. The Factorial Survey: An Approach to Defining Sexual Harassment on Campus. *Journal of Social Issues*, 1982, vol. 38, no. 4, p. 99-110.
- REINHARZ, S. *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press, 1992.
- REMICK, H., SALISBURY, J., STRINGER, D., GINORIO, A. Investigating Complaints of Sexual Harassment. In *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Ed. M. A. Paludi. Albany: State University of New York Press, 1996, p. 235-258.
- RENZETTI, C. M., CURAN, D. J. *Ženy, muži, společnost*. Praha: Karolinum, 2003.
- RHOTON, L. A. Distancing as a Gendered Barrier: Understanding Women Scientists' Gender Practices. *Gender & Society*, 2011, vol. 25, no. 6, p. 696-716.
- ROBERTSON, C. C., DYER, E., CAMPBELL, D. Campus Harassment: Sexual Harassment Policies and Procedures at Institutions of Higher Learning. *Signs*, 1988, vol. 13, no. 4, p. 792-812.

- ROCCO, T. S., BLISS, L. A., GALLAGHER, S., PÉREZ-PRADO, A. Taking the Next Step: Mixed Methods Research in Organizational Systems. *Information Technology, Learning and Performance Journal*, 2003, vol. 21, no. 1, 19-29.
- ROSPENDA, K. M., RICHMAN, J. A., NAWYN, S. J. Doing Power: The Confluence of Gender, Race, and Class in Contrapower Sexual Harassment. *Gender & Society*, 1998, vol. 12, no. 1, 40-60.
- RUBENSTEIN, M. *The Dignity of Women at Work: A report on the Problem of Sexual Harassment in the Member states of the European Communities*. Brussels/Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1988.
- RUBIN, L. J., BORGES, S. B. No Title. *Sex Roles*, 1990, vol. 23, no. 7/8, p. 397-411.
- SCHNEIDER, B. E. Graduate Women, Sexual Harassment, and University Policy. *Journal of higher Education*, 1987, vol. 58, no. 1, p. 46-65.
- SCHNEIDER, J. W. Social Problems Theory: The Constructionist View. *Annual Review of Sociology*, 1985, vol. 11, p. 209-229.
- SCHWANDT, T. A. Three Epistemological Stances for Qualitative Inquiry: Interpretativism, Hermeneutics and Social Constructionism. In *Handbook of Qualitative research*. Eds. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage, 2000, p. 189-214.
- SEIFRIED, T. J. The Chilly Classroom Climate Revisited: Why Have We Learned, Are Male Faculty Culprits? *PAACE journal of Lifelong Learning*, 2000, vol. 9, p. 25-37.
- SILVERMAN, D. (ed.). *Qualitative research: theory, method and practice*. London: Sage Publications, 2004.
- SILVERMAN, D. *Interpreting Qualitative Data*. London: Sage, 2001.
- SKAINE, R. (ed.). *Power and Gender. Issues in Sexual Dominance and Harassment*. Jefferson, North Carolina, and London: McFarland & Company, Inc., 1996.
- SMETÁČKOVÁ, I. (ed.) *Genderové aspekty přechodu žáků a žákyň mezi vzdělávacími stupni. Výzkumná zpráva*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2005.
- SMETÁČKOVÁ, I., PAVLÍK, P. Sexuální obtěžování na vysokých školách: teoretické vymezení, metodologický přístup a výzkumné výsledky. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review* 2011a, vol. 47, no. 2, p. 361-386.
- SMETÁČKOVÁ, I., PAVLÍK, P. Sexuální a genderové obtěžování jako projev pedagogické neprofesionality. *AULA* 2011b, vol. 19, no. 2, p. 35-46.
- SMETÁČKOVÁ, I., PAVLÍK, P., KOLÁŘOVÁ, K. *Sexuální obtěžování na vysokých školách: proč vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat. Příručka pro vedení vysokých škol*. Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2009.
- STEPHAN, P. E., KASSIS, M. M. The History of Women and Couples in Academe. In *Academic Couples. Problems and Promises*. Edit. by A. Ferber, J. W. Loeb. Urbana, Chicago: University of Illinois Press, 1997, p. 44-79.

- STITES, M. C. What's Wrong with Faculty-Student Consensual Sexual Relationships? In *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Ed. M. A. Paludi. Albany: State University of New York Press, 1996, p. 115-140.
- STRAUSS, A. L., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999.
- SUTHERLAN, K. Marx and MacKinnon: The Promise and Perils of Marxism for Feminist Legal Theory. *Science & Society*, 2005, vol. 69, no. 1, p. 118-132.
- ŠALDOVÁ, K., TUPÁ, B., VOHLÍDALOVÁ, M. Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: Zkušenosti zavádění politik v zahraničí. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2009, vol. 10, no. 1, p. 8-15.
- ŠIKLOVÁ, J. Feminism and the Roots of Apathy in the Czech Republic. *Social Research*, 1997, vol. 64, no. 2, p. 258-280.
- ŠKVORECKÝ, J. Je možné mluvit se ženou bez pohlavního obtěžování? Dobrodružství amerického feminismu II. *Respekt*, 1992, 28. 9. 1992.
- ŠMÍDOVÁ, I. Muži v České republice podle jiných mužů. *Sociální studia*, Brno: Fakulta sociálních studií MU Brno, 2002, vol. 7/2002, no. 7, ps. 89-117.
- TANGRI, S. S., BURT, M. R., JOHNSON, L. B. Sexual Harassment at Work: Three Explanatory Models. *Journal of Social Issues*, 1982, vol. 38, no. 4, p. 33-54.
- TASHAKKORI, A., C. TEDDLIE, C. (eds.). *The handbook of mixed methods in the social and behavioral sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2003.
- TENGLEROVÁ, H. *Postavení žen v české vědě a aktivity na jejich podporu. Monitorovací zpráva za rok 2010*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2011.
- TENGLEROVÁ, H. *Postavení žen v české vědě a aktivity na jejich podporu. Monitorovací zpráva za rok 2009*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2010.
- TENGLEROVÁ, H. *Postavení žen v české vědě a aktivity na jejich podporu. Monitorovací zpráva za rok 2008*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2009.
- TERPSTRA, D. E., BAKER, D. D. The identification and classification of reactions to sexual harassment. *Journal of Organizational Behavior*, 1989, vol. 10, no. 1, p. 1-14.
- THOMAS, A. M. Men Behaving Badly? A psychosocial exploration of the cultural context of sexual harassment. In *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Ed. A. M. Thomas, C. Kitzinger. Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 1997, p. 131-153.
- THOMAS, A. M., C. KITZINGER. Sexual Harassment: Reviewing the Field. In *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Ed. A. M. Thomas, C. Kitzinger. Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 1997, p.1-18.
- TIDBALL, M.E. Baccalaureate Origins of Recent Natural Science Doctorates. *Journal of Higher Education*, 1986, vol. 57, no. 6, p. 606-620.

- TILL, F. J. *Sexual harassment: A report on the sexual harassment of students*. Washington, DC: National Advisory Council of Women's Educational Programs, 1980.
- TRUE, J. *Gender, Globalization and Postsocialism. The Czech Republic after Communism*. Columbia University Press, 2003.
- TVARŮŽKOVÁ, L. Rovnice o dvou neznámých. *Týden*, 29/2004, 12. července 2004.
- UGGEN, C., BLACKSTONE, A. Sexual Harassment as a Gendered Expression of Power. *American Sociological Review*, 2004, vol. 69, no. 1, p. 64-92.
- ÚIV. 2011. *Statistická ročenka školství 2010 - Výkonové ukazatele*. Dostupné z <http://www.uiv.cz/rubrika/98>; staženo 10.9.2013.
- VAUX, A. Paradigmatic Assumptions in Sexual Harassment Research: Being Guided without Being Misled. *Journal of Vocational Behavior*, vol. 42, no. 1, p. 116-135.
- VOHLÍDALOVÁ, M. (ed.), K. ŠALDOVÁ, B. TUPÁ. *Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: analýzy, souvislosti, řešení*. Praha: SOÚ AV ČR, v.v.i., 2010.
- VOHLÍDALOVÁ, M. Sexuální obtěžování na vysoké škole. V ČR neexistující problém?. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2009, vol. 10, no. 2, p. 20-29.
- WALBY, S. *Theorizing Patriarchy*. Oxford, Cambridge: Basil Blackwell, 1990.
- WASTI, S. A., BERGMAN, M. E., GLOMB T. M., DRASGOW, F. Test of the cross-cultural generalizability of a model of sexual harassment. *Journal of Applied Psychology*, 2000, vol. 85, no. 5, p. 766-778.
- WEBER-BURDIN, E., ROSSI, P. H. Defining Sexual Harassment on Campus. A Replication and Extension. *Journal of Social Issues*, 1982, vol. 38, no. 4, p. 111-120.
- WEINER, E. Morality, biology and the free market: (De)Naturalizing the EU's gender equality agenda in the Czech Republic. *Women's Studies International Forum*, 2010, vol. 33, no. 1, p. 13-20.
- WELSH, S. Gender and Sexual Harassment. *Annual Review of Sociology*, 1999, vol. 25, p. 169-190.
- WELSH, S. The Multidimensional Nature of Sexual Harassment: An Empirical Analysis of Women's Sexual Harassment complaints. *Violence against Women*, 2000, vol. 6, no. 2, p. 118-141.
- WELSH, S., CARR, J., MACQUARRIE, B., HUNTLEY, A. 'I'm not thinking of it as Sexual Harassment': Understanding Harassment across Race and Citizenship. *Gender and Society*, 2006, vol. 20, no. 1, p. 87-107.
- WEST, C., ZIMMERMAN, D. H. Doing Gender. *Gender and Society*, 1987, vol. 1, no. 2, p. 125-151.
- WHITE, G. E. Sexual harassment during medical training: the perception of medical students at a university medical school in Australia. *Medical Education*, 2000, vol. 34, p. 980-986.

- WILLIAMS, E. A., LAM, J. A., SHIVELY, M. The Impact of a University Policy on the Sexual Harassment of Female Students. *The Journal of Higher Education*, 1992, vol. 63, no. 1, p. 50-64.
- WILSON, F. The Subjective Experience of Sexual Harassment: Cases of Students. *Human Relations*, 2000, vol. 53, no. 8, p. 1081-1097.
- WILSON, F., NUTLEY, S. A Critical Look at Staff Appraisal: The Case of Women in Scottish Universities. *Gender, Work and Organization*, 2003, vol. 10, no. 3, p. 301-319.
- WILSON, K. L., BOLDIZAR, J. P. Gender Segregation in Higher Education: Effects of aspiration, mathematical achievement and income. *Sociology of Education*, 1990, no. 63, p. 62-74.
- WISE, S., STANLEY, L. *Georgie Porgie: Sexual harassment in everyday life*. London: Pandora, 1987.
- WOLF-WENDEL, L., TWOMBLY, S. B., RICE, S. *The Two-body problem*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2003.
- WOOD, J. T. Saying It Makes It So: The Discursive Construction of Sexual Harassment. In *Conceptualizing Sexual Harassment as Discursive Practice*. Ed. S. G. Bingham. Westport, Connecticut, London: Praeger, 1994, p. 17-30.
- ZALK, S. R. Men in Academy: A Psychological Profile of Harassers. In *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Ed. M. A. Paludi. Albany: State University of New York Press, 1996, p. 81-114.
- ZIPPEL, K. S. *The Politics of Sexual Harassment: A Comparative Study of the United States, the European Union and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006

PŘÍLOHY

1. Dotazník

VÝZKUM OBTEŽUJÍCÍHO CHOVÁNÍ NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH

Vážené studentky, vážení studenti,
obracíme se na Vás v rámci výzkumu, který zjišťuje výskyt obtežujícího chování na vysokých školách. Výzkum provádí Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., a je podporován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.
Rádi bychom Vás požádali o vyplnění následujícího dotazníku. Dotazník je anonymní, a proto, prosím, buďte ve svých odpovědích upřímní. Dotazník mapuje vaše zkušenosti s různými typy chování během studia na vysoké škole. Vyjadřujte se proto pouze k tomu, zda jste uvedené události zažili/la v souvislosti se studiem na Vaší fakultě. Neuvádějte, prosím, zkušenosti starší či zkušenosti získané mimo prostředí vysoké školy.
Pokud budete mít jakékoliv dotazy či nejasnosti v průběhu vyplňování dotazníku, obraťte se, prosím, na naše koordinátorky, které Vám děkujeme Vám za Váš čas a ochotu.

Výzkumný tým SOU AV ČR, v. v. i.

POKYNY PRO VYPLŇOVÁNÍ:

PŘI VYPLŇOVÁNÍ SE ŘÍDTE POKYNY V ŠEDÝCH RÁMEČCÍCH.
NA OTÁZKY ODPOVÍDEJTE POSTUPNĚ V POŘADÍ, V JAKÉM JSOU VYTÍŠTĚNÉ.

ČÍSLO VYBRANÉ ODPOVĚDI ZŘETELNĚ OZNAČTE ZAKROUŽKOVÁNÍM.
PROSÍME, NEVPIŠUJTE NIC DO PRÁZDNÝCH POLÍ OZNAČENÝCH ČÁRKOVANĚ.

O.1 Co si představujete pod pojmem sexuální obtěžování? (Prosíme, vyplňte vlastními slovy.)

O.2 Zažili/a jste někdy sexuální obtěžování ze strany vyučující/ho, případně jiného zaměstnance školy? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.3
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.3
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.15

O.3 Kdo Vás obtěžoval? (Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

	ANO	NE
a) Pedagog (muž)	1	2
b) Pedagožka (žena)	1	2
c) Administrativní či technický pracovník (muž)	1	2
d) Administrativní či technická pracovníce (žena)	1	2
e) Někdo jiný? Napište KDO, včetně toho, zda šlo o muže nebo ženu:	1	2

O.4 Jak jste tuto situaci řešil/la? (Prosíme, vyplňte vlastními slovy.)

O.5 Svěřil/la jste se někomu? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano ..... 1 Pokračujte na ot. O.7
Ne ..... 2 Pokračujte na ot. O.6

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.5 ODPOVĚDĚLI NE

O.6 Nikomu jste se nesvětil/la, protože:
(Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

	ANO	NE
a) Situace podle Vás nebyla až tak vážná	1	2
b) Nepovažoval/la jste to za důležité	1	2
c) V pedagogy a zaměstnance školy nemáte důvěru	1	2
d) Považoval/la jste situaci za své vlastní pochybení	1	2
e) Nevěděl/la jsem, na koho se obrátit	1	2
f) Z jiného důvodu? Jakého?	1	2
VYPLIŠTE:	1	2

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.5 ODPOVĚDĚLI ANO

O.7 Komu jste se světil/la? (Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

	ANO	NE
a) Spolužákům, kamarádům	1	2
b) Rodičům, příbuzným	1	2
c) Někomu z pedagogů (mimo vedení školy a nadřízených dotyčného)	1	2
d) Vedení školy / nadřízenému dotyčného	1	2
e) Někomu jinému? Uveďte, prosím, komu:	1	2

POKYN: NA NÁSLEDUJÍCÍ OTÁZKY ODPOVÍDAJÍ POUZE TI, KTERÍ ODPOVĚDĚLI, ŽE SITUACI OZNÁMILI PEDAGOGŮM NEBO VEDENÍ. OSTATNÍ POKRAČUJÍ OTÁZKOU O.13

O.8 Jaký byl postup vedení nebo vámi oslovených pedagogů?
(Prosíme, vyplňte vlastními slovy.)

.....

O.9 Zůstal/la jste s vyučující/m (případně s dotyčným zaměstnancem školy) v kontaktu kvůli studijním záležitostem i poté, co jste celou záležitost ohlásil/a? (Vyberte jednu odpověď.)

ANO 1
NE 2

O.10 Jak byl případ uzavřen? (Prosíme, vyplňte vlastními slovy.)

.....

O.11 Jak reagovali vámi oslovení vyučující? (Vyberte jednu odpověď.)

Byli vstřícní a pomohli mi situaci uspokojivě řešit 1
Oslovení vyučující byli sice vstřícní, ale situace se nevyřešila 2
Oslovení vyučující nebyli ochotní mě vyslechnout 3
Po oznámení se nestalo nic a věci se nikdo nezabýval 4
Nedostal/la jsem žádné vyrozumění o dalších krocích 5

O.12 Jak reagovalo vedení školy? (Vyberte jednu odpověď.)

Byli vstřícní a pomohli mi situaci uspokojivě řešit 1
Byli sice vstřícní, ale situace se nevyřešila 2
Nebyli ochotní mě vyslechnout 3
Po oznámení se nestalo nic a věci se nikdo nezabýval 4
Nedostal/la jsem žádné vyrozumění o dalších krocích 5

POKYN: POKRAČUJÍ VŠICHNI, KTERÍ BYLI OBTĚŽOVÁNI (V OTÁZCE O.2 ODPOVĚDĚLI ANO)

O.13 Jaký dopad měla tato zkušenost na vaše studium? (Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

	ANO	NE
a) Uvažoval/la jsem o změně oboru (stud. program)	1	2
b) Uvažoval/la jsem o změně specializace (stud.obor)	1	2
c) Uvažoval/la jsem o odchodu ze školy	1	2
d) Vyhlíbal/la jsem se přednáškám a kontaktům s vyučujícími, který mě obtěžoval	1	2
e) Vůbec žádný	1	2
f) Jiný (napíšte jaký)	1	2

O.14. Jaký měla tato zkušenost dopad na váš osobní život či psychický stav? (Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

	ANO	NE
a) Byl/la jsem našťaván/á	1	2
b) Pomohlo mi to ve studiu	1	2
c) Narušilo to mou důvěru ve vyučující	1	2
d) Narušilo to vztah s mým partnerem/partnerkou	1	2
e) Bylo mi to velmi nepřijemné	1	2
f) Zvýšilo to mé sebevědomí	1	2
g) Cítil/la jsem se poníženi/a	1	2
h) Měl/la jsem strach	1	2
i) Vůbec žádný	1	2
j) Jiný (napíšte jaký)	1	2

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.15. Víte o někom ze svých vrstevníků, kdo se během svého studia na VS setkal s nevhodným nebo (sexuálně) obtěžujícím chováním ze strany svých vyučujících? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano ..... 1 Pokračujte na ot. O.15a
Ne ..... 2 Pokračujte na ot. O.16

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.15 ODPOVĚDĚLI

ANO

O.15a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muž/i 1
Žena/y 2
Muž/i i žena/y 3

O.16. Jaké chování ze strany vyučujících lze podle Vás označit termínem sexuální obtěžování? (Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

	ANO	NE
a) Poznámky, vtipy a přiběhy urážející nebo znevažující muže nebo ženy	1	2
b) Používání lechtivých učebních materiálů	1	2

c) Znevýhodnění někoho, protože je muž nebo žena

d) Zvýhodnění někoho, protože je muž nebo žena

e) Pokus o tělesný kontakt přes jasné odmítnutí

f) Letmé dotyky

g) Opakované verbální pokusy o navázání milostného vztahu

h) Pokus o znásilnění

i) Pozvání na soukromou schůzku, večerí apod. ze strany vyučujícího

j) Komentování vzhledu

k) Nevyžádané rozhovory o intimních a osobních věcech

l) Nevyžádané rozhovory o intimních a osobních věcech

O.17. Stalo se Vám někdy během studia na Vaší fakultě, že Vás vyučující určitým způsobem znevýhodnil oproti ostatním, protože jste muž nebo žena? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.17a

Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.17a

Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.18

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.17 ODPOVĚDĚLI

ANO

O.17a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muž/i 1
Žena/y 2
Muž/i i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.18. Stalo se Vám někdy během studia, že Vás vyučující určitým způsobem znevýhodnil oproti ostatním z důvodu, že jste muž nebo žena? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.18a

Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.18a

Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.19

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.18 ODPOVĚDĚLI

ANO

O.18a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muž/i 1
Žena/y 2
Muž/i i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.19 Stalo se Vám někdy během studia na Vaší fakultě, že vyučující dělali zesměšňující až urážlivé poznámky o mužích či ženách (jejich vzhledu, schopnostech, postavení, chování, vlohám k určitým povoláním apod.)? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.19a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.19a
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.20

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.19 ODPOVĚDĚLI

ANO

O.19a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

- Muži/..... 1
Žena/y 2
Muži/i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.20 Stalo se Vám někdy během studia na Vaší fakultě, že před Vámi vyučující vyprávěli eroticky nebo sexuální laděné vtipy nebo příběhy? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.20a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.20a
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.21

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.20 ODPOVĚDĚLI

ANO

O.20a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

- Muži/..... 1
Žena/y 2
Muži/i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.21 Komentovali vyučující Vaš vzhled nebo utrousili sexuální podbarvené poznámky o vašem chování? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.21a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.21a
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.22

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.21 ODPOVĚDĚLI

ANO

O.21a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

- Muži/..... 1
Žena/y 2
Muži/i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.22 Okukovali Vás někdy vyučující? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.22a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.22a
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.23

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.22 ODPOVĚDĚLI

ANO

O.22a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

- Muži/..... 1
Žena/y 2
Muži/i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI:

O.23 Používali někdy vyučující lechtivé učební materiály (obrázky, texty, videa, apod.), které měly sexuální podtext? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.23a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.23a
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.24

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.23 ODPOVĚDĚLI

ANO

O.23a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

- Muži/..... 1
Žena/y 2
Muži/i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.24 Stalo se Vám někdy během studia, že se s Vámi někdo z pedagogů chtěl bavit o sexuální laděných nebo intimních záležitostech? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.24a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.24b
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.25

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.24 ODPOVĚĎĚLI

ANO
O.24a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muž/i 1
Žena/y 2
Muž/i i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.25 Stalo se Vám někdy během studia, že Vás někdo z pedagogů zval na konzultaci mimo školní prostředí (např. k sobě domů, do kavárny, apod.)? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.25a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.25b
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.26

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.25 ODPOVĚĎĚLI

ANO
O.25a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muž/i 1
Žena/y 2
Muž/i i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.26 Stalo se Vám někdy během studia, že Vás někdo z pedagogů pozval na soukromou schůzku netýkající se pracovních nebo studijních záležitostí (případně na večeri, na skleníčku, apod.)? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.26a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.26b
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.27

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.26 ODPOVĚĎĚLI

ANO
O.26a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muž/i 1
Žena/y 2
Muž/i i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.27 Stalo se Vám někdy během studia, že se s Vámi někdo z pedagogů snažil navázat intimní vztah? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.27a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.27b
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.28

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.27 ODPOVĚĎĚLI

ANO
O.27a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muž/i 1
Žena/y 2
Muž/i i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.28 Stalo se Vám někdy během studia na Vaší fakultě, že Vám někdo z vyučujících naznačil, že pokud přijmete jeho návrh na intimní sblížení, budete z toho mít určité výhody (lepší známky, méně povinností, bezproblémový průběh zkoušky), případně že to pro Vás v opačném případě bude mít určité negativní dopady (neudělení zkoušky či atestace, zhoršení známky, neposkytnutí doporučení)? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.28a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.28b
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.29

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÍ V OTÁZCE O.28 ODPOVĚĎĚLI

ANO
O.28a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muž/i 1
Žena/y 2
Muž/i i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.29 Stalo se Vám někdy během studia, že jste se sexuální sblížili/la se svým/svou vyučující/m, protože Vám výměnou nabídli/la určité studijní výhody, případně Vám potrožili/la určitými sankcemi? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.29a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.29a
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.30

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERĚ V OTÁZCE O.29 ODPOVĚĎĚLI

ANO

O.29a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muži/ 1
Žena/y 2
Muži/ i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.30 Stalo se Vám někdy během studia, že se Vás vyučující dotýkal/la nebo jinak narušil/la Váš osobní prostor? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.30a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.30a
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.31

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERĚ V OTÁZCE O.30 ODPOVĚĎĚLI

ANO

O.30a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muži/ 1
Žena/y 2
Muži/ i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.31 Pokusil/la se Vás někdy vyučující fyzicky sexuálně napadnout? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano, jednou ..... 1 Pokračujte na ot. O.31a
Ano, víckrát ..... 2 Pokračujte na ot. O.31a
Ne ..... 3 Pokračujte na ot. O.32

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERĚ V OTÁZCE O.31 ODPOVĚĎĚLI

ANO

O.31a Daný/daná vyučující byl/byla/byli: (Vyberte jednu odpověď.)

Muži/ 1
Žena/y 2
Muži/ i žena/y 3

POKYN: ODPOVÍDAJÍ VŠICHNI

O.32 Jak byste zareagoval/la, pokud byste se stal/la terčem sexuálního obtěžování ze strany vyučující/hø? (Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

	SOUHLASÍM	INESOUHLASÍM
a) Svěřil/la bych se kamarádovi, spolužákovi	1	2
b) Svěřil/la bych se rodičům, příbuzným	1	2
c) Nedělal/la bych nic, pokud by mi to skýtalo určité studijní výhody	1	2
d) Nedělal/la bych nic	1	2
e) Obrátil/la bych se na jiného vyučujícího	1	2
f) Obrátil/la bych se na vedení nebo na nadřízeného daného pedagoga	1	2
g) Snažil/la bych se problém řešit přímo s pedagogem	1	2
h) Nevím	1	2

O.33 Zažil/la jste někdy sexuální obtěžování ze strany svých spolužáků/spolužaček? (Vyberte jednu odpověď.)

Ano 1
Ne 2

O.34 Domníváte se, že se na Vaší škole vyskytuje problém sexuálního obtěžování studentů/studentek ze strany vyučujících? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano, myslím si, že někteří vyučující skutečně sexuálně obtěžují své studenty/studentky 1
- Ne, domnívám se, že se tento problém na naší škole nevyskytuje ... 2
- Nevím 3

O.35 Existují na Vaší vysoké škole nějaká obecná pravidla pro řešení situací, kdy se vyučující nevhodným způsobem chová ke svým studentům a studentkám? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano (prosím, vyplšte jaká):
..... 1 Pokračujte na ot. O.36
.....
.....
Ne ..... 2 Pokračujte na ot. O.35a
- Nevím ..... 3 Pokračujte na ot. O.35a

POKYN: ODPOVÍDAJÍ TI, KTERÝ V OTÁZCE O.35 ODPOVĚDĚLI NE, NEVÍM

O.35a Uvítal/a byste, kdyby taková pravidla na Vaší škole existovala? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano 1
- Ne 2
- Nevím 3

O.36 Máte představu, na koho byste se v rámci Vaší školy mohli/la obrátit, pokud byste se setkal/a se sexuálně laděným a obtěžujícím chováním ze strany svých vyučujících? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano (prosím, vyplšte, na koho byste se mohli/la obrátit):
..... 1
- .....
.....
Ne 2
- Nevím 3

O.37 Hovořili s Vámi někdy Vaší vyučující nebo jiní pracovníci na Vaší VŠ o problému sexuálního obtěžování ve škole? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano 1
- Ne 2
- Nevím 3

O.38 Hovořili jste o tomto jevu někdy se svými spolužáky nebo spolužačkami? (Vyberte jednu odpověď.)

- Ano 1
- Ne 2

O.39 Jak byste charakterizoval/a vztahy mezi studenty a vyučujícími na Vaší škole? (Vyberte jednu odpověď.)

- Převažuje zde přátelská atmosféra 1
- Spíše obra spolupráce, ale bez zvláštní osobní blízkosti 2
- Panují zde převážně chladné, neosobní vztahy 3
- Atmosféra je plná napětí a konfliktů 4
- Nevím 5

O.40 Na škále 1 – 5, prosím, ohodnořte Vaší celkovou spokojenost se svým dosavadním studiem na Vaší fakultě. (Vyberte jednu odpověď.)

- Ve velmi spokojen/a 1
- Spíše spokojen/a 2
- Tak napůl spokojen/a, napůl nespokojen/a 3
- Spíše nespokojen/a 4
- Ve velmi nespokojen/a 5

Následující otázky jsou potřebné pro statistické zpracování dat a nebudou nijak spojovány s Vaší osobou.

IDE.1 Jste:

- muž 1
- žena 2

IDE.2 Kolik je Vám let? (prosím, vyplšte číslicí)

- .....

IDE.3 V jakém studijním programu studujete?

- V bakalářském studiu 1

V navazujícím magisterském studiu 2

3

V magisterském studiu .....

4

V doktorském studiu .....

IDE.4 V jakém jste ročníku? (prosím, vyplňte číslicí)

IDE.5 Jaký studujete obor?

Hospodářská politika a správa 1

Kvantitativní metody v ekonomice 2

Ekonomika a management 3

Systémové inženýrství a informatika 4

Economics and Management 5

System Engineering and Informatics 6

Jiný (vyplňte, prosím, jaký) 7

.....

IDE.6 Jaká je Vaše národnost?

Česká 1

Slovenská 2

Jiná (prosím, vyplňte jaká): 3

.....

2. Scénář rozhovoru

Úvod

Ráda bych Vám poděkovala, že jste si našel/a čas na tento rozhovor.

Mohl/a byste mi prosím na začátek říci, jaký obor studujete a v jakém jste ročníku?

Jak jste na škole spokojený/á?

Mohl/a byste mi přiblížit, jaké vztahy na vaší fakultě panují mezi učiteli a studenty?

Jaké jsou na vaší fakultě vztahy mezi studenty?

Co na školní kultuře oceňujete nebo co vám naopak vadí?

Můžete mi říct, co vás vedlo ke spolupráci na tomto výzkumu?

Postoje a zkušenosti

Setkal/a jste se na vaší škole někdy s tím, že by se vyučující chovali jinak k dívkám a k chlapcům?

Mohl/a byste tuto situaci popsat?

Pokud šlo přímo o vás, jak jste se cítil/a?

Jak reagovali spolužáci?

Co si myslíte o takovém chování?

Víte o někom, komu se něco podobného přihodilo?

Setkal/a jste se na vaší škole někdy s tím, že by vyučující říkali vtipy se sexuálním podtextem, komentovali vzhled studentek či studentů nebo že by používali v hodinách lechtivé materiály (jako erotické obrázky, sexuálně podbarvené historky)?

Pokud ano, mohl/a byste tuto situaci popsat?

Pokud šlo přímo o vás, jak jste se cítil/a? Jak jste reagoval/a?

Jak reagovali spolužáci?

Co si myslíte o takovém chování?

Víte o někom, komu se něco podobného přihodilo?

Setkal/a jste se někdy s tím, že by některý z vyučujících, ať už v prostorách univerzity nebo mimo ni, zaváděl se studenty řeč na intimní/sexuální témata, zval někoho na soukromou schůzku apod.?

Pokud ano, mohl/a byste tuto situaci popsat?

Pokud šlo přímo o vás, jak jste se cítil/a? Jak jste reagoval/a?

Co si myslíte o takovém chování?

Víte o někom, komu se něco podobného přihodilo?

Setkal/a jste se někdy s tím, že by se některý z vyučujících dožadoval intimního sblížení výměnou za určité výhody ve studiu nebo naopak pod pohrůžkou nějakých sankcí?

Pokud ano, mohl/a byste tuto situaci popsat?

Pokud šlo přímo o vás, jak jste se cítil/a? Jak jste reagoval/a?

Co si myslíte o takovém chování?

Víte o někom, komu se něco podobného přihodilo?

Setkal/a jste se někdy s tím, že by některý z vyučujících dělal vám nebo někomu z vašich spolužáků či spolužaček sexuální/intimní návrhy, případně se dotýkal tak, že to bylo nepříjemné?

Pokud ano, mohl/a byste tuto situaci popsat?

Pokud šlo přímo o vás, jak jste se cítil/a? Jak jste reagoval/a?

Co si myslíte o takovém chování?

Víte o někom, komu se něco podobného přihodilo?

Vlastní vymezení pojmu sexuální obtěžování

Co se vám vybaví, když se řekne „sexuální obtěžování“? Jak rozumíte tomuto pojmu?

Jaké chování byste pod tento pojem zahrnul/a?

Zažil/a jste vy osobně někdy sexuální obtěžování?

Jak byste označil/a vaše zkušenosti, o kterých jsme právě mluvili?

Víte o někom ve svém okolí, kdo má zkušenost se sexuálním obtěžováním?

Názory a doporučení pro řešení sexuálního obtěžování

Myslíte si, že je vaše fakulta otevřená řešit téma sexuálního obtěžování?

Byl/a jste v průběhu svého studia někdy informován/a někým z představitelů fakulty o sexuálním obtěžování?

Víte o nějakých opatřeních proti sexuálnímu obtěžování nebo nevhodnému chování na vaší škole?

Co byste poradil/a kamarádovi nebo kamarádce, kteří by se vám svěřili s tím, že byli sexuálně obtěžováni?

Je na vaší škole někdo nebo nějaké centrum, na koho se lze s podobným problémem obrátit? Obrátil/a byste se na něj v případě potřeby?

Uvítal/a byste zavedení nějakých pravidel pro řešení sexuálního obtěžování na vaší škole? Proč?

Myslíte si, že studenti a vyučující na vaší fakultě jsou dostatečně informováni o sexuálním obtěžování (co takové chování obnáší, jak se lze bránit, na koho se obrátit apod.)?